T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MUHSİNZÂDE MEHMED PAŞA'NIN HAYATI VE VAKIFLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Beyhan UYAR

TARİH PROGRAMI

Ankara - 2019

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MUHSİNZÂDE MEHMED PAŞA'NIN HAYATI VE VAKIFLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Beyhan UYAR

TARİH PROGRAMI

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR

Ankara - 2019

ONAY SAYFASI

Beyhan UYAR tarafından hazırlanan "MUHSİNZÂDE MEHMED PAŞA'NIN HAYATI VE VAKIFLARI" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı Adı Soyadı	Kurumu	İmza
Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN	Ankara Üniversitesi	
Doç. Dr. Miyase KOYUNCU KAYA	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	

Tez Savunma Tarihi: 18.06.2019

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü V.

Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM

.....

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. Tarih (18-06-2019)

Beyhan UYAR

TEŞEKKÜR

Çalışmada, konu tespiti ve çalışmayı tamamlama sürecinde yönlendirmelerini, yardımını ve kıymetli zamanını esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Hüseyin Çınar'a minnet ve teşekkürü borç bilirim. Yüksek Lisans derslerim boyunca bilgi ve birikimleri ile nitelikli bir eğitim programı sunan, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı'nın tüm değerli hocalarına teşekkür ederim. Arşiv belgelerine ulaşmam konusunda, Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Dairesi Dairesi Başkanı Mevlüt Çam'a, belgelerden faydalanmam konusundaki rehberliği nedeniyle Ceyda İftar'a, lisans ve Yüksek lisans eğitimim boyunca yardımlarını esirgemeyen Necmettin Ayan'a, vermiş olduğu manevi destekten dolayı Prof. Dr. Orhan Arslan'a ve tez yazım dönemimde ailevi görevlerimde oluşan aksaklıklarıma sabreden ve her türlü desteklerini hissettiğim eşim Hicabi Uyar ve çocuklarım Zeynep ile Zehra'ya teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

BEYAN iii
TEŞEKKÜR iv
İÇİNDEKİLER v
ÖZET vii
ABSTRACT viii
ŞEKİLLER LİSTESİ x
TABLOLAR LİSTESİ xi
GİRİŞ 1
1. Konunun Kaynakları Üzerine 3
1.1. Kaynaklar 3
1.2. Araştırma Eserler 4
2. Konu, İçerik, Önem ve Sınırlılıkları 6
3. Vakıfla İlgili Kavramlar 8
3.1. Vakfın Genel Tanımı 8
3.2. Vakıf Türleri 11
3.3. Vakfiye 14
BÖLÜM I 16
MUHSİNZÂDE MEHMED PAŞA'NIN HAYATI 16
1.1. Çocukluğu ve Eğitimi 16
1.2. İdari Görevleri 21
1.2.1. Valilik Öncesi Görevleri 21
1.2.2. Valilikleri 21
1.2.3. Sadrazamlıkları 23
1.2.3.1. Birinci Sadareti (30 Mart 1765-6 Eylül 1768) 23
1.2.3.2. İkinci Sadareti (28 Kasım 1771-31 Temmuz 1774) 26
1.3. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Vefatı ve Şahsiyeti 27
1.4. Dönemin Önemli Olayları 31
1.5. Âyanlık Müessesesi ve Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Âyanlarla Olan Münasebetleri 40
BÖLÜM II 45
MUHSİNZÂDE MEHMED PAŞA'NIN VAKIFLARI VE HAYRÂTI 45
2.1. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Vodina'daki Vakıf ve Hayrâtı 45
2.2. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Travnik'te Kurduğu Vakıf ve Hayrâtı 51
2.3. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Anabolu'daki Vakıf ve Hayrâtı 67

2.4. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Şumnu'daki Vakıf ve Hayrâtı 70
2.5. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Kaçanik ve Pirlepe Derbendleri Vakfı 75
2.6. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın İstanbul'daki Vakıf ve Hayrâtı 84
2.7. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Silistre'deki Vakıf ve Hayrâtı 86
2.8. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Yenipazar'daki Camii 87
SONUÇ 88
KAYNAKLAR 92
EKLER 98
EK-1. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın 5 Cemâziye'l-ûlâ 1169/6 Şubat 1756 Tarihli Vakfiye ve Çeviri Yazısı 98
EK-2. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın 27 Cemazelahir 1177 Tarihli Mübayaa Hücceti ve Çeviri Yazısı 107
EK-3. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın 1179/1765 Tarihli Vakfiyesinin Çeviri Yazısı 109
EK-5. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın gurre-i Muharrem 1182/18 Mayıs 1768 Tarihli Vakfiye ve Çeviri Yazısı 117
EK-6. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın 15 Muharrem 1182/1 Haziran 1768 Tarihli Mübayaa Hücceti ve Çeviri Yazısı 124
EK-7. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın 11 Zilkade1183/8 Mart 1770 Tarihli Mübayaa Hücceti ve Çeviri Yazısı 127
EK-8. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın 1 Ramazan 1184/19 Aralık 1770 Tarihli Vakfiye ve Çeviri Yazısı 129
EK-9. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın gurre-i Ramazan 1184/19 Aralık 1770 Tarihli Mübayaa Hücceti ve Çeviri Yazısı 133
EK-10. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın 25 Rebiülevvel 1186 Tarihli Vakfiye ve Çeviri Yazısı 136
EK-11. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın 15 Şaban 1186/11 Kasım 1772 Tarihli Vakfiye ve Çeviri Yazısı 144
EK-12. Muhsinzâde Mehmed Paşa Vakfına ait 13 Cemaziye'l-ulâ 1188/22 Temmuz 1774 Tarihli İlamı ve Çeviri Yazısı 151
EK-13. Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın 11 Cemâziyelâhir 1188/19 Ağustos 1774 Tarihli Muhallefât Defterinde Kayıtlı Eşyası 154
ÖZGEÇMİŞ 157

ÖZET

Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Hayatı ve Vakıfları

Osmanlı Devleti, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında bir kısım toprakları hakimiyeti altına almış ve bu topraklarda yüzyıllarca hüküm sürmüştür. Osmanlı Devleti'nin cihan hakimiyetindeki temel unsurlardan birisi de bünyesinde yetişen devlet adamlarının dirayetli, kabiliyetli, terbiyeli ve ahlak sahibi kimseler olmalarıdır. Osmanlının yetiştirdiği önemli devlet adamlarından biri de Muhsinzâde Mehmed Paşa'dır. Bu çalışmada; onun hayatı, idari görevleri ve sadareti hakkında bilgi verilmiş ve kurmuş olduğu vakıfları ile bırakmış olduğu hayrâtı incelenmiştir. Çalışmanın kapsamı, genel olarak Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın hayatı ve eserleriyle sınırlıdır.

Bu çalışma, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde genel olarak çalışmada kullanılan kaynaklar tanıtılmış, vakıf ve vakfiye kavramları üzerinde durulmuş ve tezin amacı, önemi ile sınırlılıkları hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde, Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın hayatı hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca vakıf kurma ve hayrât bırakma nedenlerini anlayabilmek için öncelikle arşiv belgeleri ve konu ile ilgili çalışmalardan yararlanılmıştır. Babası Muhsinzâde Abdullah Paşa ile beraber çeşitli seferlere katılmış ve otuz yıla yakın vezirlik görevinde bulunmuş; iki defa sadarete gelmiş olan Muhsinzâde Mehmed Paşa, ileri görüşlü ve tecrübeli bir devlet adamıydı. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın idari görevleri, şahsiyeti ve vefatı ile hayatının geçtiği dönem bu bölümde incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Muhsinzâde Mehmed Paşa'ya ait vakfiyeler ve diğer belgelerden yola çıkarak Paşa'nın vakıfları ve hayrâtı incelenmiştir. Şumnu, Anabolu, Travnik, Vodina gibi Balkanlar'daki bazı şehirlerde kurmuş olduğu vakıf ve hayrâtı ele alınan Muhsinzâde Mehmed Paşa, idari görevlerinin yanısıra yapmış olduğu hayrât ve tesis etmiş olduğu vakıflarla da döneminde öne çıkan bir devlet adamıdır.

Anahtar Kelimeler: Muhsinzâde Mehmed Paşa, Osmanlı Devleti, Vakıf, XVIII. yüzyıl.

ABSTRACT

The Life and Waqfs of Muhsinzâde Mehmed Pasha

The Ottoman Empire took control of some lands in the continents of Asia, Europe and Africa and ruled these lands for centuries. One of the basic elements of Ottoman rule in the world is the fact that the statesmen raised in this Empire are competent, capable, decent and moral. One of the important statesmen raised by the Ottomans was Muhsinzâde Mehmed Pasha. In this study; some information about his life, administrative duties and grand viziers is given, and also his waqfs and charities are examined. The scope of the study is generally limited to the life and works of Muhsinzâde Mehmed Pasha.

This study consists of an introduction and two parts. In the introduction part, the sources used in the study are introduced, the concepts of waqf and deeds of waqf are emphasized and the aim, importance and limitations of the thesis are given. In the first part of the study, information about the life of Muhsinzâde Mehmed Pasha is given. In addition, in order to understand the reasons for establishing waqfs and leaving charities, firstly archival documents and related studies have been used. He participated in various campaigns with his father Muhsinzâde Abdullah Pasha and served as a vizier for nearly thirty years; Muhsinzâde Mehmed Pasha, who had come to the Grand Vizier twice, was a farsighted and experienced statesman. The administrative duties, personality and death of Muhsinzâde Mehmed Pasha and the time period that he spent his life are examined in this section.

In the second part of the study, the waqfs and charities of Pasha have been examined based on the foundations and other documents belonging Muhsinzâde Mehmed Pasha. Muhsinzâde Mehmed Pasha who established waqfs and charity activities in some cities of the Balkans such as Shumen, Anabolu, Travnik and Vodina is a statesman who has remained in the forefront of his time with charity works and the waqfs that he established, besides his administrative duties.

Keywords: Muhsinzâde Mehmed Pasha, Ottoman Empire, Waqf, XVIII. century.

KISALTMALAR

a.g.e	Adı geçen eser
a.g.m	Adı geçen makale
a.g.md.	Adı geçen madde
AE. SMST. III	Ali Emirî/III. Mustafa
bk.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C. AS.	Cevdet/Askeriye
C. MF	Cevdet/Maârif
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
d.	Defter
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
e.	Evrak
Ed.	Editör
S.	Sayı
TDK	Türk Dil Kurumu
TSMA	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
TTK	Türk Tarih Kurumu
VGMA	Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Babası Abdullah Paşa'nın Travnik'teki Türbesine Ait Fotoğraf 19

Şekil 1.2. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Babası Abdullah Paşa'nın Travnik'teki Türbesinin Batı Yönünden Görünümü 19

Şekil 1.3. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Babası Abdullah Paşa'ya Ait Mezar Taşi 20

Şekil 1.4. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın İstanbul'daki Muhsinoğlu Hanı 30

Şekil 1.5. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın İstanbul'daki Muhsinoğlu Hanının Avlusu 30

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Vodina'daki 1169/1756 Tarihli Vakfına Ait Bilgiler 50

Tablo 2.2. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Travnik'teki Ebubekir Hamamı Vakfına Ait Bilgiler 56

Tablo 2.3. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Travnik'teki 1181/1767 Tarihli Para Vakfına Ve Harcamalarına Ait Bilgiler 60

Tablo 2.4. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Travnik'teki 1182/1768 Tarihli Para Vakfına Ve Harcamalarına Ait Bilgiler 66

Tablo 2.5. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Anabolu'daki Zeytin Ağcı Vakfına Ait Bilgiler 69

Tablo 2.6. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Şumnu'daki 1186/1772 Tarihli Vakfına Ait Bilgiler 75

Tablo 2.7. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Kaçanik ve Pirlepe Derbendleri Vakfına Ait Bilgiler 84

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, kurulduğundan itibaren, hem fiziki ve siyasi hem de sosyal ve kültürel olarak hızla genişlemiş ve etkilerini Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarına kadar ulaştırmıştır. Osmanlı Devleti'nin gelişimini etkileyen faktörler arasında devletin jeostratejik konumunun yanında merkeziyetçi yönetim anlayışı ve takip edilen politikalar da önemlidir. Devletin gelişimini etkileyen diğer önemli faktör ise Osmanlı bürokrasisinde yetişen devlet adamlarının yetenekleri, almış oldukları terbiye ve tecrübedir. Devlet içindeki vazifelerinde, gittikleri yerlerde devletin bekasını ön planda tutan çalışmalarda bulunmuşlar; bununla beraber adalet ve hoşgörü ile hareket etmişlerdir. İslamiyetin gereklerini kendi yaşamlarında ve devlet kademelerinde uygulamaya özen gösteren bu devlet adamları yaptıkları çalışmalar ve bıraktıkları hayrât ile bu durumu ortaya koymuşlardır.

XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu, iç ve dış nedenlerin bir araya gelmesiyle çözülme sürecine girmiş ve bu süreç sonraki yıllarda artarak devam etmiş; siyasi, idari, askeri ve toplumsal açıdan kötüye gidiş süreci yaşanmış ve bu da devletin tüm kurumlarına sirayet etmiştir. Eskiden olduğu gibi savaşların kazanılamaması, savaşların uzun sürmesi, ganimet türü gelirlerden yoksun kalınması gibi nedenler devletin ekonomik gücünü zayıflatmaktadır. Bununla beraber artan savaş masrafları nedeniyle de devlet giderleri artmıştır. İçeride ise padişahların gerekli sorumlulukları almamaları ve kişilikleri ile sadrazamların ve devlet adamlarının tecrübesizlikleri ya da bilgisizlikleri, devlet içinde çözülmenin diğer nedenlerindendir.

Devletin içinde bulunduğu kötü gidişat, geleneksel yönetim yapısında ve dış dünya ile olan ilişkilerde tutum değişikliğine neden oldu ve bazı ıslahatlara ihtiyaç duyuldu. Bundan dolayı XVIII. yüzyıl, genel anlamda Osmanlı Devleti'nin kabuk değiştirmeye başladığı dönem olarak kabul edilir. Osmanlı dış politikası ve diplomasisinde önemli değişimler yaşanırken yeni süreçte Osmanlı Devleti, savunma ağırlıklı bir savaş politikası izledi. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin yeni rakibi ise Rusya olmuştur.

Rusya ile yapılan savaşlarda, hem valilikleri ve muhafızlık vazifeleri hem de iki defa sadaret makamına gelmesi Muhsinzâde Mehmed Paşa'yı, XVIII. yüzyıl Osmanlısının en büyük devlet adamlarından biri haline getirmiştir. 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşının en

önemli şahsiyetlerinden olan Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın sahip olduğu kişisel yetenekleri, Osmanlı yönetiminin hemen her seviyesinde görev almasında edindiği tecrübeler önemli rol oynamıştır. Alt seviyelerde başladığı devlet hizmeti basamaklarını başarı ile tırmanmış; çeşitli valilik görevlerinden sonra sadrazamlığa kadar yükselmiş hatta ilk sadaretinden azlinden yaklaşık üç yıl sonra ikinci defa sadarete layık görülmüştür.

Muhsinzâde Mehmed Paşa, Bosna ve Rumeli valilikleri ile çeşitli memurluklardan sonra 7 Şevval 1178/30 Mart 1765tarihinde sadarete davet edilmiş ve 8 Zilkade 1178/29 Nisan 1765'te İstanbul'a gelerek sadaret mührünü almıştır. Sadareti döneminde öncelikle Kıbrıs'ta meydana gelen ayaklanmaları bastırmış, Rusların tahrikleri sonucu Gürcistan'da karışıklıklar ortaya çıkmış, Ruslarla savaş ihtimali artmış ve bu durumlar Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın sıkıntılı bir dönem yaşamasına neden olmuştur. Bunlara rağmen Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın birinci sadareti döneminde, hükümetin otoritesini sarsacak doğrudan bir tehlike bulunmamaktadır; fakat merkezi otoritenin zayıflığını fırsat bilen bazı nüfuzlu kimseler ve devlet memurları, keyfî hareket ederek halka çeşitli zulümler yapmışlardır. Bu nedenle Muhsinzâde Mehmed Paşa, giderek şiddeti artan âyanlık mücadelelerine bir düzen vermek üzere çalışmalarda bulunmuştur.

Muhsinzâde Mehmed Paşa, sadareti boyunca Avrupa'daki siyasi gelişmeleri yakından takip etmiş ve bu konuda Avrupa haberleri ile ilgili mektupları okuyarak fikir sahibi olmuş, ayrıca seraskerlik, valilik, muhafızlık gibi yapmış olduğu görevler sayesinde asker ve savaş konusunda tecrübe edinmiştir. Rusya'ya karşı savaşın konuşulduğu bir dönemde, Rusların asker konusunda nasıl davrandığı ve gerektiğinde ordunun ihtiyaçlarının nasıl tedarik edildiğini görmüş olan Paşa'nın, Osmanlı-Rus savaşını uygun görmeyerek tecrübelerini ifade etmesi, savaş taraftarı Padişah tarafından sadaretten azline neden olmuştur. 1768 Rus seferi sırasında, Mora'da Rum ayaklanması başlamış ve Muhsinzâde Mehmed Paşa Mora seraskeri tayin edilmiş ve yaptığı çalışmalarla isyanı bastırmıştır. Bu başarısından sonra hem Bosna valiliğine hem de Rumeli seraskerliğine tayin edilmiştir.

Muhsinzâde Mehmed Paşa, idari görevlerinin yanında, görevde bulunduğu yerlerde çeşitli vakıflar kurmuş ve hayır eserleri de bırakmıştır. Çalışmada, Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın hayatı, idari görevleri ve sadareti ele alınmış ve kurmuş olduğu vakıfları ile yapmış olduğu hayrâtı araştırılarak elde edilen bilgiler sıralanmıştır. Vodina, Travnik, Anabolu, Şumnu, Silistre, Kaçanik ve Pirlepe gibi yerlerde vakıflar kurmuş ve çeşitli

hayrât bırakmıştır. Rumeli valisi olduğu dönemde, Vodina'da üç mumhane dükkanı, iki kahvehane, iki bakkal dükkanı, bir berber ve bir hasırcı dükkanını; Vodina'daki babası Muhsinzâde Abdullah Paşa'nın Camii ve kendi adıyla anılan bir başka camiin masraf ve ihtiyaçlarının karşılanması için vakfetmiştir.

Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın vakıf ve hayrâtından bazıları Travnik'te bulunmaktadır. 1177/1764, 1179/1765, 1181/1767, 1182/1768, 1183/1770 tarihli vakfiye ve mübayaa hüccetlerine göre Travnik'de cami, medrese, muallimhane ve çeşme inşa ettirmiştir. Bunların bakımı, hizmet edenlerin giderleri ve diğer masraflarına sarf edilmek üzere, 7.000 kuruş nakit para ve Travnik'te sekiz adet oda, iki sofa, ahır, samanlık ve gölgelik bulunan bir han, meyveli ve meyvesiz ağaçlar bulunan bir bahçe, bir ev ve çayır vakfetmiştir.

Muhsinzâde Mehmed Paşa, Mora valisi olduğu dönemde Anabolu'da 115 kök zeytin ağacını satın alarak burada bulunan iki çeşmenin tamir ve bakımı için vakfetmiştir. 1186/1772 yılında ise Şumnu'da bulunan bir bostan arsası ve iki değirmeni, geliri Şumnu yakınlarındaki Hırsova'da bulunan kendi adı ile anılan camii ve mektep ile Şumnu'daki Muhsinzâde Mehmed Paşa Tekkesi'nin masraflarına sarfedilmek üzere vakfetmiştir.

Muhsinzâde Mehmed Paşa, Vidin muhafızlığından sonra 20 Şaban 1185/28 Kasım 1771 tarihinde ikinci defa sadrazam oldu ve serdâr-ı ekrem tayin edildi. Bu dönemde de Osmanlı ordusunun yetersizliğinin farkında olan sadrazam, Rusya ile barış yapmak için girişimlerde bulundu. Rusya ile barışın gerçekleştiği Küçük Kaynarca Antlaşması (26 Temmuz 1774) esnasında Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın hastalığı ilerledi ve 22 Cemaziyelevvel 1188/31 Temmuz 1774 tarihinde Karinâbâd kasabasında vefat etti.

1. Konunun Kaynakları Üzerine

1.1. Kaynaklar

Muhsinzâde Mehmed Paşa, XVIII. yüzyılın önemli devlet adamlarındandır. Kullanılan kaynaklar da ağırlıklı olarak onun dönemini içermektedir. Araştırmanın temel kaynağı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivindeki vakıf defterleri ve kayıtları ile diğer belgelerden oluşmaktadır. Bu arşivlerde tarama yoluyla yapılan araştırmada konuyla ilgili çok fazla belgeye ulaşılmıştır. Araştırmanın konusu ve kapsamı dahilinde 7 adet vakfiye tespit edilmiş ve incelenmiştir.

Bunun dışında 5 de mübayaa hücceti ve çok sayıda ilam ve berat türünde belge de çalışmaya katkı sağlamıştır. VGMA Arşivinde, Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın kurmuş olduğu vakıfların kayıtları yer almaktadır. 1169/1756 tarihli Vodina'da bulunan vakıf 503 numaralı defterdedir. Travnik'te bulunan kayıtlar 456 ve 101 numaralı defterdedir. Anabolu'daki 1184/1770 tarihli vakfı ile ilgili kayıt 503 numaralı defterde bulunmaktadır. 1186/1772 tarihli 503 numaralı defterde ise Şumnu'daki vakfa ait bilgiler bulunmaktadır. Bu kayıtlarda vakıf kuran kişinin ismi ve ünvanıyla birlikte baba adı ve görevinden bahsedilmektedir. Vakfedilen hayrâta ve akar dışında gelirin nasıl işletiletileceği ve vakıf gelirinin nerede ve nasıl kullanılacağına dair bilgiler edinmek mümkündür. Ayrıca bu belgelerde bulunan bilgiler bize birçok yeni belgeye ulaşmamız konusunda yardımcı olmaktadır.

Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın babası Abdullah Paşa'nın bir dönem sadrazamlık yapması, amcası Mehmed Efendi'nin Osmanlı Devleti'nde çeşitli memurluklarda bulunması açısından bakılacak olursa Muhsinzâde ailesi dönemin önde gelen ailelerindendir. Râşid Mehmed Efendi-Çelebizâde İsmâil Asım Efendi'nin yazdıkları, *Târîh-i Râşid ve Zeyli* adlı eserde, dönemin siyasi olayları hakkında ayrıntılı bilgiye erişilebilir ve Muhsinzâde ailesi ile ilgili bilgiler için yararlanmak mümkündür.

Ahmed Vâsıf Efendi, 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşının ve Kırım için verilen mücadelenin şahitlerindendir. *Mehasinü'l-Asar ve Haka'iku'l-Ahbar* adlı eseri bu çalışmanın temel kaynaklarındandır.

1.2. Araştırma Eserler

İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın yazdığı *Osmanlı Tarihi*'nde yer alan XVIII. yüzyıl Osmanlı sadrazamlarına ait bilgiler, çalışmada yararlanılan bilgiler arasındadır. İlgili kısımlarında Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın yaşadığı dönemdeki siyasi gelişmeler ve Paşa'nın idari görevleri hakkında bilgilere ulaşmak mümkündür. Ayrıca eserin diğer ciltlerinden de çalışmanın diğer kısımları için istifade edilmiştir.

Çalışmanın ana temalarından biri olan vakıflar konusunda çok sayıda eserden yararlanmak mümkündür. VGM yayınlarından çıkan *Bosna-Hersek Vakıfları* adlı eserdir, bu çalışmaya konu edinilen vakfiyeler hakkında yararlanılmıştır. Ahmet Akgündüz'ün

İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi adlı eseri; Ziya Kazıcı'nın *İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar*; Görgün Özcan'ın *Osmanlı Şehirciliği ve Vakıflar* adlı eserinde, çalışmada kullanılan vakıflarla ilgili detaylı bilgiye erişmek mümkündür.

Hulasatül - İtibar, Ahmed Resmî'nin 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşını konu alan eseridir. Ahmed Resmî, kritik göreviyle Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın en yakınında olan kişilerdendir. Osmanlı-Rus savaşının tüm safhalarının önemli tanıklarındandır ve Küçük Kaynarca Antlaşması'nı imzalayan heyetin başkanıdır. Osman Köksal'ın yayına hazırladığı bu eser konu hakkında yararlanılan eserdir. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın yakın tanıklarından olan Ahmed Resmî'yi konu edinen diğer yazar ise Virginia Aksan'nın; *Savaşta ve Barışta bir Osmanlı Devlet Adamı Ahmed Resmi Efendi (1700-1783)* adlı eseridir.

Adnan Baycar'ın hazırladığı *Osmanlı-Rus İlişkileri Tarihi, (Ahmed Câvid Bey'in Müntehabâtı),* adlı eser Osmanlı-Rus ilişkilerini savaş tarihi açısı inceleyen bir eserdir. Bu açıdan incelendiğinde bu çalışmanın Rusya ile ilgili kısımlarında yararlanılan kaynaklar arasındadır. Erhan Afyoncu'nun editörlüğünü yaptığı, Johann Wilhelm Zinkeisen'in yazdığı *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi'*nde, çalışmanın içerdiği dönem hakkında siyasi bilgilere ulaşılmıştır.

Yuzo Nagata'nın *Muhsin-Zâde Mehmed Paşa ve Âyânlık Müessesesi* adlı eseri ise konumuza kaynaklık eden ve temel hatlarıyla yararlanılan önemli eserlerdendir. Paşa'nın yapmış olduğu idari görevler, Osmanlı Devleti'ni son dönemlerinde meşgul eden âyanlık açısından incelenmiş ve âyanlığın gelişimi ortaya konulmuştur.

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri* adlı kitabında Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın kurduğu vakıfların bulunduğu kazalar hakkında bilgilere ulaşılmış ayrıca bu vakıfların bazılarından kısaca söz edilmektedir.

Yukarıda bahsedilen eserlerin dışında konu hakkında çeşitli makaleler ve ansiklopedi maddelerine de ulaşmak mümkündür. Bunlardan çalışma için kullanılanlar şunlardır: Mehmed Süreyya'ya ait *Sicilli Osmani* adlı eserde 'Mehmed Paşa (Muhsinzâde)' başlığında konuya ait bilgiler bulunmaktadır. Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nde, Yuzo Nagata tarafından "Muhsinzâde Mehmed Paşa" isimli madde, Feridun Emecen, "Abdullah Paşa- Muhsinzâde" maddesi, Nazif Öztürk, "Osmanlı Döneminde Vakıflar",

Türkler, Hasan Yüksel, "Vakfiye", *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* Nazif Öztürk, "İslam ve Türk Kültüründe Vakıflar", *Vakıflar Dergisi*.

2. Konu, İçerik, Önem ve Sınırlılıkları

Osmanlı devlet ve toplum düzeninin önemli bir geleneği olan vakıflar konunda son yıllarda yapılan çalışmalarda Osmanlı vakıfları anlatılmakta ve böylece bir çok esere de ulaşılmaktadır. Vakıflar, kişiye ait özel bir malın, kamuya tahsis edilmesiyle ortaya çıkan sosyal bir kurumdur. Amacı insanların ve hatta hayvanların yaşamını kolaylaştırmak ve kurucusuna dini ve sosyal yararlar sağlamaktır. Vakıf kurumu, Osmanlı İmparatorluğu'nda en parlak günlerini yaşamıştır, özellikle Balkanlar'da yapılan iskan hareketleri sırasında vakıfların oynadığı rol çok önemlidir. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın kurmuş olduğu vakıflar ve hayrâtı da genellikle Balkanlar'da bulunmaktadır. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın kurmuş olduğu vakıflar hakkında bazı kaynaklarda bazı bilgiler bulunsa da bunlar yüzeysel olarak ifade edilmiş ve konu hakkında detaylı bilgi verilmemiştir. Ayrıca elde edilen kaynaklarda, konu hakkında bütüncül bir bilgiye de ulaşılamamıştır.

Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın hayatı ve idari görevleri anlatılırken biyografi tarzında yazım ortaya konulmuştur. Osmanlılar döneminde peygamberler ve evliya hayatlarını anlatan biyografi türünde kitaplar yazılmıştır. Bunların yanında Süleymanname ve Selimname gibi padişahı ve dönemini anlatan eserler de bulunmaktadır. Dönemin şahsiyetleri hakkında da bilgiler bulunan bu eserlere, terceme-i hâl ve vefeyât gibi eklemeler de yapılmıştır.[1] Bir biyografinin tarihsel gerçekliğe uygun olması, yapısının sağlam inşa edilmesi, tarafsız ve belgelere dayalı olması gerekmektedir. Bu sayede, tarihi olaylar geçmişte yaşayan kişilerin hayatlarının bilinmesiyle daha iyi anlaşılmıştır. Bu çalışma ile Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın hayatı üzerinden, dönemin tarihi olayları anlaşılmaya çalışılmıştır fakat bu esnasında Osmanlı tarihi ile ilgili biyografi çalışmalarının bazı zorlukları hakkında deneyim sağlanmıştır. Bu zorlukların başında Osmanlı biyografi çalışmalarının genel yetersizliği gelmektedir. Bu yetersizliklerden biri ise kişilerin yetişmesi, gençliği ve ilk eğitimi hakkında neredeyse hiç bilgi bulunmamasıdır. Kişiler hakkındaki bilgiler genellikle kişilerin mesleklerinde belli bir dereceye eriştikten sonrası

[1] Ferudun Emecen, "Osmanlı Kronikleri ve Biyografi", *İslam Araştırmaları Dergisi,* S. 3, 1999, s. 82-89.

için bulunmaktadır, bu yüzden bu kişilerin nasıl yetiştirildiklerini ve ne gibi kademelerden geçtiklerini saptamak kolay görünmemektedir.

Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Hayatı ve Vakıfları adlı bu çalışmayla hem Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın hayatı hakkında toplu bir bilgi kaynağı oluşturulmak istenmiş hem de kurmuş olduğu vakıflar hakkındaki araştırmayla, yapılan vakıf çalışmalarına katkı sağlanmak istenmiştir. Temel amaç ise Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın hayatını incelemek ve kurmuş olduğu vakıfların eğitim, sosyal, kültürel, ekonomik ve dinî hizmetlerinin hangi seviyede ve nasıl yaptığını tespit etmek; bununla beraber bu vakıfların döneme nasıl katkı sağladıklarını açığa çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın temel soruları şu şekildedir;

1. Muhsinzâde Mehmed Paşa kimdir? Hangi görevlerde bulunmuş ve bıraktığı vakıf ve hayrâtı nelerdir? Bunların mahiyeti nedir?

2. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın vakıfları hangi usullerle ne şekilde kurulmuştur? Amaçları ve işlevleri nelerdir? Vakıfların Osmanlı kültür ve medeniyetinin gelişmesine katkıları ve siyasi etkileri neler olmuştur? Vakıfların şehir hayatına, ekonomisine, dini hayata ve eğitim alanına ne gibi katkısı olmuştur? Ne tür varlıkları ve gelirleri vardır ve bunlardan ne şekilde istifade edilmektedir? Vakıflar varlığını nasıl sürdürmüştür veya hangi zorluklarla karşılaşmıştır? Vakıflar nasıl yönetilmiş ve denetlenmiştir? Vakıfların gelir ve giderleri nedir?

Tarihsel kısıtlama açısından bakıldığında çalışma, Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın hayatı olan dönem dışına çıkılmamış ancak çalışmanın anlaşılması açısından dönemin önemli olayları hakkında bilgi verilmiştir. Çalışılan vakıflar; mülhak, hayri, yarı ailevi ve para vakıflarından oluşmaktadır ve çalışmanın bu haliyle, vakıflar konusunda bir çok esere konu olmuş vakıf türleri hakkında bu vakıfların tarihine de ışık tutacağını düşünülmektedir.

Vakıf, topluma sağladığı yararlardan başka ait olduğu şehre de ekonomik ve sosyal açıdan hayat vermektedir. Osmanlı şehirlerine bakıldığında, hem şehrin ortaya çıkması hem de var olan şehirlerin ayakta kalabilmesi için gerekli bazı desteklerin vakıflar tarafından giderildiği görülmektedir. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın kurmuş olduğu vakıfların bulunduğu şehirlere, aynı zamanda görev yaptığı yerlere bakılacak olursa bu şehirlerin Balkanlar'dadır. Çalışmada, Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın hayatı ve yapmış

olduğu idari görevler incelenirken kurmuş olduğu vakıfların neden Balkanlar'da olduğuna da açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın temel hedefini, Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın hayatı ve idari görevleri çerçevesinde kurmuş olduğu vakıfların; kuruldukları şehre, dolayısıyla Osmanlı Devleti'ne olan katkıları oluşturmaktadır. Bugün, vakfın tanımı ve vakıf kurumu hakkında yapılmış çok sayıda araştırma ve eser bulunmaktadır. Bu eserlerdeki bilgiler, vakıflar hakkındaki detayları ortaya koymakta ve bu kurumu daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu nedenle vakıf kavramı, vakfın tarihi, çeşitleri ve türleri konusunda vermiş olduğumuz bilgiler giriş bölümündeki kısa bilgilerle sınırlıdır.

Muhsinzâde Mehmed Paşa hakkında çeşitli bilgilere ulaşılmış olmasına rağmen bunlar parça parça bilgilerden oluşmaktadır ve bir bütünlük oluşturmamaktadır. Bu çalışma ile Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın hayatı, idari görevleri ve vakıfları hakkındaki bilgiler bir araya toplamak istenilmiştir. Muhsinzâde Mehmed Paşa hakkında yapılan tüm eserler bazı ana başlıklar altında ele alınmış olup detaylı bir şekilde başlıklar halinde verilmemiştir. Çalışmada, tüm bu faaliyetlerin ayrı ayrı olarak, ana ve alt başlıklar altında toplanmasının Paşa'nın hayatı, faaliyetleri ile vakıf ve hayrâtı konusunda daha anlaşılır bir sonuç ortaya koyacağı düşünülmüş ve böyle bir çalışmanın gereği görülerek hazırlanmıştır.

Araştırmada önce kaynak tespiti yapılarak veri havuzu oluşturulmuştur. Öncelikle araştırma konusu ile ilgili başta Muhsinzâde Mehmed Paşa vakfiyeleri, Osmanlı Türkçesi ile ilgili yazma literatür taranarak gerekli notlar alınmıştır. Daha sonra Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın hayatı ve şahsiyeti ile ilgili bibliyografik eserler taranarak, tespit edilen bilgilerden notlar alınmıştır. Son olarak Muhsinzâde Mehmed Paşa hakkında arşiv belgeleri incelenmiş ve kurmuş olduğu vakıflarında icra edilen sosyal, ekonomik, kültürel ve dini faaliyetlere yönelik uygulamaları içeren arşiv belgeleri araştırılarak veri toplanması tamamlanmıştır. Verilerin toplanmasından sonra, öncelikle tasnife tabi tutulup, vakfiye, arşiv belgeleri, ve diğer araştırma eserler üzerinden gerekli tahlil, tenkit ve değerlendirme yapılmıştır.

3. Vakıfla İlgili Kavramlar

3.1. Vakfın Genel Tanımı

İslam tarih ve medeniyetinde önemli bir hayır kurumu olan vakıf, VIII. yüzyılın ortalarından XIX. yüzyılın sonlarına kadar bütün İslam devletlerinin sosyal, ekonomik ve

kültürel hayatına etki etmiştir. Vakfın temelinde insanlığa karşı şahsî ve vicdanî sorumluluk hissi; iyilik, şefkat, yardımlaşma/dayanışma duygusu vb. değerler ve bu değerleri kendisine ilke edinmiş kişinin hür iradesi bulunmaktadır.[2] Sözlükte "durmak; durdurmak, alıkoymak" anlamındaki vakıf (vakf) kelimesi terim olarak "bir malın mâliki tarafından dinî, içtimaî ve hayrî bir gayeye ebediyen tahsisi" anlamına gelmektedir. Ebû Hanîfe'ye göre vakıf, vakfedenin mülk bir aynı mülkiyetinde tutarak menfaatini fakirlere veya bir hayır cihetine tasadduk etmesidir. Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed vakfı, "menfaati insanlara ait olmak üzere mülk bir aynı Allah'ın mülkü olarak temlik ve temellükten ebediyen alıkoymak" şeklinde tanımlar. [3] Diğer ifadeye göre vakıf; taşınır veya taşınmaz bir değerin belli gayelerle bir amaca yönelik tahsis edilmesinden dolayı ortaya çıkan hukukî statüye ve süreklilik kavramına sahip; malın doğrudan kendi kendini temsil ettiği bir akiddir. Bu akid tescil olunduktan sonra şartlar kurucusu dahil herkesi ilgilendirmektedir.[4]

İslâm dünyasının her yanında bulunan mescid ve camiler, mektep ve medreseler, imaretler, tekke, hankah ve zâviyeler, kütüphaneler, misafirhaneler, hastahaneler, çeşmeler, hamamlar, yollar, köprüler, kervansaraylar gibi eserler, hayrât kavramının tezahürleridir.[5] Türk-İslam devletlerinde ve toplumlarında bilinen bu hayrât, en yaygın biçimiyle, Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü dönemde ve coğrafyada uygulanmıştır. Bu dönemde, imar ve iskan sisteminin önemli bir unsuru olarak görülen vakıf kurumu; köylerin, mahallelerin, şehirlerin kuruluşu, gelişmesi ve ihyasında önemli rol oynamıştır. Bunlar arasında eğitim, öğretim, sağlık, din, sosyal yardım, kültür, ulaşım, ticaret ve belediye kurumlarına ait pek çok yapı türü, vakıf sistemi tarafından yürütülmüştür.[6]

Vakıf müessesesi, yüzyıllardan beri İslam memleketlerinde çok büyük ehemmiyet kazanmış, sosyal ve iktisadi hayat üzerinde derin tesirler yapmış dinî ve hukukî bir müessesedir.[7] Vakıflar, sadece Allah rızasını kazanmak için varlıklı kimseler tarafından kurulan ve menfaatini sadece ihtiyaç sahiplerinin kullandığı müesseselerdir. Vakıf kuran kimse vakfettiği mülkünü tamamen elden çıkarmış ve onu Allah'ın mülkü haline dönüştürmüş olmaktadır. Vakfedildikten sonra, vakfeden kişi dahi geri dönüp bu mülke el

---

2 Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", DİA, C. 42, 2012, s. 479.
3 Hacı Mehmet Günay, "Vakıf", *DİA,* C. 42, 2012, s. 475.
4 Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995, s. 21.
5 Yediyıldız, a.g.md., s. 479.
6 Nazif Öztürk, "Osmanlı Döneminde Vakıflar", *Türkler*, C. X, 2002, s. 798.
7 Fuat Köprülü, "Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihî Tekâmülü", *Vakıflar Dergisi,* Sayı: II, Ankara 1942, s. 1.

koyamaz, bu da vakıflarda devamlılık şartını beraberinde getirmektedir.[8] Vakıf müessesesinin dayandığı temel kaynaklar ise Kur'an-ı Kerim, Hadis-i Şerifler ve İslam hukukçularının eseridir.[9]

Osmanlı memleketlerinde her vakıf, ayrı bir birim halinde bir erkek ya da kadın nâzırın denetiminde bir ya da birden fazla mütevelli tarafından yönetiliyordu. Devletin kadılar vasıtasıyla vakıflar üzerinde genel bir denetimi vardı.[10]

Hayrâtın devamlılığı ve düzenli biçimde işlemesi için tarım alanları, bina, nakit para gibi gelir kaynaklarına sahip olması gerekmektedir. Bunlara "asl-ı vakf" ya da "akar" denilmektedir. Vakıflar, İslam dünyasında çeşitli köy ve şehirlerin kurulması veya yeniden teşkilatlandırılmasında büyük rol oynamıştır.[11] Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın vakıf ve hayrâtında da bunun örnekleri görülmektedir. II. Bölümde bilgileri verilecek olan bu vakıflar ve hayrât, bulundukları kazaların bakımı, din hizmetleri ve belediye hizmetleri gibi ihtiyaçların giderilmesinde büyük katkı sağlamıştır.

İnsanları vakıf kurmaya yönelten sebepler arasında dünya hayatının geçici olması, insan ömrünün sınırlı olması, dünya malının sadece ahireti kazanmak için Allah tarafından verildiği düşüncesi yer almaktadır.[12] Osmanlı Devleti'nde padişah ve haneden üyeleri de dahil olmak üzere vezirler, paşalar, beyler ve efendiler gibi birçok üst düzey yönetici çok sayıda vakıf kurmuştur.[13] Muhsinzâde Mehmed Paşa da bu vâkıflardan biridir ve kurmuş olduğu vakıfların vakıf şartnamelerinde vakıf kurma gerekçelerini açıkça ifade etmektedir.

Vakıf müessesesi, İslam memleketlerinin, özellikle Selçuklu ve Osmanlı zamanında; Türk dünyasının sosyal, kültürel ve ekonomik hayatında ehemmiyetli bir rol oynamış olan dini, hukuki ve sosyal bir müessesedir.[14] Şehirler imar edilirken, İslam geleneğinden miras aldıkları vakıf kurumunu kullanan Osmanlı toplumunda vakıf müessesesi, hem teorik açıdan hem de uygulamada oldukça gelişmiş; şehirlerin kuruluşu, imar ve iskanı konusunda Osmanlı'ya özgü modeller ortaya çıkmıştır. Vakfın amacı ve

---

8 Ziya Kazıcı, *İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1985, s. 28.
9 Sipahi Çataltepe, *İslam-Türk Medeniyetinde Vakıflar*, Türkiye Milli Kültür Vakfı Yayınları-3, İstanbul 1990, s. 15-18.
10 Yediyıldız, a.g.md., s. 479.
11 Yediyıldız, a.g.md., s. 479.
12 Öztürk, *(*1995), s. 20.
13 *Bir Medeniyetin İzdüşümü Vakıflar*, Editör: Mehmet Kurtoğlu, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2014, s. 21.
14 Bahaeddin Yediyıldız "Vakıf Müessesesinin XVIII. Asır Türk Toplumundaki Rolü", *Vakıflar Dergisi,* S. XIV, 1982, s.19.

şuuru çerçevesinde gelişen bu müesseseler, Osmanlı şehirlerinin kuruluş ve gelişmelerinde, günlük hayatın işleyişinde son derece etkin bir rol üstlenmişlerdir.[15] Nazif Öztürk, vakfın amacı ve topluma etkisi konusunda şöyle söylemektedir:

> *Vakıf, evrensel bir medeniyet projesinin merkezinde yer alan, erdemli insanların uygulayabileceği, insanî boyutu çok yüksek, çağlar boyu değerinden hiçbir şey kaybetmeyen sivil, demokratik bir oluşumdur. Toplumsal ihtiyaçların sebebi ne olursa olsun vakfın gayesi, cemiyette mevcut olan bu yoksunluk ve yoksulluğa çare bulmaktır."*[16]

Şehircilik ve imar söz konusu olduğunda vakıflar, çevreyi düzenlemesi ve kendinden sonra oluşacak imar faaliyetlerine yol göstermesi açısından önemlidir. Osmanlı Devleti'nde de şehrin ihtiyaç duyduğu kamusal hizmetlerin çoğunluğu vakıflar aracılığıyla yapılmaktadır; eğitim için medrese ve kütüphaneler yapılması ve işletilmesi, cami ve tekkelerin yapılması ve ihtiyaçlarının giderilmesi, sosyal yardımlaşma için aşevleri açma, yolcular için misafirhaneler inşa etme gibi hizmetler bu kamusal hizmetlere örneklerdendir. Osmanlı ümerası, görevleri esnasında kendilerine tahsis edilen gelirlerden vakıflar kurarak şehirlerin gelişimine katkıda bulunmuşlar ve hayırsever kişiler olarak anılmışlardır.[17]

Vakıflar, şehrin kimliğini oluştururken sadece yeni binaların yapılması şeklinde çalışmakla kalmamış, aynı zamanda yıkık, köhne ve harabe yerlerin de gereken tamiri yapılarak kullanılır hale getirilmesini sağlamışlardır. Muhsinzâde Mehmed Paşa da tüm İslam ve Ortadoğu şehirlerinde görülen şekilleri ile vakıf geleneğinin en güzel örneğini, kurmuş olduğu vakıflarla göstermektedir. Bu vakıfların kurulmuş olduğu döneme bakılacak olursa Osmanlı Devleti'nin en ağır şartları taşıyan antlaşması olma özelliğine sahip olan Küçük Kaynarca Antlaşması öncesindedir. Osmanlının içinde bulunduğu bu savaş döneminde Muhsinzâde Mehmed Paşa, gerek idari görevleri ve gerek burada kurmuş olduğu vakıflarla Balkanlarda tutnabilmenin yollarını aramış ve bulmuştur.

3.2. Vakıf Türleri

Vakıflar; kurulmalarında gözetilen şartlar, vakfa tahsis edilen mallar ve bu malların tasarruf şekli ya da vakfın yönetim şekli açısından çeşitli tasniflere tabi tutulmuşlardır. Buna göre vakıflar şu şekilde ele alınmaktadır:

---

[15] Hilmi Ziya Ülken, "Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği", *Vakıflar Dergisi,* S.IX, 1971, s.13; Ahmet Akgündüz, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi,* Ankara 1988, s.401.

[16] Nazif Öztürk, "İslam ve Türk Kültüründe Vakıflar", *Vakıflar Dergisi,* S: 29, s. 9.

[17] Görgün Özcan, *Osmanlı Şehirciliği ve Vakıflar*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2017, s. 112-114.

1. Amaçlarına göre vakıflar: Kuruluş amaçlarına göre vakıflar hayrî vakıflar ve aile vakıfları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Hayrî vakıflarda temel kural vakıf mallarının aslından veya gelirinden tüm insanların veya fakir ve muhtaçların, hatta hayvanların dahi yararlanmasıdır. Amaç Allah rızasını kazanmaktır. Cami ve mescidler, medreseler, kütüphaneler, hastaneler, köprüler, yollar vs… gibi yapıların tamamı hayır amaçlı vakıflar kapsamındadır. Aile vakıfları ise vâkıfın çocukları veya soyundan gelen diğer aile üyelerinin yararına tesis ettiği vakıflardır. Bu vakıflar islam hukukçularının çoğunluğu tarafından kabul görmemiştir çünkü hayır amaçlı bir vakfın belli bir ailenin yararına değil, herkesin ya da ihtiyaç sahiplerinin yararına olması gerekir.[18]

2. Mülkiyet durumlarına göre vakıflar: Sahih vakıflar ve gayrisahih vakıflar olarak ikiye ayrılır. Sahih vakıf, özel mülkün vakfedilmesi neticesinde olmaktadır yani vâkıfın kendi mülkiyeti altındaki malından vakfetmesi gerekmektedir. Gayri sahih vakıflar ise, mülkiyeti devlete ait toprakların padişahlar tarafından şahıslara temlik edilmesi sonucunda ortaya çıkan vakıf türüdür, bunun için padişahın izni ve gerekli kamusal hizmetin gerçekleşmesi gerekir. Arazinin çıplak mülkiyeti (rakabe) devlette kalır ve tasarruf hakkı ile vergi gelirleri vakfa geçer. Bunlar, kamu yararına olan hizmetlerin yaygınlaştırılması için merkezi hükümetler tarafından desteklenmiştir.

3. Kira gelirlerine göre vakıflar: Vakıflara ait gelir kaynaklarının İslam hukuku çerçevesinde, vakıf şartnamelerinde yazılı esaslara uygun olarak işletilmesi zorunludur. Bu vakıflar dört kısımda incelenmektedir; Birincisi İcâre-i Vâhideli (tek kiralı) vakıflar; müstegâllat denilen vakfa gelir sağlayan malların işletilmesiyle elde edilen gelirler vakfiyedeki amaçlar doğrultusunda kullanılır. Tek kiralı vakıflar, mütevellîleri tarafından ay ya da yıl gibi sürelerle rayiç bedeli ile kiraya verilen yerlerdir. Burada alınacak kiralar vakfiyede belirtilen kişi ve kurumlara verilir.[19] İkincisi İcâreteynli (iki kiralı) vakıflardır; vakıf olan bir akarın gerçek kıymetine yakın veya eşit peşin kira bedeli (icâre-i muaccele) ve buna ilâve olarak her ay yahut yıl sonunda ödenecek veresiye kira bedeli (icâre-i müeccele) karşılığında kiraya verilmesi muamelesine denir. Böyle çift

[18] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiye ve Istılahat-ı Fıkhiyye*, Enes Sarmaşık Yayınları, İstanbul 1999, C.4, s. 284.

[19] Ömer Hilmi Efendi, *İthaf-ül-Ahlâf fi Ahkâm-il Evkaf*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1977, s. 13-17; *Bir Medeniyetin İzdüşümü Vakıflar*, s. 27-32.

kira bedeli ile kiraya verilen vakıf mallara icâreteynli vakıflar denilmektedir.[20] Üçüncüsü mukataalı vakıflar; Vakıf idaresi, üzerinde bina, ağaç vs. gibi şeyler bulunmayan vakıf arazisinin mali durumunun yetersizliği nedeniyle işletemezse, araziyi atıl bırakmamak ve vakfa gelir sağlamak maksadıyla icar bedeli senede ödenmek üzere kiraya vermesi halidir. Dördüncüsü ise gedik vakıflardır; gedik, vakıf ve devlet arazisi üzerinde yetkililerin izni ile inşa edilen bina ve oluşturulan bahçe anlamına gelen 'girdâr' ve tamir için bir akarın çıplak mülkiyeti üzerinde sahip olunan mücerred bir anlamına gelen 'hulüvv' gibi sözcüklerden oluşan bir tasarruf şeklidir. Vakıf bir dükkan üzerinde aynî bir hak sahibi olmak isteyen kimse, belli bir miktar para vererek dükkanın tamirine harcanmasını, kendi mülkü olmak üzere dükkana malzeme yerleştirilmesini, her yıl cüzi bir kira bedeli dahi vermeyi şart koşarak süresiz bir kira sözleşmesi yapılırdı. Dükkandaki bu malzemelere gedik deniyor ve böylece kiracı sınırlı bir aynî hakkın sahibi olurdu.

4. Yönetimlerine göre vakıflar üç grupta incelenmektedir: birincisi Mazbut vakıflar; Mütevellileri münkariz olmuş (kalmayan) vakıfların devamlılığını sağlamak için, doğrudan doğruya Evkaf Nezâreti tarafından idare edilen vakıflardır. Bunlar da kendi içinde üçe ayrılırlar: Selâtin Vakıfları, Mütevellisi kalmayan vakıflar, İdaresi mazbut vakıflar. İkincisi Mülhak vakıflardır; Evkaf Nezareti'nin nezaret ve kontrolü altında mütevellileri tarafından idare olunan vakıflara denir. Bu çeşit vakıflar genellikle sahih vakıflardır. Vakıf işlerini mütevelli yürütür. Evkaf Nezaretinin sadece nezaret hakkı mevcuttur. Üçüncüsü ise Müstesna Vakıflardır; Evkâf-ı Hümâyûn Nazırının nezareti ve müdahalesi olmayarak mütevelli tarafından idare olunan vakıflardır. "Guzât ve Eizze" olarak kendi içinde ikiye ayrılmaktadır.[21]

Osmanlı toplumunda yukarıda adı geçen vakıf türlerinin dışında para vakıfları da bir vakıf müessesesi olarak gelişim göstermiştir. XV. yüzyıldan itibaren yaygınlık kazanmaya başlayan para vakıflarının Osmanlı vakıf sisteminin bir parçası olarak diğer vakıflardan ayrıldığı husus, mal varlıklarının nakit para olarak vakfedilmiş olmasıdır.

[20] Ali Himmet Berki, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen Istılah ve Tâbirler,* Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara 1966, s. 17-19; Ahmet Akgündüz, "İcâreteyn", *DİA*, C. 21, 2000, s. 389.

[21] *Bir Medeniyetin İzdüşümü Vakıflar*, s. 34-40.

Vakfedilen bu paralar çeşitli usullerle işletilmekte ve elde edilen gelir hayır cihetine sarf edilmekteydi. Diğer vakıflarda olduğu gibi para vakıflarında da vakıftan vazgeçmek söz konusu değildi ve ebedi olarak vakfedilmiş olurdu. Vakıf kurulurken belirtilen amaç için harcanacak gelir para vakıflarında vakfedilen paranın aslına dokunulmaksızın işletilmesi ile karşılanmaktadır.[22]

3.3. Vakfiye

Vakfiye veya vakıf-nâme, kısa ifadesiyle; vâkıfın, vakfın teşekkülü ve işleyişi hususunda tanzim ettiği hüküm ve kaideleri ve bunların kadı tarafından tescilini ihtiva eden hukuki bir vesikadır. Daha geniş anlamıyla ise vakfedilen bir malın hangi hayır işlerinde kullanılacağını, ne şekilde yönetileceğini gösteren senet anlamına gelmektedir. Vakfiyeler, tesis edilen vakfın nasıl idare edileceği, nerelere ne gibi harcamalar yapılacağı, kaç kişinin çalışacağı, bunlara ne kadar maaş ödeneceği, harcamaların hangi gelirlerle karşılanacağı, vakıftan kimlerin ne şekilde faydalanacağı gibi konuların, vâkıf tarafından ayrıntılı biçimde kaydedilmesiyle olmaktadır.[23] Yapılan akidde temel kurallar vakfiyede mevcuttur ve hâkimin kararıyla hükümler yazılı olarak ifade edilmektedir. [24]

Vakfiyeler genellikle şu bölümlerden oluşmaktadır:

1. Tescil tevkîi veya tasdik ibaresi; Veliyyü'l-emr tarafından yetkili kılınmış kadı, vakfın lüzumuna ve tesciline karar verebilir.
2. Davet; Allah'a hamd ve Hz. Muhammed'e ve onun ailesine salât ve selâm sözleri içeren bölümde, ilgili âyet ve hadislerle, dünyanın fâni ve âhiretin bâki olduğu, vakıf kurmanın önemi gibi bilgiler edebî bir üslûpla anlatılır; ancak bu kısım vakfiyenin hukukî bir rüknü sayılmaz.
3. Vâkıfa dair bilgiler; vakıf kurucusunun adı, baba adı, lakabı, mesleği ve ikamet yeri gibi kişisel ayrıntılardır.

---

[22] Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları, Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003, s.317-321.
[23] Osman Gazi Özgüdenli, "Vakfiye", *DİA,* C. 42, 2012, s. 465.
[24] Öztürk, *(*1995), s. 21.

4. Vakfın hayrât ve akarının yani gelirlerinin tarifi ve tasviri; Vakfedilen mal ve mülkün miktarı, bulunduğu yer ve sınırları, iktisap şekli, inşa veya ihya edilen hayratın cinsi ve türü belirtilir.
5. Vakıf şartları; Vakfedilen mal ve mülkün icar ve işletme biçimi ve süresi, elde edilen vakıf gelirinin hangi alanlarda nasıl kullanılacağı, vakıf görevlilerine ve mensuplarına ödenecek ücret ve tahsisatı belirten şartlardır.
6. Mütevelli tarifi; Vakfiyelerde iki tür mütevelli bulunur. Birincisi tescil mütevellisidir, vakfın tescil işleminin tamamlanmasıyla görevi sona erer. İkincisi vâkıfın vakfının tevliyetini bıraktığı ve niteliklerini açıkladığı kimselerdir.
7. Vakıftan rücû ve murâfaa ile hâkimin kararı; Mezhep imamlarının vakıf konusundaki görüş farklılığından dolayı ortaya çıkan bir uygulamadır. Vâkıfın ölümünden sonra vârislerinin veya hayatta iken kendisinin pişman olması ihtimaline karşı vakfın iptalinin önlenmesine ilişkin bir rükündür.
8. Beddua bölümü; Burada vakfa yönelik olumsuz tasarrufları önlemek için vakfiyeden vakfiyeye değişen lânetler ve beddualara yer verilmiştir.
9. Tarih; Vakfiyenin bitiminde hicrî tarih yazıyla Arapça olarak yazılır.
10. Şühûdü'l-hâl; Vakıf tesisinde aleniyet şarttır, ayrıca İslâm hukukunda bir belgenin değeri zeylinde yer verilen şahitlere bağlıdır. Bunun için vakfiyenin tanziminde hazır bulunanların bir kısmının isimleri ve meslekleri yazılır. Nezaret, tevliyet veya evlâdiyet hak ve iddialarına dair zamanla sahte vakfiyeler tanzim edilmiş, bunların şer'î mahkeme sicillerine kaydedildiği de olmuştur.[25]

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde; vakıf gayrimenkullerin tapusu, yapılacak hizmetlerin nicelik ve niteliklerini içeren vakfiye, ferman, hüccet, berat gibi vakıfla ilgili belgeler bulunmaktadır. Arşivde 2370 adet vakfiye ve kütük defteri vardır ve bu defterlerde 27.021 adet vakfiye ve benzeri belgenin yanında, çeşitli işlemlere ait belgeler bulunmaktadır.[26]

[25] Hasan Yüksel, "Vakfiye", *DİA,* C. 42, 2012, s. 469.
[26] Vakıflar Genel Müdürlüğü resmi internet sitesi, https://www.vgm.gov.tr, (Erişim Tarihi: 05.05.2019).

BÖLÜM I

MUHSİNZÂDE MEHMED PAŞA'NIN HAYATI

1.1. Çocukluğu ve Eğitimi

Muhsinzâde Mehmed Paşa, Halepli bir tüccar olan ve uzun süre İstanbul'da ticaretle meşgul olan Muhsin Çelebi'nin (ö. 1081/1670-1671) oğlu Abdullah Efendi (Paşa)'nin oğludur. Babası Abdullah Efendi'nin doğum tarihinin 1660 yılı dolayları olduğu tahmin edilmektedir. Ailenin aslen Musullu olduğu rivayet edilir.[27] Mehmed Paşa'nın Muhsinzâde lakabı, dedesi Muhsin Çelebi'den gelmektedir.[28] Muhsin Çelebi'nin bir diğer oğlu da Musulî lakabı ile de meşhur olan Mehmed Efendi (Paşa)'dir. Mehmed Efendi, Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın babası Abdullah Efendi'nin büyük kardeşidir. İstanbul'da kalemde yetişen Mehmed Efendi, önce matbah eminliği, daha sonra darphane eminliği, Şaban 1112/Ocak 1702'de de başdefterdarlık (defterdar-ı şıkk-ı evvel) görevlerinde bulunmuştur.[29] Muhsin Çelebi'nin oğlu Mehmed Efendi memuriyetinin sonraki yıllarında bürokrasiden seyfiye sınıfına geçmiş; Osmanlı askerî-mülkî sisteminde paşa ünvanı almıştır. Mehmed Efendi (Paşa) birçok önemli idarî görevde bulunmuş, Cidde'de vali iken 1122/1710'de vefat etmiştir.[30] Böylece bu aileden, aynı yüzyılda Muhsinzâde lakabı ile anılan iki Mehmed Paşa çıkmış; her ikisi de önemli idarî ve askerî görevlerde bulunmuşlardır.[31]

Araştırma konumuz olan Muhsinzâde Mehmed Paşa, kendisi de daha sonra paşa olan ve Muhsinzâde lakabı ile anılan Abdullah Efendi (Paşa)'nin oğludur. Abdullah Efendi, ağabeyi Mehmed Efendi (Paşa)'nin desteğiyle devlet hizmetine girmiş; ağabeyinin darphâne eminliği sırasında önce darphânede ona vekâletle işe başlamış (Şevval 1112/Mart 1701), daha sonra da asaleten darphâne eminliğine tayin edilmiştir (16 Zilkade 1114/3 Nisan 1703). 1703 yılında gerçekleşen Edirne Vak'ası sırasında âsiler tarafından

---

27 Feridun Emecen, "Abdullah Paşa- Muhsinzâde", *DİA*, C. EK-1, 2016, s. 8.

28 Mehmed Süreyya, "Abdullah Paşa (Muhsinzâde)" *Sicill-i Osmanî*, Yayına Hazırlayan: Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, C. 1, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 82.

29 Mehmed Süreyya, "Mehmed Paşa (Muhsinzâde)", *Sicill-i Osmanî*, C. 4, s. 1064.

30 Emecen, "Abdullah Paşa- Muhsinzâde", s. 8-10.

31 Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri;Yugoslavya*, C. II, 3. Kitap, İstanbul Fetih Cemiyeti, Seçil Ofset, İstanbul 2000, s., 448.

defterdarlığa getirilen Abdullah Efendi,[32] bu isyanın finansında önemli rol oynamıştı. III. Ahmed'in Edirne'de tahta çıkışının hemen ardından görevi başmuhasebeciliğe nakledilen (10 Rebîülâhir 1115/23 Ağustos 1703) Abdullah Efendi, isyan hareketine katılanların tasfiyesi sırasında daha alt bir makam olan küçük rûznâmçecilik görevine getirilmiştir (8 Receb 1115/17 Kasım 1703). Abdullah Efendi'nin bundan sonraki görevleri hakkında ayrıntılı bilgi olmamakla birlikte, kısa bir süre darphâne eminliğini üstlendiği ifade edilir.[33]

Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın babası Abdullah Efendi, 19 Cemâziyelevvel 1120'de (6 Ağustos 1708) Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın kethüdâsı olarak görev yapmaya başlamış ve sadrazamın kızıyla da evlenmiştir (11 Cemâziyelevvel 1121/19 Temmuz 1709). Çorlulu Ali Paşa'nın azledilmesi ile kendisine verilen görev de alınmış ve başbâki kulluğuna getirilerek rütbesi tenzil edilmiştir.[34] Şehid Ali Paşa sadrazam olduğunda, onu yolsuzlukları ile tepki çeken Mısır Defterdarı Kaytas Bey'in teftişine görevlendirmiş; Mısır Valisi Abdi Paşa'nın yardımıyla Kaytas Bey'i yakalatıp idam ettirmiştir. Abdullah Efendi, bu başarısından dolayı Şevval 1127/Ekim 1715'de Mora Seraskeri Kara Mustafa Paşa'nın maiyetine, Mora defterdarı olarak gönderilmiştir. [35]

Muhsinzâde Abdullah Paşa, defterdarlığı sırasındaki hizmetlerinden dolayı aldığı takdirlerle, Korfu adası muhasarasıyla görevli olan Kara Mustafa Paşa'nın yerine Rumeli beylerbeyiliği pâyesiyle Mora seraskerliğine tayin edildi (Rebîülevvel 1128/Mart 1716). Aynı yıl İnebahtı muhafızlığı görevi verildi fakat kısa süre sonra İnebahtı'ya başka birinin tayini üzerine vezirlik rütbesinin kaldırılmasını istedi ve İstanbul'a dönerek kapıcılar kethüdâsı oldu (Şubat 1717). İki ay sonra Vezîriâzam Arnavut Halil Paşa'nın kethüdâlığına getirilerek Paşa ile birlikte Avusturya cephesine gitti. Halil Paşa'nın azlinden sonra vezîriâzam olan Nişancı Mehmed Paşa'nın yerine nişancılık görevine başladı. Muhsinzâde Abdullah Paşa cephede de önemli hizmetlerde bulunmuş ve gördüğü takdir neticesinde Ramazan 1129/Ağustos 1717'de Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa'nın tavsiyesiyle vezir ünvanını tekrar elde ederek Halep valisi ve Niş muhafızı olarak görevlendirilmiştir. Üç ay geçmeden Vidin muhafızlığına getirilen Paşa, bir ay sonra da Edirne'ye çağrıldı ve

---

[32] Râşid Mehmed Efendi-Çelebizâde İsmâil Asım Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, Haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer, c. III (1134-1141/1722-1729), Klasik Yayınları, İstanbul 2013, s, 672.

[33] Emecen, "Abdullah Paşa- Muhsinzâde", s., 8-10; Mehmed Süreyya, "Mehmed Paşa (Muhsinzâde)" *Sicill-i Osmanî*, C. 4, s. 1064.

[34] Emecen, "Abdullah Paşa- Muhsinzâde", s. 8-10.

[35] Emecen, "Abdullah Paşa- Muhsinzâde", s. 8-10; Mehmed Süreyya, "Mehmed Paşa (Muhsinzâde)" *Sicill-i Osmanî*, C. 4, s. 1064.

yeniçeri ağalığına tayin edildi. 21 Safer 1130/24 Ocak 1718 tarihinde Niş Kalesi'nin tamiri ve muhafazası şartıyla Rumeli beylerbeyi oldu. Yeni görevi için Niş'e gittiğinde önüne çıkan kale muhafızı yeniçerilerin ulûfe talepleriyle karşılaşınca onları yatıştırmaya çalıştı fakat olay büyümeye devam etti. Kaledeki yeniçerilerle yerli kulu muhafızlar arasındaki anlaşmazlıkta yerli kulu taraftarı olduğu iddia edilerek yeniçerilerin baskısına mâruz kaldı. Niş'ten ayrılıp Aleksinaç'a gelerek durumu İstanbul'a bildirdi ve bunun üzerine Mayıs 1721'de Bosna valiliğine tayin edildi. [36]

1730'da patlak veren Patrona Halil isyanında ikinci defa yeniçeri ağası olan Muhsinzâde Abdullah Paşa, sonrasında Adana (1143), Rumeli (1144), Bosna (1145) valisi olmuştur.[37] Dört yıl sonra Bender seraskerliği göreviyle beraber tekrar Rumeli valiliğine gertirilmiştir. 1735-1739 Osmanlı-Rus savaşı başladıktan iki yıl sonra Avusturya-Rusya ittifakı gerçekleşince mühr-i hümayun Muhsinzâde Abdullah Paşa'ya verilmiştir (Rebiülahir 1150/Ağustos 1737). [38] Sadareti dört buçuk ay süren Paşa'nın niçin azledildiği hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. Azlinden sonra 1151/1738 yılında İnebahtı muhafızı olarak görevlendirilen Abdullah Paşa bir yıl sonra Bosna valiliğine getirilmiş, 1154/1741'de ise Özi valiliği görevinde bulunmuştur. Daha sonra Bender muhafazası şartıyla Karaman valiliğine tayin edilmiş; 1743'te Vidin Muhafızlığı ile Niğbolu sancakbeyliğine, 1745'te Rumeli valiliğine tayin edilmiştir. 1161/1748 yılında Bosna valisi olan Abdullah Paşa Rebiülahir 1162/1749 yılında bu görevde iken vilayet merkezi Travnik'te vefat etmiştir ve burada bir türbesi olduğu bilinmektedir (Şekil 1.1-1.3).[39] Muhsinzâde ailesi, Rumeli'de özellikle de Bosna'da nüfuz kazanmış bir ailedir. Muhsinzâde Mehmed Paşanın babası Abdullah Paşa'nın 1161/1748 yılında Bosna valiliği sırasında burayı güzel idare ettiği bir fermanla sabittir.[40] Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın torunu olarak bilinen meşhur Türk hattatı Abdullah Hamdi Bey, 17-18 yaşlarında Sadâret Mektûbî Kalemi'nde kâtip olarak memuriyete başladı. Padişah iradesiyle kendisine reîsülhattâtîn unvanı verildi ve bir Şifâ-i Şerif yazmaya memur edildi (1832-1899).[41]

---

36 Emecen, "Abdullah Paşa- Muhsinzâde", s. 8-10; Mehmed Süreyya, "Mehmed Paşa (Muhsinzâde)"*Sicill-i Osmanî*, C. 4, s. 1064.

37 Mehmed Süreyya, "Abdullah Paşa (Muhsinzâde)" *Sicill-i Osmanî*, C. I, s. 82.

38 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, 2. Kısım, TTK Basımevi, Ankara 1988, s. 343-347; *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, s. 1073

39 Emecen, "Abdullah Paşa- Muhsinzâde", s. 8-10; Uzunçarşılı, a.g.e., C. IV, 2. Kısım, s. 345-347.

40 Yuzo Nagata, *Muhsin-Zâde Mehmed Paşa ve Âyânlık Müessesesi*, Akademi Kitabevi, İzmir 1999, s. 20-22.

41 Muammer Ülker, "Abdullah Hamdi Bey", *DİA*, C. 1, 1988, s. 103.

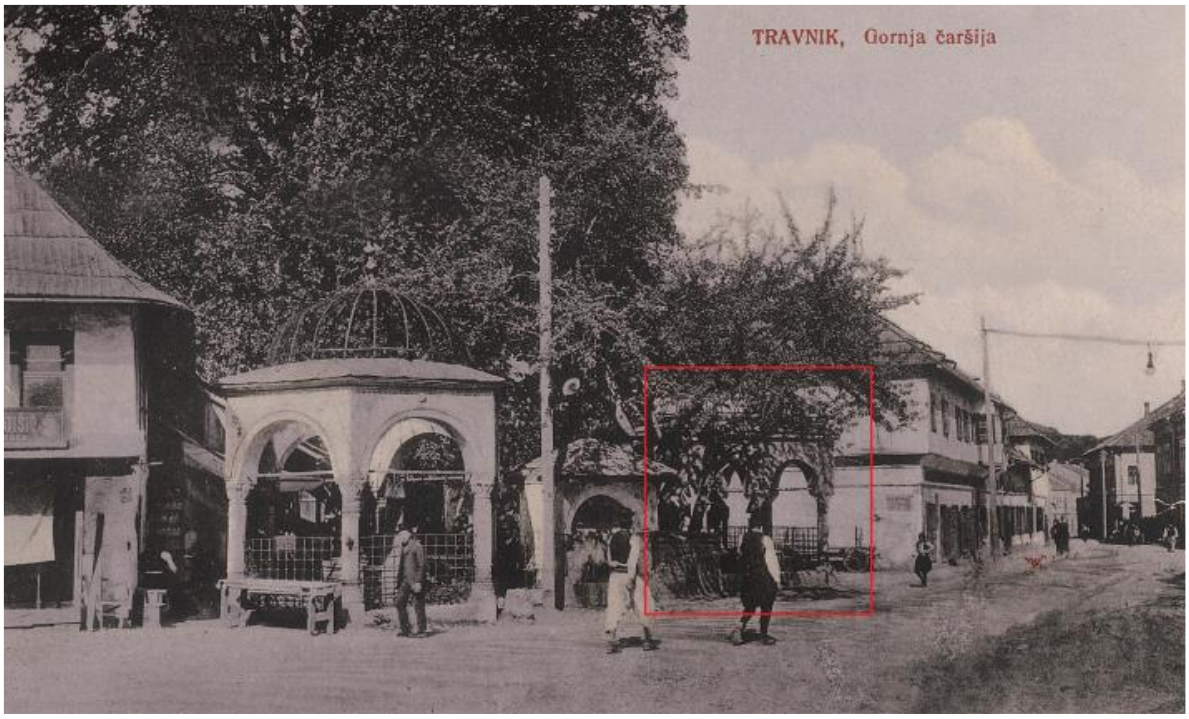

Şekil 1.1. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Babası Abdullah Paşa'nın Travnik'teki Türbesine Ait Fotoğraf

Kaynak: Filiz Canyurt, *Travnik Şehrindeki Osmanlı Mimarisi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, 2016, s. 166

Şekil 1.2. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Babası Abdullah Paşa'nın Travnik'teki Türbesinin Batı Yönünden Görünümü [42]

[42] Kare planlı olan yapının içerisinde üç adet mezar bulunmaktadır. Muhsinzâde Abdullah Paşa, Celâleddin Ali Paşa (Seyyid) ile bir de çocuk mezarı bulunmaktadır, Celâleddin Ali Paşa, 1232-1238 yılları arasında

Şekil 1.3. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Babası Abdullah Paşa'ya Ait Mezar Taşi [43]

Yukarıda da belirtildiği üzere Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın babası Abdullah Paşa ve amcası Mehmed Efendi/Paşa tarafından Osmanlı bürokrasisi içerisinde yer alması sağlanmıştır. Sultan III. Ahmed (1703-1730) ve Sultan I. Mahmud (1730-1754) dönemleri devlet erkânı arasında önemli görevlerde bulunan Abdullah Efendi, bu idari görevleri sırasında oğlu Muhsinzâde Mehmed'e tecrübesiyle örnek olarak onun da devlat erkanı içerisinde bulunmasına öncülük etmiştir.

Muhsinzâde Abdullah Paşa'nın oğlu Mehmed, 1116/1704 yılında İstanbul'da Molla Gürani mahallesinde doğmuştur. Çocukluğu ve eğitimi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Bosna valiliği görevinde bulunmuştur; Mehmed Süreyya, "Celâleddin Ali Paşa (Seyyid)" *Sicill-i Osmanî*, C. 2, s. 386; Canyurt, a.g.e., s. 169.

[43] Mezar taşının çeviri yazısı: "*Hüve'l- Hayyu'l- Baki Sabıkan veziri a'zam olup bu defa Bosna valisi iken vefat eden merhum ve mağfur Muhsinzâde Abdullah Paşa ruhuçün El-fatiha sene 1162/M.* 1748-49"; Canyurt, a.g.e., s. 169.

1.2. İdari Görevleri

1.2.1. Valilik Öncesi Görevleri

Sadrazam Muhsinzâde Abdullah Paşa'nın oğlu Muhsinzâde Mehmed'in çocukluk dönemi ve eğitimi hakkında bilgilerin bulunmadığı gibi ilk görevleri ve valilik öncesi durumu hakkında da bilgilere ulaşılamamıştır. Bilinen ilk görevi silahşörlüktür. Silahşör olarak kapıcıbaşılar arasına alınan Muhsinzâde Mehmed, babasının sadareti döneminde kapıcılar kethüdası olmuştur.[44] Kendisi 30 yaşlarında iken babası Muhsinzâde Abdullah Paşa, Bender Kalesi muhafızlığına tayin olmuş; bunun üzerine onunla beraber Bender'e gitmiştir.[45]

1.2.2. Valilikleri

Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın babası Abdullah Paşa, 8 Rebiülahir 1150-26 Ramazan 1150 (5 Ağustos 1737-17 Ocak 1738) tarihleri arasında sadrazamlık görevinde bulunmuştur. Babasının bu görevi sırasında kapıcılar kethüdalığına getirilen Muhsinzâde Mehmed, bir yıl sonra vezir rütbesi ile Maraş valiliğine tayin edilmiştir. Daha sonra İnebahtı ve Bender valiliklerinden sonra 14 Zilkade 1159/28 Kasım 1746'da tekrar Maraş[46] valiliğinde bulunmuştur.[47] Rebiülevvel 1160/Mart 1747 tarihinde Anadolu'da eşkıya takibi ve teftişi için Adana valiliğine tayin edilmiştir.[48] Bundan sonra Adana valisi Muhsinzâde Mehmed Paşa Hotin muhafızlığına tayin edilmiş ve bir an önce görev yerine gitmesi istenmiştir (29 Zilkade 1160/2 Aralık 1747).[49] 1161/1748'de Bosna, 1162-63/1749-50 tarihleri arasında Hotin,[50] valiliği görevlerinde bulunmuştur. 25 Safer 1163/3 Şubat 1750'de Özi kalesinin muhafazası şartıyla Özi eyaletleri verilmiştir.[51] Muhsinzâde

---

44 Mehmed Süreyya, "Mehmed Paşa (Muhsinzâde)"*Sicill-i Osmanî*, s. 1064-1065; Uzunçarşılı, a.g.e, C.IV, 2. Kısım, s. 399.

45 Nagata, a.g.md., s. 49.

46 BOA, TS.MA.e, dosya 334, gömlek 5, 6.

47 Nagata, "Muhsinzâde Mehmed Paşa", DİA, C. 31, 2006, s. 48; Mehmed Süreyya, Sicilli Osmanî'de görev sıralamasını şu şekilde ifade etmektedir: 1151/1738'de Maraş valisi, sonra Bender Muhafızı, 1747'de ikinci defa Maraş Valisi- Mehmed Süreyya, "Mehmed Paşa (Muhsin-zâde)", *Sicill-i Osmanî*, Yayına Hazırlayan: Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, C. 4, s. 1064.

48 Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Adana valiliği sırasında emniyet ve asayiş sağlanması konusunda bk: BOA, TS.MA.e, dosya 334, gömlek 8; Adana'ya hemen gitmesi konusunda aldığı emir için bk: BOA, TS.MA.e, dosya 334, gömlek 9; Adana'daki görevinin devam ettiğinin Muhsinzâde Mehmed Paşa'ya bildirilmesi hakkında bk: BOA, TS.MA.e, dosya 334, gömlek 11.

49 BOA, TS.MA.e, dosya 334, gömlek 12, 13.

50 Mehmed Süreyya, "Mehmed Paşa (Muhsin-zâde)", *Sicill-i Osmanî*, c. 4, s. 1064; Uzunçarşılı,, a.g.e., C. IV, I. Bölüm, s. 400.

51 BOA, TS.MA.e, dosya 335, gömlek 1,2,3,4.

Mehmed Paşa, bu görevindeyken Özi kalesinin soğuk olmasından dolayı bahara kadar Babadağı'nda kalmasına izin verilmiştir.[52] 29 Safer 1166/5 Ocak 1753 tarihinde tekrar Hotin[53] ve Bender valiliği, sonrasında Köstendil valiliği görevinde bulunan Muhsinzâde Mehmed Paşa, Osmanlı-Rus sınırlarının Boğdanlı Kazakların faaliyetleri yüzünden karışması nedeniyle 1165/1752'de Osmanlı-Rus arasında akdolunan bir nizâma baktıktan sonra, İnebahtı (1167/1754),[54] Ağrıboz (20 Muharrem 1168)[55] ve Niğbolu sancağının ilhakıyla Vidin sancağı da Paşa'ya verildi (1168).[56] 1169/1756'da Rumeli valisi, sonra Vidin muhafızı olmuştur.[57] 1170/1756'da tekrar Özi'ye memur edilmiştir.[58] Rumeli'nin çeşitli yerlerinde görevlerde bulunan Muhsinzâde Mehmed Paşa, buradaki kaleler ve muhafızlar hakkında pekçok tecrübeye sahip olmuştur.

Özi Valisi Muhsinzâde Mehmed Paşa'ya Şevval 1171/Haziran 1758'de Halep eyaleti de tevcih edilmiştir[59] ve bu arada valilikleri ve diğer memurluklarındaki başarıları Padişah III. Mustafa'nın takdirini kazanmıştır. Halep valiliği görevine başlamadan önce İstanbul'a davet edilen Paşa, uzun zamandır nişanlı olduğu Esma Sultan[60] ile evlendirilerek 'damad-ı şehriyârî' olmuştur.[61] Zilkade 1171/Temmuz 1758 tarihinde Mehmed Paşa'nın Halep'teki görevi Vezir Ali Paşa'nın vefatıyla Diyarbekir valiliğine nakledilmiş[62] fakat henüz yeni evlenmiş ve İstanbul'da bulunan Paşa, Anadolu valiliğine tayin olunmuştur.[63] Böylece Şevval 1172/Haziran 1759'a kadar İstanbul Kadırga'daki Esma Sultan sarayında oturmuş ve bu tarihten sonra Anadolu valisi olarak, eyalet merkezi olan Kütahya'ya gitmiştir. Anadolu valisi olarak görev yaptığı sırada Paşa'ya bildirilen konular arasında bazı suçların arz edilmesi ve suçluların cezalandırılması, suçluların teslim olması, alınan kararların uygulama talebi, bazı sürgünler ve bazı vergi tahsilleri gibi meseleler

52 BOA, TS.MA.e, dosya 335, gömlek 27, 28, 30, 31.
53 BOA, TS.MA.e, dosya 336, gömlek 7.
54 BOA, TS.MA.e, dosya 336, gömlek 17.
55 BOA, TS.MA.e, dosya 337, gömlek 1.
56 BOA, TS.MA.e, dosya 337, gömlek 9,12,13.
57 Mehmed Süreyya, "Mehmed Paşa (Muhsin-zâde)", *Sicill-i Osmanî*, C. 4, s. 1064; Uzunçarşılı,, a.g.e., cilt IV, I. Bölüm, s. 400.
58 Nagata, a.g.md., s. 49.
59 BOA, ae.smst.III, dosya 60, gömlek 4389; TS.MA.e, dosya 339, gömlek 2.
60 Yuzo Nagata, Esma Sultanın kim olduğu konusunda Diyanet İslam Ansiklopedisindeki maddeye göre III. Ahmed'in kızı demiştir(Nagata, a.g.md. s. 49); fakat *Muhsinzâde Mehmed Paşa ve Ayânlık Müessesesi* adlı eserinde III. Mustafa'nın kızı olarak bahsetmiştir(Nagata, a.g.e., s.20); Uzunçarşılı ise konu hakkında Esma Sultan'ın III. Mustafa'nın kızkardeşi olduğunu söylemiştir(Uzunçarşılı, a.g.e., C. 4, II. Bölüm, s. 400), bu konu hakkında başvurulan diğer eserde ise Esma Sultan'ın, III. Ahmed'in kızı olduğu ve III. Mustafa'nın kızkardeşi olduğu belirtilmektedir (Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, Alfa Tarih Yayınları, İstanbul 2015, s. 441).
61 Nagata, a.g.e., s. 19-20.
62 BOA, ae.smst.III, Dosya 57, Gömlek 4223.
63 BOA, TS.MA.e, dosya 258, gömlek 7.

bulunmaktadır.[64] Anadolu Valiliğinden sonra Bosna Valiliğine tayin olunan Mehmed Paşa, bir süre İstanbul'da eşi Esma Sultan'ın yanında kaldı. Bu sırada Hersek sancağı Bosna'ya ilhak olundu ve Haziran 1761'de Muhsinzâde Mehmed Paşa Bosna valisi olarak buraya hareket etti.[65] Burada gösterdiği başarılı çalışmalarından dolayı Eylül 1761 tarihli fermanda Padişah'ın Paşa'dan memnun olduğu yazmaktadır.[66] Bosna valiliğinden sonra 1175/1762'de ikinci defa Rumeli valisi olarak görevlendirilen Mehmed Paşa, daha sonra tekrar Bosna valisi olmuş (1176/1763), bir yıl sonra yine Rumeli valiliğine getirilmiştir.[67]

1.2.3. Sadrazamlıkları

1.2.3.1. Birinci Sadareti (30 Mart 1765-6 Eylül 1768)

Muhsinzâde Mehmed Paşa, Bosna ve Rumeli valilikleri ile çeşitli memurluklarından sonra 7 Şevval 1178/30 Mart 1765 tarihinde Bâhir (Köse) Mustafa Paşa yerine sadarete davet edilmiş ve 8 Zilkade 1178/29 Nisan 1765'te İstanbul'a gelerek sadaret mührünüalmıştır.[68]

Bâhir Mustafa Paşa'nın azledilmesinin nedenlerinden en önemlisi Kıbrıs'taki isyan hareketleridir. 1687 yılında sadrazam haslarına ilhak edilerek muhassıllar tarafından idare edilen Kıbrıs'ta zamanla Osmanlı idaresi bozulmaya başlamıştır. 1764'te Silahtar Çil Osman, daha önce görülmediği kadar çok miktarda (kişi başı 47 kuruş) vergi toplamak isteyince Kıbrıs baş piskoposu İstanbul'a şikayette bulundu. Konunun incelenmesi için gönderilen mubaşir Kıbrıs ileri gelenlerini mahkemeye davet etti. Çil Osman'ın yaptığı düzenlemeden dolayı sarayında kurulan mahkemede zeminin çökmesi üzerine birkaç kişi hayatını kaybetti. Bunun üzerine ada halkı isyan edip Çil Osman ve 18 arkadaşını katlederek mallarını yağma ettiler. Dönemin sadrazamı Bâhir Mustafa Paşa, olayın üstünü kapatmak istemiş ve hakikat araştırılmamıştı. Karışıklıkların devam ettiği adada halk, önemli geçim kaynağı olan Değirmenlik (Kythrea) denilen yeri işgal etmişler ve bu da şehirde kıtlığa neden olmuştur. Haberin İstanbul'da duyulması Bâhir Mustafa Paşa'nın azline neden olmuş ve yerine Muhsinzâde Mehmed Paşa getirilmiştir.[69]

---

64 BOA, TS.MA.e., dosya 188, gömlek 34, 53, 57; dosya 189, gömlek 23, 28, 36.
65 BOA, TS.MA.e, dosya 340, gömlek 8; dosya 341, gömlek 2; Uzunçarşılı, a.g.e., cilt IV, I. Bölüm, s. 400.
66 Nagata, a.g.e., s. 20.
67 Nagata, a.g.md., s. 49; Mehmed Süreyya, "Mehmed Paşa (Muhsin-zâde)", *Sicill-i Osmanî,* c. 4, s. 1064
68 Uzunçarşılı, a.g.e., C. IV, I. Bölüm, s. 401.
69 Nagata, a.g.e., s. 29-30; Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Türk Kültürünü

Muhsinzâde Mehmed Paşa sadarete geldikten sonra Kıbrıs adasında aldığı ilk tedbir, isyancıların uzaklaştırılması ve verginin azaltılmasının ilanı olmuştur. Muhassıl Hafız Mehmed azledildi ve yeni Muhassıl Süleyman Efendi, aldığı tedbirler yeterli olmayınca, sayıları 2.000'den fazla olan isyancılarla başa çıkabilmek için İstanbul'dan yardım istedi. Teke Sancağı Mutasarrıfı Ahmed Paşa, hükümetten 25.000 kuruş verilmek şartıyla, Teke Sancağı'ndan 1.000 piyade ve 300 süvari ile Kıbrıs'a memur edildi, bundan başka bazı kaptan ve Âyanlara da fermanlar gönderilip Ahmed Paşa'ya yardım etmeleri emredildi.[70] Kıbrıs isyanı Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın aldığı sıkı önlemler ve vergilerin azaltılması ile bastırıldı fakat yaşanan olaylar, her sene Kıbrıs halkından alınan vergilerin tahsilinde yerli mütegallibeler ile hükümet temsilcileri arasındaki mücadeleyi ortaya koymuştur.[71]

Sadareti döneminde Rusların tahrikleri sonucu Gürcistan'da karışıklıklar ortaya çıkmıştır. Bununla beraber Mısır'da Çerkes beylerinin nüfuz yarışı nedeniyle sorunlar ortaya çıkmış ve Hicaz'da Vahhabi olayları olmuştur. Ayrıca Rusya ile savaş ihtimali artmış ve bu durumlar Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın sıkıntı yaşamasına neden olmuştur.[72] Bunlara rağmen Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın birinci sadareti döneminde, hükümetin otoritesini sarsacak doğrudan bir tehlike bulunmamaktadır fakat merkezi otoritenin zayıflığını fırsat bilen bazı nüfuzlu kimseler ve devlet memurları keyfî hareket ederek halka çeşitli zulümler yapmışlardır. Ayrıca bu kimselerin birbirleriyle rekabet halinde olmaları halkın durumunu daha da zorlaştırmış, bu da toprakların terkedilerek şehre göçlerin artmasına neden olmuştur. Halkın zulümlere karşı tepkisinin bir başka şekli ise eşkıya tarzında dağa çıkmaları olmuştur. 1767-68 yıllarında Rumeli'de halkın çoğunun vatanını terketmesi bu duruma gösterilebilecek örneklerdendir. Muhsinzâde Mehmed Paşa, sadarete geldiğinde giderek şiddeti artan âyanlık mücadelelerine bir düzen vermek üzere çalışmalara başlamıştır. Bu konu daha sonraki başlıklarda detaylı bir şekilde açaklanacağından burada kısa bilgi verilmiştir.[73]

Muhsinzâde Mehmed Paşa, sadareti boyunca Avrupa'daki siyasi gelişmeleri yakından takip etmiş ve bu konuda âid havadis kağıtları adı verilen Avrupa haberleri ile ilgili mektupları okuyarak fikir sahibi olmuştur.[74] Ayrıca 1150/1737 yılında Bender Seraskeri olan babası Muhsinzâde Abdullah Paşa'nın yanında bulunmuş, bu sayede asker

---

Araştırma Enstitüsü, Ankara 1977, s. 98-99.

70 Nagata, a.g.e., s. 30-31.

71 Nagata, a.g.e., s. 35-37.

72 Uzunçarşılı, a.g.e., C. IV, I. Bölüm, s. 401.

73 Nagata, a.g.e., s. 26-27.

74 Uzunçarşılı, a.g.e., C. IV, I. Bölüm, s. 401.

ve savaş konusunda tecrübeye sahip olmuştur. Rusların asker konusunda nasıl davrandığı ve gerektiğinde ordunun ihtiyaçlarının nasıl tedarik edildiğini görmüş olan Paşa'nın Osmanlı-Rus savaşının olmasına taraftar değildir ve tecrübelerini ifade etmesi onun azline neden olmuş, yerine Aydın muhassalı Silahtar Hamza Paşa getirilmiştir (23 Rebiülâhir 1182/6 Eylül 1768).[75]

Giritli Ahmed Resmî Efendi, 1764 yılında sadaret mektupçusu tayin edildi ve bir yıl sonra çavuşbaşılığa getirildi.[76] Bu tarihten sonra Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa ile yolları kesişen Ahmed Resmî'ye göre Muhsinzâde gibi tecrübeli bir vezirin azli, Hamza Paşa gibi rabıtasız birinin sadaret makamına gelmesi ve Emin Paşa gibi yeni ortaya çıkmış birinin serdar vazifesinde olması savaşın kötü netice vereceğinin alametleriydi.[77]

Muhsinzâde Mehmed Paşa'ya gösterilen saygıdan dolayı azolunduktan sonra malları müsadere olunmadı ve Bozcaada'ya zorunlu ikamet emri verildi. Paşa bir süre Gelibolu'da istirahatini istemiş ve buna müsaade edilmiş olmasına rağmen bir hafta sonra ikinci fermanla azledilmiş sadrazamların Gelibolu'da oturma geleneği olmadığı söylenerek Cemaziyelevvel 1182/Eylül 1768 tarihinde önce Bozcaada'ya, sonra Rodos adasına gitmesi emredilmiştir.[78]

Muhsinzâde Mehmed Paşa, sadarette kaldığı süre boyunca Avrupalı devletlerin durumunu yakından gözlemleme fırsatı bulmuştur. Bunun yanında eyaletlerin durumu hakkında da bilgi sahibi olmuştur. Sahip olduğu bu bilgilerden yola çıkarak Âyanlık müessesesi ile ilgili düzenlemelerde bulunmuş ve Anadolu'da bulunan bazı büyük hanedanlara da önemli darbeler vurmuştur. Paşa'nın bu çabaları, Rusya'ya karşı açılan savaş nedeniyle sonuçsuz kalmıştır, çünkü hükümet, savaş sırasında yeni düzenlemeler ile ilgilenecek durumda değildir. Eyaletlerle valilik görevinde bulunanların çoğu cepheye gönderilmiş, valilerin yerlerine mütesellimler görev yapmışlardır. Bu durumu fırsat olarak gören âyan ve mütegallibeler nüfuzlarını artırmak istemişlerdir. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın âyanlık hakkında düzenlemelerde bulunduğu fermanların savaş dolayısıyla iptal edilmesi, onların nüfuz artırma çalışmalarını kolaylaştırmıştır.[79]

---

[75] Osman Köksal, *Ahmet Resmî Efendi Hülâsatül-İtibar*, Pegem Yayınları, Ankara 2011, s. 3; Uzunçarşılı, a.g.e., C. IV, I. Bölüm, s. 401.

[76] Virginia Aksan, *Savaşta ve Barışta bir Osmanlı Devlet Adamı Ahmed Resmi Efendi (1700-1783*), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997, s. 104.

[77] Köksal, (2011), s. 9.

[78] Nagata, a.g.md. s. 50.

[79] Nagata, a.g.e., s. 52-53.

Muhsinzâde Mehmed Paşa, sadaretten azledildikten bir yıl sonra Mora'da bulunan Anapoli (Anabolu) muhafızlığına tayin olundu (10 Rebiülâhir 1183/13 Ağustos 1769).[80] 1768 Rus seferi sırasında Mora'da Rum ayaklanması başladı ve Muhsinzâde Mehmed Paşa Mora seraskeri tayin edildi. İsyanın bastrılması için Makedonya ve Teselya gibi kazaların âyanlarından yardım istedi.[81] Tırhalalı Ni'metîzâde, Yenişehirli Müderris Osman Bey, Kapıcıbaşı İsmail Ağa, Çatalcalı Ali Ağa, İzdinli Beyzâde Yusuf Ağa askerleriyle Tripolis (Tripolitsa)'e gelerek 23 Zilhicce 1183/19 Nisan 1770'de Rumlarla yapılan savaşta Paşa'ya destek oldular. Bunun dışında Selanik baruthanesinden 400 kantar barut talep etmiş ve talebi karşısında develerle buraya barut sevkedilmiştir.[82] Bu savaş sonunda Rumlar ve onlara yardımcı olan Ruslar bozguna uğratılarak isyan bastırıldı. Bu başarısından sonra Muhsinzâde Mehmed Paşa, Şaban 1184/Aralık 1770 tarihinde hem Bosna valiliğine hem de Rumeli seraskerliğine tayin edildi.[83]

Muhsinzâde Mehmed Paşa, 1185/1771 yılında Rumeli'den Rus cephesine asker sevketmesi görevi için Vidin'e gelmiş ve Yergöğü muhafazası ile Vidin seraskerliğine tayin edilmiştir. Vidin'den hareketle Yergöğü'ne gelen Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın maiyyetinde 30-40 bin askerin bulunduğu bilinmektedir. Bu kuvvetlerin içinde ise bazı Âyan kuvvetlerinin de olduğu bilinmektedir.[84] Ayrıca Eflak'tan Bükreş'e yapılan taarruza sadrazam ve serdarıekrem Babadağı'dan; Muhsinzâde Mehmed Paşa ise Eflak'tan katıldılar fakat başarılı olamadılar. Haberin İstanbul'a gitmesi üzerine 20 Şaban 1185/28 Kasım 1771 tarihinde Muhsinzâde Mehmed Paşa ikinci defa sadrazam olmuştur.[85]

1.2.3.2. İkinci Sadareti (28 Kasım 1771-31 Temmuz 1774)

1770 yılında Muhsinzâde Mehmed Paşa, Mora Yarımadası'ndaki isyanı bastırmadaki gösterdiği başarıdan sonra Bosna valiliği ile beraber Rumeli seraskerliğine tayin edildi. Bir yıl sonra 20 Şaban 1185/28 Kasım 1771 tarihinde Bükreş muhasarasında Serdârıekrem Silâhdar Mehmed Paşa'nın mağlup olmasıyla ikinci defa sadaret makamına geldi ve serdârıekrem tayin edildi. Bir ay sonra Osmanlı ordusunun karargahı Şumnu'ya geldi.[86]

---

80 BOA, TS.MA.e, dosya 345, gömlek 3.
81 Uzunçarşılı, a.g.e., C. IV, II. Bölüm, s. 402.
82 BOA. AE.SMST.III. Dosya 15, Gömlek 988.
83 Nagata, a.g.md. s. 50.
84 Nagata, a.g.md. s. 49.
85 Uzunçarşılı, a.g.e., C. IV, II. Bölüm, s. 402.
86 Uzunçarşılı,, a.g.e., C. IV, I. Bölüm, s. 411; Nagata, a.g.md., s. 49.

Muhsinzâde Mehmed Paşa ikinci kez sadrazam olduğunda da ordunun yetersiz olduğunu biliyordu ve bu yüzden Rusya ile barış yapmak için girişimlerde bulundu. 27 Safer 1186/30 Mayıs 1772'de Osmanlı sadrazamı Muhsinzâde Mehmed Paşa ile Kont Romanzov[87] arasında dört aylık bir antlaşma imzalandı[88] ve bu süre içinde barış görüşmelerine devam edildi. Ruslar barışın gerçekleşmesi için Tatarların bağımsızlığının kabul edilmesini istiyordu, diğer taraftan Osmanlı, şeriat kanunlarıyla uyum sağlamadığı için reddediyordu.[89] Ayrıca İstanbul'daki bazı devlet ricalinin karşı çıkması gibi nedenlerle müzakereler kesildi. Barış görüşmelerinin yeniden başlaması beş ayı buldu ve Bükreş'te yapılan görüşmeler sonunda Muhsinzâde Mehmed Paşa, ağır şartlara rağmen barışın gerekli olduğunu uygun buluyordu. Ruslar Kırım, Kerç, Kılburun ve Yenikale gibi önemli bölgelerin terk edilmesini istiyordu. Bu durum İstanbul'da tepkilere neden oldu, özellikle ulemânın muhalefet etmesi barış yapılmasına engel teşkil etmekteydi.[90]

Zilhicce 1186/Mart 1773 tarihinde Osmanlı ve Rusya arasında çatışma tekrar başladı. Romanzov ordusu sonunda Tuna Nehri'ni geçti. Ruslar, Rusçuk'ta ağır bir yenilgiye uğradılar ve 1000'den fazla asker esir düştü. Babadağ ve Pazarcık arasındaki Karasu'da zafer kazanan Ruslar, Silistre ve Varna'da başarısız olarak ciddi kayıplar verdiler.[91] Şumnu'daki Osmanlı karargahı kuşatıldı. Osmanlı ordusunun durumunu bir kez daha gören Muhsinzâde Mehmed Paşa, Rusya ile barış sağlanması konusunda ısrarına devam etti ve Sadâret Kethüdâsı Ahmed Resmî Efendi'yi Şumnu'dan hareketle barışın yapılacağı Silistre yakınlarındaki Küçük Kaynarca kasabasına gönderdi.[92] Antlaşma, Sadrazam Muhsinzâde ve Kont Romanzov tarafından imzalanıp mühürlendi.

1.3. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Vefatı ve Şahsiyeti

Rusya ile barışın gerçekleştiği Küçük Kaynarca Antlaşması esnasında Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın hastalığı ilerlediğinden dolayı tahtırevanla İstanbul'a hareket etti ve 4 gün sonra 22 Cemaziyelevvel 1188/31 Temmuz 1774'de Karinâbâd kasabasına yaklaştığında

87 Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Editör Erhan Afyoncu, C. 5, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s., 668.
88 Ahmed Cavid Bey, *Osmanlı-Rus İlişkileri Tarihi, (Ahmed Câvid Bey'in Müntehabâtı)*, Hazırlayan: Adnan Baycar, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2004, s. 430.
89 Zinkeisen, a.g.e., s. 668.
90 Nagata, a.g.md. s. 49.
91 Zinkeisen, a.g.e., s.669.
92 Nagata, a.g.md. s. 49.

vefat etti.[93] Vefatında yetmiş yaşlarında bulunan Paşa'nın cenazesi buradaki Âyanı Abdi Ağa'nın hânesine defnedildi, daha sonra Edirne'deki Eski Cami haziresine götürüldü ve burada annesinin yanına defnedildi. On gün sonra Esmâ Sultan'ın arzusuyla nakil için dağılmış organları güçlükle çıkarılarak İstanbul'da Eyüp Mezarlığına defnedildi.[94] İyi bir devlet adamı olmakla beraber ikinci sadâreti sırasında hastalığı sebebiyle makamında bırakılmasının büyük bir hata olduğu ve yapılan ağır antlaşmada kendisinin bu durumunun oluşturduğu zafiyetin önemli bir payı bulunduğu belirtilmektedir. [95]

Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın 22 Cemaziyelevvel 1188/31 Temmuz 1774 tarihindeki ölümünden yaklaşık 20 gün sonra terekesi Sofya kadısı tarafından tutulmuş ve Edirne'ye gönderilmiştir (11 Cemâziyelâhir 1188). Sofya'dan Edirne'ye gönderilen nukud ve eşyasından oluşan muhallefât[96] defteri, Sofya Kadısı Mimarzâde Hafız Mehmed Emin Efendi'nin imzası ile kaydolunmuştur.[97] Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın terekesini almakla görevlendirilen kişiler dergâh-ı âli gediklilerinden Yusuf Ağa ve Sofya Mütesellimi İbrahim Ağa'dır. Bu kişiler, Sofya'daki Bedestan ve Çukacılar hanında Muhsinzâde Mehmed Paşa'ya ait nukud ve eşyasını almışlar (*zâhire ihrâc olunub*) ve böylece Paşa'nın muhallefâtı tahrir olunmuştur. İstanbul'dan gönderilerek mübaşir tayin olunan iki kişi bulunmaktadır; bunlar, dergâh-ı âli gedüklüsü Yusuf Ağa ve Silahşör-i dergâh-ı âli Yusuf Ağalardır. Mübaşirler, Kadı ile birlikte sözü edilen nukud ve eşyayı sandıklara koyarak mühürlemiş ve beygirlere yüklemişlerdir. Bu kimselerin gözetimi altında sözü edilen nukud ve eşya Edirne'ye teslim edilmiştir. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Sofya'dan Edirne'ye gönderilen terekesinin kaydında Bedestenden ihrâc ve irsal olunan 3 yük akçe ve Çukacılar hanından ihrâc ve irsal olunan 10 yük akçe vardır. Ayrıca kütüphanesinde; Hâfız hattıyla Kelâm-ı Kadîm, Enâm-ı Şerîf, Naimâ Tarihi, Târih-i Taberî, İskendernâme, Kâdîhân, Şerh-i Meşarik-i İbni Mülk(melik?), Gâyetü'l-Beyân

---

93 Mehmed Süreyya, "Mehmed Paşa (Muhsin-zâde)", *Sicill-i Osmanî*, C. 4, s. 1065; Uzunçarşılı,, a.g.e., cilt IV, I. Bölüm, s. 404.

94 Mehmed Süreyya, "Mehmed Paşa (Muhsin-zâde)", *Sicill-i Osmanî*, C. 4, s. 1064.

95 Nagata, a.g.md., s. 50.

96 Muhallefât, Osmanlı miras hukukunda ölen kişilerin geride bıraktıkları eşya ve mallarının tespit ve taksimi için kullanılan bir terimdir. Sözlükte "geride kalan; geriye bırakılan" anlamlarındaki muhallefin çoğulu olan muhallefât kelimesi yerine belgelerde tereke ve metrukât da kullanılmaktadır, Tahsin Özcan, "Muhallefât", *DİA*, Cilt 30, 2005, s. 406-407.

97 BOA, TS.MA.e, dosya 191, gömlek 5; Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın 11 Cemâziyelâhir 1188 tarihli muhallefât defterinde kayıtlı eşyası içeren tablo için bk. EK-13.

Mine't-Tıb, Târih-i Gülşen-i Hulefâ, Ref'u'l-Hıcab, Lügât-ı Ahterî, Gülistan Tercümesi, İbn-i Hallikan gibi eserler bulunmaktadır.[98]

Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın devlet adamlığı yanında bir başka özelliği tarikat ehli olmasıdır. Cerrâhî tarikatının önde gelen bir mensubudur ve tarikatın kurucusu Nûreddin Cerrâhî'nin (ö.1133/1721) hayatı hakkında yazılmış olan ilk eserin de müellifidir.[99] Üç bölümden oluşan bu manzum eserin nüshaları mevcut değildir fakat bazı kısımları değişik kaynaklarda günümüze kadar gelmiştir. Muhsinzâde, Nûreddin Cerrâhî'nin dördüncü halefi olarak 1175'te (1761-62) tekkeye şeyh olan Moralı Yahyâ Efendi'nin müridi ve halifelerindendir. Nûreddin Cerrâhî Tekkesi'ne değerli yazmalardan oluşan bir kütüphane vakfetmiş, ancak kütüphane 1782 Balat yangınında yanmıştır.[100]

Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın İstanbul'da Hobyar Mahallesi'nde bir hanı bulunmaktadır; günümüzde halk arasında Muhsinoğlu Han olarak da bilinmektedir.[101] Fatih (Eminönü) İlçesi, Hobyar Mahallesi Büyük Postane Caddesi üzerinde, Hamidiye Türbesi Sokak ile Mimar Vedat Tek Sokak arasında yer almaktadır. Yapının mimarı ve inşa tarihi bilinmemektedir.[102] Muhsinzâde Mehmed Paşa, üst katında 22 oda, alt katında 12 odası ile 8 yeraltı mahzen ve kapısı kamu yoluna açık olan 2 bâb mahzen, 10 bâb dükkan ve temiz su içilmesi için inşa edilmiş bir adet su deposuna sahip yeni yaptırdığı bir bâb kârgir hanı vakfetmiştir (Şekil 1.4). Hobyar Mahallesi'ndeki hanın, icâre-i mu'accele-i misli ile yani çevredeki benzer hanların kira bedelleri ile aynı olmak üzere bir ön bedel mukabilinde, ayrıca icâre-i müeccele olarak da kira bedeli olarak her gün için 100'er akçe ile kiraya verilmesi şart koşulmuştur. Vâkıf, elde edilen gelirin, Kaçanik ve Pirlepe derbendlerinde inşa ettirdiği kaldırımların her sene ihtiyaç duyulan tamir ve bakımlarına sarf olunmasını şart koşmuştur. Muhsinoğlu Hanı tek avlulu ticaret hanları grubundadır. Osmanlı dönemi deniz ticaretinin en önemli bölgesi olan Eminönü hanları arasında İstanbul han mimarisi için özgün bir örnek olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 1.5).

---

98 BOA, TS.MA.e, dosya 191, gömlek 5.
99 Şenay Yola, "Cerrâhiyye", DİA,. 7, 1993, s. 416.
100 Nagata, a.g.md., s. 50.
101 VGMA, 503, 240, 3; vakfiye ve çeviri yazısı için bk. Ek-11.
102 N. Çiçek Akçıl Harmankaya, "Eminönü Muhsinzade (Muhsinoğlu) Hanı", *Sanat Tarihi Yıllığı,* Sayı 25, 2016, s. 73.

Şekil 1.4. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın İstanbul'daki Muhsinoğlu Hanı

Kaynak: N. Çiçek Akçıl Harmankaya, "Eminönü Muhsinzade (Muhsinoğlu) Hanı", *Sanat Tarihi Yıllığı,* Sayı 25, 2016, s. 91

Şekil 1.5. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın İstanbul'daki Muhsinoğlu Hanının Avlusu

Kaynak: N. Çiçek Akçıl Harmankaya, "Eminönü Muhsinzade (Muhsinoğlu) Hanı", *Sanat Tarihi Yıllığı,* Sayı 25, 2016, s. 94

Muhsinzâde Mehmed Paşa ile yolları kesişen Giritli Ahmed Resmî Efendi, 1764 yılında sadaret mektupçusu tayin edildi ve bir yıl sonra çavuşbaşılığa getirildi. Ahmed Resmî, uzmanlığı ve çevresindeki dünyaya ilgisinden dolayı Muhsinzâde'ye hayran olmakla kalmamış onun sadaretten azline hayıflanmıştır. Çünkü Muhsinzâde Mehmed Paşa, Rusya ile daha önce yapılan bir savaşta önemli hizmetlerde bulunmuş, Rus taktikleri ve lojistiği hakkında bilgi sahibiydi. Ahmed Resmî onun hizmetinde çalışmaya başladığında Muhsinzâde Mehmed Paşa, Rumeli kalelerini çok iyi bilen biri olarak tanınmaktaydı.[103]

Resmî Ahmed Efendi, Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın ömrü boyunca Avrupa devletlerinin durumlarını ve siyasetlerini anlayabilmek için gece-gündüz Avrupa hakkında gelen evrakları okuyarak bilgi sahibi olduğunu yazmaktadır. Ayrıca Muhsinzâde'nin tecrübeli, temkinli, vakur bir vezir olduğunu da söylemektedir.[104]

Birinci sadareti yaklaşık dört yıl, ikinci sadareti ise yaklaşık üç yıl süren Muhsinzâde Mehmed Paşa, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın verdiği bilgiye göre gelir-giderini muntazam tutan ve son derece hesabî bir kimsedir. İstanbul'da Hocapaşa'da bir hanı vardır ve Ağaçkakan civarında bir camii bulunmaktadır. Sadaretinin ilk yıllarında sıkıntı içinde olan Paşa'ya Özi muhafızlığı görevinde ibka emrini bahşiş alamayacakları düşüncesinden dolayı kimse götürmek istememiş ve görevinde devam etmesi emrini veren ferman kendisine posta yolu ile gönderilmiştir. Muhsinzâde Mehmed Paşa, kısa boylu, iri bıyıklı ve gür seslidir.[105]

1.4. Dönemin Önemli Olayları

Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyıla toprak kayıpları ile başlamış ve bu da devlete çok ağır gelmişti. Bu yüzden bu yüzyılın başlarında kaybettiği toprakları geri alma çabasındaydı ve kuzeyde Rusya, batıda Venedik ve Avusturya, doğuda İran ile savaşa girmiştir. İran'la savaşa girmesinin en önemli nedeni batıda kaybettiklerini doğuda telafi etmektir. Bu dönemde Rusya, Osmanlı İmparatorluğu aleyhine güçlenmiş, devleti tehdit eder bir hal almıştır.

---

[103] Aksan, *(*1997), s. 104-105.
[104] Uzunçarşılı,, a.g.e., C. IV, I. Bölüm, s. 403-404; Köksal, a.g.e., s. 142.
[105] Mehmed Süreyya, "Mehmed Paşa (Muhsin-zâde)", *Sicill-i Osmanî*, C. 4, s. 1065; Uzunçarşılı,, a.g.e., C. IV, I. Bölüm, s. 404.

Osmanlı Devleti, dış politikada, kaybettikleri toprakları geri almak için uğraşırken; 1730 yılında gerçekleşen Patrona Halil İsyanı ile III. Ahmed tahttan indirilerek yerine I. Mahmut getirilmiş ve Lale Devri sona ermişti. İsyanın gerçekleştiği sırada Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın babası Abdullah Paşa, ikinci defa yeniçeri ağası görevinde idi.[106] Ayaklanma sırasında kurşun ile yaralanan Abdullah Paşa canını kurtarmak isteyerek kaçtı ve bu durum zaaf olarak görüldüğünden onun ağalığından azledilmesine neden olmuştu.[107]

Patrona Halil İsyanı ile kesintiye uğrayan İran seferi, Osmanlı ordusunun Irak ve Azerbaycan taraflarına taarruzuyla devam etti ve Şaban 1144/Şubat 1732 tarihinde yapılan Ahmed Paşa Antlaşması ile iki ülke arasında Aras Nehri sınır kabul edilerek, Dağıstan, Revan, Şirvan, Tiflis, Gence ve Nahcivan Osmanlılara, Erdelan, Kirmanşah, Tebriz, Luristan ve Hemedan eyaletleri İran'a bırakılmıştır. İki tarafı da memnun etmeyen antlaşmadan sonra 1733 yılında İran iktidarını eline geçiren Nadir Şah, kaybettikleri toprakları geri almak için 1735 yılında Osmanlılarla Arpaçay'da savaşa girerek, Tiflis, Gence ve Revan'ı geri aldı.[108]

Osmanlıların İran'la olan çekişmesini fırsat bilen Rusya ve Avusturya iki koldan saldırılara başladı. 1735-1739 Osmanlı-Rus savaşı başladıktan iki yıl sonra Avusturya-Rusya ittifakı gerçekleşince mühr-i hümayun Muhsinzâde Abdullah Paşa'ya verilmiştir (Rebiülahir 1150/Ağustos 1737), fakat Paşa'nın sadareti dört buçuk ay sürmüştür.[109] Aynı yıl babası sadrazam olunca Muhsinzâde Mehmed Paşa kapıcılar kethüdalığına getirilmiş; bir yıl sonra da vezirlikle Maraş valiliğine gönderilmiş, daha sonra Bender ve İnebahtı valisi olmuştur. Savaş sırasında Ruslar Azak Kalesini aldılar. Avusturya ise 1 Temmuz 1737 tarihinde Eflak, Sırbistan ve Bosna'yı işgal etti. Sultan I. Mahmud, Hekimoğlu Ali Paşa'yı Avusturya seferine, Muhsinzâde Abdullah Paşa'yı Rusya seferine gönderdi. Rusya'nın elinden Kılburun ve Ozi kaleleri, Avusturya'dan Banya Luka alınarak büyük bir zaferle dönüş yapıldı. Rusya ve Avusturya'nın barış istemesi ile Eylül 1739 yılında Rusya ve Avusturya'yla Belgrad Antlaşması imzalandı. Antlaşmaya göre; Osmanlılar Belgrad'ı, Eski Orşova'yı ve Adakale'yi aldılar. Azak, Rus denetiminde kaldı; kalesi yıkıldı ve arazi

[106] Mehmed Süreyya, "Abdullah Paşa (Muhsinzâde)" *Sicill-i Osmanî,* C.1, s. 82.
[107] Uzunçarşılı, a.g.e., IV. C. II, Bölüm, s. 344-345.
[108] Uzunçarşılı, a.g.e., IV: C.I. Bölüm, s. 218-231.
[109] *Târîh-i Râşid ve Zeyli,* s.769-776; Uzunçarşılı, a.g.e., C. IV, II. bölüm, s. 343-347.

tampon bir bölgeye dönüştürüldü. Rus tüccarları Osmanlı Devleti'nde serbest ticaret hakkına sahip oldular. Fransa 1740 kapitülasyonlarının sürekli hale gelmesini sağladı.[110]

1740-1768 tarihleri arasındaki dönem imparatorluğun uzun barış dönemlerinden biri oldu. Bu dönem içinde Muhsinzâde Mehmed Paşa, imparatorluğun bir çok bölgesinde valilik görevlerinde bulundu. Maraş valiliğiyle başlayan bu görevler; Adana, Hotin, İnebahtı, Eğriboz ve Özi valiliği ile devam etti. 1758 yılında Esma Sultan ile evlendi. 1760'ta ise Bosna valiliğine tayin edildi, bir yıl sonra Rumeli valisi oldu ve tekrar Bosna, sonra yine Rumeli valisi oldu. 1765 yılında ise Köse Mustafa Paşa'nın yerine sadarete getirildi.[111] Barış döneminin önemli sadrazamlarından biri de Koca Mehmed Râgıb Paşa'dır (1699-1763). Aldığı ekonomik önlemlerle beraber askerî alanda da ıslah çalışmalarında bulunan Râgıb Paşa, imparatorluğun ve İstanbul'un imarına önem vermiştir. Râgıb Paşa sadece iyi bir devlet adamı olarak değil zengin kitaplığı, hukuk bilgisi, şairliği ve sohbetleriyle de Osmanlı kültürüne katkıda bulunmuştur.[112] Râgıb Paşa'nın sadaretinden iki yıl sonra sadarete gelen Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın yaptığı çalışmalar ve başarılı idareciliği, kendisine Râgıb Paşa'yı örnek aldığını göstermektedir. Ne var ki Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın üç yıl süren sadareti sonlanmış; nedeni ise 1768'de başlayan Osmanlı-Rus savaşına karşı tutumundan dolayı olmuştur. Bu tutumun oluşmasında etkili olan meseleler ise şunlardır: 1150/1737 yılında Bender Seraskeri olan babası Muhsinzâde Abdullah Paşa'nın yanında bulunan Mehmed Paşa, bu sayede asker ve savaş konusunda tecrübeye sahip olmuştu; Rumeli'nin çeşitli yerlerinde bulunmuş, buradaki kaleler ve muhafızlar hakkında pekçok tecrübeye sahip olmuştur. Mehmed Paşa, vezirlik görevinde bulunması ile birlikte Avrupa'daki siyasi gelişmeleri yakından takip etmiş, sadrazam olduğunda bu ilgisini daha da artırmıştır. Rusların asker konusunda nasıl davrandığı ve gerektiğinde ordunun ihtiyaçlarının nasıl tedarik edildiğini görmüş olan Paşa'nın Osmanlı-Rus savaşını uygun görmeyerek tecrübelerini ifade etmesi ve ihtiyatlı davranması onun azline neden olmuş, yerine Aydın muhassalı silahtar Hamza Paşa getirilmiştir (23 Rebiülahir 1182/6 Eylül 1768).[113]

---

[110] Virginia H. Aksan, *Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri 1700-1870*, çeviren: Gül Çağalı Güven, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 127.
[111] Nagata, a.g.md., s. 49.
[112] Mesut Aydıner, "Râgıb Paşa", DİA, C. 34, s. 405.
[113] Köksal, (2011), s. 39; Uzunçarşılı, a.g.e., C. IV, II. Bölüm, s. 401.

Osmanlı Devleti, Rusya ile savaşa itilmiş ve savaş kararından sonra İngiltere Kralı III. George arabulucu davranışlarda bulunmuş fakat savaş için hazırlık olmadığını bildiği halde yalnızca hazineye güvenen Sultan III. Mustafa savaş kararından vazgeçmemiştir. Rusya'ya savaş ilan edildiğinde hem Osmanlı ordusu hem de Rus ordusu savaşa hazır değildi fakat savaş ilan edilip yedi ay sonra sefere çıkmaya karar verilmesi Rusların hazırlanması için onlara zaman kazandırmış oldu.[114] Osmanlı ordusu bu tarihte profesyonel ordudan, masrafları padişahın hazinesinden ve olağandışı vergilerle karşılanan 'gönüllü' ve milis temelli bir orduya geçmişti. Sınır kalelerindeki yeniçeri birlikleri bu sefer için yeni oluşturulmuştu ve Osmanlı ordusu bu savaş için hazırlıksız durumdaydı.[115]

10 Nisan 1769 tarihine gelindiğinde Ruslar Hotin üzerine ilk saldırılarını gerçekleştirdiklerinde Osmanlı ordusu tarafından geri püskültülmüş ve Turna Nehri üzerinden geri çekilmek zorunda kalmışlardı. İstanbul'da önemli bir zafer olarak kabul edilen bu darbeden sonra, uzun süredir konuşulan Hotin'e mi yokda Bender'e mi yönelecekleri tartışmasına son verilerek Bender'e yönelmeye karar verilmişti. Bu yol üzerinde ordunun temini sağlanmamıştı ve bu da Ruslara Turla Nehrini geçmek ve Hotin'e saldırmak için ikinci bir fırsatın zeminini oluşturuyordu. Sadrazam Hacı (Yağlıkçızâde) Mehmed Emin Paşa'nın bu kararı, Rus ordusunun karşısına çıkmada cesaretsizlik ve beceriksizlik olarak algılanmış ve rakipleri tarafından koz olarak kullanılmıştır. Sultan III. Mustafa sadrazamın elinden mühr-i hümayunu alarak ibret için başını istedi, yerine Moldovancı Ali Paşa atandı. Turla nehri üzerinden askeri karşı tarafa geçiren sadrazam, 29 Ağustos'da Kamaniçe'de Rus ordusuna saldırı düzenledi ve iki taraf da ağır kayıplar verdi; bir hafta sonra karşı saldırıya geçen Ruslar Osmanlı kuvvetlerini ağır hezimete uğrattı. Sadrazam buradan, Hotin kalesinde yeterli asker bırakmadan, Babadağı'na gitti; bu şartlar altında savunmasız kalan Hotin Kalesi 10 Eylül 1769'da düştü. Bundan sonra Boğdan yönüne ilerleyen Ruslar burayı da aldı. Hotin, Rusya için Osmanlı ordusunun Lehistan'a girmesini engellemek amacıyla önemli bir yerdi. Hotin'den sonra, Rus Ordusu Başkomutanı Kont Romanzov tarafından Eflak'a gönderilen birlik de burayı ilhak etmede başarılı oldu. [116]

[114] Uzunçarşılı, a.g.e., C. IV, 1. Bölüm, s., 370-373.
[115] Aksan, (2010), s. 137.
[116] Uzunçarşılı, a.g.e., IV. C. 1. Bölüm, s., 382-383; Zinkeisen, a.g.e., s. 644-647; Albert Sorel, *On Sekizinci Asırda Mesele-i Şarkıyye ve Kaynarca Muahedesi*, çev. Eyyub Şimşek, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 18.

Savaş başlayalı iki yıl olmuş ve Osmanlı ordusu büyük kayıplara uğramıştı, ayrıca savaş malzemelerinin çoğunu Rus ordularına bırakmak zorunda kalmışlardı.[117] Aynı tarihte gerçekleşen diğer felaket ise Çeşme'deki Osmanlı Akdeniz donanmasının Ruslar tarafından yenilgiye uğratılıp yakılması olayıdır (1770); böylece Çanakkale Boğazı Rus işgali tehdidi altına girmiş ve İstanbul tedarik sistemi bozuldu.[118] Bâbıâli, Çanakkale Boğazı'nı savunmak için gerekli tedbirleri hemen aldı, Rus ordusu Limni adasını işgal etse de Türk halkının üç buçuk aylık müdafaası ile Limni kalesi teslim olmadı (Rebiülevvel 1184/Temmuz 1770).[119] Bundan sonra Osmanlı ordusu Tuna Nehri kıyısında bulunan Babadağ kış karargahına çekildi. Rusların hedefi ise Tuna, Prut ve Turla nehirleri arasındaki bölgenin ele geçirilmesiydi, aynı yıl içinde Kırım'ı tamamen almayı umuyorlardı.[120]

Ruslar, Kırım'daki hanzadeler ve umera üzerinde faaliyet göstererek onların Kırım seraskerine muhalif olmalarında başarılı oldular ve sonunda Kırım ileri gelenleri 1185/1771 yılında Ruslarla anlaşarak ve birleşerek, Kırım'ın kilidi olan Ur kapısına hücum ettiler. Burada bulunan Tatarların kale kapısını açıp düşmanın içeri girmesiyle Ruslar Kırım'a ayak başmış oldular (8 Temmuz 1771). Bu olaydan sonra Kırım Hanı Selim Giray İstanbul'a kaçtı. Osmanlı ordusu Babadağı'nda kışlarken, Bükreş tarafından Tuna'ya doğru yürüyen Rus askerleri Yergöğü Kalesi'ni aldılar. Babadağı ordugahından kaçan askerlerin sayısı artmaya devam ederken Sultan III. Mustafa ise sadrazama ilkbaharda Tuna'yı geçmeyi emrediyordu.[121]

Osmanlı-Rus savaşı bu şekilde gelişmekte iken Muhsinzâde Mehmed Paşa, Anabolu kalesi muhafızlığı göreviyle Mora'da bulunmaktaydı (16 Rebiülevvel 1183/20 Temmuz 1769). Rus donanması Mora'ya gelmiş, bazı Rum ahâlîsi isyan etmiş ve bu haberin 1770 Mart'ında İstanbul'da duyulmasıyla Muhsinzâde, Mora muhafızlığına tayin edildi. [122] Hükümet, bunun dışında denizden donanma gönderdi ve karadan çok sayıda askeri memur etti. Bâbıâli bu tedbirleri almada geç kalmıştı çünkü hem Rus donanmasının Akdeniz'e gelebilecceği tahmin edilmiyordu, hem de Mora idare amirinin gafleti yüzünden

[117] Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehasinü'l-Asar ve Haka'iku'l-Ahbar*, haz. Hüseyin Sarıkaya, İstanbul 2018, s. 632-691.
[118] Aksan, (2010), s. 155; Zinkeisen, a.g.e., s. 657.
[119] Uzunçarşılı, a.g.e., C. IV, I. Bölüm, s. 401-403.
[120] Zinkeisen, a.g.e., s. 657-659.
[121] Uzunçarşılı, a.g.e., C.IV, I. Bölüm, s. 405-411; Alan W. Fisher, *The Russian Annexation of the Crimea 1772-1783*, London: Cambridge University Press 1970, s. 101.
[122] Uzunçarşılı, a.g.e., C. IV, II. Bölüm, s. 402.

isyan haberi hükümete geç ulaşmıştı. Durumun farkında olan Serasker, gönderilecek ordu ve donanmanın zamanında gelemeyeceğini hesaplayarak çevredeki ve Tuna kıyısındaki bazı âyanları orduya katılmak üzere Mora'ya çevirmek amacıyla buyruldular gönderdi. Ayrıca 4 Mart 1770 tarihli bir kâimeyi hükümete gönderip gerekli izinleri de almıştı. Aldığı isabetli tedbirler neticesinde isyan bastırıldı ve bu başarısı ile Mehmed Paşa'ya 'İkinci Mora Fatihi' ünvanı verildi ve şöhreti arttı.[123]

Muhsinzâde Mehmed Paşa, Mora İsyanı'nı bastırmadaki gösterdiği başarıdan sonra Şaban 1184/Aralık 1770 tarihinde Bosna valiliği ile beraber Rumeli seraskerliğine tayin edildi. Osmanlı ordusunun gerçek durumunu bilmeyen ve askerin savaş konusundaki isteksizliğinin farkında olmayan Sultan III. Mustafa, Tuna'nın geçilip Bükreş'e yürünmesini uygun bulmuş, bunun için gerekli hazırlıkların yapılmasını emretmişti. Emri yerine getirmeye çalışan Muhsinzâde Mehmed Paşa, Rumeli eyaletlerini dolaşarak asker tedarikiyle meşgul olmuş ve sonrasında Vidin, Eflak ve Boğdan seraskerlikleri de Paşa'nın bünyesine verilmişti. Mehmed Paşa, aldığı emirle Vidin'den Eflak'a asker geçirerek, Tuna'yı geçecek olan Serdar-ı ekremle aynı zamanda Rus ordusuna karşı taarruza geçecekti; bunun için Vidin'den hareketle Tuna'yı geçerek Kalafat bölgesini Ruslardan alarak 11 Receb 1185/20 Ekim 1771 tarihinde Yergöğü (Yergöği, Yerköy, Yerköyü) üzerine geldi; buradayken maiyyetinde Silistre ve Niğbolu kuvvetleri ile beraber 30.000-40.000 askerin olduğu tahmin edilmektedir.[124]

Bükreş'in 65 km. güneyinde Tuna nehrinin sol kıyısında bulunan Yergöğü'nde[125] Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın savaş hazırlıkları bu şekilde devam ederken, Tuna sahiline gelen bir Rus ordusu, Osmanlı gemilerinin bir kısmını yakmış ve Serdâr-ı Ekrem'in Tuna'dan geçmesine engel olmuştu; böylece Osmanlı ordusunun Bükreş muhasarası için hazır bulunan kuvvetlerin bir kanadı kırılmış oldu. Muhsinzâde'nin maiyyetinde bulunan askerlerin çoğu, gerektiğinde kaçabilmek amacıyla ata biniyorlardı. Bundan sonra Muhsinzâde Mehmed paşa'nın Yergöğü'nde kalması ve ordunun Elhac Ahmed Paşa kumandasında Bükreş'e yürümesi kararlaştırıldı. Kumandanlar arası ihtilaf ve askerin nizamsızlığı mağlubiyete sebep oldu; Muhsinzâde Mehmed Paşa Ruscuk'a çekilmek

[123] Uzunçarşılı, a.g.e., C. IV, II. Bölüm, s. 395-402; Nagata, a.g.e., s., 68-76.
[124] Ahmed Vâsıf Efendi, a.g.e., s. 302; Uzunçarşılı,, a.g.e., C. IV, I. Bölüm, s. 411; Nagata, a.g.e., s. 95-96.
[125] Mihai Maxim, "Yergöğü", DİA, C.43, 2013, s.483-484.

zorunda kaldı ve iki gün sonra da Babadağı'ndan gelen yenilgi haberi ile iki cephenin mağlubiyeti söz konusu oldu (Şaban 1185/Kasım 1771).[126]

Babadağı ordugahının muharebe etmeden terkedilmesi üzerine Serdârıekrem Silâhdar Mehmed Paşa'nın azledilmesi ile o sırada Ruscuk'ta bulunan Muhsinzâde Mehmed Paşa, 20 Şaban 1185/28 Kasım 1771 tarihinde ikinci defa sadaret makamına geldi ve serdârıekrem tayin edildi.[127] Muhsinzâde Mehmed Paşa, ilk sadaretinde sulh yanlısı idi ve savaş olacaksa da biraz hazırlık yapılması görüşündeydi. İkinci kez sadrazam olduğunda da önceden olduğu gibi ordunun yetersiz olduğunu biliyordu; zira yaşanan hadiseler de onun savaş hakkındaki görüşünü doğrular durumdaydı. Bu zamana kadar savaş taraftarı olan Sultan III. Mustafa gibi Kırım'ı elde eden Katerina da artık barış istiyordu. Sadrazam Rusya ile barış yapmak için girişimlerde bulundu 27 Safer 1186/30 Mayıs 1772'de Osmanlı sadrazamı Mehmed Paşa ile Rus ordusu başkomutanı Kont Romanzov arasında dört aylık bir antlaşma imzalandı[128] ve bu süre içinde barış görüşmelerine devam edildi. Ruslar barışın gerçekleşmesi için Tatarların bağımsızlığının kabul edilmesini istiyordu, diğer taraftan Osmanlı Devleti, şeriat kanunlarıyla uyum sağlamadığı için Rusların bu isteğini reddediyordu.[129] Ayrıca İstanbul'daki bazı devlet ricalinin karşı çıkması gibi nedenlerle müzakereler kesildi. Barış görüşmelerinin yeniden başlaması beş ayı buldu ve Bükreş'te yapılan görüşmeler sonunda Muhsinzâde Mehmed Paşa, ağır şartlara rağmen barışın gerekli olduğunu uygun buluyordu. Ruslar Kırım, Kerç, Kılburun ve Yenikale gibi önemli bölgelerin terk edilmesini istiyordu. Bu durum İstanbul'da tepkilere neden oldu, özellikle ulemânın muhalefet etmesi barış yapılmasına engel teşkil etmekteydi.[130]

4 aylık mütareke süresi sona erince Zilhicce 1186/Mart 1773 tarihinde Osmanlı ve Rusya arasında çatışma tekrar başladı. Romanzov ordusu sonunda Tuna Nehri'ni geçti. Ruslar, Rusçuk'ta ağır bir yenilgiye uğradılar ve 1.000'den fazla asker esir düştü. Babadağ ve Pazarcık arasındaki Karasu'da zafer kazanan Ruslar, Silistre ve Varna'da başarısız

[126] Uzunçarşılı,, a.g.e., Cilt IV, I. Bölüm, s. 411; Nagata, a.g.e., s. 96-97.
[127] Nagata, a.g.md., s. 50.
[128] Ahmed Cavid Bey, a.g.e., s. 430**;** Zinkeisen, *a.g.e.,* s., 668; Uzunçarşılı,, a.g.e., C. IV, I. Bölüm, s. 413-414.
[129] Zinkeisen, a.g.e., s. 668.
[130] Sorel, a.g.e., s. 27; Nagata, a.g.md., s. 49.

olarak ciddi kayıplar verdiler.[131] Bu sırada, Zilkade 1187/Ocak 1774 tarihinde Sultan III. Mustafa vefat etti ve yerine kardeşi I. Abdülhamid geçti.[132]

16 Haziran 1774 tarihinde General Kamensky emrindeki Rus askerleri, Türk askerlerini Pazarcık'ta mağlup etti ve bir gün sonra Kozluca'da 25 bin kişilik ordugahı dağıttılar. Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa ise Şumnu karargahındaki eksiklikleri tedarik ile meşguldü; kasabanın etrafını siperlerle tahkim etmiş ve böylece savunma düzenini aldı fakat kısa süre sonra 8 bin kişinin olduğu Şumnu'daki Osmanlı karargahını kuşattılar.[133]

> *"Her yönden etrafı sarılan Muhsinzâde Mehmed Paşa, ancak ateşkes ilan ederek kurtulabileceğini düşünüyordu. Oysa Romanzov, Muhsinzâde Mehmed Paşa'yı 'esir olarak' barış yapmaya zorladı. İçinde bulundukları durumda bunu artık reddedemezdi. Barışı her şart altında kabul etmek zorunda kaldılar ve bu eseri taçlandırmak için, barış yanlısı grubun en gayretli müdafii, burada birçok kez adı geçen Rus dostu sadaret kethüdası Ahmed Resmî Efendi, mütarekenin birinci murahhası tayin edildi. Yanına Reisülküttab Münib Efendi verildi."*[134]

Serdârıekrem Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Şumnu karargahında tüm kuvveti 12.000 kişiydi ve onların da fazla dayanacak durumu kalmamıştı, Paşa ayrıca karargahta ağır hasta haldeydi. Bu şartlar altında Rus kumandanı Romanzov'dan barış istendi. Rusya tarafında ise Don Kazakları isyan etmiş ve veba hastalığı şiddetli bir şekilde devam ediyordu; ayrıca bu savaştan da istedikleri kazancı elde etmişlerdi ve bu durum onları da barışa zorluyordu. Şumnu muhasarasının on ikinci gününde sadrazam kethüdası Resmî Ahmed Efendi nişancı rütbesi ile birinci; Reisülküttab İbrahim Münib Efendi ikinci murahhas tayin olunarak Şumnu'dan hareketle Küçük Kaynarca kasabasına geldiler; Rus murahhası ise General Prens Nikolas Repnin'di (3 Cemaziyelevvel 1188/12 Temmuz 1774). 28 madde ve 2 ek maddeden oluşan antlaşma Küçük Kaynarca'da imzalandı.[135]

Küçük Kaynarca Antlaşması; mülkiyet ve sınırların düzenlenmesi, ticari ilişkiler, dini meseleler, diplomatik ilişkiler ve savaş tazminatı gibi konuları içermekteydi.[136] Anlaşma şartlarına göre; Rusya Don Irmağı kıyısındaki Kılburun, Taganrog ve Azak'ı ve Kerç, Yenikale ile Karadeniz'in doğu ucundaki Kabarda'yı alıkoyacaklardı. Osmanlılar ise Oçakov, Yedisan (Baserabya), Akkerman, Kili, İsmail, Bender ve Hotin'i aldılar fakat

[131] Zinkeisen, a.g.e., s.669.
[132] Uzunçarşılı,, a.g.e., C. IV, I. Bölüm, s.418-420.
[133] Zinkeisen, a.g.e., s. 670.
[134] Zinkeisen, a.g.e., s. 671.
[135] Uzunçarşılı,, a.g.e., C. IV, I. Bölüm, s. 422; Nagata, a.g.m., s. 49.
[136] Zinkeisen, a.g.e., s. 671; Kemal Beydilli, "Küçük Kaynarca Antlaşması", DİA, C. 26, 2002, s. 525.

Kırım Hanlığı üzerindeki hakimiyetlerinden vazgeçerek Tatarlara bağımsızlık tanımak zorunda kaldılar. Eflak ve Boğdan prensliklerine eski konumları iade edilse de Ruslar, Ortodoks halklar üzerinde himaye hakkı elde ettiler.[137] Antlaşma, öncelikli olarak Kırım'ın Osmanlı Devleti'yle olan bağlılığına son verip müstakil bir hanlık haline getirmekte ve Tatarlar'a hanlarını seçme hakkı tanımaktaydı. Bununla beraber dinî bakımdan hilâfet müessesesine bağlılıkları ve hutbenin padişah adına okunması kabul edilmiş ve iki devlet de Kırım'ın iç işlerine karışmama akdinde bulunmuşlardı. Antlaşmanın büyük ölçüde istismara uğrayan ve tartışma yaratan, Ruslar'a Osmanlı Ortodoksları üzerinde himaye hakkı verdiği iddia edilen 7 ve 14. maddelerinin Rusya tarafından kasıtlı olarak yanlış yorumlanmış olduğu artık tarihî bir gerçek olarak kabul edilmektedir. İstanbul'da Rus tüccarlar ve Kudüs'e giden hacılar için Rus-Grek itikadında bir kilise açılması, 1772-1773 Bükreş görüşmelerinde gündeme gelmiş fakat kabul edilmemiştir. Bu mesele Küçük Kaynarca Antlaşması'nda tekrar gündeme gelmiş ve Rusya'nın Ordodoks kiliseleri ve cemaati üzerinde umumi bir himaye ve müdahale hakkına sahip olduğu gibi başkaca bir anlam yüklenmiştir. Hristanlar üzerindeki hamilik meselesini ihtiva eden bu maddeler gerçekte Rusya'nın değil Osmanlı Devleti'nin hamiliğini ortaya koymaktadır.[138]

Rusya ile barışın gerçekleştiği Küçük Kaynarca antlaşması esnasında Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın hastalığı ilerlediğinden dolayı 22 Cemaziyelevvel 1188/31 Temmuz 1774'de tahtırevanla İstanbul'a hareket etti ve dört gün sonra Karinâbâd kasabasına yaklaştığında vefat etti.[139] Onun yerine sadaret kaymakamı bulunan İzzet Mehmed Paşa sadaret makamına getirildi.[140]

Osmanlı-Rus savaşının devam ettiği tarihlerde Osmanlı'da iç hadiseler de devam etmekteydi. Sultan III. Mustafa, saltanatı döneminde hazineyi doldurmuş; devlet gelirini iki katına çıkarmış ve bunların hepsini savaşta harcamıştı. Savaş sonunda hem devlet hazinesi eksilmiş, hem bazı yerler elden çıkmış, hem de iç isyanlar olmuştu.

Mısır'ın ihtilaflı idaresinden Bulutkapan Ali bey galip gelmiş ve Osmanlı-Rus savaşı sırasında Mısır'ı Osmanlı Devleti'nden ayırmak istemiştir. Ali Bey, Mısır hazinesini

---

137 Ahmed Vâsıf Efendi, a.g.e., s. 624-629; Aksan, (2010), s. 168-170.
138 Beydilli, a.g.md., s. 527; Osman Köse, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması (Oluşumu-Tahlili-Tatbiki)*, Ankara 2006, s. 75–81.
139 Mehmed Süreyya, "Mehmed Paşa (Muhsin-zâde)", *Sicill-i Osmanî*, C. 4, s. 1064; Uzunçarşılı, a.g.e., C. IV, II. Bölüm, s. 403.
140 Uzunçarşılı,, a.g.e., C. IV, I. Bölüm, s. 425.

göndermeyerek isyan etti ve Rus donanmasının Çeşme'de Osmanlı donanmasını yakmasını fırsat bilerek Şam'ı aldı. Daha sonra Halep'e yönelmek isteyen Ali Bey, kumandanı Ebüzzeheb Mehmed Bey'in emre itaatsizliğinden dolayı aralarında anlaşmazlık çıkmış ve Ali Bey'in mağlup olmasıyla bu isyan da son bulmuştur (1186/1772). Mısır isyanından sonra Akka'da da Zâhir Ömer tarafından bir isyan başlatılmış fakat genişlemeden bastırılmıştır (1193/1779). Osmanlı Devleti'nin bu iki isyanla ilgilenmesi ancak Osmanlı-Rus savaşı sonunu bulmuştur. Bu isyanlara etki eden en önemli sebep, Rus Çariçesi Katerina'nın isyancılara gelecek vadetmesi olmuştur.[141]

1.5. Âyanlık Müessesesi ve Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Âyanlarla Olan Münasebetleri

XVI. yüzyılın sonlarından itibaren uygulanmaya başlayan iltizam usulü ile XVII. yüzyıl sonlarında bazı eyaletlerde uygulanan malikane usulü, devletin idari yapısında önemli değişikliklere neden olmuştu. Bu uygulamalar nedeniyle âyan ve derebeyi aileler; voyvodalık, mütesellimlik, muhassıllık ve nadiren valilik gibi idari görevlerde nüfuz sahibi olmuşlar ve böylece birbirleriyle mücadele etmişler aynı zamanda hükümete de baş kaldırmışlardır. Hükümeti temsil eden valiler bu aileleri kontrol etmede acizlik göstermişler, bu durum ise hükümeti tedirgin etmiştir.[142] XVII. yüzyıl Osmanlı döneminde yoğun bir şekilde yaşanan kargaşa, merkezi hükümetin taşradaki otoritesinin azalmasıyla kendini göstermiştir. Tımar sistemindeki bozulmadan dolayı, taşrada bulunan nüfuzlu kimseler, sancak idaresinde etkili olmaya başladılar. İltizam ve malikane usûlünün tımar sistemi aleyhinde yaygınlaşması ile vergi toplama yetkisinin yerel ailelere geçmesi, böylece, güçlenen bu ailelerin 1726'da yayınlanan fermanla vali yapılabilmeleri, bu ailelerin büyük ayanlara dönüşmelerini sağlamıştır.[143]

Silahlı sekban askerleri işsiz kaldıkları dönemde sürekli olarak eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmuşlar ve bu durumda Osmanlı hükümetinin güvenliğini sağlamada yetersizliğini fark eden Anadolu halkı, yerel liderlerden yardım istemiş ve onlardan silah

---

[141] Uzunçarşılı,, a.g.e., C. IV, I. Bölüm, s. 431-433.
[142] Nagata, a.g.e., s. 22.
[143] Mustafa Akdağ, "Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Devri:1730-1839", *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 8-12, s.51-52; Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık*, TTK Basımevi, Ankara 1994, s. 59.

temin etmiştir. Halk tarafından duyulan bu güvenlik kaygısı, ayanlığın ortaya çıkmasındaki etkenlerden biridir. [144]

XVIII. yüzyılda ise âyan denilen bu zümre şehirlerde, kasaba ve köylerde halka baskı yaparak devlet otoritesinin zayıflamasına neden olmaktaydı. Bazı âyanlar hükümete hizmet etme görüntüsü ile halkı zor duruma düşürür, hükümet ise özellikle bunalımlı zamanlarda yeni bir sorunla uğraşmamak için bu âyanların faaliyetlerini görmezden gelirdi. Hükümete hizmet ederek bundan dolayı rahat davranışlarda bulunan âyanlardan biri olan Sarı Bey Oğlu'nun Aydın'da on bin kadar kuvveti vardı. Osmanlı ordusunun İran ve Avusturya seferleriyle uğraşmasından istifa ederek cüretini artıran Sarı Bey Oğlu, gönderilen fermanlara riayet etmemiş bundan dolayı Rakka Valisi Ahmed Paşa üzerine sevkedilmiş fakat Paşa bozguna uğramıştı (1151-1738). Bu durumun ehemmiyeti üzerine Sadaret Kaymakamı Şehla Ahmed Paşa konunun çözümü için görevlendirildi. Ahmed Paşa 1152/1739 yılında öncelikle Birgi Kazası'ndan Kara Ali Oğlu, Kelez'de Geyik oğlu Abdullah ve Aydın'da Bıyıklı Kadı oğlu Musa gibi Sarı Bey Oğlu'nu desekleyen diğer âyanları uzaklaştırdı ve daha sonra Sarı Bey'i yakalayarak katlini gerçekleştirdi.[145]

Âyan olarak bilinen kimseler genellikle taşradaki nüfuzlu ailelere mensup kimselerdir. XVIII. yüzyılın nüfuzlu kimseleri; vali ve sancakbeyi adamları, kadı, vakıf mütevellisi, ve müftü gibi ulema sınıfından ya da muhtesip, gümrük emini, diğer memurlar, tüccar ve esnaf teşkilatının ileri gelenlerinden veya züema, alaybeyi, subaşı ve yeniçeri serdarı gibi askerlikten gelenlerdir. Kadı, müderris, imam ve vakıf mütevellisinin de âyan olarak seçildiği nadir olarak bilinmektedir, çünkü bu görevin askeri karakterli olması ulemanın karakteriyle uyuşmadığını göstermektedir. Genellikle kapıkulu ocaklıları bu görevle ilgilenmişlerdir, yeniçeri ve diğer ocaklı kimseler mukâtaa ve mâlikâne işleriyle ilgilenip mülk sahibi olarak nüfuz artırmışlardır ki buna örnek olarak yeniçeri olan ve babasından kalan çiftlik ve hayvan ticareti ile ekonomik gücü artan Alemdar Mustafa Paşa'yı göstermek mümkündür.[146]

Eyaletlerin asayişinden sorumlu olan mutasarrıf ve valiler yanlarında büyük miktarda kapı halkı beslemek sorundaydılar. Memurlukları her sene değişen bu memurlar

[144] Halil İnalcık, "Military and Fiscal Transformation of the Ottoman Empire 1600-1700", *Archivum Ottomanicum*, Volume: IV, s. 297.
[145] Uzunçarşılı, a.g.e., C. IV, I. Bölüm, s. 318-319.
[146] Bruce McGovan, "Ayanlar Çağı 1699-1812", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Haz.Halil İnalcık ve Donald Quataert, C. II, 2. baskı, İstanbul 2006, s. 763-764; Nagata, a.g.e., s. 8-10.

kapı halkıyla beraber yeni görev yerlerine giderken yol üzerinde bulunan halkın eziyet görmesine neden oluyorlardı. Kalabalık maiyyet yüzünden hızlı hareket edemeyen valiler yolda bulunan kazalarda uzun süre kalıp yerli halka zarar veriyorlardı. Ayrıca kapı halkına verilecek ulûfe ve bahşiş gibi diğer masrafların karşılanması için zorluk çekilmesinden dolayı paşaların çoğu hükümetten borç alıyor ve fazla vergi toplayarak halka baskı yapıyorlardı. Bunların dışında Osmanlı İdari Teşkilatında, bir yerde devlet tarafından bir işin görülmesi için mübaşir denilen bir memur o yere gönderiliyor ve bunların yol parası ile diğer masrafları mübaşiriye adı altında gittikleri yerin halkından toplanıyordu. Mübaşirler gittikleri yerlerde bulunan kadı, nâip ve âyanlarla anlaşarak işlerini bilerek uzatarak gittikleri yerde daha fazla kalmak suretiyle halka baskı yapıyorlardı.[147] Âyanların temel finansal kaynaklarını ise, sancak ve eyalet idarecilerinin sürekli cephede kalmak zorunda olmalarından dolayı mütesellimlik ve voyvodalık görevleri oluşturmaktadır.[148]

Âyan olan kimseler genellikle hükümet ile halk arasındaki irtibatı sağlamaya çalışmakla görevli kişilerdir. Kazalarda asayişin temin edilmesi, vergilerin dağıtılması ve tahsil edilmesi, narhın sabit tutulması görevi, memleketin müdafaa edilmesi gerektiğinde müslümanların toplanması ile cepheye sevk edilmeleri ve idaresi, erzak tedariki, hayvan ve eşyanın kaçak olarak sınırdan çıkarılmaması veya alınmamasına bakma, kalelerin inşaatında yardım etme ve inşaata yiyecek ile muhafız konulmasına yardım etme gibi işlerde âyanların önemli rolü olmuştur.[149] Âyanlar kazalarda idâri ve askerî işlerin yürütülmesinde kadılar gibi davranarak onlardan bu görevleri devralmışlardır. Kadılara sadece kazaî işlev bırakılmış ve idarî ve askerî görevleri ifa eden âyanlık görevinin yanında kadı, vali ve diğer memurların da bulunmasıyla eyaletlerde ikili iktidar ortaya çıkmıştır. Kısaca âyan, kazalarda hangi işe gücü yetmiş ise o işi yapmaya çalışmış hatta mahkemelerde yalancı şahitler bulundurmak suretiyle kazaî işlere de baskı yapmaya çalışmışlardır. Bununla birlikte onların en önemli işleri sefer zamanı dışında senede bir ya da iki defa yapılan defter toplama işinin yürütülmesidir.[150] Osmanlı Devleti'nin müslüman karakterini gösteren ilmiye sınıfı içinde kadıların görevi oldukça fazlaydı. Buna rağmen âyanlık sınıfının ortaya çıkışı, yapmış oldukları görevleri bakımından kadılık

[147] Nagata, a.g.e., s. 24-25.
[148] Halil İnalcık, "Centralization and Decentralization in the Ottoman Administration", *Studies in the Eigteenth Century Islamic History*, edited by Thomas Naff Roger Owen, Carbondale: Southern Illinois University Press, 1977, s. 36.
[149] Özkaya, a.g.e., s. 113.
[150] Nagata, a.g.e., s. 12.

müessesesinin önemini azaltmış ve âyanların devlet ile toplum arasında aracı kimseler olarak güçlenmelerine neden olmuştur.

Âyanlardan bazıları sadece bir nahiye ya da vakıf köylerine sınırlı bir alana hükmederken bazıları ise birkaç kazaya birden hükmetmektedirler fakat ikinci âyan kısmının istisna olacak kadar sayıları azdır, genellikle âyanlar belli bir kazada görev yapmışlardır. Diğer istisna, büyük kazalarda birden fazla âyan bulunmasıdır; bunlar 'baş âyan'ya da 'reisü'l-Âyan' olarak anılmaktadırlar.[151]

İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya göre âyanların halka yaptığı zorbalığı ve isyanları önlemek için valilere ve gerekli yerlere fermanlar gönderiliyordu. Kanunlara uyulmaması halinde kendilerinin sorumlu tutulacağını bildikleri halde bu işlerin önlenmesi vali ve sancak beylerinin kendi iradelerine ve meselelerin önemine bağlıydı.[152] Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın sadareti döneminde Anadolu ve Rumeli'de âyanlık için şiddetli mücadeleler oluyordu. Örneğin Bozok'ta Çapanoğlu Mustafa Bey, Saruhan'da Kara Osmanoğlu Ataullah Bey ve kardeşi Ahmed Bey, Isparta'da Yılanlı Musa Ağa gibi nüfuz sahibi derebeyleri memuriyet elde ederek diğer derebeyleri ile mücadele halindeydiler. Muhsinzâde Mehmed Paşa sadarete geldiğinde bu kimseleri itaat altına almaya çalışmıştır.[153] Öncelikle Zilkade 1178/Mayıs 1765 tarihinde Rumeli'ye ferman gönderildi, Şaban 1179/Ocak 1766 tarihinde ise Anadolu'ya ferman gönderildi. Bu fermanlarla kazalarda âyanlık görevinin sadrazam mektubu ya da kâimesiyle verileceği bildirildi. Muhsinzâde Mehmed Paşa böylece kazaları hükümet merkezinin denetimi altında tutmaya çalıştı.[154]

Osmanlı-Rus savaşı esnasında âyanlık müessesesinde de bazı değişiklikler olmuştur. Muhsinzâde Mehmed Paşa, sadarete ilk geldiği tarih olan 1765 senesinde âyanlık görevi için yapılan mücadeleleri ortadan kaldırmak için Anadolu ve Rumeli eyaletlerine fermanlar gördermişti. Böylece âyan seçimlerine valilerin karışması engellenmek istenmiş ve seçilen âyanların sadrazam onayıyla göreve başlamaları istenmişti. 1768 yılında başlayan Osmanlı-Rus savaşı ile âyan seçiminde bu kadar tedbirli davranmaya vakit olmadığı söylenerek, Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın gönderdiği fermanlar iptal edildi

[151] Nagata, a.g.e., s. 13.
[152] Uzunçarşılı, a.g.e., C. IV, I. Bölüm, s. 319.
[153] Nagata, a.g.e., 22-23.
[154] Nagata, a.g.md., s. 49.

(1769). Bu tarihten sonra âyanlık mücadeleleri serbest bırakılmış ve şiddetli çekişmeler başlamıştır; buna rağmen savaş sırasında âyanlık görevi zahire ve levazımatın giderilmesi gibi geri hizmette bırakılmamış, savaş bölgesindeki âyanlar cepheye çağrılmıştı.[155] Bu süreçte askeri bir kimlik kazanan âyanlık, Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın ikinci sadaretinde de önemini göstermiş ve Paşa, Mora İsyanı'nda âyanlarla birlikte isyancılarla mücadele etmiştir.

Muhsinzâde Mehmed Paşa, Osmanlı-Rus savaşı başladığında Anabolu kalesi muhafızlığı göreviyle Mora'da bulunmaktaydı. Mora'da, Rusların tahrikiyle başlayan Rum isyanı neticesinde Mehmed Paşa Mora Seraskeri tayin edildi. İsyanın bastırılması için Makedonya ve Teselya gibi kazaların âyanlarından yardım istedi. Tırhalalı Ni'metîzâde, Yenişehirli Müderris Osman Bey, Kapıcıbaşı İsmail Ağa, Çatalcalı Ali Ağa, İzdinli Beyzâde Yusuf Ağa askerleriyle Tripolis (Tripolitsa)'e gelerek 23 Zilhicce 1183/19 Nisan 1770'de Rumlarla yapılan savaşta Paşa'ya destek oldular. Bu savaş sonunda Rumlar ve onlara yardımcı olan Ruslar bozguna uğratılarak isyan bastırıldı. Bu başarısından sonra Muhsinzâde Mehmed Paşa, Şaban 1184/Aralık 1770 tarihinde hem Bosna valiliğine hem de Rumeli Seraskerliğine tayin edildi. Sonradan Vidin, Eflak ve Boğdan seraskerlikleri de eklenen Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Vidin'den hareketle Yergöğü'ne gelen maiyyetinde 30-40 bin askerin bulunduğu bilinmektedir. Bu kuvvetlerin içinde ise bazı âyan kuvvetlerinin de olduğu anlaşılmaktadır.[156] Yergöğü muhafızı İzzet Ahmed, Niğbolu Muhafızı Kethüda Elhac Ahmed ve eski Karaman Âyanı ile o tarihlerde Silistre Muhafızı olan Karslızâde Seyyid Hasan Paşalar, Muhsinzâde'nin maiyyetine gelmiş bulunuyorlardı. Ayrıca, Tırhala Âyanı ve Kapıcıbaşı Nimeti Bey, Çatalcalı Ali Ağa, Siroz Âyanı Küçük Abdullah ve Demirhisar Âyanından Çavuş Bey de bünyelerindeki askerlerle Seraskere katıldılar ve böylece Bükreş Muhasarası'na hazırlıklar devam etmektedir.[157]

XVIII. yüzyılda kazalarda ortaya çıkan âyanlık müessesesi, II. Mahmud döneminin (1808-1839) sonlarına kadar devam etmiştir. Tanzimat döneminde düzenlenen idare sistemi ile kaza müdürlüklerine ya da mütesellimliğe dönüştürülen âyanlık zaman içinde kaybolmuştur fakat bazı âyanlar yeni kurumlara girerek etkilerini devam ettirmişlerdir.[158]

---

155 Nagata, a.g.e., s. 105-115.
156 Nagata, a.g.md., s. 50.
157 BOA, c.as., dosya 1155, gömlek 51390; Nagata, a.g.e., s. 95-96.
158 Nagata, a.g.e., s.16.

BÖLÜM II

MUHSİNZÂDE MEHMED PAŞA'NIN VAKIFLARI VE HAYRÂTI

2.1. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Vodina'daki Vakıf ve Hayrâtı

Muhsinzâde Mehmed Paşa, 1169/1756'da Rumeli valisi, sonra Vidin muhafızı olmuş,[159] 1170/1756'da tekrar Özi'ye memur edilmiştir.[160] Vodina, Yunanistan'ın kuzeyinde, Yunanistan Makedonyası'nın (Ege Makedonyası) idarî birimlerinden (nomos) biri olan Pella nomosunun merkezidir. Vodina/Vodena Slav dillerinde "su şehri" anlamına gelir. Bu şehir, Ayrıca Arnavutluk'un liman şehri Draç'tan (Durrës) Selânik vasıtasıyla İstanbul'a uzanan tarihî Via Egnatia yolu üzerinde bulunur. Antik dönemden VII. yüzyılın başlarında gerçekleşen Slav işgallerine kadar Edessa adıyla anılan bu şehir, Slav hâkimiyeti döneminde Vodena'ya, Osmanlı döneminde ise Vodina'ya dönüşmüş; 1922'den itibaren de tekrar eski adını almıştır.[161]

İlk dönem Osmanlı kaynaklarında farklı tarihler verilmekle birlikte daha önce Sırpların elinde bulunan Vodina, kuvvetli bir ihtimale göre 1386-1387 kışında Osmanlı hakimiyetine geçmiştir. 1520 yılında Vodina, Yenice-i Vardar Kazası'nda bir nahiye merkezi idi ve küçük bir kasaba durumundaydı. Kasabada 61 hânelik müslüman cemaati ile 132 hânelik Hristiyan hânesi mevcuttu.[162] Bu tarihten sonra hızla gelişen şehirde müslüman nüfusu artmış; müslümanlar 128 hâneye yükselmiş, Hristiyanlar ise 60 hâneye düşmüştür. Osmanlı hakimiyeti boyunca Vodina'da çeşitli dinî, sosyal, iktisadî ve kültürel yapılar inşa edilmiştir. Çoğunluğu vakıflar tarafından tesis edilmiş olan bu yapıların en eski tarihlisi Evrenesoğlu Ahmed Bey'in inşâ ettirdiği Cemâziyelevvel 904 (Aralık 1498) tarihli Arapça vakfiyesi olan cami, imaret, çifte hamam, çeşme ve değirmenlerdir.[163] XVII.Yüzyılın

[159] Uzunçarşılı, a.g.e., C.IV, I. Bölüm, s. 400.
[160] Nagata, a.g.md., s.49.
[161] Machiel Kiel, "Vodina", *DİA,* C. 43, 2013, s. 120; E. H. Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk*, C. IV (4,5,6. Kitap), s. 290.
[162] Kiel, "Vodina", s. 120.
[163] Kiel, "Vodina", s. 120.

ortalarında, Evliya Çelebi'nin aktardığına göre bu şehirde dokuz cami, on bir mescid, bir medrese, dört mekteb, iki tekke, bir hamam ve imaret ile yedi de kilise vardı.[164]

Muhsinzâde Mehmed Paşa, 1169/1756'da Rumeli valisi olduğu dönemde Vodina'nın Kopinik Mahallesine yeni bir cami yaptıran Paşa, vakfettiği gelirleri kendi camii ile babasının yaptırdığı Muhsinzâde Abdullah Paşa Camii'ne bağışlamıştır. Şehirde ayrıca Hasan Bey bin Ali Koç Bey ve Hasan Ağa bin İbrâhim Bey'in vakıfları ile Çanakçı Mehmed Paşa Camii, Çelebi Çavuş Mescidi ve Hacı Hızır Bey Zâviyesi de bulunmaktadır.[165]

Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın 5 Cemâziyelevvel 1169/6 Şubat 1756 tarihli bu vakfını, vakfın hukuki şartlarını tescil için mütevelli ve vekil tayini yapılmasıyla, Vodina Kazası Kadısı İbrahim Nezir Efendi tescil etmiştir.[166] Tescil kısmı vakfiyenin ilk bölümünü oluşturmaktadır.

İkinci bölüm olan vakfiyenin davet bölümünde, Besmele ile başlayarak Allah'a hamd edildikten sonra Allah Rasûlüne ve sahabelere salât ve selâm edilmektedir. Bundan sonra dünyanın geçici ve ahiretin baki olduğu; vakıf kurmanın önemi ve vakıf kuran kimselerin dünya ve ahiret hayatındaki durumu gibi konuları içeren âyetlerin meali şu şekilde yer almaktadır:

*"*Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin. Kendiniz için her ne iyilik işlemiş olursanız, Allah katında onu bulursunuz. Şüphesiz Allah bütün yaptıklarınızı görür."*[167]* "Sizde bulunanlar tükenip gider ama Allah'ın katındakiler kalıcıdır. Asla kuşkunuz olmasın ki, güçlüklere göğüs gerenlerin ecirlerini, yapmış olduklarının daha da güzeliyle vereceğiz.*"[168]*

Vakfiyenin üçüncü bölümünde, vâkıfın isminden, vakfı kurduğu zamanki görevinden, hayrâtın bulunduğu şehirden bahsederken[169] "*sâhibü'l-hayrat ve'l-hasenât*

[164] Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi,* Yayına Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman, Yapıkredi Yayınları, İstanbul, s. 173-176.
[165] Kiel, "Vodina", s., 121.
[166] Vakfiye, VGMA, Anadolu,Veziri Sadr-ı âli adlı 503 numaralı defterde, sayfa 245, sıra 6'da kayıtlıdır. Vakfiye ve çeviri yazısı için bk. Ek-1; Ekrem Hakkı Ayverdi, bu vakfın Vidin'de olduğunu söylemektedir: Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri Bulgaristan Yunanistan Arnavudluk,* C. IV, 4.5.6. kitap, s. 126.
[167] Bakara Sûresi, âyet 110.
[168] Nahl Sûresi, âyet 96.
[169] "*hâlâ mühecce-i elviye-i lütuf ve merhametleri hısn-ı hasîn-i meymenet-karîn mahrûse-i Vodine ziyâ-bahşi ve senâbûk-i sâfinâtü'l-ceyyâdı bu serhadd-i nusret-şi'âra nakşolan sâhibü'l-hayrat ve'l-hasenât düstûr-ı mükerrem müşîr-i müfahham nizâmü'l-âlem nâzım-ı menâzimü'l-ümem muslih-i mesâlih-i benî*

düstûr-ı mükerrem müşîr-i müfahham nizâmü'l-âlem nâzım-ı menâzimü'l-ümem muslih-i mesâlih-i benî âdem ahter-i burc-i rif'at mehr-i sipehr-i haşmet-âsaf cemm-i ma'delet vezîr-i pür ceys-i fıtnat nigahdâr-ı beyza-i din ü devlet… devletlü inâyetlü hazreti Muhzinzâde Mehmed Paşa" şeklinde kaydedilmiştir.

Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Rumeli Valisi olduğu döneme ait olan bu vakfiyenin tescil edildiği yer, Paşa'nın Vodina'daki sarayıdır. Burada, Dergahı Mualla Kapıcıbaşlarından Seyyid Ahmed Ağa, Vodina Defterdarı Hasan Efendi, Müftü Ali Efendi ve adları vakfiyenin sonunda yer alan şahitler huzurunda oluşturulan şer'î meclis huzurunda düzenlenmiştir.

Vakfın hayrât ve akarat bölümünde yani gelirlerinin tarif ve tasvir edildiği, bir bakıma sıralanıp kayıt altına alındığı kısım, hayrâtın nelerden oluştuğu, türü, yeri, nasıl tasarruf olunacağı gibi konular ile akarat olan vakıf malının gelirleri, bunların cinsleri gibi konular yer almaktadır. Muhsinzâde Mehmed Paşa vakfına akar yani gelir olmak üzere, kendi mülkünden; Vodina'da Mustafa Paşa etrafında bulunan, üç tarafı Pehlivan İbrahim ve Hacı Osman mülkleri ve tarik-i âmm yani kamuya ait yol ile çevrili olan bir mumhane dükkanını, üst katındaki yedi adet odası ve içindeki mesleğini icra ettiği gerekli aletleriyle; Tekke Mahallesi'nde Debbağhane yakınında, üç tarafı yeniçerilerin 55. Cemaati'nden Kaço Halil Beşe mülkü ve yol (tarik-i âmm) ile sınırı olan bir mumhane dükkanını, içindeki gerekli aletleriyle; yine Tekke Mahallesi'nde, üç tarafı Kara Mustafa Beşe mülkü, bir tarafı debbağhane ve iki tarafı da yol ile sınırı olan bir mumhane dükkanını, içindeki aletleriyle; yine Tekke Mahallesi'nde üç tarafı yeniçerilerin 87. Cemaati'nden Ali Beşe mülkü ve yol ile sınırı olan bir kahvehane ile bitişiğindeki hasırcı dükkanını; Kopinik Mahallesi'nde üç tarafı yol ile çevrili olan bir kahvehane ve berber dükkanı ile iki bakkal dükkanını, tüm malından ayırarak vakfetmiştir. Vâkıf Muhsinzâde Mehmed Paşa, vakıf şartında vakfedilen gayrimenkullerin kullanım şartları ve bunlardan elde edilen gelirin tasarruf şeklini şu şekilde kayıt altına almıştır:

âdem ahter-i burc-i rif'at mehr-i sipehr-i haşmet-âsaf cemm-i ma'delet vezîr-i pür ceys-i fıtnat nigahdâr-ı beyza-i din ü devlet hâfız-ı nâmûs-ı saltanat fârisü'l-izz-i ve'l-cihâd hârisü'l- memâliki ve'l-bilâd celîlü'l-kadri ve'l-mekân çâresâz-ı hâcet-mendân müstemendân-ı veliyyü'n-ni'am kesîrü'l-ihsân melekiyyü'ş-şiyem meded-resân devletlü inâyetlü hazreti Muhzinzâde Mehmed Paşa yessera'llâhu mâ yerûm ve mâ yeşâ ve yesserehu bi-envâi'l füyûzât fevka mâşâ hazretleri…", Vakfiye, VGMA, Anadolu,Veziri Sadr-ı âli adlı 503 numaralı defterde, sayfa 245, sıra 6'da kayıtlıdır. Vakfiye ve çeviri yazısı için bk. Ek-1.

Vakıf akarı, mütevelli tarafından icar olunacak yani kiraya verilecek ve elde edilen gelirden; babası merhum Muhsinzâde Abdullah Paşa'nın (Vodina'daki) Camii'ne günde bir akçe mum yağı (şem'-i revgan) ve üç buçuk akçe zeytinyağı (revgan-ı zeyt) ücreti verilmesi (mum yağı ve zeytin yağının aydınlatma için kullanılması), aynı camide imam ve hatip olanlara günde iki akçe imamet ve hitabet vazife ücreti verilmesi, birinci müezzine ve kayyıma günde altı akçe verilmesi, ikinci müezzine günde altı akçe verilmesi, camide haftada iki defa fıkıh dersleri (tedris-i fıkh-ı şerif) veren müderrise günde on akçe verilmesi, âbkeşe (kuyudan su çeken görevliye) günde altı akçe verilmesi, bunlara ilaveten her gün camide bir cüz Kur'an-ı Kerîm okuyarak ayda bir hatim yaparak, sevabını babası merhum Muhsinzâde Abdullah Efendi'ye hediye edecek olan cüzhâna günde altı akçe verilmesi şartlar arasında yer almıştır.

Muhsinzâde Mehmed Paşa, vakıf şartlarının ikinci kısmını, kendisinin Vodina'nın Kopinik Mahallesi'nde inşa ettirdiği caminin masraflarına ayırmıştır. Mehmed Paşa'nın yaptırdığı cami için günde iki akçe ile mumyağı ve üç buçuk akçe ile zeytinyağı satın alınması şart koşulmuştur.

Muhsinzâde Mehmed Paşa vakfiyesinde vakfın yönetiminde yer alacak görevliler, bu görevlilerin özellikleri ve görevleri karşılığında alacakları bedeller şu şekilde açıklanmıştır: Camide imam ve hatip olan kişiye günde sekiz akçe imamet ve hitabet vazife ücreti verilmesi, caminin yanındaki mektebin hocasına (hace-i mekteb) günde iki akçe verilmesi, mektep hocasının yardımcısına (halife-i mekteb) günde iki akçe verilmesi, birinci müezzin ve kayyım olan kişiye günde on akçe verilmesi, camide cuma günleri vaaz ve nasihat eyleyecek olan vâize günde iki akçe verilmesi, vâkıfın hem kendisinin hem de babasının yaptırmış olduğu Vodina'daki iki caminin mütevelli kaymakamı olan kişiye, tevliyet, kitabet ve cibayet görevlileri için günde sekiz akçe verilmesi şart olarak vakfiyede yer almıştır.

Muhsinzâde Mehmed Paşa, hayatta olduğu sürece vakfın yönetiminin kendi üzerinde olmasını vakıf şartı arasına ekletmiştir. Ayrıca Vodina'yı muhafaza etmekle görevli vezirlerin bu vakfın nezaretini yani denetimini üstlenmeleri de istenmiştir. Vâkıf Muhsinzâde Mehmed Paşa öldükten sonra vakfın tevliyetini, erkek evladından en büyük ve aynı zamanda şeref ve onur sahibi olanın üstlenmesini, bunun erkek evladı neslinden "*aslah, erşed, a'kal ve emced*" olanın yerine getirmesini istemiştir. Eğer erkek evladının

nesli kesilirse, vakfın tevliyetinin kız evladının soyundan gelenlerden, en büyükten en küçüğe doğru en önde gelenin üstlenmesi şeklinde devam etmesi şartlar arasında yer almıştır.

Vâkıf, vakfın gelirinden, harcamalar çıktıktan sonra artma olursa, vakıf için bunun mütevelli tarafından hıfzolunması ve gerektiği zaman da kaza kadısı ve vakfın mürtezikalarının bilgisi ile tamir ve termim için sarfolunması istemiştir. Vakfiyenin sonunda, vakfın bozulmaması ve ortadan kaldırılmaması için hemen hemen her vakıfın şartı olan ayete yer verilmiştir. Ayetin mealinde "*Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir*"[170] denilerek, vakıfta belirtilen şartların bozulmaması ve değiştirilmemesi ve ortadan kaldırılmaması konusuna vurgu yapılmıştır. Bu vurgudan sonra ise vakfın kuruluş tarihi 5 Cemâziyelevvel 1169/7 Mart 1756 olarak beyan edilmiştir.

Vakfın tesciline ve kurulmasına şahitlik edenler vakfın hukukî şartlarının görevlileri olarak vakfiyenin alt kısmında verilmektedir. İsimleri, görevleri, ünvanları ve lakapları ile kayıt altına alınmışlardır. Vodina şehrinin askeri sınıfının neredeyse tamamı ve şehrin ileri gelenleri şahitler arasındadır. Bu kimseler ise şunlardır:

Dergahı Mualla kapıcıbaşlarından Seyyid Ahmed Ağa,

Ömer Serturna-yı Vodina,

Vodina Defterdarı Hasan Efendi,

Müftü Ali Efendi,

Yahya Paşa Cami-i Müderris-i Ali Efendi,

Kethüda Hüseyin Ağa,

Muhsinzâde Abdullah Paşa'nın Kethüdası İbrahim Ağa,

Fahrü'l-işbah Halil Ağa Sertopî-i Vodin,

Fahrü'l-işbah Arabacıbaşı Mehmed Ağa.

[170] Bakara Sûresi, âyet 181.

Tablo 2.1. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Vodina'daki 1169/1756 Tarihli Vakfına Ait Bilgiler

Vâkıfın ünvanı	**Vakfın Akarı**	**Vakfın Akarından Faydalanan Hayrat**	**İşletme Şekli**	**Personel**	**Personel Gideri/ Günlük-Akçe**	**Diğer Harcama Kalemleri**	**Diğer Harcama-larına ait Gider-Akçe**	**Kalan Galle/ Gelir**
Rumeli Valisi	Vodina'da yedi odası ve içindeki aletleriyle birlikte bir mülk mumhane dükkanı	Muhsinzâde Abdullah Paşa'nın Vodina'daki Camii	İcâr	Babası Muhsinzâde Abdullah Paşa Camii'nde Birinci müezzine ve kayyıma	6	Şem'i revgan	1	Muhsinzâde Mehmed Paşa Camii tamir ve termim
	Vodina'da içindeki aletleriyle birlikte iki mumhane dükkanı	Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Vodina'daki Cami		İkinci Müezzine	6	Revgan-ı zeyt	3,5	
	Vodina'da bir kahvehane ile bitişiğindeki hasırcı dükkanı			Babası Muhsinzâde Abdullah Paşa Camii tedris-i fıkh-ı şerif	10			
				Babası Muhsinzâde Abdullah Paşa Camii âbkeş	6			
	Vodina'da bir kahvehane ve berber dükkanı ile iki bakkal dükkanı			Babası Muhsinzâde Abdullah Paşa Camii cüzhân	6			
				Muhsinzâde Mehmed Paşa Camii imam ve hatibi	8	şem'-i Revgan	1	
				Muhsinzâde Mehmed Paşa Camii yanındaki mektebin hocası	2	Revgan-ı zeyt	3,5	
				mektep hocasının yardımcısı	2			
				Muhsinzâde Mehmed Paşa Camii birinci müezzin ve kayyım	10			
				Muhsinzâde Mehmed Paşa Camii Vâizi	2			
				Her iki caminin mütevelli kaymakamı	8			
				Toplam	75 akçe			

Tabloda verilen bilgilere göre, Muhsinzâde Mehmed Paşa 1169/1756 yılında Rumeli valisi olarak tayin edildiği dönemde Vodina'da bir vakıf kurmuştur. Bu vakfa akar olmak üzere vâkıf, kendi mülkünden üç mumhane dükkanını içindeki levazımatı ile birlikte vakfetmiştir. Bu dükkanlara ek olarak iki kahvehane dükkanı, bir berber dükkanı, bir hasırcı dükkanı ve iki bakkal dükkanını da vakfetmiştir. Akar olarak vakfedilen bu dükkanlar kiraya verilerek elde edilen gelirin vâkıfın babası Muhsinzâde Abdullah Paşa'nın adıyla anılan Vodina'daki camii ve vâkıfın kendi adıyla inşa ettirdiği caminin masraf ve personel gideri için kullanılması şart koşulmuştur.

Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın bu vakfının dört önemli özelliği ortaya çıkmaktadır: Birincisi, Vodina şehrinde iki caminin ihyasını gerçekleştirerek müslüman cemaatin hizmetine sunmuş ve böylece dini bir hizmette bulunmuştur. İkincisi, babası Muhsinzâde Abdullah Paşa'nın adıyla anılan caminin ihyasıyla merhum babasının rahmetle anılmasını istemiştir, ayrıca her gün bu camide bir cüz Kur'an-ı Kerîm okunarak ayda bir hatim yapılmasını vakıf şartlarında beyan etmiş ve sevabının babası merhum Muhsinzâde Abdullah Efendi'ye hediye edilmesini istemiştir. Bu vakfın üçüncü önemli özelliği ise, bu iki cami için görevlendirilen vazife sahipleridir. Her iki camide toplam on dört vazife sahibi bulunmaktadır ve bu rakam camideki vazife sahibinin sayısı olarak azımsanamayacak miktardadır. Muhsinzâde Mehmed Paşa Camii'nin yanında bir de mekteb bulunmaktadır. Vakıf gelirinden bu medresenin hocası ve hocanın yardımcısı için de gider ayrılmıştır. Vâkıfın eğitime verdiği önemi ifade eden bu durum, bu vakfın dördüncü önemli özelliğini oluşturmaktadır. Bu vakıf aracılığıyla müslümanların ibadetine katkıda bulunulmuş, vazife sahibi olarak görevlilerin istihdamı gerçekleştirilmiş, vâkıfın kendi adı ve babasının adının camilere verilmesi ile de bu isimlerin hayırla anılması sağlanmış ve son olarak da mekteb inşa ettirilerek eğitime destek olunmuştur.

2.2. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Travnik'te Kurduğu Vakıf ve Hayrâtı

Muhsinzâde Mehmed Paşa, Rumeli'nin çeşitli yerlerinde idari görevlerde bulunmuş ve burada vakıf ve hayrât bırakmıştır. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın vakıf ve hayrâtından bazıları Travnik'te bulunmaktadır. Bosna'nın orta kesimlerinde yer alan Travnik'in yerleşim tarihi Roma dönemine kadar gitmektedir. VI. ve VII. yüzyıllarda Slav işgalleri nedeniyle ıssızlaşan bu yerleşim yerinde XIII. Yüzyıldan itibaren iskan oluşmaya

başlamıştır. Travnik şehri, XVI. yüzyılda Osmanlı topraklarına katılmış ve zamanla Bosna'nın en büyük merkezlerinden biri haline gelmiştir. Osmanlı döneminde Travnik'in ana nüfusunu müslümanlar teşkil etmiştir.[171]

1516-1562 tarihleri arasında bu yerleşim yeri, gelişmiş bir Müslüman kasabasına dönüştü ve 34 hâneden oluşan iki Hristiyan mahallesine karşılık 357 hâneden oluşan 6 Müslüman mahallesi vardı. 1604 yılına kadar şehir iki kat daha büyüdü ve Müslümanların hâne sayısı 663'e yükseldi. Böylece Travnik, Bosna'nın en büyük ikinci şehri oldu.[172]

Travnik şehri, 1583-1698 tarihleri arasında Osmanlı idaresinde Bosna eyaletine bağlı bir sancak olarak idare edilmiş, 1699-1851 tarihleri arasında ise Bosna eyaletine bağlı eyalet merkezi olmuştur. Şehir, sancak olma statüsü ile 1878 tarihine kadar Bosna vilayetinde kalmıştır.[173] İdari bir bölge olan Travnik, ticaret açısından fazla gelişme gösterememiş ve bu durum nüfusunun çoğalmamasına neden olmuştur. 21 cami bulunan şehirde camiden çok bazı Osmanlı memurlarının türbeleri bulunmaktadır. Bunun sebebi bu şehrin iki asır boyunca merkez olması, vali ve bazı önemli kimselerin vefatlarından sonra buraya defnedilmesidir. 11 mahalle ve 2.000 evin dışında 50 mektep, 4 medrese, 1 rüştiye ve 69 han olduğu bildirilmektedir.[174]

Osmanlı şehirlerinin kuruluş ve gelişmesinde dini ve sosyal nitelikli yapılar, şehirlerin değişik yerlerine kurularak Osmanlı şehirlerinin gelişmesinde temel unsur olmuştur.[175] Şehirlerin ana unsuru olan bu kurumların çoğunluğu vakıflardır. Kaynaklarda aslında Osmanlı şehrini tanımlayan en kısa cümle "Cum'a kılınır, bazarı durur" şeklinde verilmiştir.[176] Osmanlı şehrinin merkezini oluşturan camilerin etrafında dini yapıların dışında mektep, medrese, çarşı, han, hamam dükkan gibi çeşitli yapılarda bulunurdu. Şehirlerin bu sayede fiziki yapısının şekillenmesi ve büyümesi sağlanmıştır. Vakıf kuran kimseler şehrin gelişmesini sağlayan bu yapılan en önemli kahramanları olmuşlardır.

Muhsinzâde ailesi ise Rumeli'de özellikle de Bosna'da nüfuz kazanmış bir ailedir. Muhsinzâde Mehmed Paşanın babası Muhsinzâde Abdullah Paşa'nın 1161/1748 yılında

---

171 Machiel Kiel, "Travnik", *DİA,* C. 41, 2012, s. 308.
172 Kiel, "Travnik", s. 309.
173 Tahir Sezen*, Osmanlı Yer Adları*, Başkanlık Devletarşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2017, s. 762.
174 E. H. Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri;Yugoslavya*, C. II, 3. Kitap, s. 435.
175 Mustafa Cezar, *Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi*, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1985. S.391-395.
176 Özer Ergenç, "Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerinde Bazı Düşünceler", *VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, C. II, Ankara 1981, s.1265-1267.

Bosna valiliği sırasında burayı güzel idare ettiği bir fermanla sabittir.[177] Muhsinzâde Abdullah Paşa, Rebiülahir 1162/1749 yılında bu görevde iken vilayet merkezi Travnik'te vefat etmiştir[178] ve burada bir türbesi olduğu bilinmektedir.[179] Muhsinzâde Mehmed Paşa, babasının defnedildiği yer olan Travnik'in şenlenmesi ve abâd edilmesi için buraya cami, medrese, muallimhane ve çeşme inşa ettirmiştir.

Muhsinzâde Mehmed Paşa, 1161/1748'de Bosna valiliğine tayin olunmuş fakat görev yerine hemen gitmeyerek bir süre İstanbul'da eşi Esma Sultan'ın yanında kalmıştır. Bu sırada Hersek sancağı Bosna'ya ilhak olunmuş ve Haziran 1761'de Muhsinzâde Mehmed Paşa Bosna'ya hareket etmiştir.[180] Rumeli sınırları için önemli bir yer olan Bosna'ya verdiği düzendeki başarı nedeniyle Eylül 1761 tarihli fermanda Padişahın, Paşanın hareketinden memnun olduğu belirtilmiştir.[181] Bu tarihten sonra Bosna ve tekrar Rumeli valiliklerinde bulunan Paşa, 30 Mart 1765 tarihinde Bâhir Mustafa Paşa'nın yerine sadarete davet edilmiş ve bir ay sonra İstanbul'a gelerek mühr-i Hümayunu almıştır.[182]

1177/1764, 1179/1765, 1181/1767, 1182/1768, 1183/1770, tarihli vakfiye ve mübayaa hüccetlerine göre Sadrazam Muhsinzâde Abdullah Paşa oğlu Mehmed Paşa'nın geliri Travnik'de olmak üzere cami, medrese, muallimhane ve çeşme inşa ettirmiştir. Bunların bakımı, hizmet edenlerin giderleri ve diğer masraflarına sarf edilmek üzere, 7.000 kuruş nakit para, Travnik'te sekiz adet oda iki sofa, ahır, samanlık ve gölgelik bulunan bir han, meyveli ve meyvesiz ağaçlar bulunan bir bahçe, bir ev ve çayır vakfetmiştir.

XVIII. yüzyılda Travnik'te bulunan diğer yapılar ise şunlardır: 1705-1706 tarihlerinde Elçi İbrahim Paşa kütüphanesi bulunan bir medrese, bir Halvetiyye Tekkesi ve bir mektep inşa ettirmiştir. Bosna Valisi Mehmed Paşa Kukavica 1757-1758 tarihlerinde bir cami, medrese, hamam ve bedesten yaptırmıştır. Vezir Süleyman Paşa 1816 yılında Travnik'in en büyük ve zengin süslemeli camiini yaptırmıştır.[183]

Bosna Valisi Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Travnik'de Osmanbey Mahallesi'nde Vali Konağı yanında bulunan ve Ebubekir Bey Hamamı adıyla hamamın ¼ hissesini satın

[177] Nagata, a.g.e, s. 20-22.
[178] Emecen, "Abdullah Paşa- Muhsinzâde", s. 8-10; Uzunçarşılı, a.g.e., s., 345-347.
[179] Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri;Yugoslavya*, C. II, 3. Kitap, s. 448.
[180] Uzunçarşılı, a.g.e., s., 400; Nagata, a.g.m., s., 49.
[181] Nagata, a.g.e, s., 245.
[182] Nagata, a.g.md., s., 51.
[183] Kiel, "Travnik", s., 309.

almış ve satın aldığı hissesini Travnik'de bulunan babası Abdullah Paşa'nın türbesinin kandil giderleri ve camiinde hatim ve cüz okunması hizmetleri için vakfetmiştir.

Abdullah Paşa oğlu Muhsinzâde Mehmed Paşaya ait 27 Cemaziyelahir 1177 tarihli mübayaa hüccetine[184] göre hala Bosna Valisi olan Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın sarayında akdolunan mahkemede, Travnik'te Hasan Ali mahallesi sakinlerinden Ahmed Bey bin Ahmed Bey, Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın vekalet verdiği Kaymakam İbrahim Ağa'nın ikrar ve takririyle, Travnik'te Osman Bey Mahallesi'nde bulunan Valikonağı yakınında Ebubekir Hamamı denilen ve Ebubekir Bey öldükten sonra veraset yoluyla kendisine dörtte bir oranında hamam hissesini kendi rızasıyla 550 kuruşa Vezir'in adına Kaymakam'a satmıştır. Satın alınan hisse vakfa dahil edilmiştir. Bu işlemin yapıldığı sırada hazır bulunan şahitlerin isimleri şu şekildedir:

Çavuş Kethüdası İbrahim Ağa,

Çavuş Kethüdası İbrahim Ağa,

Mehmed Ağa Selami,

Bevvabin Kethüdası Süleyman Ağa,

Tezkere-i Tımar Hasan Efendi,

Bosna Defterdarı Seyyid Mehmed Efendi,

Travnik Serdarı Bekir Bağanazade Mehmed Ağa,

Ahmed Ağa ser bölükü bevvabin,

Çavuş Emini Mustafa Ağa.

Saraybosna Gazi Hüsrev Bey kütüphanesi A-154'te kayıtlı olan Muhsinzâde Muhammed (Mehmed) Paşa'ya ait Cemâziyelâhir 1179/Kasım 1765 tarihli vakfiyenin[185] ilk bölümünde vakfiyenin tescil edildiğine dair bilgiler bulunmaktadır. Vakfiyeyi tescil eden kişi Travnik Müftüsü Şeyh Hacı Muhammed Efendi'dir. Vakfa mütevelli tayin edilen kişi Cemali Muhammed Efendi'dir.

[184] VGMA, Anadolu atik vezir nezareti adlı ve 456 numaralı defterin 181 sahife ve 35 sırasında kayıtlıdır. Belge ve çeviri yazısı için bk. Ek-2.

[185] *Bosna-Hersek Vakıfları*, VGM yayınları, Editörler: Mevlüt Çam, Rahman Ademi, Cilt 4, Ankara 2016, s. 1583-1584; vakfiyenin çeviri yazısı için bk. Ek-3.

Vâkıfın adı "*sâbıkan Bosna Vâlîsi olub hâlâ Sadr-ı a'zam ve kirâm Vezîr-i mufahham ve muhterem sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât devletlü inâyetlü atûfetlü Muhsinzâde Muhammed Paşa"* olarak kaydedilmiştir. Mütevellinin ikrar ve takririyle Travnik'te Osman Bey Mahallesi'nde bulunan Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın sarayının (valikonağı) yanında bulunan Ebubekir Bey Hamamı denilen hamamdan dörtte bir hissesini satın almış ve şu şekilde vakfetmiştir:

Satın alınan hamam hissesi her sene mütevelli eliyle *icâre-i misliyesiyle îcâr* olunup hasıl olan gelirin merhum babası eski Sadrazam Muhsinzâde Abdullah Paşa'nın Travnik'te bulunan türbesinde kandillerin yakılması için günlük 4 sağ akçe "*zeyt bahâ vazîfesi*" ve Paşa camiinde Allah rızası için 30 cüz okunması hizmeti vakfetmiş, her gün 3 cüz okunup 10 günde hatim olunup sevabının merhum babasının ruhuna ihda olunmasını, eczâhâna yani Kur'an'dan bir cüzünü okumakla vazifeli okuyuculara vazifeleri karşılığında her gün dörder sağ akçe verilmesini istemiştir. Hâfız-ı eczâ Şeyh Hafız Osman Efendi'ye kıraati karşılığında günlük 2 sağ akçe, Müderris Müftizade Salih Efendi ise vakıf nâzırı tayin olunarak İkindi namazından sonra Nebe' Sûresini okuması istenmiş ve sevâbını vâkıfın babasının ruhuna ihda etmesi karşılığında her gün 4 sağ akçe verilmesi şart koşulmuştur. Ayrıca vâkıf, mütevelliye vakıf mallarına bakma görevi için 3 sağ akçe verilmesini, vakfedilen meblağdan kalanının hamamın tamir işlerine sarfolunmasını şart koşmuştur. Mütevellinin vefatından sonra vakıf mallarına bakma görevi mütevellinin evladına ve evladının evladına nesilden nesile görevli olması şart edilmiştir.

Vakfiyenin sonunda, vakfın bozulmaması ve ortadan kaldırılmaması için hemen hemen her vakıfın şartı olan ayete yer verilmiştir. Ayetin mealinde "*Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir*"[186] denilerek, vakıfta belirtilen şartların bozulmaması ve değiştirilmemesi ve ortadan kaldırılmaması konusunda da şart koşulmuştur.

[186] Bakara Sûresi, âyet 181.

Tablo 2.2. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Travnik'teki Ebubekir Hamamı Vakfına Ait Bilgiler

Vâkıfın ünvanı	Vakfın kurulduğu yer	Vakfın Akarı	Vakfın Akarından Faydalanan Hayrât	Miktar	İşletme Şekli	Vakfın Harcama Kalemleri	Vakfın Harcamalarına ait Gider Günlük-Akçe	Kalan Galle/ Gelir
Sadrazam	Travnik	Travnik'te Ebubekir Hamamı	Muhsinzâde Abdullah Paşa'nın Travnik'teki türbesi	Ebubekir Hamamı-nın ¼ hissesi	icâre-i misliye-siyle îcâr	Zeyt bahâ	4 akçe	Ebubekir Hamamı tamir işleri için
						Eczâhân	4 akçe	
						Cüz'-i şerîf muhâfızı	2 akçe	
						Nâzır	4 akçe	
						Mütevellî	3 akçe	
						Toplam	17 akçe	

Tabloda verilen bilgilere göre, Muhsinzâde Mehmed Paşa sadaret döneminde Travnik'te 1179/1765 tarihli Ebubekir Hamamı Vakfı'nı kurmuştur. Vakfa akar olarak Travnik'te bulunan Ebubekir Hamamı'nın ¼ hissesi satın alınmış ve bu hisse vakfa dahil edilmiş ve kira geliri, vâkıfın babasının Travnik'te bulunann türbesine vakfedilmiştir. Vakfın harcama kalemleri arasında eczâhân (cüz okuyanlar) ve Cüz'-i şerîf muhâfızı gibi görevlilerin olması dikkat çekicidir. Muhsinzâde Mehmed Paşa, bu vazife sahiplerinden Kur'an-ı Kerîm okumasını ve sevabını babasının ruhuna hediye etmelerini istemiştir. Bu vakıf aracılığıyla Muhsinzâde Mehmed Paşa, babasının türbesini ihya etmiş ve adının hayırla anılmasını sağlamıştır.

Abdullah Paşa oğlu Muhsinzâde Mehmed Paşa'ya ait başka bir kayıt, 27 Rebîülâhir 1181/22 Eylül 1767 tarihli vakfiyedir.[187] Vakfiyenin ilk kısmında tescil edildiğine dair bilgiler bulunmaktadır. Vakfiyeyi tescil eden kişi Rumeli Kazaskeri Nafiz Feyzullah Efendi'dir. Mahkeme tarafından vakfiyeyi kayıt altına almak için görevlendirilen kişi Mevlânâ Derviş Mehmed Efendi bin Ahmed'dir. Derviş Mehmed Efendi, Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın İstanbul'un Paşa Kapısı (Sadaret Konağı) denilen sarayına gitmiş ve o mecliste bulunanların huzurunda vakfiyeyi düzenlemiştir. Vakfın tescil mütevellisi, Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın geçici olarak tayin ettiği, Travnik ahâlisinden olan Hacı Mehmed Efendi'dir.

Vakfiyenin ikinci kısmı dibâceden oluşmaktadır ve bu kısımda Besmele, Hamdele ve Salvele bulunmaktadır; "*…el-Hamdu li'llâhi'l-vâkıfi ale'l-esrâr ve's-salâtu ve's-selâmu alâ-nebiyyihi'l-muhtâr ve alâ-âlihi'l-ahyâr ve sahâbeti'l-ebrâr…"* ifadeleriyle Allah'a hamd edildikten sonra Allah'ın Rasulüne ve sahabelere salât ve selâm edilmektedir.

[187] Vakfiye; VGMA, İstanbul Sani hazine adlı ve 101 numaralı defterin 330 sahife 9 sırasında kayıtlıdır. Vakfiye ve çeviri yazısı için bk. Ek-4.

Vâkıfa ait bilgiler vakfiyenin üçüncü kısmında yer almaktadır. Burada Muhsinzâde Mehmed Paşa ile ilgili şu bilgiye yer verilmiştir. "…. *Hâlâ mesned-nişîn-i sadâret-i uzmâ olan Vezîr-i A'zam-ı zîşân düstûr-ı ekrem-i celâled-nişân nâzım-ı umûr-ı cumhur-ı ümem medâr-ı salâh-ı kâffe-i âlem sâhibu'l-hayrât ve'l-hasenât ve'l-meberrât devletlü inâyetlü sa'âdetlü Mehmed Paşa necli'l-vezîri'l-merhûmi'l-mağfûr Muhsinzâde Abdullah Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa".* Muhsinzâde Mehmed Paşa, vakfın kurulduğu tarihte sadaret görevindedir ve yukarıda adı geçen ünvanlarla tanıtılmaktadır.

Vakfın hayrât ve akarının yani gelirlerinin tarif ve tasvir edildiği, bir bakıma sıralanıp kayıt altına alındığı kısım, vakfiyenin dördüncü kısmını oluşturmaktadır. Burada, Bosna vilayetine bağlı Travnik şehrinde Çarşı-yı Atik (Eski Çarşı) yakınında bulunan Tekke Cami olarak bilinen ve yıkılmaya yüz tutarak harab hale gelen caminin yenileme ve ihyası yapılmıştır. Yıkılmaya yüz tutmuş ve harabe haline gelen caminin yenilenmesi ve ihyasını gerçekleştirmede en büyük amaç, Allah rızasını kazanmaktır çünkü kullanılamayacak hale gelen camiin yeniden ayağa kaldırılmasıyla müslümanlar burada ibadetlerine devam edebilecek ve hasıl olan sevaptan hayır sahibi olan kişi de yararlanabilecektir. Ayrıca camiin yanında daha önce olmayan yedi odalı medrese ve bir muallimhane yaptırmış, bunların bakımı, onarımı, görevli giderleri ve diğer masraflarına sarfedilmek üzere, kendi malından 3.000 kuruş vakfetmiştir.

Vakıf şartlarının yer aldığı bölüm vakfiyenin beşinci kısmını oluşturmaktadır. Burada vakfedilen paranın (nukûd-ı mevkûfe) işletme usulü ile elde edilen gelirin hangi alanlarda ve nasıl kullanılacağını bildiren bölümdür. Ayrıca vakıf görevlilerine ödenecek ücret de bu bölümde belirtilmektedir. Muhsinzâde Mehmed Paşa, bu vakfiyesinde vakfedilen meblağ "*yed-i mütevellî ile ya rehn-i kavî yâhut bâ-kefîl-i melî onu on bir buçuk hesâbı üzere bâ-devr-i şer'î istirbâh ve istiğlâ*l" olunmasını şart koşmuştur. Yani mütevellî vasıtasıyla, para yıllık yüzde 15 hesabı üzere istirbah (rıbh) yoluyla arttırılacak ve geliri ihtiyaçlara harcanacaktır.

Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın bu vakfına gelir olarak 3.000 kuruş para vakfedilmiştir ve bu yönüyle bu vakıf bir para vakfı olma özelliğine sahiptir. Para vakıfları, Osmanlıların geleneksel vakıf kurumuna getirdiği bir yeniliktir ve aynı zamanda İslam medeniyetine bir katkı olarak değerlendirilmektedir.

Para vakıfları (nukûd) sadece nakit sermaye ile kurulan vakıflardır. Belli bir amaç için bağışlanan nakit yatırıma dönüştürülmektedir ve elde edilen gelir vakfiyede belirlenen şartlara göre harcanmaktadır. Kurulması ve yaygınlaşması başlangıçta sorun olan para vakıflarına karşı güçlü bir muhalefet oluşmuştur; işletilmesinde uygulanan yöntem faiz uygulamasına benzediği için ve para vakıflarının süreklilik gösteremeyeceği düşüncesinden dolayı para vakıfları tartışma konusu olmuştur. Ebussuûd, para vakıflarının câiz olduğunu, ikraz edilen paraların aynının değil mislinin vakfa geri dönmesinin bir mahzuru olmadığını söyleyerek fetva vermiştir. Bu görüş doğrultusunda bir hüküm çıkarılarak kanunlaştırılmış ve farklı Osmanlı sultanları tarafından da onaylanmıştır.[188]

Vakfedilen meblağın hasıl olan gelirinden, dönemin geçer parası olan tedavüldeki para yani akçe değerinden günlük 30 sağ akçenin sözü edilen medresede müderrislik vazifesini yapması için Hacı Mehmed Efendi'ye verilmesi istenmiştir. Aynı medresede bulunan her bir ilim talebesi için günlük 6'şar akçe, toplamda 42 akçe öğrencilerin masrafı ve yemek parası olarak tahsis edilmiştir. Medresede bevvab yani kapıcı olarak görev yapan Molla Hüseyin isimli şahsa günlük 2 akçe verilmesi istenmiştir. Molla Hüseyin'e bu görevinin dışında günlük 4 akçe karşılığında cami ve medresenin kayyım ve ferraş[189] görevi de verilmiştir. Aydınlatma ihtiyacı için revgân-ı zeyt yani zeytin yağı ile sergi olarak kullanılacak hasır ihtiyaçları için günlük 10 sağ akçe ayrılması vakıf şartları arasında yer almıştır. Muhsinzâde Mehmed Paşa, Travnik'te Tekke Cami yanına bir muallimhane yapılmasını istemiş ve vakfiyede kişiye yapılmış bir görevlendirme ve tahsis ise Şeyh Mehmed Efendi'ye yapılmıştır. Ona muallimhanedeki Kur'an-ı Kerim talimi yani Kur'an öğretme vazifesi karşılığında günlük 6 akçe verilmesi istenmiştir. Bu kişinin görevi medreseden ayrı olarak muallimhane ile sınırlıdır ve burada muallim görevindedir, bu görev için ayrılan günlük 6 akçe, Şeyh Mehmed Efendi'den sonra muallimhanede Kur'an öğretenlere yapılan bir tahsisattır. Vakfiyede kişiye yapılmış bir başka görev tahsisi ise her hafta Salı günü (yevm-i selâsede) öğle namazından sonra yukarıda adı geçen Tekke Camii'nde cemaata vaaz ve nasihat etmesi istenen Ebubekir Efendi'yedir. Ebubekir Efendi'ye, camideki vaazı karşılığında günde 10 akçe verilmesi istenmiştir. Bu görev, bir bakıma Ebubekir Efendi'den sonra camide vaaz eden vaize tahsis edilmiştir. Tekke

[188] Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği,* TTK, İstanbul 2003, s-11; Hüseyin Çınar, Miyase Koyuncu Kaya, *Vakıflar Kaynakçası,* VGM yayınları, Ankara 2015, s. 82.

[189] Cami, mescid, imaret gibi yerlerin temizliğini sağlamak ve kilim, halı, hasır gibi mefruşatını yaymak hizmetleriyle vazifeli olan kişiler hakkında kullanılan bir tabirdir. Ayrıca süpürgeci anlamı da vardır. Bk. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitapevi, 2013, s. 261.

Camii'ndeki imam için de vakfiyede vazife ücreti tahsis edilmiştir. Buradaki camide beş vakitte cemaate imamlık etmesi istenen Nuh Efendi'ye günde 6 sağ akçe, müezzin olan Molla Hasan'a 4 sağ akçe, vakfın yönetimini üstlenen Mehmed Efendi'ye tevliyet vazifesi için günde 6 akçe verilmesi, vakfiyedeki şartlar arasında yer almıştır. Bunların dışında vâkıf; vakıftaki görevlerden nazırlık yani denetim görevi için Hacı Salih Efendi'ye günlük 6 sağ akçe, kâtip olan İshak Efendi'ye 9 sağ akçe, câbî (vakfın gelirlerini toplayan) olan İshak Efendi'nin oğlu Molla İlyas'a 6 akçe vazife ücreti verilmesi vakfiyede kayıt altına alınmıştır. Tüm bu giderlerden sonra vakfın gelirlerinden artma olursa bunun mütevellide kalması ve gerektiğinde cami, medrese ve muallimhanenin tamir işleri ve diğer ihtiyaçları için kullanılması şart koşulmuştur.

Travnik'te bulunan bu vakfa kadı olan kişiler, aynı zamanda vakfa nazır oldukları belirtilmektedir. Bu kişiler Travnik'ten tayin edilen ve nazır görevi için gönüllü olarak vazifede bulunan kişilerdir. Vakfiyede belirtilen görevlerden biri eğer vazifedeyken ölürse şer'î kanuna göre hareket edilerek bu görevin öz evlatlarına verilmesi, eğer evlatları yoksa müstehak (hak eden) olana verilmesi şartı getirilmiştir. Zaman içinde medresenin yıkılması ve yukarıda bahsi geçen meblağın sarfedileceği yer kalmaması durumunda, vakfa ait gelirin fukara-i müslimine sarfolunması şartı da vakıf şartlarına eklenmiş, ayrıca vakıf şartlarının değiştirilmemesi, ancak tebdil ve tağyir yani değiştirme hakkının vakfı kuran kişinin üzerine olması şartı getirilmiş; mütevelli vazifesi ile hayatta oldukça Hacı Mehmed Efendi görevlendirilmiş ve vefatından sonra bu görev kadı'nın kararıyla erkek evlatlarından ekber ve erşed olanına verilmesi şart koşulmuştur. Mütevellinin erkek evladı olmadığında ise yine kadı'nın kararıyla aynı şehirden uygun ve dindar kişiye mütevelli vazifesinin verilmesini şart koşmuştur.

Vakfiyede, son kısmı şuhûdü'l-hâl olarak kayıt altına alınan, vakfın tesciline şahitlik eden kimseler yer alıyor. Vakıf şartlarının tescili için oluşturulan mahkemede bulunan bu kimseler vakfın kurulduğunu gören şahitledir. Bu kişiler şehrin ileri gelenlerinden olup, dürüstlükleri ile tanınırlar ve mahkemede bir bakıma bilirkişi sıfatıyla bulunurlar. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Travnik'teki bu vakfının kuruluşuna şahitlik edenler sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın yakınındaki devlet görevlileridir. Bu kişilerin sahip olduğu unvan ve sıfatlara bakılacak olursa içlerinde Travnikli olduğu bilinen kimse bulunmamaktadır. Şahitler şu kişilerdir:

Önceden Ruznamçe-i evvel görevinde bulunan Ahmet Bey Efendi,

Halâ Serçavuşân görevinde olan es-Seyyid Osman Ağa,

Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın hazinedarı Mehmed Ağa ibn Abdullah,

Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Selam Ağası Mehmed ibn İbrahim Ağa,

Mühürdar Mehmed Ağa,

Hazine Katibi Hasan Efendi,

Kapıcılar Kethüdası (Kethüdâ-yı Bevvâbân) Süleyman Ağa.

Tablo 2.3. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Travnik'teki 1181/1767 Tarihli Para Vakfına ve Harcamalarına Ait Bilgiler

Vâkıfın ünvanı	**Vakfedilen Para**	**Vakfın Hayrâtı**	**Paranın İşletilme Oranı**	**İşletme Şekli**	**Vakfın Harcama Kalemleri**	**Vakfın Giderleri/ Günlük-Akçe**	**Kalan Galle/Gelir**
Sadrazam	3.000 kuruş	Travnik'te Tekke Cami	%15	İstirbah ve istiğlal	Müderris	30 akçe	Caminin tamiri ve ihtiyaçları
					Bevvab	2 akçe	
					Kayyım ve Ferraş olan bir kişiye	4 akçe	
		Travnik'te Tekke Cami yanına yedi odalı bir medrese			Muallim	6 akçe	
					Vâiz	10 akçe	
					Câbî	6 akçe	
					Yatsı vaktindeki İmama	6 akçe	
					Müezzine	4 akçe	
		Travnik'te Tekke Cami yanına bir muallimhane			Tevliyet	6 akçe	Medresenin tamiri ve ihtiyaçları
					Nazır	6 akçe	
					Kâtip	9 akçe	
					Revgân-ı zeyt ile hasır	10 sağ akçe	
					Öğrencilerin masrafı ve yemek için	42 akçe	
					Toplam	141 akçe	

Tabloda verilen vakfın kurulduğu dönem Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın birinci sadareti dönemidir. Travnik şehrinde Tekke Cami olarak bilinen ve yıkılmaya yüz tutarak harab hale gelen caminin yenileme ve ihyası yapılmıştır. Buradaki amaç, Allah rızasını kazanmanın yanında şehrin ihtiyaçlarından birini gidermektir. Çünkü kullanılamayacak hale gelen camiin yeniden ayağa kaldırılmasıyla müslümanlar burada ibadetlerine devam edebilecek ve hasıl olan sevaptan hayır sahibi olan kişi de yararlanabilecektir. Vâkıf ayrıca caminin yanında daha önce olmayan yedi odalı medrese ve bir muallimhane yaptırmış, bunların bakımı, onarımı, vazife sahiplerinin giderleri ve diğer masraflarına sarfedilmek üzere, kendi malından 3.000 kuruş vakfetmiştir. Vakfın tek hayrâtı medrese ve muallimhanedir; vakıf gelirinden bu medrese ve muallimhanenin masrafları ve vazife sahiplerinin giderleri için pay ayrılmıştır. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın kurduğu vakıflar

arasında en fazla gidere sahip olan vakıftır. Bu durumdan anlaşılmaktadır ki, Osmanlı Devleti'nde önemli bir yere sahip olan para vakıflarından Muhsinzâde Mehmed Paşa da Travnik'te kendi adına bir para vakfı kurmuş ve gelirini yalnızca eğitim için vakfetmiştir. Osmanlı Devleti'nin Rusya ile savaş halinde olduğu bir dönemde, üstelik bu savaşın Balkan topraklarında yapıldığı düşünülecek olursa Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa, Osmanlı toplumuna sadece siyasi olarak değil, eğitime sağladığı katkı ile toplumsal olarak da fayda sağlamıştır.

Travnik'te, Abdulah Paşa oğlu Muhsinzâde Mehmed Paşa'ya ait diğer bir vakıf, Gurre-i Muharrem 1182/18 Mayıs 1768 tarihlidir ve vakfiyenin[190] baş kısmında tescil edildiğine dair bilgiler bulunmaktadır ve vakfiyeyi tescil eden kişi Vakıf İşleri İdare Memuru Ali bin Mustafa'dır.

Vakfiyenin dibâce (giriş) kısmında; Besmele, Hamdele ve Salvele bulunmaktadır. *"El-Hamdüli'llâhi'l-muvaffak-ı bi'l-hayrât ve'l-mülhim-i bi'z-zamâiri fi'lü'l-hasenâti'l-vâkıfu ale'n-niyâti's-sâdıkât el-mürşidü ibâdihi ile'r-reşâd bi'l-âyâti'l-beyyinât sübhânehu mâ a'zame şânuhu ve ebhere burhânehu haysü hedâ bi'r-rusuli ilâ akvami's-sübûli husûsen bi-ecmelihim ve nusûsen bi-ekmelihim Muhammedin el-meb'ûsu bi'l-beşeri ve ilâhunâ el-men'ûtu bi-teşrîfi kâbe kavseyni ev ednâ fe-ragibe'l-ümmetü ilâ temessüki habli'l-ümmeti ve keşfü'l-lesemeti an vücûhi harâidü'l-himme aleyhi mine's-salavâti ebhâhâ ve mine't-tahiyyâti enmâhâ ve alâ âlîhi ve ashâbihi ve ezvâcihi ve etbâ'ihi ve alâ sâirü'l-enbiyâi ve'l-mürselîn ve âlihim ve sahbihim ecma'în"* ifadeleriyle Allah'a hamd edildikten sonra Allah Rasulüne, sahabe ve enbiyalara salât ve selâm edilmektedir.

Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın sadaret döneminde "*devletlü inâyetlü merhametlü menkîbetlü Sadrâzam Mehmed Paşa ibnü's-sadru'l-mebrûr Muhsinzâde Abdullah Paşa yessera'llâhu mâ-yerûmu ve mâ-yeşâ' hazretleri zîb-efzâ-yı sadr-ı istiklâl ve murabbâ'-nişîni mesned-i mecd u iclâl oldukları*" şeklinde kaydedilmiştir. Vakfın kurulduğu sırada Muhsinzâde Mehmed Paşa sadrazam görevindedir.

Mahkeme tarafından vakfiyeyi kayıt altına almak yani tescil etmek için görevlendirilen kişi, Paşa'nın mektupçuluk hizmetinde bulunan Hacı Abdürrezzak Efendi'dir. Bu kişi aynı zamanda vakfın tescil mütevellisidir. Muhsinzâde Mehmed

[190] Vakfiye; VGMA, Anadolu vezir nezareti adlı ve 456 numaralı defter, 178 sahife ve 32 sırasında kayıtlıdır. Vakfiye ve çeviri yazısı için bk. Ek-5.

Paşa'nın bu vakfı kurmasındaki gerekçesini anlatırken "*Dünya hayatı aldatıcı metadan başka bir şey değildir"*[191] mealindeki ayetle uyarıyı ve "*İnsan için ancak çalıştığı vardır, şüphesiz onun çalışması ileride görülecektir"* [192] mealindeki âyeti kendine referans almış ve âyetler gereğinde bulunan endişesi olmuştur.

Muhsinzâde Mehmed Paşa, Allah'ın affına mazhar olmak ve vakfettiklerinin kabul olması ve sevabı niyetiyle malından 4.000 kuruşu mütevelliye teslim ederek vakfetmiş ve şöyle şart etmiştir; "*yed-i mütevellî ile rehn-i kavî ve kefîl-i melî veyâhut ikisinden biri ile alâ-vechi'l-helâl istirbâh olunub*" yani mütevelli vasıtasıyla para helal yolla istirbah olunacak; hasıl olan gelirden Bosna eyaletine bağlı Bosna Brodi, diğer adı Travnik şehrindeki cami ve medresenin bina ve inşası için hizmet ehline şart ve tayin etmiştir ki ulûm-ı akliyye yani tabiat ve matematik gibi akıl esasına dayanan bilimler, ve ders vermeye yetkin âlim bir kimsenin haftada üç gün bu mederesedeki öğrencilere ders vermesi ve karşılığında müderrise günlük 30 akçe verilmesini istemiştir. Cami cemaatinden salih ve âlim bir kimseye cemaate Kur'an-ı Kerim tefsiri ve hadis öğretimi ve müslüman cemaate islami öğütlerde bulunması için vâizlik yapması karşılığında 10 akçe ücret verilecek; yine adı geçen camide Kur'an-ı Kerim'i düzgün ve latif okuyan salih bir kimse imam olacak, cemaate günde beş vakit namaz eda ettirmesi karşılığında günlük 6 akçe ücret alacak; Camide müezzinlik vazifesinde olana günlük 4 akçe ücret verilecek; medresede muaalim olan kişiye Kur'an talimi dersleri karşılığında günlük 6 akçe ücret verilecek; Caminin bevvâbı günlük 2 akçe ücret alacak; kayyım ve ferraş görevindeki bir kişiye iki vazifesinden dolayı günlük 4 akçe ücret alacaktır. Bunların dışında vâkıf, camideki kandillerin yanması için revgan-ı zeyt (zeytin yağı), şem'-i revgan (mum yağı) ve hasır (sergi) masrafları için günlük 10 akçe sarf olunmasını istemiştir. Medresede yedi oda bulunmaktadır ve her odanın talebelerine yiyecek masraflarını karşılamaları için günlük 6'şar akçe olmak üzere toplam 42 akçe verilmesi istenmiştir. Vakıf görevlerine bakması için mütedeyyin bir kimseye nâzır olsun ve her sene muhasebeyi tutup yukarıda belirtilen işlerin takipçisi olsun, karşılığında günlük 6 akçe ücret alması uygun görülmüştür. Vakıftaki masrafların kayıtlarını tutması için yazı işlerinde usta olan bir kişi vakfa katip olsun ve vakıf masraflarını, gelir-gideri kayda alsın karşılığında günlük 9 akçe ücret

[191] Hadid sûresi, âyet 20; Ali İmran sûresi, âyet 185.
[192] Necm sûresi, âyet 39-40.

verilmesi şart koşulmuştur; idare işlerinden anlayan bir kimse adı geçen vakfın akar kiralarını toplamakla görevlendirilen câbî'ye[193] günlük 6 akçe ücret verilmesi istenmiştir.

Vakıf şartlarında cami ve medresede gereken tamir masrafları için 9 akçe verilmesi istenmiş ve vâkıf, "*vakf-ı mezbûruma evvelâ yevmî altı akçe vazîfe ile kendim mütevellî olub fazla-i vakfa dahi kendim mutasarrıf olam*" diyerek ilk olarak günlük 6 akçe ile vâkıfın kendisinin mütevellî olduğu belirtilmiş ve kendisinden sonra evladının ve torunlarının vakıfta mütevelli olmalarını, her birinin zamanlarında vakıftan kalanları kendi aralarında taksim etmelerini istemiştir. Daha sonra ise içlerinden mütedeyyin ve erşed olanının mütevelli olmasını ve sonrasında kadıların kararı ile vakıf idaresinde yetkin ve ileri gelen bir kimsenin mütevelli olması istenmiştir. Elde edilen gelirden kalan paranın fakir müslüman insanlara dağıtılması şart koşulmuştur.

Muhsinzâde Mehmed Paşa'ya ait bu vakıfta şahit olarak bulunan kimselerin, sadrazamın yakınında bulunan devlet görevlileri oldukları dikkati çekmektedir. Bu kimselerin Travnikli oldukları ya da orada olduklarına dair bilgi bulunmaktadır. Şahitler şu kişilerdir:

Hâlâ Kethüdâ görevinde bulunan Ömer Ağa Hazretleri,

Hâlâ Reîsü'l-Küttâb olan Seyyid Osman Efendi Hazretleri,

Divânı Âlîde Çavuşbaşı vazifesiyle görevli Ahmet Ağa Hazretleri,

Büyük Tezkereci (Tezkire-i ûlâ) Seydî Efendi,

İkinci Tezkreci (Tezkire-i Sânî) İbrahim Münib Efendi,

Teşrifatçı Ebubekir Beyefendi,

Beylikci Divan İzzetlü Mustafa Efendi,

Sadr-ı Âli Kâtib Kethüdâsı Nasif İbrahim Efendi,

Babıâli'den Padişaha yazılacak şeylerin özetini yazan memur (telhîsî) Ali Ağa,

Sadaret Silâhdârı Mustafa Ağa,

[193] Câbi: Vakfın gelirini toplayan tahsildar demektir. *Vakıf Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Vakıflar Genel Müdürlüğü*, https://www.vgm.gov.tr, (Erişim Tarihi: 11.01.2019).

Osmanlı Devleti'nde Enderun teşkilâtında Has Oda ağalarından biri olan Çukadâr-ı Enderûn Ağası İbrahim Ağa,

Sadr-ı Âli kadılarının Ağası Ali Ağa,

Sadr-ı Âli Dividdârı Hüseyin Ağa,

Sadr-ı Âli Mühürdârı Mehmed Ağa.

Vakfın kaymakâm-ı mütevellîsi Hacı Abdürrezzak Mektûbi-i Asâfî arzuhâl sunup bu vakfiyeyi Anadolu Muhâsebesine kayıt ettirmek istemiştir. 27 Safer 1182 tarihli ferman gereğince vakfiye sonradan kayıt altına alınmıştır.

VGMA'dan elde edilen iki adet mübayaa hüccetine göre bazı alım-satımlar gerçekleşmiş ve bunlar Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın bu vakfına gelir olarak eklenmiştir. Bu satış belgelerinden bir tanesi[194] Abdullah Paşa oğlu Muhsinzâde Mehmed Paşa'ya ait 15 Muharrem 1182/1 Haziran 1768 tarihlidir ve tescil eden kişi Bosna Brodi (Travnik) kadısı Sadık Mustafa'dır. Bosna eyaletinde bulunan Bosna Brodi Kazası'na bağlı Travnik'te bulunan Müslihüddin Mahallesi sakinlerinden olup önceden Travnik Serdarı Mehmed Ağa bin Abdullah adlı kişi, "*halâ mesned-ârâ-yı sadâret-i uzmâ ve revnak-efzâ-yı vekâlet-i kübra vezir-i âlîşan düstûr-ı âsaf-nişan devletlü inayetlü merhametlü Muhsinzâde Mehmed Paşa ibni'l vezir Abdullah Paşa"*nın Travnik'te bina ettirdiği cami ve medresenin vakfına mütevelli tayin olan Travnik Müftüsü Şeyh Hacı Mehmed Efendi'nin ikrar ve takririyle Müslihüddin Mahallesi'nde bulunan mülkünü vakfetmiştir. Bu mülkün bir tarafında Feyyaz Bey mülkü vardır, bir tarafında Klaşnice (Klastaniçe) nehri bulunur ve bir tarafı Ali Ağa'nın bahçesidir. Bir tarafı ise kamu için ayrılan yoldur ve üstünde sekiz oda ve iki sofa, altında ahır, samanlık ve sundurmadan oluşan Yeni Han ve ağaçlar ve bostandan oluşan bahçesini, ayrıca hanın kapısının yanında bulunan tomruklar ile oluşan çeşmeyi yalnız 1.400 esedî kuruş[195] karşılığında vakıf gelirlerine eklenmesi için satmıştır. Satışı gerçekleşen bu yer, satan kişi tarafından bir yıllığına 210 kuruş karşılığında kiralanmıştır. Bu işlemin gerçekleşmesine şahitlik eden kişiler, Travnikli ileri gelenlerdir ve Travnik'te çeşitli mesleklere sahiptirler. Bu vakfın şahitler şu kişilerdir:

---

[194] *VGMA*, Anadolu vezir nezareti adlı ve 456 numaralı defterin 180 sahife 33 sırasında kayıtlıdır. Belge ve çeviri yazısı için bk. Ek-6.

[195] Esedî kuruş, Osmanlılar tarafından özellikle XVII. yüzyıldan itibaren kullanılan bir para birimidir. Hollandalılar'ın "rex daller" adıyla darp ettikleri gümüş paraya, üzerinde arslan resmi bulunduğu için Osmanlılar "arslanlı kuruş" veya "esedî" adını vermişlerdir. Bk. Halil Sahillioğlu, "Esedî", DİA, C. 11, 1995, s. 368.

Semke Mahallesinden Berber Ali Beşe,

Semke Mahallesi imam vekili Molla Hasan,

İlyas Efendi Câbî Nuh halife el-imam,

Vaiz Ebubekir Efendi,

Katip İshak Efendi,

Fahrü'l-kuzât Ebubekir Efendi münfasıl-ı bakıyye-i Kostaniçe,

Fahrü'l-müderrisin el-Hac Salih Efendi,

Muhzır Ali Beşe,

Muhzır İbrahim Beşe,

Hüseyin Beşe el-hâdim,

Garib Mustafa el-hâdim,

Hacı Hasan mahallesinden Ömer Beşe bin Ali Beşe,

Molla Osman el-hâdim,

Hacı Hasan mahallesinden Berber Hamza Beşe,

Ahmet Efendi ibn İshak Efendi.

Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Travnik'te şahitler huzurunda gerçekleşen ikinci alım-satım belgesinin bilgileri şu şekildedir: Abdullah Paşa oğlu Muhsinzâde Mehmed Paşa'ya ait 11 Zilkade 1183/8 Mart 1770 tarihli mübayaa hüccetine[196] göre vakfiyeyi tescil eden Bosna Brodi Kadısı Kışlakizâde Rüştü Süleyman'dır. Aslen Derbend Kalesi sakinlerinden olan fakat Travnik'te misafir olarak bulunan Hüseyin Kethüda adlı kişi, Kadı huzurunda Travnik'te hayrâtı bulunan "*sadr-ı a'zam esbak düstûr-ı mükerrem müşîr-i müfahham nâzım-ı nizâmü'l-alem müdebbir-i umûr-ı cumhurü'l-ümem râfi'-u i'lâmü'l adl ve'l-insaf dâfi'-i zulemizzulûm ve'l-i'tak asef-i deverân-ı zaman basıtü'l emn ve'l-eman namüsü's-saltanati'l fahire naturü'l-hilâfeti'-bahire müdebbir-i memalikü'd-dünya mazhar-ı kelimetu'l-lâhi'l ulyâ elmahfufu bisunufil melikil mennan devletlü inayetlü kerametlü Muhsinzâde Hazreti Mehmed Paşa"* vakfına tayin olunan mütevellisi Şeyh Hacı Mehmed Efendi'nin ikrar ve takririyle Muslihiddin Mahallesi'nde bulunan yer ve çayırını

[196] VGMA, Anadolu vezir nezareti Adlı ve 456 numaralı defterin 181 sahife 34 sırasında kayıtlıdır. Belge ve çeviri yazısı için bk. Ek-7.

satmıştır. Bu yer, Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın kurmuş olduğu vakıf hanının yan tarafındadır ve bir tarafında Halil Beşe'ye ait bir bahçe, bir tarafında Muallim Ali Efendi'nin arsası olan ve harab olmaya yüz tutmuş menzil ve bitişiğindeki bir miktar çayırını vakfa dahil edilmesi için yalnız 130 kuruş karşılığında iki tarafın da şartları kabul etmesiyle alım-satım işi gerçekleşmiştir. Şahitlik eden kimselerin bölgenin ileri gelenleri olduğu ve çeşitli meslek gruplarından oldukları dikkati çekmektedir:

Müslihüddin Mahallesi'nden İpekçi (Gazzaz) Mehmed Beşe,

Dellalbaşı Abdullah Beşe,

Mefharü'l-kuzati'l-kiram Salih Efendi İziçe'den muvakkaten bi-kaza-i Taşlıca,

Osuna Mahallesi İmamı Ebubekir Efendi,

Mansur Mahallesi'nden Sipahi Hüseyin bin Hasan.

Tablo 2.4. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Travnik'teki 1182/1768 Tarihli Para Vakfına ve Harcamalarına Ait Bilgiler

Vâkıfın ünvanı	**Vakfedilen Para**	**Vakfın Hayrâtı**	**İşletme Şekli**	**Vakfın Harcama Kalemleri**	**Vakfın Giderleri/ Günlük-Akçe**	**Kalan Galle/Gelir**
Sadrazam	4.000 kuruş	Travnik'te cami ve medrese	sağlam kuvvetli rehin, mal sahibi zengin kefil ya da bunlardan ikisi ile istirbah olunması	müderris	30 akçe	Fakir müslümanlara
				Vâiz	10 akçe	
				İmam	6 akçe	
				Müezzin	4 akçe	
				Muallim	6 akçe	
				Bevvab	2 akçe	
				Kayyım ve Ferraş olan bir kişiye	4 akçe	
				Talebeler	6'şar akçe	
				Nâzır	6 akçe	
				Kâtip	9 akçe	
				Câbî	6 akçe	
				Mütevelli	6 akçe	
				revgan-ı zeyt ve şem'-i revgan ve hasır	10 akçe	
				Cami ve medresenin tamir masrafları	9 akçe	
				Toplam	84 akçe	

Tablodaki bilgilere göre adı geçen vakıf, Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Travnik'te ikinci para vakfıdır ve Allah'ın affına mazhar olmak, vakfettiklerinin kabul olması ve sevabı niyetiyle malından 4.000 kuruş vakfetmiştir. Elde edilen gelirin Travnik'te bulunan cami ve medresenin bina ve inşası için kullanılması şart koşulmuştur. Buradaki caminin ihyasıyla vâkıfın, dine ve ibadete verdiği önem; medresenin ihyasıyla da bilime verdiği önem ortaya çıkmaktadır. Vakfiyede belirtilen "ulûm-ı akliyye" yani tabiat ve matematik

gibi akıl esasına dayanan bilimler, ve ders vermeye yetkin âlim bir kimsenin haftada üç gün bu mederesedeki öğrencilere ders vermesi ibaresi de Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın eğitime verdiği önemi desteklemektedir.

2.3. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Anabolu'daki Vakıf ve Hayrâtı

Muhsinzâde Mehmed Paşa, 1768'de Osmanlı-Rus savaşı başladıktan bir yıl sonra Anabolu (Anapoli) kalesi muhafızlığı göreviyle Mora'da bulunmuştur. Anabolu, Mora'da bulunan bir liman şehridir ve 1540 yılında Osmanlı-Venedik antlaşması ile Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır. Bu dönemde iç kalede bulunan kilise Camiye çevrilerek Fethiye ve Sultan Süleyman Camii olarak anılmıştır. Mora sancakbeyi Güzelce Kasım Paşa'da şehre bir cami ve pek çok çeşme yaptırmıştır. 1686 yılında Venedikliler tarafından şehir tekrar alınarak Mora'nın idare merkezi haline getirilmiştir. 1715 yılında yapılan Mora Harekatı ile yeniden Osmanlı hakimiyetine giren Anabolu şehrinde, kilise ve ibadethanelerin camiye çevrilmesi emriyle cami ve mescit sayısı dokuzu buldu.[197] Şehrin yönetimi Venedik işgali ile kesintiye uğrasa da her iki idarede de Anabolu, Mora Eyaleti'ne bağlı bir sancak olarak idare edilmiştir.[198]

1768'de Osmanlı-Rus savaşı başladıktan bir yıl sonra Anabolu (Anapoli) kalesi muhafızlığı göreviyle Mora'da bulunan Muhsinzâde Mehmed Paşa, Rusların tahrikiyle Mora'da başlayan Rum isyanı neticesinde Mora Seraskeri tayin edilmiş; sonunda Rumlar ve onlara yardımcı olan Ruslar bozguna uğratılarak isyan bastırılmış ve Paşa'nın şöhreti de artmıştır. [199] 1771'de Vidin seraskerliğine tayin olunan Paşa'nın Mora'daki görevinin iki yıl sürdüğü düşünülürse aşağıda bilgileri verilen vakıf ve hayrâtın burada bulunduğu dönemde yapıldığını söylemek doğru olacaktır.

Anabolu'da, Abdullah Paşa oğlu Muhsinzâde Mehmed Paşa'ya ait 1 Ramazan 1184/19 Aralık 1770 tarihli vakfı bulunmaktadır. Vakfiyenin[200] baş kısmında tescil bilgileri bulunmaktadır ve buna göre vakfiyeyi tescil eden kişi Anabolu Kadısı Arif Mehmed Emin'dir. Mahkeme tarafından vakfiyeyi kayıt altına almak için vekil olarak

[197] Nejat Göyünç, "Anabolu" *DİA*, C. III, 1991, s. 105.
[198] Sezen, a.g.e, s. 38.
[199] Nagata, a.g.md., s. 49.
[200] Vakfiye, VGMA, Anadolu veziri sadrıâli adlı ve 503 numaralı defterin 242 sahife, 4 sırasında kayıtlıdır; Vakfiye ve çeviri yazısı için bk. Ek-8.

görevlendirilen kişi, halen Mora valisi ve seraskeri *"devletlü inâyetlü atûfetlü ref'etlü sadr-ı a'zam sâbık Muhsinzâde Mehmed Paşa ibn sadr-ı a'zam-ı esbak cennet makam firdevsi âşiyân aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufran Abdullah Paşa"* 'nın Selam Ağası Ali Ağa bin Himmet'tir. Tescil mütevellisi günlük on akçe ile görevlendirilen Anabolu Voyvodası Süleymen Ağa'dır.

Muhsinzâde Mehmed Paşa, kurmuş olduğu vakıf için, Anabolu'da Kuruna Taşı yakınında ve Büyük ormanda bulunan dört tarafı Said Bey, Helvazade Hüseyin Ağa, Arnavut Molla Mehmed ve İbrahim Kethüda Vakfı zeytinlikleri ile çevrili, 115 kök zeytin ağacını[201] satın alarak vakfetmiştir.

Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın 1184/1770 tarihli mübayaa hüccetinde[202] bu vakfın geliri belirtilmiştir. Abdullah Paşa oğlu Muhsinzâde Mehmed Paşa'ya ait 1 Ramazan 1184/19 Aralık 1770 tarihli bu alım-satım belgesini, Anabolu kadısı Arif Mehmed Emin tescil etmiştir. Anabolu'da Vezir Camii Mahallesi sakinlerinden Binbaşı İsmail Ağa "*…halâ Mora valisi ve seraskeri olub mahrûse-i mezbûreye bi'l-izz ve'l-ikbâl saye endaz iclâl olan vezir eflâtun tedbir sadr-ı a'zam sâbık Muhsinzâde Mehmed Paşa bin sadr-ı a'zam esbak cennetmekân rahmet âşiyân aleyhi'r-rahmetü velgufran Abdullah Paşa edamallahü tealâ iclâlehu hazretleri"* nin vekili olan Süleyman Ağa'ya 115 kök zeytin ağacını 500 kuruş karşılığında sattığını beyan etmiştir.[203] Süleyman Ağa, Toplar mahallesi ve Delikli Baba olarak bilinen meydanda önceden yaptırılan çeşme sar-ı zülâl asarlarının mütevellîsidir. Adı geçen zeytinlik, Kuruna Taşı yakınındaki büyük ormanda bulunan bir tarafı Said Bey'e ve bir tarafında İbrahim Kethüda vakfı ve bir taraftan Helvazâde Hasan Ağa ve bir taraftan Arnavud Molla Mehmed zeytinleri ile çevrili olan zeytinliktir.

Zeytin ağaçlarından gelen hasılatın Anabolu'da Sahrınç Mahallesinde Toplar ve Delikli Baba bölgelerinde önceden bina edilen Ucu Kara yakınında *hazerât-ı hasaneyn-i zülcenaheyn* olan iki çeşme *sâr-ı kevser* eserlerinin gerektiğinde tamir ve bakımı için sarfedilecektir.

Vakıfnameye göre, vakıfta mütevelli olana günlük 10 akçe ve su yolcu olanlara günlük 3'er akçe verilmesi şart koşulmuştur. Ayrıca adanın (Mora) valisi ve Anabolu'ya

[201] "*…yüz on beş sak eşcar zeytinlerini…"*
[202] *VGMA*, Anadolu veziri sadrıâli adlı ve 503 numaralı defterin, 243 sahife, 5 sırasında kayıtlıdır. Belge ve çeviri yazısı için bk. Ek-9.
[203] "*…bey'i bat-ı sahîh-i şer'î ile beş yüz kuruşa bey' ve temlîk ve teslîm eylediğimde…"*

kadı ve müftü olanlar ücretsiz nâzırlık vazifeleri yapacaktır. Bu vakfiye Anabolu mahkemesinde adı geçen kadı tarafından her sene hakim huzurunda vakfın muhasebesinin görülmesi ve tescil edilmesi kararlaştırılmıştır.[204]

Vakfın bozulmasını ve ortadan kaldırılmasını önlemeyi amaçlayan beddua kısmında yer alan, "*Her kim bunu işittikten sonra değiştirmeye kalkışırsa günahı, bunu değiştirenlere aittir. Muhakkak ki Allah işiten ve bilendir*."[205] Mealindeki ayet ifade edilmektedir; böylece Kur'an-ı Kerîm'den bir âyet ile vakıf şartlarında yaptırım sağlanmaya çalışılırken öte yandan yapılan hayır ve hasenâtın karşılığının Allah'tan beklenildiğine dair temennî dile getirilmiştir.

Şahitler:

Haseki Hafız İsmail Efendi bin el-Hac AhmedEfendi.

Liman Reisi Mustafa kaptan bin Yusuf kaptan.

Bina Emini Hafız Mustafa Efendi.

Ser cebe İbrahim Ağa Dergâh-ı âlî.

Ser topi Ömer Ağa Dergâh-ı âlî.

Şerafetlü es-Seyyid Mehmed Bey bin İmam-i Mustafa Efendi.

Tablo 2.5. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Anabolu'daki Zeytin Ağacı Vakfına Ait Bilgiler

Vâkıfın Ünvanı	**Vakfın Akarı**	**Vakfın Hayrâtı**	**Personel**	**Personel Gideri/Günlük**
Mora Valisi ve Seraskeri	Anabolu'da 115 kök zeytin ağacı	Anabolu'da Sahrınç Mahallesi'nde iki çeşme	Tescil Mütevellisi	10 akçe
			Mütevelli	10 akçe
			Su yolcu olana	3 akçe
			Toplam	23 akçe

Tabloda bilgileri verilen vakıf 1184/1770 tarihlidir ve Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Mora valisi ve seraskeri olduğu dönemde kurulmuştur. Bu vakıf için Anabolu'da

[204] "…"*beher sene marifet-i şer' ile muhasebesi rü'yet ve tescîl oluna*"…"
[205] Bakara Sûresi, 181. âyet.

bulunan 115 kök zeytin ağacını satın alarak vakfetmiştir. Zeytin ağaçlarından gelen hasılatın Anabolu'da önceden bina edilen iki çeşmenin tamir ve bakımı için sarfedilmesi istenmiştir. Bu vakıf ihtiyaca binaen kurulmuştur. Anabolu'daki iki çeşmenin bakım ve onarımı ile şehrin ihyası söz konusu olmuştur.

2.4. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Şumnu'daki Vakıf ve Hayrâtı

1768-1774 Osmanlı-Rus savaşı esnasında Muhsinzâde Mehmed Paşa ikinci defa sadaret makamına getirilmiş ve serdârıekrem tayin edilmiştir. Osmanlı ordusunun karargahı Şumnu'ya gelmiştir (20 Şaban 1185/28 Kasım 1771).[206] Şumnu (Šumen) Bulgaristan'ın en eski şehirlerinden biridir. Doğal koruma ve savunma avantajına sahip oluşu ve ulaşım imkanları olan bölge, eski devirlerden bu yana yerleşim merkezi olmuştur. Şehir, Osmanlı idaresine 790-791'deki (1388-1389) kış seferi sırasında geçmiştir. Vezîriâzam Çandarlı Ali Paşa çatışma olmadan müstahkem şehri ele geçirdi.[207] Şumnu, İstanbul'dan Kırım'a çıkan ana yol ağına yakındır, bununla beraber Tuna kıyısındaki yerleşim merkezlerini Varna'ya ve İstanbul'a bağlayan kavşak noktası üzerindedir.[208] Niğbolu Sancağı'na bağlı kaza olarak idare edilen Şumnu, XVIII. Yüzyıla kadar böyle idare edilmeye devam etmiştir. Bu dönemde ise Niğbolu Sancağı'na bağlı olarak Özi eyaleti çatısı altında bulunmuştur ve bu dönemde askeri bir üs olarak önem kazanmıştır. [209]

1516'da Şumnu'da Hristiyanlar 107 hâneye sahipken müslümanlar 94 hane idi. 962 (1555) yılına gelindiğinde Şumnu daha da büyüdü ve şehir özelliği kazandı. 252 müslüman ve 152 Hristiyan hânesiyle birlikte 2000 kişilik bir nüfusa sahip oldu. XVIII. yüzyılda Kuzey Bulgaristan'daki pek çok şehrin nüfusunda durağanlık ve düşüş olurken Şumnu büyümeyi sürdürdü ve nüfus, 714 müslüman ve 172 gayrimüslim hâne ile 4.000-4.500 kişilik bir sayıya ulaşmıştır.[210] 1142'de (1729-30) Hacı Ahmed el-Acem Kilek Camii'ni yaptırdı; 1164'te (1751) büyük bir çifte hamam inşa edildi. 1153'te (1740) bir saat kulesi yapıldı. 1157'de (1744) bir Şumnulu olan vezîriâzam kethüdâsı Şerif Halil Paşa barok tarzında ve Lâle Devri geleneğinde büyük kubbeli bir cami, bir medrese, bir mektep ve

[206] Uzunçarşılı, a.g.e., C.IV, I. Bölüm, s. 411; Nagata, a.g.md., s. 50.
[207] Michael Kiel, "Şumnu", DİA, C.39, s. 227.
[208] Osman Köksal, *XIX. Yüzyılda Bir Osmanlı Ordugah Kasabası Şumnu*, Araştırma Yayınları, Ankara 2006, s. 15-18.
[209] Köksal, (2006), s. 41-43.
[210] Kiel, "Şumnu", s. 227.

zengin bir kütüphane yaptırdı ve burada bir hat mektebi de oluştu. XVIII. yüzyılın ikinci yarısına ait yapılar ise Reis Paşa Camii (1773-1774), Kurşunlu Çeşme (1774-1775) ve 1221 (1806-1807) tarihli bedestendir. Kurşunlu Cami geniş yeniçeri kışlasının karşısında yer alıyordu ve Silistre Valisi Yeğen Mehmed Paşa tarafından inşa ettirilmişti.[211]

1768-1774 Osmanlı-Rus savaşında Rusların Tuna'nın güneyine inmeleri ile Şumnu'da hareketlilik başlamıştır. Muhsinzâde Mehmed Paşa ise 20 Şaban 1185/28 Kasım 1771 tarihinde ikinci defa sadaret makamına getirilmiş ve serdârıekrem tayin edilmiştir. Sadrazam, şehrin kuzeyine doğru olan alçak kısımda 6 km^2'lik bir alanı çerçeveleyen toprak tabya yaptırıp şehri güçlendirmiş[212] ve Osmanlı ordusunun karargahı Şumnu'ya gelmiştir.[213] Bir çok valilik görevinde bulunan ve ikinci defa sadarete gelen Muhsinzâde Mehmed Paşa, ordunun ve kalelerin durumu hakkında pek çok tecrübeye sahipti. Osmanlı-Rus savaşı boyunca da savaşı yakından gözlemlemiş ve Osmanlı ordusunun durumunun farkına varan Muhsinzâde Mehmed Paşa, Rusya ile barış yapmak için girişimlerde bulunmuştur.[214] Geçici barış antlaşmalarından sonra Zilhicce 1186/Mart 1773 tarihinde Osmanlı ve Rusya arasında çatışma tekrar başlamıştır. Rus ordusu Tuna Nehri'ni geçmiş; Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa ise Şumnu karargahındaki eksiklikleri tedarik ile meşguldür ve Şumnu'daki Osmanlı karargahı Rus ordusu tarafından kuşatılmıştır.[215] Osmanlı ordusunun durumunu gören Muhsinzâde Mehmed Paşa, Rusya ile barış sağlaması konusunda ısrarına devam etmiş ve Rusya'nın da ikna olmasıyla, Sadâret Kethüdâsı Ahmed Resmî Efendi'yi barışın yapılacağı Küçük Kaynarca Kasabası'na göndermiş[216] ve Küçük Kaynarca Antlaşması bu şartlar altında imzalanmıştır.

XVIII-XIX. yüzyıllarda Şumnu, İslam tasavvufunun merkezi durumundaydı. Celvetiyye tarikatı XVII. yüzyılın ortalarında, Cerrâhiyye ise 1771-1772 yıllarında Muhsinzâde Mehmed Paşa tarafından yayılmıştır. Bektaşîler ise 1790'da Cezayirli Gazi Hasan Paşa ile birlikte burada ortaya çıkmıştır.[217] Şehirde kırkın üzerinde cami, iki Bulgar kilisesi, bir Ermeni ve Metodist kilisesi, bir sinagog, 1548 dükkân, 253 mağaza, yirmi sekiz han ve beş hamam bulunmaktadır. Ayrıca sekiz medrese ile Bektaşiyye, Celvetiyye,

[211] Kiel, a.g.md., s. 228.
[212] Kiel, a.g.md., s. 228.
[213] Uzunçarşılı, a.g.e., C.IV, I. Bölüm, s. 411; Nagata, a.g.md., s. 50.
[214] Ahmed Cavid Bey, *a.g.e.*, s. 430.
[215] Zinkeisen, a.g.e., s. 670-671.
[216] Nagata, a.g.md. s. 49.
[217] Kiel, "Şumnu", s. 229.

Cerrâhiyye, Kadiriyye, Nakşibendiyye ve Rifâiyye tarikatlarına mensup on bir tekkenin varlığından da söz edilmektedir.[218] Muhsinzâde Mehmed Paşa Tekkesi bunlardan bir tanesidir.[219]

Balkanlar'daki Osmanlı fetihleri, yerleşimi ve şehirlerin kuruluşu, imarı ve iskanında vakıf kurumunun önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Osmanlı'da dini ve sosyal yönünün yanında ekonomik olarak da ön planda olan vakıflar, tüm Osmanlı yerleşim birimlerinde olduğu gibi Şunmu'da da önemli bir yere sahiptir ve bu şehirde 18 vakıf tespit edilmiştir.[220] Aşağıda bilgileri verilen Muhsinzâde Mehmed Paşa'ya ait vakıf ise bunlardan bir tanesidir ve ikinci defa sadarete geldiği dönemde kurulmuştur.

Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Şumnu'da 25 Rebiülevvel 1186/26 Haziran 1772 tarihli vakfı bulunmaktadır.[221] Vakfını, tescil için Şumnu'ya kadı tarafından tayin edilen kişi İsmail Remzi'dir. Bu kişiye *müvellâ*[222] ünvanının verilmesinin nedeni, muayyen bir davanın ihtilafını çözmek için ya da hakim veya bilirkişi olmak üzere kadılar tarafından tayin edilen salahiyetli kimse aranması ve bu vasıflar için İsmail Remzi'nin uygun görülmesidir.

Vakfiyenin ikinci kısmı dibâceden oluşmaktadır ve Besmele, Hamdele ve Salvele bulunmaktadır; Allah'a hamd edildikten sonra "…*zalike fazlullahi yü'tihi menyeşa' vallahü zü'l-fazli'l-azim ve sadhezar salâvât-ı zekiyât-ı nâmiyad ki asâr-ı nefehatından müşâm-ı can muattar ve lemeat-ı envarından zemin u zaman münevver ve fatiha-ı nüsha-ı pürnur-ı din-i hatime-i silsile-i mürselin hazreti Muhammed Mustafa'nın ravza-i pakına olsun ki…"* denilerek Allah Rasulüne ve sahabelere salât ve selâm edilmektedir.

Vâkıfa ait bilgiler vakfiyenin üçüncü kısmını oluşturmaktadır. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın ikinci sadareti döneminde "…*el-mahfufü bi-sunûfi letaifi'l-meliki'l a'lâ Mehmed Paşa ibn vezirü'l-merhum el-mebrûr Abdullah Paşa veffekahullahü limazihi ve ceale halin müstakbelihi hayren min mazıyye cenâb-ı âlileridir ki*…" olarak kaydedilmiştir. Vakfın tescil mütevellîsi olarak tayin edilen kişi "*hazîni mehazîni devle kâtibi mekâtibi bi'l-havbe umdetü hacegân-ı divan zübdetü erbabil maarif ve'l-irfan Hasan Efendi ibn Ali*" dir.

[218] Kiel, "Şumnu", s. 230.
[219] E. H. Ayverdi, *Osmanlı Mimari Eserleri Bulgaristan Yunanistan Arnavudluk*, C. IV, 4-5-6. Kitap, s. 107.
[220] Köksal, (2006), s. 103.
[221] Vakfiye, VGMA, 503 numaralı defterin 237 sahife ve 2. sırasında kayıtlıdır; Vakfiye ve çeviri yazısı için bk. Ek-10.
[222] "…*İsmail Remzi el-müvellâ bi-hilâfe bimedine-i Şumnu*…"

Vakfın hayrât ve akarının yani gelirlerinin tarif ve tasvir edildiği kısım vakfiyenin dördüncü kısmını oluşturmaktadır. Rumeli'de Hırsova kazasına bağlı Derzi köyü adlı yerde Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın daha önce padişahın izniyle bina ve inşa ettiği *câmi'-i şerif ve mabed-i lâtif-i* vakfetmiştir. Daha sonra müslümanlara eda-yı salavât için genel bir izin verilmiş ve beş vakit namazı cemaat bu camide kılmaya başlamıştır. Adı geçen camiin hizmetlileri ve bunların maaşları için Hırsova kazasına bağlı Abdurrahim köyünde bir göz değirmen ve etrafında bulunan bostan arsası ve adı geçen mahalde bir başka değirmen vakfedilmiştir.

Vakıf şartları yani vakfedilen mülkün icar ve işletme şekli ile elde edilen gelirin hangi alanlarda nasıl kullanılacağını bildiren kısım vakfiyenin beşinci kısmını oluşturmaktadır. Burada, ayrıca vakıf görevlilerine ödenecek ücret de belirtilmektedir. Muhsinzâde Mehmed Paşa, bu vakfiyesinde vakfedilen malların her sene mütevellî tarafından *icâre-i şeriyye ile îcâr olunub* kiralanmasını şart koşmuş ve şöyle devam etmiştir; elde edilen kira geliriyle adı geçen camiye, ilim ve şeriatta alim olan ve Kur'an-ı Kerîm'i iyi bilen biri hatip olup Cuma günleri camide toplanan cemaate Cuma için hitabette bulunsun ve bu vazifesi karşılığında günlük 10 akçe ücret alsın; salih ve alim bir kimse imam olup cemaate beş vakit namaz kıldırsın ve bu vazifesi karşılığında günlük 10 akçe ücret alsın; hadis ve tefsiri bilen bir kişi dini nasihatlarda bulunarak Cuma namazından sonra vaaz versin ve bu vazifesi karşılığında hizmetini eda ettikten sonra 10 akçe ücret alsın; her biri namaz vaktinde caminin minaresinden ezan okuyacak olan iki kişi müezzin vazifesinde bulunarak ezan okusun, ayrıca Cuma günleri ve bayram namazlarında cemaate namaz kıldırsın ve bu vazifesi karşılığında her biri günlük 8'er akçe ücret alsın; Kur'an-ı Kerîm'i latif okuyan iki kişi devirhân[223] olup sırayla Cuma ve salâ arası birer aşır Kur'an-ı Kerim okuyarak sevabını Peygamber Efendimiz ve Müslümanların ruhu için bağışlasın ve bu vazifeleri karşığında her biri 4'er akçe ücret alsın, Kur'an-ı Kerim kıraatinden sonra ilk olarak Allah'a hamd ve dua etsinler, ikinci olarak Allah Rasûlüne salât ve senâda bulunsunlar, üçüncü olarak İslam halifesinin ömrüne devam ve devlete ömür versin diye ve son olarak tüm müslümanlara dua etsinler; kayyım ve ferraş bir kişi

[223] Devirhân, vâkıfın şartı gereği Cuma veya belirlenen henhangi bir gün öğle namazlarından evvel Mülk sûresi veya başka bir sûre-i şerife okuyan zattır. Devir ve teselsül suretiyle okunmak mülahazasıyla buna devirhânlık denmiştir. Sûrelerin okunmasını müteakip vakıflara ve genellikle mü'min ve mü'minâta Allah'tan mağfiret ve selâmet niyaz olunur; Vakıflar Genel Müdürlüğü Resmi internet sayfası, https://www.vgm.gov.tr, (Erişim Tarihi: 02.05.2019).

vazifesi karşılığında 5 akçe ücret alsın. Bu hizmetliler ve giderleri dışında caminin aydınlatılması için gerekli kandil, hasır, mum ve diğer gereçler için günlük 15 akçe sarf edilmesi istenmiştir. Kayyımın sonradan yapmakla görevlendirildiği hizmet için bu memura 6 akçe ücret verilmesi şart koşulmuştur. Berat gecesi için 5'er okka iki mum satın alınması ve o gece yakılması da yine vâkıf tarafından istenmiştir. Cami yakınında bina ve inşa edilen sıbyan mektebinde bir muallim Kur'an talimi ve ilmihal dersleri verip hizmetini yerine getirdikten sonra 6 akçe alsın diye şart koşulmuştur.

Vakıf kurucusu Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Şumnu'da bina olunmuş tekkesi için ve tekkenişin fukaraya 30 akçe yemek parası verilsin diye vakıf şartlarına eklenmiştir. Akıl sahibi ve işten anlayan salih bir kimse bu vakfa mütevellî kaymakamı tayin edilsin ve vazifesi karşılığı günlük 8 akçe ücret verilsin; adı geçen iki kıta değirmenlere, iş ve teknikte usta, tamir ve tanzim işlerini yapacak iki kişi aksaklıkları onarmak üzere 12'şer akçe karşılığında işe alınsın; ayrıca değirmenlerin tamir masrafları için 5 akçe sarfolunsun diye şart koşulmuştur. Camiye tayin edilen adı geçen imam *salâti'l-fecir*'den sonra yasin-i şerif okusun ve sevabını başta vâkıfın anne-babası olmak üzere merhum atalarına bağışlasın sonra mülk suresini okuyup sevabını vâkıfın akrabalarına ve vâkıf yakın ile hısımlarına bağışlasın, bu görev ise mütevelliye emanet edilip onun tarafından takip edilsin ve korunsun ayrıca vakıf gelirlerinden kalanların (*zevaid-i evkaf*) mütevellinin istediği hayrâta sarf edilsin denilmiş ve kaza hakimü'ş-şer'i yani kadıya nazır olsun diyerek şart koşulmuştur. Vakfiyenin tescili için adı geçen Hasan Efendi bin Ali, vicahen tasdik ve şifahen tahkik ederek taraflar arasında vakıf tescil edilmiştir.

Vakfiyelerin genelinde yer alan vakfın bozulmasını ve ortadan kaldırılmasını önlemeyi amaçlayan beddua kısmında bulunan, "*Her kim bunu işittikten sonra değiştirmeye kalkışırsa günahı, bunu değiştirenlere aittir. Muhakkak ki Allah işiten ve bilendir.*"[224] Mealindeki âyeti ifade edilerek Kur'an-ı Kerîm'den bir âyet ile vakıf şartlarında yaptırım sağlanmaya çalışılmıştır. Vakfiyenin sonunda da vakfın kayıt altına alındığı ve kurulduğu tarih 25 Rebiülevvel 1186 olarak verilmiştir.

[224] Bakara Sûresi, 181. âyet.

Tablo 2.6. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Şumnu'daki 1186/1772 Tarihli Vakfına Ait Bilgiler

<table>
<tr><th>Vâkıfın ünvanı</th><th>Vakfın Akarı</th><th>Vakfın Hayrâtı</th><th>İşletme Şekli</th><th>Vakfın Harcama Kalemleri</th><th>Vakfın Giderleri/ Günlük-Akçe</th><th>Diğer Harcama Kalemleri</th><th>Diğer Harcamalarına ait Gider-Akçe</th><th>Kalan Galle/Gelir</th></tr>
<tr><td rowspan="12">Sadrazam</td><td rowspan="3">Hırsova Kazası'nda iki kıta değirmen</td><td rowspan="2">Rumeli'de Hırsova Kazası'nda Muhsinzâde Mehmed Paşa Cami</td><td rowspan="12">icâr</td><td>Hatip</td><td>10 akçe/günlük</td><td>Kandil, hasır, mum ve diğerleri için</td><td>15 akçe/ günlük</td><td rowspan="12">Mütevellinin tasarrufunda hayrât için</td></tr>
<tr><td>İmam</td><td>10 akçe/günlük</td><td rowspan="2">Berat Gecesi için 5'er okka 2 mum</td><td></td></tr>
<tr><td rowspan="2">Mektep</td><td>Vâiz</td><td>10 akçe/haftalık</td></tr>
<tr><td rowspan="9">Hırsova Kazası'nda bir bostan arsası</td><td>İki Müezzin</td><td>8'er akçe/günlük</td><td rowspan="3">Tekke ve buradaki fukaranın yemeği için</td><td rowspan="3">30 akçe</td></tr>
<tr><td>İki Devirhân</td><td>4'er akçe</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Şumnu'daki Tekkesi</td><td>Kayyım ve Ferraş bir kişiye</td><td>5 akçe</td></tr>
<tr><td>Memur</td><td>6 akçe</td><td rowspan="4">Değirmen tamir masrafları için</td><td rowspan="4">5 akçe</td></tr>
<tr><td>Cami yakınındaki mektebin Muallimi</td><td>6 akçe/hizmetinden sonra</td></tr>
<tr><td>Mütevelli</td><td>8 akçe/günlük</td></tr>
<tr><td>Değirmen tamircisi iki kişiye</td><td>12'şer akçe</td></tr>
</table>

Tablodaki bilgilere göre, Rumeli'de Hırsova Kazası'nda bulunan bir caminin ihyası burada kurulan bir vakıf aracılığıyla gerçekleştirlmiş ve cami yakınına bir sıbyan mektebi inşa ettirilmitir. Cami ve vazife sahiplerinin masrafları ile mektep inşası ve muallimin masrafı için pay ayrılmış ve buranın ihyası, iki değirmen ve bostan arsasının kira gelirleriyle gerçekleştirilmiştir. Bu bilgilerden yola çıkarak Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın cami ve mektebe, dolayısıyla ibadet ve eğitime verdiği önem bir kez daha söz konusu olmuştur. Akarın bakım ve onarımı için harcama kalemleri de belirlenerek gerekli istihdam da gerçekleştirilmiştir. Bu vakıfta dikkati çeken diğer husus, Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Şumnu'da bina olunmuş tekkesinin masrafları için pay ayrılmış olması ve tekkenişin fukaraya yemek parası verilmesidir. Şumnu'da görevde kaldığı süre içerisinde Muhsinzâde Mehmed Paşa, Cerrâhiye tarikatının burada yayılmasını istemiş ve bu iş için bir tekke kurarak gerekli çalışmaların yapılmasını sağlamıştır. Bu vakıf aracılığı ile burada yaptırılan cami, mektep ve tekke ile şehrin ihyası grçekleştirilmiştir. Cami ile ibadet ihtiyacı, mektep ile çocukların eğitim ihtiyacı, tekke ile hem Cerrâhiye tarikatının yayğınlaştırılması hem de tekkenişin fukaranın yemek ihtiyacı karşılanmıştır. Yine burada akar olarak kullanılan değirmenlerin bakımının sürdürülmesi ile de hem kira bedeli karşılanmış kem de yine şehrin ihyasına ekonomik katkıda bulunulmuştur.

2.5. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Kaçanik ve Pirlepe Derbendleri Vakfı

Osmanlı ümerası, görevleri esnasında kendilerine tahsis edilen gelirlerden vakıflar kurarak şehirlerin gelişimine katkıda bulunmuşlar ve hayırsever kişiler olarak

anılmışlardır.[225] Muhsinzâde Mehmed Paşa, idari görevleri esnasında hem o şehrin âbâd olması hem de hayırsever karakterini ortaya koyabilmek için vakıflar kurmuş; bu vakıfların bir örneğini de Rumeli'de sergilemiştir. Bu vakıflar, şehrin kimliğini oluştururken sadece yeni binaların yapılması şeklinde çalışmakla kalmamış, aynı zamanda yıkık, köhne ve harabe yerlerin de gereken tamiri yapılarak kullanılır hale getirilmesini sağlamışlardır. Muhsinzâde Mehmed Paşa da kurmuş olduğu vakıflarla buna en güzel örneği göstermektedir. Bu vakıfların kurulmuş olduğu döneme bakılacak olursa Osmanlı Devleti'nin en ağır şartları taşıyan antlaşması olma özelliğine sahip olan Küçük Kaynarca Antlaşması öncesindedir. 1768'de başlayan Osmanlı-Rus savaşı devam etmektedir. Eflak ve Boğdan işgal edilmiş, Rus seferi sırasında Mora'da Rum ayaklanması başlamış[226] ve Muhsinzâde Mehmed Paşa bu isyanı bastırmak üzere Mora seraskeri tayin edilmiştir.[227] Muhsinzâde Mehmed Paşa, 20 Şaban 1185/28 Kasım 1771 tarihinde ikinci defa sadaret makamına getirilmiş ve serdârıekrem tayin edilmiştir.[228] Aşağıda bilgileri verilecek olan 1186/1772 tarihli vakıf, Paşa'nın sadarete gelmesinden bir yıl sonra ve Osmanlı-Rus savaşının en yoğun döneminde kayıt altına alınmıştır.

Kaçanik ve Pirlepe, Rumeli eyaletine bağlı Üsküp sancağının sekiz Kazası'nda n ikisidir.[229] Üsküp'ün güneyinde bulunan ve Makedonya'nın önemli şehirlerinden biri olan Pirlepe (Prilep), ortaçağda Slav krallığının başkenti olup, 1395-1912 yılları arasında Osmanlı idaresinde kalmıştır.[230] Kanuni Sultan Süleyman'ın İstanbul'da yaptırdığı külliyenin tamamlanmasından sonra Pirlepe Kazası'nda bulunan 27 köy, bu külliyenin giderlerinin büyük bir kısmını karşılamak üzere Süleymaniye vakfına bağlanmış ve köylere imtiyazlı bir statü tanınmıştır. Bu köylerden 18'i, Moriovo nahiyesinde yer almaktadır. Pirlepe'nin güneydoğusunda kalan Moriovo nahiyesinde Hristiyan nüfusu çoğunluktadır. Zamanla diğer bölgelerin nüfusunda azalma görülürken, Moriovo'da vakıf statüsünden dolayı refah seviyesi yüksek olduğundan buraya Hristiyan ahaliden göçler yaşanmıştır. Pirlepe'nin iklimi tütün üretimi için uygun olduğundan yüksek kalitede hasat alınabiliyordu. 1723 tarihli bir padişah fermanıyla üretim nizamnâmesi belirlendi. Pirlepe panayırı ise bütün Balkanlar'ın en önemli ticarî faaliyetlerinden biriydi.[231] Pirlepe Osmanlı

[225] Görgün Özcan, *Osmanlı Şehirciliği ve Vakıflar,* Yeditepe Yayınları, İstanbul 2017, s. 112-114.
[226] Uzunçarşılı, a.g.e., C. IV, II. Bölüm, s. 402.
[227] Nagata, a.g.md., s. 49.
[228] Ahmed Cavid Bey, *a.g.e.,* s. 430; Zinkeisen, *a.g.e.,*C. 5, s., 668.
[229] Mehmet İnbaşı, " Üsküp", *DİA*, C. 42, 2012, s. 379.
[230] Kiel, "Pirlepe*", DİA*, C. Ek-2, 2016, s. 402.
[231] Kiel, "Pirlepe*",* s. 403.

idaresinde olduğu dönemde Rumeli eyaletine bağlı bir kaza olarak idare edilmiştir.[232] Kaçanik ise XVII. yüzyılda Üsküp Kazasına bağlı nahiyedir. Bu dönemde diğer nahiyelere göre en küçük olma özelliğine sahiptir.[233] 1861-1866 tarihleri arasında Üsküp eyaletine bağlı bir kaza olarak idare edilmiştir.[234]

Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın 15 Şaban 1186/11 Kasım 1772 tarihli bu vakfında,[235] Rumeli vilayetinde bulunan ve yol güzergahında olan Kaçanik ve Pirlepe derbendlerinin kaldırımlarının her sene gereken tamir ve bakımlarının yapılması istenmiştir. Kaldırımların tamirinde gereken masraflarında kullanmak için kendisinden istifade edilecek akar hayrâtı ise İstanbul'un Kale kapılarından Bahçekapusu denilen mahaldeki Hobyar Mahallesi'nde bulunan ve yeni yaptırdığı bir bâb kârgir hanı vakfetmiştir. İstanbul; tarihî olarak Haliç, Marmara denizi ve surların çevrelediği yarımadayı işaret etmektedir. Osmanlı döneminde "Nefs-i İstanbul" denilen bu kesimden başka "Bilâd-ı Selâse" yani Galata, Eyüp ve Üsküdar ona bağlı kadılık bölgeleri şeklinde teşkilâtlanmıştır.[236] 1772 tarihli vakfiyede geçen Hobyar mahallesi, günümüzde İstanbul'da Fatih semtine bağlı bir mahalledir ve Suriçi de denilen Nefs-i İstanbul sınırları içerisindedir.

Vakfiyede Kaçanik ve Pirlepe derbendleri olarak geçen ibaredeki derbend kelimesi, Osmanlı vesikalarında XV. Yüzyıldan itibaren kullanılmaktadır. Geçit, boğaz, hudut bölgelerinde, dağlar arasında güçlükle geçilen boğaz anlamına gelmektedir; bunun dışında derbend olma özelliğine sahip diğer yerler de köprü ve nehirlerin geçit noktalarıdır. Derbendlerin emniyetini ise derbendçiler sağlıyordu; bunlar bir nevi jandarma görevi yapmaktaydılar ve tayin edilmiş oldukları bölgenin vergi nizamına tabi idiler. Derbend tesisleri, dört tarafı duvar ile çevrili küçük bir kale şeklindeydi. Kaçanik ve Üsküp kazalarının bağlı bulunduğu Üsküp sancağında 'martolos[237]' adı verilen kimseler hudud bekçisi olarak görev yapıyorlar ve derbendci gibi çalışıyorlardı. Martolosların nizamlarında XVIII. Yüzyılda bozulmalar görülmeye başladı; bu dönemde ortaya çıkan bazı eşkiyalar kendi adamlarını derbendçi olarak tayin ettiler ve böylece emniyet bozuldu, ayrıca emniyet

[232] Sezen, a.g.e., s. 619.
[233] Eyüp Kul, "Üsküp Şehrinin İdari Yapısı, Mahalleleri ve Nüfusu (XVII. Yüzyıl)", *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı 67-Rumeli ve Balkanlar Özel Sayısı II, 2015, s. 1506-1507.
[234] Sezen, a.g.e., s. 397.
[235] Vakfiye; VGMA, Anadolu Vezir-i Sadr-ı Âli adlı ve 503 numaralı defterin 240 sahife 3 sırasında kayıtlıdır. Vakfiye ve çeviri yazısı için bk. Ek-11.
[236] İnalcık, "İstanbul", *DİA*, C.23, 2001, s. 220.
[237] Pakalın, a.g.e., s.409.

ve asayişi sağlamakla görevli oldukları halde zamanla faydasız hale gelen martoloslar, vergi konusunda halka baskı yapmaktaydılar. 1722'de martolosların tasfiyesine karar verilse de XIX. Yüzyıla kadar varlıklarını devam ettirmişlerdir.[238]

XVIII. yüzyılda Üsküp'ün birçok yerinde beliren bu düzensizlik Kaçanik ve Pirlepe'de de görülmekteydi.[239] Bu dönemde Muhsinzâde Mehmed Paşa, Kaçanik ve Pirlepe derbendlerinin kaldırımlarının her sene gereken tamir ve bakımlarının yapılmasını istemiş ve kaldırımların tamir masraflarında kullanmak için İstanbul Hobyar mahallesinde yeni yaptırdığı bir hanı vakfetmiştir. 15 Şaban 1186/11 Kasım 1772 tarihinde kurulmuş olan bu vakfı, vakfın hukuki şartlarını tescil için mütevelli ve vekil tayin edilen, Evkaf İşlerinde görevli memur es-Seyyid Şükrullah ibn Nimetullah tescil etmiştir. Tescil kısmı vakıf şartnamesinin ilk bölümünü oluşturmaktadır.

İkinci bölüm olan vakfiyenin davet bölümünde, Besmele ile başlanmış, Hamdele ile Allah'a hamd edilmiş ve Salvele ile "*…Ebu'l-Kâsım Muhammedini'l-Mustafa aleyhi's-salâtüve's-selâm…"* denilerek Rasûle ve takibinde onun ashabına salât ve selâm edilmiştir.

Vakfiyenin üçüncü bölümünde, vâkıfın isminden, vakfı kurduğu zamanki görevinden, hayrâtın bulunduğu şehirden bahsedilirken; *"...Sadr-ı a'zâm ve efhâm ve serdâr-ı emced ve ekrem hâmil-i livâ-i hazret-i rasûl-i hüdâ devletlü inâyetlü celâdetlu fütüvvetlü Mehmed Paşa ibnü'l-merhûmi'l-mebrûr Muhsinzâde Abdullah Paşa…"* denilerek, sadrazama, onur ve haysiyet sahibi, şerefli ve cömert ve Allah Rasûlü'nün sancağını elinde bulunduran kimse olduğuna işaret edilmiş merhûm Muhsinzâde Abdullah Paşa'nın oğlu olarak kaydedilmiştir. Vakfiye, Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın ikinci sadareti döneminde tescil edilmiştir ve tescil edildiği yer, İstanbul'da Sultan Bayezid Camii yakınında bulunan Paşa'nın Konağı (saadethane)'dır. Vâkıf Muhsinzâde Mehmed Paşa tarafından vakfının "*ikrâr ve ba'dehu da'vâ-i rücû' ve istirdâda vekili*" olarak, müderrisin-i kirâmdam oldukları belirtilen Hafız es-Seyyid Mehmed Efendi ve Hacı Ali Ağa'nın şahitlikleri ile o sırlara Tevkî'-i Rikâb-ı Hümâyun görevinde bulunan es-Seyyid Osman Efendi ibn merhum es-Seyyid Ömer Ağa görevlendirilmiştir. Es-Seyyid Osman Efendi vekil olarak Sadrazamın yukarıda belirtilen konağına gidip, bu vakfın tescil ve

[238] Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1990, s. 95-96; Bilge Keser, "Osmanlı Devleti'nde Martolos Teşkilatı", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 12, Erzurum 1999, s. 272-275.

[239] Orhonlu, *a.g.e.*, s. 14-38, 51, 134.

kuruluş prosedürünü tamamlamak üzere "*umdetü erbâbü't-tahriri ve'l-kalem zübdetü eshâbi't-tastir ve'r-rakam"* unvanı ile tescil mütevellisi tayin edilen Mehmed Efendi ibn Abdülmennân huzurunda vakfın kuruluş işlemlerini gerçekleştirmiştir. Bu bilgilerden anlaşıldığına göre, vakfın kuruluşunu gerçekleştirmek üzere Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa adına vekaleten es-Seyyid Osman Efendi ibn merhum es-Seyyid Ömer Ağa, vakfın tescil mütevellisi olarak da Mehmed Efendi ibn Abdülmennân görevlendirilmiştir.

Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın bu vakfını kurma gerekçesi ise "*…tarh-ı esâs-ı hayrât ve vaz'-ı bünyân-ı hasenâta azîmet ve tahsîl-i ücûr-ı cezîle ve tekmîl-i umûr-ı cemîleye sarf-ı nakdîne-i himmet…"* hayırlara temel atmak, iyi amel ortaya koymak, ebediyette bol ücretler elde etmek ve tüm güzel işlere kıymetli mal sarfetmek arzusu olarak ifade edilmiştir.

Vakfiyenin dördüncü kısmında vakfın hayrât ve akaratı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Hayrâtın ne olduğu ve ne tür olduğu, nerede bulunduğu ve nasıl tasarruf edileceği gibi konular ile vakıf mallarının gelirleri gibi bilgiler burada detaylıca verilmiştir. Muhsinzâde Mehmed Paşa bu vakfı kurarak, Rumeli vilayetinde bulunan ve yol güzergahında olan Kaçanik ve Pirlepe derbendlerinin kaldırımlarının her sene gereken tamir ve bakımlarının yapılması istemiştir. Kaldırımların tamirinde gereken masraflarında kullanmak için kendisinden istifade edilecek akar hayrâtı ise İstanbul'un Kale kapılarından Bahçekapusu denilen mahaldeki Hobyar Mahallesi'nde bulunan; üstünde 22, altında 12 bâb odası olan 8 adet yeraltı mahzeni ve kapısı kamu yoluna açık olan 2 bâb mahzen ve 10 bâb dükkan ve bir masuralık mâ'-i lezîz yani içilecek suyu bulunan, yeni yaptırdığı bir bâb kârgir hanı vakfetmiştir.[240]

Vâkıfın, vakfedilen akarın kira ve işletme usûlü, vakıf gelirlerinin nereye tahsis edileceği, vakıf görevlilerine ödenecek ücretler gibi şartları vakfiyenin beşinci kısmında yer almaktadır. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın vakfiyesinde vakıf akarın yani yukarıda sözü edilen hanın gelirinin nasıl işletileceği açıkça belirtilmektedir. İstanbul'un Bahçekapusu denilen mahallinde bulunan Hobyar Mahallesi'ndeki hanın, icâre-i mu'accele-i misli ile yani çevredeki benzer hanların kira bedelleri ile aynı olmak üzere bir ön bedel mukabilinde, ayrıca icâre-i müeccele olarak da kira bedeli olarak her gün için 100'er akçe ile kiraya verilmesi şart koşulmuştur. Buradaki şartta icâre-i mu'accele

[240] "*…hudûdu iki taraftan tarık-ı'âm ve bir taraftan ba'zen Hâcce Hâtun ve ba'zen Bolovizâde veresesi hâneleri ve bir taraftan ba'zen men'zil ve ba'zen hân kapusu küşâde olan târık-ı'âm ile mahdûd…"*

belirtilmemiş benzerlerinin misli ile muamele edilmesi istenmiştir. Vâkıf, elde edilen gelirin mütevelli tarafından toplanmasını ve Kaçanik ve Pirlepe derbendlerinde inşa ettirdiği kaldırımların her sene ihtiyaç duyulan tamir ve bakımlarına sarf olunmasını şart koşmuştur. Ayrıca bu gelirden, sözü edilen masraflar ayrıldıktan sonra kalan fazlası ise vâkıfın evlâd ve evladlarının, nesilden nesile istifade etmeleri istenmiştir. Bu yönü ile vakfa bakıldığında, vakfın yarı ailevî bir vakıf olduğu da görülmektedir. Çünkü bu vakıfn akarından gelirin bir kısmı vâkıfın ailesine pay ayrılmıştır. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın kurmuş olduğu bu vakfın şartları arasında, görevliler ve hizmetleri ile bunlara ödenecek ücretler hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Vakfiyenin son kısmında vakfın kuruluşunun tamamlanması için gerekli olan son işlemler yerine getirilmiştir. Vakfın, İslam hukukuna uygun olmasının gerekleri yerine getirilmiş, gerektiğinde şartların değişikliğinin nasıl ve kim tarafından yapılacağı belirtilmiştir. Daha sonra da vakfiyenin tarihi verildikten sonra vakfın kurulmasına şahitlik eden kişilerin isimleri verilerek, vakfın hayrat, akar ve şartlarının yer aldığı vakıfnâmenin kayıt altına alınma işlemi tamamlanmıştır.

Vakıfnâmede yer alan bilgilere göre, vakfın yönetiminin (tevliyet) vakıf kurucusu Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın kendi üzerinde olmasını istemiş ve kendisi hayatta oldukça mütevelli tayin edilmiştir. Vakfın tevliyetinin kendisinden sonra nesilden nesile devam ederek evladından en sâlih, en uygun ve en olgun olanının mütevelli olmasını, evladının neslinin kesilmesi durumunda ise kadının yani *hâkimü'ş-şer'*in görüşü ile bir müstakim ve mütedeyyin bir kimsenin mütevelli olmasını şart koşmuştur.[241] Vakfın faaliyetlerinin, belirlenen şartlara göre yürütülüp yürütülmediğini denetleme görevini yani nezaretini ise sadrazamların üzerinde bırakmıştır. Ayrıca vakfın kuruluş şartlarına göre vakfın tebdil (değiştirme), tağyir (başka bir türe dönüştürme), taklil (azaltma) ve teksir (artırma) konuları vakfın kurucusu Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın kendi üzerinde olması istenmiştir. Zamanla vakfın şartları ortadan kalkar, vakfın amacından sapma olur, şartlara riayet olmazsa, vakfın gelirinin mutlaka fukara-i müslimîne yani müslümanlardan ihtiyaç sahiplerine sarf olunması şartlar arasında yer almıştır.[242]

---

[241] "*…ba'dehu evlâd-ı evlâd-ı evlâdı evlâd-ı evlâdlarının batnen ba'de batnin aslah ve erşedi mütevelli olup ba'dehum re'y-i hâkimü'ş-şer' ile bir müstakîm ve mütedeyyîn kimesne mütevelli oluna…"*

[242] *"…mürûr-ı eyyâm ve kürûr-ı şuhûr ve a'vâm ile şurût-ı muharrere-i mezkûra ri'âyat müte'azzir olursa galle-i vakf-ı mezbûr mutlakâ fukarâ-i müslimîne sarf oluna…"*

Vakfiyelerin genelinde yer alan vakfın bozulmasını ve ortadan kaldırılmasını önlemeyi amaçlayan beddua kısmında bulunan, "*Her kim bunu işittikten sonra değiştirmeye kalkışırsa günahı, bunu değiştirenlere aittir. Muhakkak ki Allah işiten ve bilendir*."[243] Mealindeki âyetinden sonra, " *ve ecrü'l-vâkıfî ale'l-Hayyi'l- Cevvâdi'l-Kerîm*/Vakfın ecir ve mükafatı diri, cömert ve kerem sahibi olan Allah'a aittir" denilmiştir. Böylece Kur'an-ı Kerîm'den bir âyet ile vakıf şartlarında yaptırım sağlanmaya çalışılırken öte yandan yapılan hayır ve hasenâtın karşılığının Allah'tan beklenildiğine dair temennî dile getirilmiştir. Vakfiyenin sonunda da vakfın kayıt altına alındığı ve kurulduğu tarih olan 15 Şaban 1186/11 Kasım 1772 olarak verilmiştir.

Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın kurmuş olduğu vakfın kuruluşuna şahitlik eden kişilerin yani şuhûdü'l-hâlin isimleri, ünvanları, lakapları ve o günkü görevleri de vakfiyenin alt kısmında yer almıştır. Şahitlerin unvan ve sıfatlarına bakıldığında bu kimselerin, sadrazamın yakınında bulunan devlet adamları olduğu anlaşılmaktadır. Vakfın şahitleri şu kimselerdir:

Galata Kadısı Pirî Paşazâde Mehmed Said Beyefendi

Osman Molla Efendi,

Mirâhur-ı evvel Abdüllatif Beyefendi,

Fahrü'l-müderrisîni'l-kirâm Osman Efendizâde Abdullah Molla Efendi,

Fahru'l-kuzât vak'a Yunus Musazâde Abdullah Efendi,

Fahru'l-kuzât Hatvanîzâde Ahmed Efendi,

Hâcegân-ı Divân-ı Hümâyun'dan Edib Mustafa Efendi,

Tophâne Nâzırı el-Hac Mehmed Ağa,

Bayburdî izzetlü Mustafa Ağa,

Hâcegân-ı Divândan Ahmed Beyzâde Tahir Mehmed Beyefendi,

Gelibolu Baruthanesi Nazırı Hasan Ağa.

Şahitleri de verilerek tamamlanan vakfiye metninin alt kısmına bir ilave yapılmış ve burada vakfiye ileride kaybolmasın diye kayıt altına alındığı beliritlemiştir. Bu vakfiye,

[243] Bakara Sûresi, 181. âyet.

"Ordu-yı Hümâyûn nâibi efendi işbu vakfiyye bir mahalle kayıd olmayub hîn-i hâcetde mukayyed bulunmasıçün…" şeklindeki bir ibare ile kayıt altına alınmış ve kayıt işlemi, 1186/1772 tarihli bir ferman gereğince, İsmail Efendi'nin resmi karar yazısını bildirmesiyle, Anadolu muhasebesine kayıt olunmuş ve vakfiyenin bir sureti de saklanmıştır. Tarih belirtilmeyen bu kayıt, sonradan vakfiyenin altına eklenmiştir.

Bu vakfiye üzerine, şartların değişmesi konusunda sonradan bir düzenleme yapılmıştır.[244] Vakıf şartnamesinde belirtilen; zamanla vakfın şartları ortadan kalkar, vakfın amacından sapma olur, şartlara riayet olmazsa, vakfın gelirinin mutlaka fukara-i müslimîne yani müslümanlardan ihtiyaç sahiplerine sarf olunması şartlarına[245] göre İstanbul'da yapılan bu düzenlemede, Muhsinzâde vakfının vakfiyesinde kayıtlı olan Pirlepe ve Kaçanik derbendlerindeki kaldırımların tamiri şartının, vakfiye şartında yapılan değişiklikle Darüşşafaka'ya tahsisi söz konusu olmuştur. "Şefkat Yuvası" anlamına gelen Darüşşafaka**,** 21 Şevval 1280/30 Mart 1864 tarihinde Sultan Abdülaziz'in fermanıyla kurulmuş olan Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Derneği'nin başlangıçtaki amacı, Kapalıçarşı'daki esnaf gençlerin eğitimine kaynak sağlamaktı. 1868'de ilk binası tamamlandı; kız ve erkek öğrencilerin aynı çatı altında eğitim görmesine uygun, çağın çok ilerisinde imkânlara sahip okul, 29 Haziran 1873'te "Darüşşafakatü'l-İslamiye" adıyla kapılarını parasız, yatılı ve özel statülü olarak açtı. Dârüşşafaka'nın idaresi ve okutulacak dersler hakkındaki nizamnâme; okula 10 yaşından küçük, yetim ve fakir müslüman çocukların alınmasını, okulun ve öğrencilerin her türlü masraflarının Cemiyet tarafından karşılanmasını ön görüyordu.[246]

Yoksul ve yetim çocukların eğitim ve öğretimine destek olmaya devam eden Darüşşafaka Cemiyeti'nin kaynaklarını kişiler, kurum ve kuruluşlardan alınan gayrimenkul bağışlarıyla, nakdi ve ayni bağışlar oluşturmaktadır. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın vakfının vakfiye şartında yapılan değişiklikle Darüşşafaka'ya tahsisi söz konusu olmuştur. O bölgeler Osmanlı hakimiyetinden çıktığı için, oradaki derbendler artık kullanılmadığından dolayı vakıf şartında belirtilen kullanım hakkında değişiklik yapılarak oraya gönderilmesi gereken paraların, Darüşşafaka'ya tahsisi söz konusu olmuştur. Bu

---

[244] *VGMA*, 1757, 272, 152.

[245] *"…mürûr-ı eyyâm ve kürûr-ı şuhûr ve a'vâm ile şurût-ı muharrere-i mezkûra ri'âyat müte'azzir olursa galle-i vakf-ı mezbûr mutlakâ fukarâ-i müslimîne sarf oluna…"*

[246] Halis Ayhan, Hakkı Maviş, "Dârüşşafaka", DİA, C. 9, 1994, s. 7-9; ayrıca bk: https://www.darussafaka.org/hakkimizda/cemiyet/tarihce, (Erişim tarihi: 15.03.2019).

vakfın kuruluş tarihinden bir asır sonra kurulan Darüşşafaka'ya yapılan bu tahsisin nedeni, vakıf şartnamesinde geçen *"...mürûr u eyyâm ve kürûr u şuhûr ve a'vâm ile şurût-ı muharrere-i mezkûra ri'âyat müte'azzir olursa galle-i vakf-ı mezbûr mutlakâ fukarâ-i müslimîne sarf oluna..."* ibaresidir, yani zamanla vakfın şartları ortadan kalkar, vakfın amacından sapma olur, şartlara riayet olmazsa, vakfın gelirinin mutlaka fukara-i müslimîne yani müslümanlardan ihtiyaç sahiplerine sarf olunması istenmektedir. Vakfiyedeki bu bilgilere dayanarak bu değişikliğin yapılması söz konusu olmuştur.

Darüşşafaka için Muhsinzâde Mehmed Paşa vakfından 50 lira tahsis edilmiştir. Bu karar 18 Haziran 1921 tarihinde Vakıf İdare Meclisi'nce onaylanmıştır. 8 Kasım 1944 tarihinde ise Vakıf İdare Meclisi'nin bu kararı, mütevellinin görüşü alınarak vakfın o tarihteki geliri miktarına göre bu 50 liranın artırılması gerek görülmüş; mütevelli Necmettin Muhsinoğlu tarafından verilen dilekçede Darüşşafaka'ya ait 50 liranın bir misli artırılarak 100 liraya çıkarılmasının uygun görüldüğü bildirilmiş ve İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü'nde yapılan hesap neticesinde ise vakfın senelik geliri 13.680 küsur lira olarak belirlenmiş ve gideri ise 3840 lira olarak tespit edilmiştir. Bu giderin içinde Darüşşafaka'ya 50 lira ve tamir karşılığı 500 lira da bulunmaktadır. Giderlerden sonra kalan 9830 lira ise üç evlad arasında paylaşılmaktadır. Vakfın gelirine bakıldığında Darüşşafaka'ya verilen 50 liranın 250 liraya çıkartılması, 30 Mayıs 1945 tarihinde Vakıflar tüzüğünün 51. Maddesi uyarınca karara bağlanmıştır.

Pirlepe ve Kaçanik Derbendlerinin kaldırım hizmetlerinin yerine koyulmak üzere, 337 yılı belirlenen gelirine göre, 1 Haziran 1945 tarihinde alınan bir karar ile Darüşşafaka'ya yapılan 50 liralık tahsisin, vakfın gelir ve giderine göre, ayrıca hayatta olan evlad sayısına bakılarak 1000 liraya çıkartılması Vakıf İdare Meclisince uygun görülmüştür. Bu karar 9 Haziran 1945 tarihinde Başbakanlığa müzekkere şeklinde yazılmış ve 2 Temmuz 1945 tarihinde Başbakanlık tarafından da tasdik edilmiştir.

İdare Meclisi ve Başbakanlık Yüksek Makamı'na daktilo yazısı ile yazılmış olan bu denkleştirme kararlarının sol üst kısmında el yazısı ile yazılmış bir not bulunmaktadır. 25.06.1947 tarihine ait olan, Muhsinzâde vakfı ile Darüşşafaka'nın denkleştirilmesi ile ilgili kaydın olduğu notta şu bilgiler yazmaktadır. "*Muhsinzâde vakfından olan bu denkleştirme kararı Danıştayın 25.6.947 günü ve 46-1795 ve 47-1452 sayılı kararı ile iptal*

edilmiştir."[247] Kararın kayıtlı olduğu belgeye Danıştay arşivinden ulaşılmaya çalışılmış fakat belge bulunamamıştır.

Tablo 2.7. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Kaçanik ve Pirlepe Derbendleri Vakfına Ait Bilgiler

Vâkıfın ünvanı	**Akar**	**Akardan Faydalananlar**	**İşletme Şekli**	**Kalan Galle**
Sadrazam	İstanbul, Hobyar Mahallesi'nde bir bâb kârgir han	Rumeli'de Kaçanik ve Pirlepe Derbendleri kaldırımlarının tamiri için	icâre-i mu'accele-i misli ile ön bedel mukabilinde ve icâre-i müeccele olarak günlük 100 akçeye kiraya verilerek	vâkıfın evlâd ve evladlarının nesilden nesile istifade etmeleri

Muhsinzâde Mehmed Paşa bu vakfı kurarak, Rumeli vilayetinde bulunan ve yol güzergahında olan Kaçanik ve Pirlepe derbendlerinin kaldırımlarının her sene gereken tamir ve bakımlarının yapılması istemiştir. Şehrin ihyasının ön planda tutulduğu bu vakıf geliri için kendisinden istifade edilecek akar hayrâtı ise İstanbul'da yeni yaptırdığı bir hanı vakfetmiştir. Ayrıca bu gelirinden, sözü edilen masraflar ayrıldıktan sonra kalan fazlası, vâkıfın evlâd ve evlâdlarının, nesilden nesile istifade etmeleri istenmiştir. Bu yönü ile bu vakfa yarı ailevî bir vakıf da diyebiliriz. Çünkü bu vakfın akarından gelirin bir kısmı vâkıfın soyundan gelenlere bırakılmıştır.

2.6. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın İstanbul'daki Vakıf ve Hayrâtı

Muhsinzâde Mehmed Paşa, Travnik, Şumnu, Anabolu ve Rumeli'de kurmuş olduğu vakıflar ve bıraktığı hayrât dışında İstanbul'da da çeşitli hayır işlerinde bulunmuştur. Muhsinâde Mehmed Paşa'nın birinci sadareti döneminde kayıt altına alınan bir hüccet,[248] Mehmed Paşa bin Abdullah Paşa Vakfına ait 17 Zilhicceti'ş-şerife 1181/5 Mayıs 1768 tarihlidir ve "*Sadr-ı a'zam bedr-i efham hâfızahu rabbi'l-Ekrem dâme mâ dame'l-a'lemü devletlü inâyetlü merhametlü Veliyyü'n-neîm amimü'l-lütfi ve'l-Kerem Mehmed Paşa bin merhûmu'l-mebrûr sadr-ı esbak Abdullah Paşa"* ünvanlarıyla anılmaktadır. Muhsinâde Mehmed Paşa'nın saray-ı asitanelerinde hazinedar ağalara mahsûs odadaki mecliste şahitler huzurunda, Muhsinzâde Mehmed Paşa tarafından beyan ile vekili ve aynı zamanda hazinedar hizmetinde bulunan Mehmed Ağa, başkasından satın

[247] VGMA, VD, 1757, s. 272, sr. 152.
[248] VGMA, VD, 776, s. 65, sr. 47.

aldığı 35 kaliçe; yeni bir yeşil şal ile hammalların ücreti ve görevlilerin zamlarından oluşan toplam 19 maddeye ulaşan ve birer birer kayıt olunan, toplam 1944 kuruşu Muhsinzâde Mehmed Paşa camiine ve türbesine bağışlamıştır.

13 Cemâziyelûlâ 1188/22 Temmuz 1774 tarihli bir başka ilam belgesine göre[249] Sadrazam Muhsînzâde Mehmed Paşa, tescil ettirdiği vakfı için o tarihte evkâf-ı şerîfleri müfettişi olan müderris Hamdullah Beyefendi ibn Ebubekir Paşa'yı bu vakfının tescili için mütevelli tayin etmiştir. Belgenin kayıtlı olduğu tarih Mehsinzâde Mehemed Paşa'nın ikinci sadaret dönemine denk gelen bir tarihtir, aynı zamanda vefatından yaklaşık bir hafta öncesi bir tarihe tekabül etmektedir.

Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın vekili olan Hamdullah Beyefendi, aşağıda adı geçen mâ-i lezizin miras yoluyla malikleri olup, İstanbul'un Karabaş Mahallesi'nde sâkin iken vefat eden Hacı Ahmed'in oğlu Derviş Hacı Mehmed Ağa'nın vereselerinden büyük oğlu Ahmed Ağa'dan asâleten ve büyük kızı Rukıye Hâtun ile müteveffanın eşi Mustafa kızı Ayşe Hâtun'un da, Abdullah oğlu Hacı Hasan Ağa ve İsmail oğlu Ahmed Ağa'nın şahitlikleri ile vekilleri olan Mehmed oğlu Hacı Ahmed Efendi, mahkemede, Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın vekili Hamdullah Beyin huzurunda Havâss-ı aliyye (Eyüb) Kazası'na bağlı Küçükköy denilen köy yakınında menba olup (çıkıp) oradan merhûme Vâlide Sultan suyuna, oradan da Sultan Bayezıd Hân suyuna mülhak (bağlanan) mülkiyetine miras yoluyla sahip oldukları kanallar (*kanavât-ı memlûkesi*) ile iki buçuk masura suyun bir masurasını ayırıp (*ifraz edip*), lağam ve kanallarından (kanavâtından) belirli miktardaki hissesini (*mikdâr-ı mu'ayyen hissesi*) iki tarafın icap ve kabulüne dair şartları yerine getirerek "*bey'-i bât-ı sahîh-i şer'î ile*" yukarıda belirtilen su sahiplerinin (*erbâb-ı miyâh*) marifetleri ile bin iki yüz elli kuruşa Sadrazam Mehmed Paşa'ya bey' ve temlîk ettiklerini, Paşa'nın vekili Hamdullah Beyefendi'nin dahi satış şartlarını kabul ettiğini bildirip, belirtilen mablağı teslim etmiştir. Merhum Hacı Mehmed'in varisleri de bahsi geçen lağam ve kanavâttan mikdâr-ı mu'ayyen hissesiyle sattıklarını belirtmişler. Yukarıda belirtilen suyun İstanbul'un Karagümrük denilen mahaldeki çeşme yakınında Sultan Bayezıd Hân-ı Velî maksiminden ayrılıp (ifraz edilip) Karabaş Mahallesi'ndeki Uşşakî Şeyh Mahmud Efendi Tekkesi'nde icrâ olunması, yani kullanılması için tayin ve tahsis olunduğu ayrıca bu kayıtta belirtilmiştir. Muhsinzâde

[249] VGMA, VD, 628, s. 711, sr. 404; belge ve çeviri yazısı için bk. Ek-12.

Mehmed Paşa, mülk olarak satın aldığı bu su hissesini ve bu suyun haklarını, Uşşakî Mehmed Efendi Tekkesi'nde kullanılmak üzere vakfetmiştir.

2.7. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Silistre'deki Vakıf ve Hayrâtı

Rumeli'ye bağlı Özi eyaletinin merkezi olan Silistre Kazası'nda Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın vakfı ve Cami olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır fakat bu vakfın vakfiyesine ulaşılamamıştır. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Silistre'de cami ve vakfı olduğunu işaret eden bazı belgeler tespit edilmiş ve bu belgeler doğrultusunda yapılan araştırma sonucu ve 1163/1750 ve 1170/1756'da Muhsinzâde Mehmed Paşa iki defa Özi valiliği görevinde bulunduğundan buraya cami yaptırması ve vakıf kurması mümkün olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinde ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde, tarama yoluyla elde edilen bilgiler sonucunda 8 Rebiülahir 1201/28 Ocak 1787 tarihli bir kayıtta;[250] Silistre'de bulunan sadrazam-ı esbak merhûm Muhsinzâde Mehmed Paşa Camiin hitabet görevinin değişikliği söz konusu olmuştur. Bu belgeye göre Esma Sultan evkaf-ı şerifeleri mahsulünden olmak üzere Silistre'de bulunan sadrazam-ı sabık merhûm Muhsinzâde Mehmed Paşa hazretlerinin bina ve inşa eylediği camii şerifde günlük 10 akçe vazife ile hatib olan Ebubekir Efendi'nin vefat etmesi üzerine Seyyid Hafız Osman Efendi'nin hitabet görevine getirilmesi bildirilmektedir.

26 Safer 1206/25 Ekim 1791 tarihli bir başka belge[251] ise "…*sadrazam-ı esbak Muhsinzâde Mehmed Paşa merhûmun Silistre'de müceddeden binâ ve ihyâ buyurdukları camii şerif…"* şeklinde başlamasıyla yine Silistre'de bulunan caminin varlığından söz edilmektedir. Camiin mahsulünden olmak üzere Ebû Eyyûb el-Ensarî hazretlerinin civarında bulunan Muhsinzâde Mehmed Paşa türbesinde günlük 10 akçe vazife ile tayin olunan türbedârı olan (?) Muhammed'in vefat etmesi ile bu vazifenin başka bir kimseye verilmesi konusu bildirilmektedir.

1206/1791 yılına ait başka bir belgeye göre,[252] Silistre'de bulunan merhum sadrazam ve serdar-ı ekrem Muhsinzâde Mehmed Paşa camiinde ve mektebinde, gelirini

[250] BOA, C. EV., dosya 185, gömlek 9218.
[251] BOA, C. MF., dosya 87, gömlek 4318.
[252] VGMA, 266.37.

Esma Sultan vakfından almak üzere günlük 10 sağ akçe ücret ve 5 akçe zam ile türbedarlık vazifesi Mustafa halifeye tevcihi ilam olunmuştur.

1273/1856 yılına ait kayıtta[253] Silistre'de, Türbe mahallesinde ve Büyük çarşıda Tekfurdağı eşrafından Silistre kalesi bina emini çelebi Süleyman ağanın tamir ve termim eylediği sadr-ı esbak merhum Muhsinzâde Mehmed Paşa câmi'-i şerifi vakfından almak üzere günlük 15 akçe vazife ile birinci imam olarak Seyyid Hafız Mustafa halife ibn Mehmed ve günlük 10 akçe ücret ile hitabet vazifesinde Seyyid Hafız Mustafa halife ibn İsmail Efendilerin vefat etmesi ile boş kalan imam vazifesi es-Seyyid Hafız Mustafa halife ibn Mehmed'e; hatip vazifesi ise es-Seyyid Hafız Mustafa halife ibn Mehmed'e tevcih edilmiştir.

2.8. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Yenipazar'daki Camii

Günümüzde Novi Pazar adıyla bilinen Yenipazar, Şumnu'nun 20 km. kuzeydoğusunda yer almaktadır. Silistre sancağının Pravadi (Provadya) Kazası'nda nahiye merkezi ve küçük bir kasaba olarak gelişme göstermiş, XVII. yüzyıldan itibaren bir kaza merkezi haline gelmiştir.[254] Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın burada bir cami yaptırdığı bilinmektedir fakat konu hakkında detaylı bilgiye ulaşılamamıştır. 8 Rebiulahir 1199/18 Şubat 1785 tarihli belgeye göre,[255] Yenipazar'da, Musa Baba Tekyesi yanında önceden bina edilen sadrazam-ı esbak merhûm Muhsinzâde Mehmed Paşa camiinde hatip vazifesinde bulunan Şeyh Abdi Baba'nın vefatından dolayı yerine Seyyid Şeyh Mehmed Baba'nın atanmasına dair berat buyrulmuştur.

253 VGMA, 586. 292.
254 Kiel, "Silistre", C. 43, 2013, s. 471.
255 BOA, C. EV., dosya 656, gömlek 33061.

SONUÇ

XVIII. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde bürokrasi ve diplomasinin ön planda olduğu bir dönemdir. 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşı öncesinde ilk defa, savaş sonlarına doğru da ikinci defa olmak üzere sadarete gelen Muhsinzâde Mehmed Paşa, dışarıda komşu devletlerle olan siyaset ve diplomasiye dikkat eden; içeride ise eyaletlerin bozulmuş olan durumunu düzeltme konusunda büyük gayret gösteren önemli bir devlet adamıdır. Hem savaşlardaki hem de diplomasideki başarısı ve bulunduğu görevlerden edindiği tecrübe, savaşta olduğu kadar barışta da başarılı bir şahsiyet olarak öne çıkmasını sağlamıştır.

XVIII. yüzyılda devlet otoritesini sarsacak kadar önemli bir boyuta ulaşmasa da bazı eyaletlerde devlet otoritesini tanımayan, âyan olarak tanımlanan yerli ve nüfuzlu kimselerin isyan hareketleri söz konusudur. Görevde bulunduğu bölgelerde ortaya çıkan isyanları başarıyla bastıran Muhsinzâde Mehmed Paşa, Anadolu ve Rumeli'deki bazı kazalarda halka baskı yapmakta olan âyanlar konusunda da hassasiyet göstererek âyanlık müessesesini devlet kontrolü altına almak istemiş; fakat sadaetten azli onun izlemiş olduğu âyanlık siyasetini neticesiz bırakmıştır. Âyanlarla olan münasebetini sonlandırmayan Muhsinzâde Mehmed Paşa, 1770 yılında Mora Seraskeri görevinde iken buradaki isyanın bastırılması için civar kazaların âyanlarından yardım almış ve isyan bastırılmıştır. 1771'deki ikinci sadaretinde de Rusya seferinde ordunun ihtiyaçlarının giderilmesinde yine âyanlardan destek almış ve devlete sadık kalan âyanlara bazı yetkiler vermiş, bu sayede hükümetle âyanlar arasındaki gerginlik en aza indirilmiştir.

Rusya ile yapılan savaşlarda, hem valilikleri ve muhafızlık vazifeleriyle hem de iki defa sadaret makamına gelmesiyle Muhsinzâde Mehmed Paşa, XVIII. yüzyıl Osmanlısının en büyük devlet adamlarından biri olmuştur. 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşının en önemli şahsiyetlerinden olan Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın bu özelliğe sahip olmasında kişisel yetenekleri ile birlikte Osmanlı yönetiminin hemen her seviyesinde görev alması önemli rol oynamıştır. Alt seviyelerde başladığı devlet hizmeti basamaklarını başarı ile tırmanmış; çeşitli valilik görevlerinden sonra sadrazamlığa kadar yükselmiştir. Muhsinzâde Mehmed

Paşa, babasıyla beraber seferlere katılmış, otuz seneye yakın vezirlik görevinde bulunmuş, iki defa sadarete gelmiş, tecrübeli ve ileri görüşlü bir devlet adamı idi. Avrupa hakkındaki haberlere, devletin siyasetine ve askerî vaziyete vâkıf olduğundan, alelacele Ruslarla muharebeye girmekten çekinmiş bu tutumu ise onun korkaklığına yorumlanarak sadaretten azledilmesine neden olmuşsa da, yaşanan süreç onun haklılığını ortaya koymuştur. 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşının sonlarına gelindiğinde, artık barışın gerekliliği herkesce anlaşılmış ve bu da Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın ikinci defa sadarete gelmesine neden olmuştur. Barış konusundaki tutumundan anlaşıldığı üzere, Muhsinzâde Mehmed Paşa, savaşı da barışı da iyi ilen bir devlet adamıdır. Küçük Kaynarca Antlaşması'nın imzalanmasından bir ay kadar sonra vefat eden Muhsinzâde Mehmed Paşa, barış imzalanması konusunda çok daha erken tarihlerde girişimlerde bulunmuş fakat başarılı olamamıştır. Muhakkakki onun barış istemesindeki nedenler arasında en önemlileri Osmanlı ordusu ve Rus ordusu hakkındaki tecrübelerinden kaynaklanan görüşleri ve Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumu yakından görmüş olmasıdır.

Muhsinzâde Mehmed Paşa; yaşadığı dönem itibariyle hayatı, idari görevleri, sadareti ve göstermiş olduğu başarılar yanında kurmuş olduğu vakıflar aracılığıyla yaptığı imar faaliyetleri sebebiyle de ehemmiyetle üzerinde durulması gereken bir şahsiyettir. Osmanlı Devleti'nde yönetimin üst kademelerinde olan kişiler, yaptırdıkları hayır kurumları ile toplumun ihtiyacını gidermeye özen göstermişlerdir. Osmanlı vakıf medeniyetinin en güzel örneklerinin Balkan coğrafyasında vücuda getirildiği aşikardır. Vakıf kurma ve hayır bırakma geleneğine ve anlayışına sahip devlet adamlarından biri de Muhsinzâde Mehmed Paşa'dır. Onun kurduğu vakıflar da Balkan coğrafyasındadır. Vakıf kurma amaçları açısından dönemindeki diğer vakıf kurucuları ile benzerlikler gösteren Muhsinzâde Mehmed Paşa, kurduğu vakıfların çok yönlü olmasıyla diğer vâkıflardan ayrılmaktadır. Yani onun kurduğu vakıfların gayesinde Allah rızası ve ibadet amacı gütmesinin yanısıra siyaset amacı da vardır. Bu vakıflarda sadece dini ve sosyal yön aranmamalı siyasi yönünün de olduğu düşünülmektedir. Zira bu vakıflar dönem olarak Osmanlının Balkanlar'da tutunmaya çalıştığı bir dönemde kurulmuştur. 1768 Osmanlı-Rus savaşı devam ederken Muhsinzâde Mehmed Paşa, kurduğu vakıflarla hem siyaseten hem sosyal hem de manevi olarak burada Osmanlı varlığı göstermek istemiştir. Bu vakıfların bulunduğu şehirlerin ihyasına önem vermiş, cami yaptırarak ibadeti ve Allah rızasını öncelemiş ve mekteplerle eğitime dikkat çekmiştir. Onun bu eğilimleri göstermektedir ki,

bir devlet adamı yalnızca siyasetle ilgilenmekle kalmaz, çeşitli hayır faaliyetlerinde bulunarak, şehirlerin âbâd olması ve toplumun ihtiyaçlarının giderilmesi için vakıflar kurarak Osmanlı medeniyeti ve kültürünün ihyasına katkıda bulunur. Kurduğu vakıfların Balkanlarda olmasının diğer nedeni olarak, babası Muhsinzâde Abdullah Paşa'nın da burada idari görevlerde bulunması, böylece Balkanlarda meşhur bir aile olamaları ve babasının türbesinin Travnik'te olması gösterilebilir.

Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Vodina, Travnik, Şumnu, Anabolu ve Rumeli'nin bazı bölgelerinde kurduğu vakıflar aracılığıyla, bu şehirlere camiler, mektepler, medreseler ve muallimhaneler yaptırılmış ve bu sayede bu şehirlerin ihyası gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Rusya ile savaş halinde olduğu bir dönemde, üstelik bu savaşın Balkan topraklarında yapıldığı düşünülecek olursa Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa, Osmanlı toplumuna sadece siyasi olarak değil, eğitime sağladığı katkı ile de fayda sağlamıştır. Şumnu'da görevde kaldığı süre içerisinde Muhsinzâde Mehmed Paşa, Cerrâhiye tarikatının burada yayılmasını istemiş ve bu iş için bir tekke kurarak gerekli çalışmaların yapılmasını sağlamıştır. Kurduğu vakıf aracılığı ile burada yaptırılan cami, mektep ve tekke ile şehrin ihyası gerçekleştirilmiştir.

Vakıflar, şehrin kimliğini oluştururken sadece yeni binaların yapılması şeklinde çalışmakla kalmamış, aynı zamanda yıkık, köhne ve harabe yerlerin de gereken tamiri yapılarak kullanılır hale getirilmesini sağlamışlardır. Muhsinzâde Mehmed Paşa da tüm İslam ve Ortadoğu şehirlerinde görülen şekilleri ile vakıf geleneğinin en güzel örneğini, kurmuş olduğu vakıflarla göstermektedir. Bu vakıfların kurulmuş olduğu döneme bakılacak olursa Osmanlı Devleti'nin en ağır şartları taşıyan antlaşması olma özelliğine sahip olan Küçük Kaynarca Antlaşması öncesindedir; bu dönemde kurulan vakıflara bakılacak olursa, bu vakıfların Balkanlarda tutunabilme ve siyaseten burada var olma amacı güttüğü dikkatleri çekmektedir. Diğer amaçlardan biri Muhsinzâde ailesinin adını yaşatmak olabildiği gibi Osmanlı kültür ve medeniyetine katkı sağlamaktır.

Sonuç olarak, Osmanlı bürokrasisinde geldiği idari görevler ile XVIII. yüzyılın çalkantılı olayları ve Rusya ile yapılan savaşta önemli görevlere ve etkiye sahip olan Muhsinzâde Mehmed Paşa, gerek valilikleri ve gerekse iki defa gelmiş olduğu sadaret vazifesinde başarılı çalışmalara imza atmıştır. Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarında çeşitli bölgelerde inşa ettirmiş olduğu vakıflarla sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel

olarak halkın pek çok ihtiyacına cevap vermiştir. Bu çalışma ile, hem Muhsinzâde ailesi hem de Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın, Osmanlı Devleti'ne uzun yıllar hizmet ettiği ve devleti, XVIII. yüzyılın buhranından kurtarmak için çeşitli çalışmalarda bulunduğu ortaya çıkmaktaktadır. Muhsinzâde Mehmed Paşa, hem siyasi hayatı hem de sosyal faaliyetleri açısından Osmanlı tarihinde büyük rol oynamış önemli bir devlet adamıdır.

KAYNAKLAR

1. Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi/Evrak, dosya 334, gömlek 5, 6.

BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi/Evrak, dosya 334, gömlek 8

BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi/Evrak, dosya 334, gömlek 9

BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi/Evrak, dosya 334, gömlek 11.

BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi/Evrak, dosya 334, gömlek 12, 13.

BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi/Evrak, dosya 335, gömlek 1,2,3,4.

BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi/Evrak, dosya 335, gömlek 27, 28, 30, 31.

BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi/Evrak, dosya 336, gömlek 7.

BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi/Evrak, dosya 336, gömlek 17.

BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi/Evrak, dosya 337, gömlek 1.

BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi/Evrak, dosya 337, gömlek 9,12,13.

BOA, Ali Emirî/III. Mustafa, dosya 60, gömlek 4389.

BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi/Evrak, dosya 339, gömlek 2.

BOA, Ali Emirî/III. Mustafa, Dosya 57, Gömlek 4223.

BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi/Evrak, dosya 258, gömlek 7.

BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi/Evrak., dosya 188, gömlek 34, 53, 57.

BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi/Evrak, dosya 340, gömlek 8.

BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi/Evrak, dosya 345, gömlek 3.

BOA. Ali Emirî/III. Mustafa. Dosya 15, Gömlek 988.

BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi/Evrak, dosya 191, gömlek 5.

BOA, Cevdet/Askeriye, dosya 1155, gömlek 51390.

BOA, Cevdet Evkaf Tasnifi, dosya 185, gömlek 9218.

BOA, Cevdet/Maârif, dosya 87, gömlek 4318.

BOA, Cevdet Evkaf Tasnifi, dosya 656, gömlek 33061.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

Defter no: 245, 456, 101, 503, 628, 776, 1757.

2. Yayımlanmış Kaynaklar

Ahmed Cavid Bey, *Osmanlı-Rus İlişkileri Tarihi, (Ahmed Câvid Bey'in Müntehabâtı)*, Hazırlayan: Adnan Baycar, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2004.

Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehasinü'l-Asar ve Haka'iku'l-Ahbar*, haz. Hüseyin Sarıkaya, İstanbul 2018.

Akçıl Harmankaya, N. Çiçek, "Eminönü Muhsinzade (Muhsinoğlu) Hanı", *Sanat Tarihi Yıllığı,* Sayı 25, 2016.

Akdağ, Mustafa, "Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Devri:1730-1839", *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 8-12.

Akgündüz, Ahmet, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara 1988.

Aksan, Virginia H., *Savaşta ve Barışta bir Osmanlı Devlet Adamı Ahmed Resmi Efendi (1700-1783*), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997.

---------- *Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri 1700-1870*, çeviren: Gül Çağalı Güven, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.

Alasya, Halil Fikret, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1977.

Ayverdi, Ekrem Hakkı, Avrupa'da *Osmanlı Mimari Eserleri*, İstanbul Fetih Cemiyeti yayınları, İstanbul 1982.

Berki, Ali Himmet, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen Istılah ve Tâbirler,* Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara 1966.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslamiye ve Istılahat-ı Fıkhiyye*, Enes Sarmaşık Yayınları, C.4. İstanbul 1999.

Bir Medeniyetin İzdüşümü Vakıflar, Editör: Mehmet Kurtoğlu, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2014.

Bosna-Hersek Vakıfları, VGM yayınları, Editörler: Mevlüt Çam, Rahman Ademi, Cilt 4, Ankara 2016.

Canyurt, Filiz, *Travnik Şehrindeki Osmanlı Mimarisi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, 2016.

Cezar, Mustafa, *Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi*, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1985.

Çataltepe, Sipahi, *İslam-Türk Medeniyetinde Vakıflar*, Türkiye Milli Kültür Vakfı Yayınları-3, İstanbul 1990.

Çınar, Hüseyin; Kaya, Miyase Koyuncu, *Vakıflar Kaynakçası,* VGM yayınları, Ankara 2015.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitapevi.

Emecen, Ferudun, "Osmanlı Kronikleri ve Biyografi", *İslam Araştırmaları Dergisi,* S. 3, 1999.

Ergenç, Özer, "Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerinde Bazı Düşünceler", *VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Cilt II, Ankara 1981.

Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Yayına Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman, Yapıkredi Yayınları.

Fisher, Alan W., *The Russian Annexation of the Crimea 1772-1783*, London: Cambridge University Press 1970.

İnalcık, Halil, "Centralization and Decentralization in the Ottoman Administration", *Studies in the Eigteenth Century Islamic History*, edited by Thomas Naff Roger Owen, Carbondale: Southern Illinois University Press, 1977.

Halil İnalcık, "Military and Fiscal Transformation of the Ottoman Empire 1600-1700", *Archivum Ottomanicum*, Volume: IV.

Kazıcı, Ziya, *İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1985.

----------,*Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, Bilge Yayınları, İstanbul 2003.

Keser, Bilge, "Osmanlı Devleti'nde Martolos Teşkilatı", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* Sayı 12, Erzurum 1999.

Köksal, Osman, *XIX. Yüzyılda Bir Osmanlı Ordugah Kasabası Şumnu*, Araştırma yayınları, Ankara 2006.

----------, *Ahmet Resmî Efendi Hülâsatül-İtibar*, Pegem yayınları, Ankara 2011.

Köprülü, Fuat, "Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihî Tekâmülü", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: II, Ankara 1942.

Köse, Osman, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması (Oluşumu-Tahlili-Tatbiki),* Ankara 2006.

Kul, Eyüp, "Üsküp Şehrinin İdari Yapısı, Mahalleleri ve Nüfusu (XVII. Yüzyıl)", *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı 67-Rumeli ve Balkanlar Özel Sayısı II, 2015.

McGovan, Bruce; "Ayanlar Çağı", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Haz. Halil İnalcık ve Donald Quataert, C.II, 2. baskı, Eren Yayıncılık, İstanbul 2006.

Mehmed Süreyya, "Abdullah Paşa (Muhsinzâde)" *Sicill-i Osmanî*, Yayına Hazırlayan: Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

---------- "Celâleddin Ali Paşa(Seyyid)" *Sicill-i Osmanî*, Yayına Hazırlayan: Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

----------"Mehmed Paşa (Muhsinzâde)", *Sicill-i Osmanî*, Yayına Hazırlayan: Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

Nagata, Yuzo, *Muhsin-Zâde Mehmed Paşa ve Âyânlık Müessesesi*, Akademi Kitabevi, İzmir 1999.

Orhonlu, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1990.

Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat, Hazırlayan Heyet: Abdullah Yeğin, Abdulkadir Badıllı, Hekimoğlu İsmail, İlham Çalım, Türdav Ofset, İstanbul 1981.

Ömer Hilmi Efendi, *İthaf-ül-Ahlâf fi Ahkâm-il Evkaf*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1977.

Özcan, Tahsin, *Osmanlı Para Vakıfları, Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003.

Özcan, Görgün, *Osmanlı Şehirciliği ve Vakıflar*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2017.

Öztürk, Nazif, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

Pakalın, Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1983.

Râşid Mehmed Efendi-Çelebizâde İsmâil Asım Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, Haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer, Klasik Yayınları, İstanbul 2013.

Sakaoğlu, Necdet, *Bu Mülkün Sultanları*, Alfa Tarih Yayınları, 2017.

Sezen, Tahir, *Osmanlı Yer Adları*, Başkanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2017.

Sorel, Albert, *On Sekizinci Asırda Mesele-i Şarkıyye ve Kaynarca Muahedesi*, çev. Eyyub Şimşek, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2017.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara 1988.

Yediyıldız, Bahaeddin, "Vakıf müessesesinin XVIII. Asır Türk Toplumundaki Rolü", *Vakıflar Dergisi*, S. XIV, 1982.

Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Editör Erhan Afyoncu, Cilt 5, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.

3. Ansiklopedi Maddeleri

Akgündüz, Ahmet, "İcâreteyn", *DİA*, C. 21, 2000.

Aydıner, Mesut, "Râgıb Paşa", DİA, C. 34, 2007.

Ayhan, Halis,- Hakkı Maviş, "Dârüşşafaka", DİA, C. 9, 1994.

Beydilli, Kemal, "Küçük Kaynarca Antlaşması", DİA, C. 26, 2002.

Emecen, Feridun, "Abdullah Paşa- Muhsinzâde", *DİA*, C. EK-1, 2016.

Göyünç, Nejat, "Anabolu" *DİA*, C. III, 1991.

Günay, Hacı Mehmet, "Vakıf" ", *DİA,* C. 42, 2012.

İnalcık, Halil, "İstanbul", *DİA*, C. 23, 2001.

İnbaşı, Mehmet, " Üsküp", *DİA*, C. 42, 2012.

İpşirli, Mehmet, "Câbî", DİA, C. 6, 1992.

Kiel, Machiel, "Vodina", *DİA,* C. 43, 2013.

---------- "Travnik", *DİA,* C. 41, 2012.

----------"Şumnu", DİA, C. 39, 2012.

----------"Pirlepe*", DİA*, C. Ek-2, 2016.

Maxim, Mihai, "Yergöğü", DİA,C. 43, 2013.

Nagata, Yuzo, "Muhsinzâde Mehmed Paşa", DİA, C.31, 2006.

Özcan, Abdülkadir, "Kapıcı", DİA, C. 24, 2001.

Özcan, Tahsin, "Muhallefât", *DİA*, C. 30, 2005.

Özgüdenli, Osman Gazi, "Vakfiye", *DİA,* C. 42, 2012.

Özkaya, Yücel, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık*, TTK Basımevi, Ankara 1994, s. 59.

Öztürk, Nazif, "İslam ve Türk Kültüründe Vakıflar", *Vakıflar Dergisi*, S. 29.

----------, "Osmanlı Döneminde Vakıflar", *Türkler*, C. X, 2002.

Sahillioğlu, Hali, "Esedî", DİA, C. 11, 1995.

Ülken, Hilmi Ziya, "Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği", *Vakıflar Dergisi*, S.IX, 1971.

Ülker, Muammer, "Abdullah Hamdi Bey", *DİA*, C. 1, 1988.

Yediyıldız, Bahaeddin, "Vakıf", DİA, C. 42, 2012.

Yola, Şenay, "Cerrâhiyye", DİA, C.7, 1993.

Yüksel, Hasan, "Vakfiye", *DİA,* C. 42, 2012.

4. Elektronik Kaynaklar

TDK, http://www.tdk.gov.tr, (Erişim Tarihi: 02.05. 2019).

Vakıflar Genel Müdürlüğü resmi internet sitesi, https://www.vgm.gov.tr, (Erişim Tarihi: 05.05.2019).

Darüşşafaka, https://www.darussafaka.org/hakkimizda/cemiyet/tarihce, (Erişim tarihi: 15.03.2019)

EKLER

EK-1. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın 5 Cemâziye'l-ûlâ 1169/6 Şubat 1756 Tarihli Vakfiye ve Çeviri Yazısı

Hazihi vakfiyyetün sahîhatün şer‘iyyetün mesnedehü’l-ihkâmi min kelâmi Rabbi’l-enâm ve ene’l-fakirü’l-hakîr ila’llâhi’l-meliki’l-kadîr İbrahim Nezir el-Kâdî be-mahrûse-i dâri’l-mücâhidîn-i Vudine gufireleh.

Cevâhir-i hamd-i bî-kıyâs-ı giranmâye ve zâhir-i şükr-i sipâs-ı bî-gâye ol hayy-i kadîm ve hâdî-i sırât-ı müstakîm hüdâ-yı bî-zevâl amîmü’n-nevâl celîlü’l-celâl veliyyü’l-iclâl hazretleri cânibine şâyeste ve revâdır ki nüshâ-i insânı ebda‘-i uslûbda imlâ ve ahsen-i takvîmde inşâ idüb sadâkat-i ahyârı zerîs-i duhûl-ü cennât ve de‘avât-ı fukarâ-i ebrârı vesîle-i refi‘-i derecât-ı ‘aliyât eyledi ve dürûd-ı kesirü’l-vürûd ve tahiyyâtı nâ-ma‘dûd ol sâhib-i makâm-ı mahmûd nebiyy-i kerîm rasûl-ü vâcibü’t-ta‘zîm cenâb-ı hazret-i Muhammedeni’l-Mustafa salla’llâhu tealâ aleyhi vesellem hazretlerinin menbat-ı cibril-i emîn ve mutaf-ı melâike-i kerrubîn olan merkad-i pâk-i münevver ve meşhed-i tabnâk-i muattarlarına îsâr ve nisâr olunur ki delâlet-i şer‘-i kavîm ve inâet-i nehci müstakîm ile vesîle-i fevz ü necât olan mühimmât-ı dünyeviyye ve uhreviyyeyi ve celâil-i ucûr-ı mesûbât olan kurubât-ı ta‘lîm ve tefhîm eylediği salla’llahû teâlâ aleyhi ve âlihî ve eshâbihi ecmaîn.

Emmâ ba‘d: Cenâb-ı vâcibü’l-vücûd mufîzü’l-hayr-ı ve’l-cûd ve âlemü’s-sırrü (?) ve’l-hafiyyât vâhibü’l-imâd ve …(?) ber muktezây-ı hikmet-i hafiyye-i atiyye ve müsted‘â-yı inâyât-ı celiyye-i samediyye mâlik-i künûz-i şâdkânî ve hâyiz-i re’sü’l-mâl-i kâmranî olan sa‘âdet-mendân devlet-mendânın (?) mürüvvetlerin kîse-i muhtâcîn ve âsitâne-i mekremetlerin melce-i fukarâ ve mesâkîn edüp nafakası bî-kesân ve derd-i mendân-ı atâ-i eshiyâ-i tağlîk ve e’izze-i keremân-ı ahsen kemâ ahsena’llâhu ileyk ile(?) ve teşvîk etmeğin işbu kitab-ı müstetâbın tahrîr ve inşâsına bâis ve bâdî ve el-fâz-ı anberîn nikâbın tastîr ve imlâsına dahi budur ki;

Hâlâ mühecce-i elviye-i lütuf ve merhametleri hısn-ı hasîn-i meymenet-karîn mahrûse-i Vodine ziyâ-bahşi ve senâbek sâfinâtü’l-ceyyâdı bu serhadd-i nusret-şi‘âra nakşolan sâhibü’l-hayrat ve’l-hasenât düstûr-ı mükerrem müşîr-i müfehhem nizâmü’l-âlem nâzım-ı menâzimü’l-ümem muslih-i mesâlih-i benî âdem ahter-i burc-i rif‘at mehr-i sipehr-i haşmet-âsaf cemm-i ma‘delet vezîr-i pür ceys-i fıtnat nigahdâr-ı beyza-i dîn-ü devlet hâfız-ı nâmûs-ı saltanat fârisü’l-izz-i ve’l-cihâd hârisü’l- memâliki ve’l-bilâd celîlü’l-kadri ve’l-mekân çâresâz-ı hâcet-mendan müstemendân-ı veliyyü’n-ni‘am kesîrü’l-ihsân melekiyyü’ş-şiyem meded-resân devletlü inâyetlü hazreti Muhzinzâde Mehmed Paşa

yessera'llâhu mâ yerûm ve mâ yeşâ ve yesserehu bi-envâi'l-füyûzât fevka mâşâ hazretleri mahrûse-i mezkûre ziyâ küster olup zât-ı âlîlerine mahsûs ve makarr-ı vüzerâ-i inâm olan sarây-ı safâ bahş-ı âlîlerinde câlis-i serîr-i sıhhat ve ma'delet ve lâbis-i hil'at-ı fâhire-i âfiyet oldukları halde dîvân-ı adâlet unvânı mekremet nişânlarında mün'akıd ve mukarrer olan meclis-i şer'-i enver ve mahfel-i münîf-i ezherde li-ecli't-tescil ve'l-itmâmi'l emr-i ve't-tekmîl mütevellî nasb ve ta'yîn buyurdukları mahzarında tertîb-i hayrâta râğıb ve ta'yîn-i hasenâtı mucibetü'l-mesûbâta tâlib olup ikrâr-ı sahîh-i şer'î ve i'tirâf-ı sarîh-i mer'î buyurdular ki her lebîb-i sâhib iz'âna mânendi mihr-i dırahşân vâzıh ve nümÂyan ve her andelib-i gülşen-i irfâna gül gibi zâhir ve Âyandır ki bu dehr-i pür kahırda tevakku' devâm ve bakâ emr-i muhâl ve fikr-i mümtenin'ü'lihtimâl olup tâc-ı taht-ı müste'âr ve mâl ve câ'-i bâ-ibtihâcı bî-karâr na'îm-i zıll-i zâil ve mukîm-i dayf-ı râhil-i bünyânın inhidâmı mu'ayyen ve sükkânın in'idâmı mübeyyen idüğin mülâhaza buyurup avân-ı tâkatde "ve mâ tukaddimu li-enfüsiküm min hayrin teciduhu indillah" fahvası sa'âdet ihtivâsına ârif "ve'l-mer'ü yestazillü bi-zılli sadakâtihi" cevâhir-i elfâzı tâbdâra vâkıf olup bu mezre'a-i cihân-ı hayr-ı icârîde tohm-ı dâr-ı âhiret-bâşîde kılup tahsîl-i melekât-ı kudsiyye ve tekmîl-i mu'arif-i ünsiyye ve sarf-ı makdûr ve sa'y-i meşkûr ile mefhûm-ı münîfi "mâ indekum yenfedu ve mâ indellâhi bak" zihn-i derraki dürriyyi'l-iltimâlarına münsak olmağın mazmunu hadisi "izâ mâte ibnu âdeme inkata'a amelühu illâ an selâsin ilmin yüntefe'u bihi veledin sâlihin yed'ulehu ve sadakatin câriye" erbâb-ı sadakâti câriye ve eshâb-ı hasenât-ı bâkıye silkine münselik olup "men benâ li'llâhi mesciden yebtağı bihi veçha'llahi benâ'llahi lehu müslihi fi'l-cenneti işâretu fi'l-beşâret ile firdevs-i berînde i'dâd-ı kusûr mübeyyen olup emr-i ilâhiye imtisâl sermâye-i sa'âdet ve râh-ı hüdâda bezl-i mâl-ı zühr-i âhiret ve ta'yîn edüp,

Binâen alâ zalik hâlâ yedimde mahfûz ve manzûr ve melhûz ve mümzâ ve mahtûm ve mazmûn-ı fehvası mübeyyen ve ma'lûm senedât-ı şer'iyye nâtık olduğu vakf-ı âti'l-beyânın sudûruna değin silk-i milkimde münselik emlâkimden olup mahrûse-i mezkûrede Mustafa Paşa etrâfında etrâf-ı selâsesi Pehlivan İbrahim ve el-Hâc Osman milkleri ve tarîk-i âmm ile mahdûd bir kıt'a mumhâne dükkânı fevkânî yedi aded odasıyle ve âlât-ı lâzımesiyle ve Tekke Mahallesi'nde Debbeğhâne kurbunda etrâf-ı selâsesi elli beş cemâatin Koço Halil Beşe milki ve tarîk-i âmm ile mahdûd bir kıt'a mumhâne dükkânı alât-ı lâzımesiyle ve yine Tekke Mahallesi'nde etrâf-ı selâsesi Kara Mustafa Beşe milki ve bir tarafda debbağhâne ve tarafeyni tarîk-i âmm ile mahdûd bir kıt'a mumhâne dükkânı

alât-ı lâzımesiyle ve yine Tekke Mahallesi'nde etrâf-ı selâsesi seksen yedi cemâatin Ali Beşe milki ve tarafeyni tarîk-i âmm ile mahdûd bir bâb kahvehâne ve ittisâlinde hasırcı dükkânı ve Kopinik Mahallesi'nde vâki' etrâf-ı selâsesi tarîk-i âmm ile mahdûd bir bâb kahvehâne ve berber dükkânı ve iki bakkal dükkânı cemî' mâlımdan ifrâz ve hasbeten li'llâhi'l-meliki'l-müte'âl vakf ve habs edüp şöyle şart eyledim ki:

Dekâkîn-i mezbûr yed-i mütevellî ile îcâr olunup hâsıl olan icâresinden vâlid-i mâcidimiz merhûm Muhsinzâde Abdullah Paşa hazretlerinin câmi'-i şerîfine yevmiye bir akçelik şem'-i ruğan iştirâ olunup îkâd oluna ve yevmiye üç buçuk akçelik ruğan-ı zeyt iştirâ olunup îkâd oluna ve vazîfe-i imâmet ve hitâbet yevmiye iki akçe verile ve müezzin-i evvel ve kayyım olana yevmiye altı akçe verile ve müezzin-i sânî olana yevmiye altı akçe verile ve câmi'-i merkûmda haftada iki def'a tedrîs-i fıkh-ı şerîf eden müderrise yevmiye on akçe verile ve âbkeş olana yevmiye altı akçe vazife verile ve her gün câmi'-i şerifde Kur'ân-ı Kerim'den bir cüz tilâvet edüp ayda bir hatm-i şerif edüp sevâbını vâlid-i mâcidimin rûh-ı pür fütûhlarına ihdâ edüp kârîine yevmiye altı akçe verile;

Ve hâlâ Kopinik Mahallesi'nde binâ ve ihyâ eylediğim câmi'-i şerifde yevmiye iki akçelik şem'-i ruğan iştirâ olunup îkâd oluna ve yevmiye üç buçuk akçe ruğan-ı zeyt iştirâ olunup îkâd oluna ve imâm ve hatîb olana yevmiye sekiz akçe verile ve hâce-i mekteb olana yevmiye iki akçe verile ve halîfe-i mektebe yevmiye iki akçe verile ve müezzin-i evvel ve kayyım olana yevmiye on akçe verile ve yevm-i cum'ada câmi'-i şerîfde vâiz-i nesâyih ve neşr-i kavâyih eylemek üzere bir mütedeyyin kimesne vâiz olup yevmî on iki akçeye mutasarrıf ola ve câmi'ayn-i merkûmeyne kâimmâkâm-ı mütevellî olup tevliyet ve kitâbet ve cibâyet yevmî sekiz akçeye mutasarrıf ola ve vâkıf-ı müşârün ileyh el-mebrûr serrehu'llâhu teâlâ bi-envâ'i's-sürûr ve efâza aleyhi sicâle'l-feyzi ve tekabbe'llâhu teâlâ bi-kabûlin ve hasenin sa'yihi'l- meşkûr hazretleri şöyle şart buyurdular ki,

mâdem ki hissebend-i ni'met-i azîzi'l-menâli sıhhat ve behr-i mendi ferâğ-ı bâl ve âfiyet olam umûr-ı tevliyet nefs ve zâtıma meşrûta ve vakf-ı dilhâh üzere merbût olup her murâd müstakil ve müteferrid ve mütehassıs ve müstebid olup kimesne mâni' ve müzâhim olmaya ve mahrûse-i mezkûre makarr-ı vüzerâ-yı izâm ve kinâm-ı vükelâ-yı kirâm olmağla müddet-i muhafazalarında vakf-ı şerîfe müte'allik iktizâ eden husûslarda evkâf-ı mezkûreme kemâl-i keremlerinden nezâret-i aliyyeleri buyrulmak mercûdur vaktâ ki emr-i bi-zevâl ve hükm-i padişâh lâ-yezâl rakam-ı küll-i şey'in hâlikun illâ vechen ber cerîde-i

ekâmî ve evânî ne keşîde ve gubârı “külli men aleyhâ fân” ber müfârık-ı esâfil ve e‘âlî-i feşânda olup “inneke meyyitun ve innehum meyyitun” hitâb-ı müstetâb-ı resûl-i ekrem âl-i cenâba vârid “ve mâ halaknâ” li-beşerin min kablike’l-huld nazmı celîl-i hatar-ı safvet karînlerine tesliyet ve şâhid-i delîl olup enbiyâ ve evliyâ ve etkiyâya ve asfiyâya hayât-ı ebedî müyesser ve bakâ-yı sermedi mutasevver olmayup dâr-ı fenâdan saray-ı bakâya irtihal emr-i mukarrer ve bî-kîl u kâl olmağın ve vakta ki şehbâz-ı rûh-ı latîf bu kafes-i beden-i zaifden tayyarân ve sevdâ-yı seyr-i ravzâ-yı cinân edüp misâfir-i makâm-ı illiyyin ve mücâvir-i nüzhetgâh-ı huld-i berrîn olam nev-bâve-i ömr-i azîzü’l-menâl zükür evlâd ve emcâd ve evlad-ı evlâdımdan karnen ba‘de karnin batnen ba‘de batnin aslah ve erşedi ve a‘kal ve emcedi vakfıma mütevellî ola ve iyâzen bi’llâhi’l-feyyâz evlâd-ı zükürüme inkırâz ârız ve târî olur ise inâs evlâd ve ahfâdımdan el-akdem fe’l-akdem tertîb-i mezkûr üzere vakfıma mütevellî olup umûr-ı tevliyeti icrâ eyleyeler ve vakf-ı mezbûrun masârıf-ı mezkûresinden fazla her ne kalır ise vakf-ı şerîf içün yed-i mütevellide hıfz olunup iktizâsı rütbe fazlasından ma‘rifet-i şer‘le ve mürtezika ma‘rifetiyle ta‘mîr ve termimine sarf oluna şurût-ı merkûme ve kuyûd-ı mersûmesi bu minvâl üzere ta‘yîn ve tahsîs ve tebyîn ve tansîs buyurup hatm-i kelâm ve istifâ-yı merâm buyurduklarında mütevellî-i mezbûr vâkıf-ı müşârünileyh el-mebrûr hazretleri kelâm-ı güherbarlarında vicâhen tasdik ve şifâhen tahkik eyledikden sonra vâkıf-ı müşârünileyh el- mebrûr hazretleri inân-ı kelâmı semt-i rücû‘a âtıf zimâm-ı merâmını savb-ı istirdâda sâlib olup eğerçi vakf-ı akar inde’l-eimmeti’s-selâseti’l-ahyâr sahÎh olup lâkin mesned-ârâ-yı serîr-i ictihad hazret-i İmâm-ı A‘zam Ebû Hanîfetü’l-Kûfi hazretleri katında gayri lazım olmağın vakıfdan rücû‘ vâkıf için emr-i mu‘teber ve meşrû‘ olmağla sâlifü’z-zikr dekâkîn kemâkân silk-i milkime idhâl ve milkiyyet üzere yed-i tasarrufuma îsâl olunmak matlubumdur dedikde mütevellî reşid tedâriki cevâb-ı sedîd edüp eğerçi hakîkatü’l-hâl bast olunan minvâl üzere olduğu mahall-i işkâl olmayup lâkin hazret-i İmâm Züfer ekrema’llâhu teâlâ ve gafer hazretleri indinde mimmâ lâ-yüred ve lâ-yünker kâbilinden olup ve imâm-ı fâdıl-ı rabbânî ve hibr-i kâmil-i samadânî İmâm Ebî Yusufü’ş-şehr bi’l-imâmi’s-sânî rey’-i münîrleri üzere vakıf sahih olup şurûtu muharrer ve kuyûdu mukarrere sahîha olup vâkıf mücerred vekaftü dimekle lüzûmu ifade edüp istirdâdı emr-i muhaldir deyu redden imtinâ‘ ve bu husûsda fasl-ı hasme tâliban olduklarında hâkim-i muvakkı‘-i sadr-ı kitâb ve hâsim-i fazilet intisab ol cânibe nazar ve mennâ‘ün li’l-hayr olmakdan hazer edüp temhid-i kavâidi vakfı evlâ ve teşyid-i mebânî-i hayrı ahra görüp sıhhat ve lüzûmuna ve husûs ve umûmuna bi-kavli men yerâhu hükm-i sahîh-i şer‘î ve kazâ-i sarîh-i mer‘î edüp ferâsen vakfen sahîhen şer‘iyyen ve

habsen sarihan mer‘iyyen min ba‘d vakf-ı mezbûr sahîh ve lâzım ve sarîhi mütehattim olup nakıs ve nakızına mecâl adîmü’l ihtimâldir. “Femen beddellehu ba‘demâ semi‘ahu fe-innemâ ismihu alle’llezine yübeddilûnehu inna’llâhe semî‘un alîm” ve ecrü’l-vâkıfi ale’l-Hayyi’l- cevvâdi’l-Kerîm. Cerâ zâlike ve hurrire fi’l-yevmi’s-sâdisi min-Cemâziye’l-ûlâ li-sene tis‘a ve sittsîne ve mietin ve elf.

Şuhûdü’l-hâl

Dergâh-ı Muallâ kapıcıbaşlarından Seyyid Ahmed Ağa,

Ömer Serturnâ-yı Vodina,

Vodina Defterdarı Hasan Efendi,

Müfti Ali Efendi,

Seyyid İbrahim Efendi,

Yahya Paşa Câmi-i Müderris-i Ali Efendi,

Kethüda Hüseyin Ağa,

Muhsinzâde Abdullah Paşa’nın Kethüdası İbrahim Ağa,

Fahrü’l-işbah Halil Ağa Sertopî-i Vodin,

Fahrü’l-işbah Arabacıbaşı Mehmed Ağa,

Kıdvetü’t-erbabi’t-tahrir İsmail Efendi mukabele-i Vodin,

İmam Hüseyin Efendi el-İmam be-Cami-i Çavuş,

Fahrü’l-işbah Çelebi el-Hac Serdengeçti Ağası Mustafa C. 15 (Cemaat 15?),

Serdengeçti Ağası Salih K. 12 (Bölük 12?),

Fahrü’l-işbah Serdengeçti Ağası Halil Ağa K. 5,

Vodin Müstahfız Ağası Fahrü’l-emsal Hacı Mehmed Ağa,

Fahrü’l-emsal Yerli Yeniçeri Ağası Ahmed Ağa,

Fahrü’l-işbah Serdengeçti Ağası İsmail Ağa C. 30,

Fahrü’l-işbah Serdengeçti Ağası Ahmed K. 41,

Fahrü’l-işbah Serdengeçti Ağası es-Seyyid Hacı Ahmed C. 43,

Cenâb-ı hazret-i veliyyü'n-ni'âminin ve emr ve haberleri merhûm ve mağfur Abdullah Paşa hazretlerinin mukaddemâ mahrûse-i Vodin'de ve cenâb-ı veliyyü'n-ni'âmi hazretlerinin dahi yine mahrûse-i mezbûrede Kopinik Mahallesi'nde müceddeden binâ ve ihyâsına muvaffak oldukları cevâmi'-i şerîflerine vakfiçün iştirâ olunan akarâtın vakfiyye-i ma'mûlün bihâlarının bir mahalde kaydı olmayup hîn-i hâcetde mukayyed bulunup telef ve izâ'ından ictinâben kayd olunmak lâzım ve lâbüdd olmağla vakfiyye sûreti nezâret-i aliyye-i âsafânelerinde olmak üzere Anadolu muhasebesinde mukayyed evkâf-ı sâireleri zîrine kayd ve hıfz ve vakfiyye-i merkûm vâkıf-ı müşârün ileyh hazretlerinin yedlerinde ibkâ olunmak bâbında takrîr olundukda mûcebince zikrolunan vakfiyye-i ma'mûlünbihânın sûreti dahi Anadolu muhasebe-i kaleminde mukayyed olan vakfiyye-i sâire zeyline kayd ve aslı hıfz olunmak içün red olunmak deyu fî 29 Receb? Sene 1187 târihinde sâdır olan fermân-ı âlî mûcebince kayd olunup asıl vakfiyye vâkıfı müşârün ileyh hazretleri yedlerinde ibkâ olunmuşdur.

EK-2. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın 27 Cemazelahir 1177 Tarihli Mübayaa Hücceti ve Çeviri Yazısı

Halâ Bosna valisi vezir-i rûşen zâmir devletlü inayetlü Muhsinzâde Mehmed Paşa yesserallahü tealâ bi'l-hayri mâ yüridü vema yeşa' hazretlerinin saray-ı âlilerinde akd olunan meclis-i şer'i şerif-i enverde medine-i Travnik mahallâtından Hasan Ağa mahallesi sükkânından Ahmet Bey ibn Ahmet Bey nâm kimesne inayetlü vezir müşârün-ileyh hazretlerinin taraf-ı âlilerinden hususi âtî'l-beyânda vekil olduğu nehc-i şer'î üzere vekâleti sâbit olan halâ kaymakam-ı âlî-makamları iş bu baisü'l-kitab saadetlü mürüvvetlü İbrahim Ağa zîde mecdühûnun mahzarında bi't-tavissaf ikrâr-ı tam ve takrir-i kelâm idüb medine-i Travnik'te Osman Bey mahallesinde vülât-ı izâm hazeratlarının saray-ı âlîleri kurbünde

malûmu'l-hudut Ebubekir Bey hamamı demekle ma'rûf hamamda Ebubekir bin Bekir Bey nâm müteveffadan ırs-i şer'le bana müntakil olub akd-i âti süduruna değin silk-i mülkümde münselik olan şayian benim rub' hamam-ı mezbûr hissemi inayetlü vezir müşârün-ileyh hazretlerine tayyib-i hatir ve hüsn-i rızam ile yalnız beş yüz elli guruşa bey'i bat-ı sahîh-i şer' ile bey' ve temlik ve alât ve müştemilâtıyle teslim kaymakam-ı mûmâ-ileyh dahi bi'l-vekâle iştirâ' ve tesellüm ve semeni olan meblağ-ı mezbûr beş yüz elli guruşu iş bu meclis-i şer'de bana def' ve teslim ben dahi bi't-tamamı ve'l-kemâl ahz u kabz eyledim bade'l-yevm rub' mebî hamam-ı mezkûrda benim alâkam kalmayub inayetlü vezir müşârün-ileyh hazretlerinin mülk-i müsterasıdır keyfemayeşa' ve hasbe mâ yahtar mutasarrıf olsun dedikte gıbbe't-tasdiku'ş-şer'î ma hüvel vaka' bi't-taleb ketb ve imlâ ve yed-i talibe vaz' ve itâ olundu. Fi'l-yevmi's-sabi-i ve'l-ışrin min Cemaziyelahir lisene seb' ve seb'în ve mie ve elf.

Şuhudü'l-hâl

Fahrü'l akran el-Hac İbrahim Ağa kethüda-i çavuşân. Fahrü'l akran Mehmed Ağa Selami. Fahrü'l emsal Süleyman Ağa kethüda-i bevvabin. Fahrü'l akran Hasan Efendi tezkire-i tımar. İzzetlü Seyyid Mehmed Efendi defterdar-ı Bosna. El-Hac Bekir Bağanzade (Yağanzade?) Mehmed Ağa serdar-ı Travnik. Fahrü'l akran Ahmed Ağa ser bölük-i bevvabin. Fahrü'l akran Mustafa Ağa emin-i çavuşân. Ve gayrühüm.

İş bu hüccet-i mezbûrlar Anadolu muhasebesinde asıl vakfiyye mahalline kayd olunmak deyü fi 19 L 1186 tarihinde sadır olan ferman-ı âli mucebince kayd olunmuştur.

EK-3. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın 1179/1765 Tarihli Vakfiyesinin Çeviri Yazısı

Vakfnâme-i Muhsinzâde Muhammed Bey Vâlî-i Bosna Cemâziyelâhir sene 1179

Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm

el-Hamdu li'llâhi'llezî lâ-yudî'u ecra'l-muhsinîn ve's-salâtu ve's-selâmu alâ-seyyidinâ Muhammedin efdalü'l-mürselîn ve âlihi ve ashâbihi ecma'în.

İşbu kitâb-ı sıhhat-nisâbın tahrîr ve inşâsına bâdî sâbıkan Bosna Vâlîsi olub hâlâ Sadr-ı a'zam ve kirâm Vezîr-i mufahham ve muhterem sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât devletlü inâyetlü atûfetlü Muhsinzâde Muhammed Paşa yessera'llâhu bi'l-hayr mâ-yurîdu ve mâ-yeşâ' hazretlerinin taraf-ı bâhiri'ş-şereflerinden vakf-ı âti'l-beyânı ta'yîn ve tescîl ve şurût ve kuyûdunu tebyîn ve tesbîl içün me'mûru ve nehc-i şer'î üzere vekîli olan fahrü'l-müderrisîni'l-kirâm Medîne-i Travnik Müftüsü Şeyhü'l-hâc Muhammed Efendi meclis-i şer'-i şerîfde devletlü inâyetlü vezîr-i müşârun ileyh hazretlerinin vakfına mütevellî ta'yîn buyurulan fahrü'l-eimme Cemali Muhammed Efendi bin Ömer Efendi mahzarında bi'l-vekâle

ikrâr ve takrîr-i kelâm idüb devletlü inâyetlü vezîr-i müşârun ileyh hazretleri Medîne-i Travnik'de Osman Bey Mahallesi'nde vülât-ı izâm hazerâtlarının sarây-ı âlîleri kurbunda ma'lûmu'l-hudûd Ebubekir Bey Hammâmı dimekle ma'rûf hamâmdan bâ-hüccet-i şer'iyye mülk-i müşterâsı olan dördüncü hisse hamâmı hasbeten li'llâhi'l-Ehad ve taleben limerzâti'llâhi's-Samed vakf-ı sahîh-i müebbed ve habs-i sarîh-i muhalled ile vakf ve habs idüb şöyle şart buyurdular ki; mârru'z-zikr rub'-ı hamâm beher sene mütevellî yediyle icâre-i misliyesiyle îcâr olunub hâsıl olan icâresinden vâkıf-ı müşârun ileyh hazretlerinin merhûm ve mağfûrun-leh vâlid-i mâcidleri Sadr-ı a'zam-ı esbak Abdullah Paşa hazretlerinin medîne-i mezbûrede vâki' türbe-i şerîfesinde îkâd-ı kanâdîl içün yevmî dört sağ akçe zeyt bahâ vazîfesi ve Paşa Câmi'i'nde hasbeten li'llâhi te'âlâ müceddeden vaz' buyurdukları otuz aded cüz'-i şerîfe-i mevkûfeden beher yevm üçer cüz-i şerîf kırâat olunub on günde bir hatm-i şerîf olunub sevâbı vâlid-i macidleri hazretlerinin rûh-ı şerîflerine ihdâ oluna berât-ı şerîf ile eczâ-hân olanlar ba'de edâ'i'l-hizmet beher yevm dörder sağ akçe vazîfeye mutaarrıf olalar ve Şeyh Osman Efendi bin Mehmed Efendi hâfız-ı eczâ olub mukâbelesinde yevmî iki sağ akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve fahrü'l-müderrisîn Müftizâde el-Hâc Salih Efendi nâzır-ı vakf-ı mebrûr olub ve beher yevm ba'de

salâti'l-asr Nebe' sûre-i şerîfesin kırâ'at idüb sevâbını vâlid-i mâcidleri hazretlerinin rûh-ı şerîflerine ihdâ idüb beher yevm dört sağ akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve mütevellî-i mûmâ ileyh yevmî üç sağ akçe tevliyet vazîfesine mutasarrıf ola ve izdiyâd-ı galle-i mezbûre hamâm-ı mezbûr ta'mîrine sarf oluna ve tevliyet-i mezbûreye mütevellî-i mûmâ ileyh ve ba'de vefâtihi evlâdı ve evlâd-ı evlâd-ı evlâd-ı zükûru batnen ba'de batnin mutasarrıf ola deyu şart ve rub'-ı hamâm-ı mezbûru bi'l-vekâle mütevellî-i mûmâ ileyhe teslîm ol dahî bi't-tevliye ahz ve kabz itmekle vakfiyyet üzere zabt eylesün deyu buyurdular didikde gıbbe't-tasdîki'-şer'î ve't-tahkîki'l-mer'î vekîl-i mûmâ ileyh inân-ı ke[l]âmını semt-i rücû'a atf idüb akârın vakfını imâm-ı a'zam ve hümâm-ı efham Ebu Hanife el-Kûfî indinde sahîh [ve] gayr-ı lâzım olmağla vâkıf-ı müşârun ileyh esbaga'llâhu ni'amehu aleyh hazretleri içün vakf-ı merkûmdan bâb-ı rücû' meftûh olmağın vakfından rücû' ile mülk-i mezbûru ke'l-evvel mülküne bi'l-vekâle istirdâd murâdımdır didikde mütevellî-i mûmâ ileyh cevâbında eğerçi akâr-ı vakfı imâm-ı müşârun ileyh hazretlerinin indinde sahîh [ve] gayr-ı lâzımdır lâkin eimme-i müctehidînden İmâm-ı Sânî Yusuf ve İmâm-ı Sâlis Muhammed bin Hasan eş-Şeybânî hazretleri katlarında sıhhat lüzumu müstelzim olmağın vakf-ı mezbûrun sıhhat ve lüzûmuna hükm olunması matlûbumdur deyu mukâbele idicek hâkim-i muvakki'-i sadr-ı kitâb tûbâ lehu ve hüsne meâb efendi hazretleri fikr-i dakîk ve teemmül-i enîk ile cânib-i vakfı evlâ ve ahrâ görüb İmâm-ı A'zam hazretlerinin kavl-i şerîfleri üzere vakf-ı mezbûrun sıhhatine ve imâmeyn hazerâtlarının mezhebleri üzere lüzûmuna hükm-i şer'î ve kazâ-i mer'î idüb vakf-ı mezbûr sahîh ve lâzım olmağın min-ba'd nakzına mecâl muhâl oldu *Fe-men beddelehu ba'de mâ-semi'ahu fe-innemâ ismuhu ale'llezîne yubeddilûnehu inne'llâhe semî'un alîm* ve ecru'l-vâkıf ale'llâhi'l-Cevvâdi'l-Kerîm innehu hüve'l-birru'r-Rahîm kad vaka'a't-tahrîru fi'l-yevmi'l-hâmis aşere min-Zilka'deti'ş-Şerîfe li-sene tis'a ve seb'în ve mie ve elf min-hicreti men-lehü'l-izzü ve'ş-şeref.

Kad tasarraftü bi-temellükihi ve ene'l-fakîrü'l-muhtâc ilâ-rabbihi'l-Vehhâb Motiş Mustafa bin Abdülkadir rahimehumu'llâh Saray-Bosnevî Şa'bân sene 235.

EK-4. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın 27 Rebiülahir 1181/22 Eylül 1767 Tarihli Vakfiye ve Çeviri Yazısı

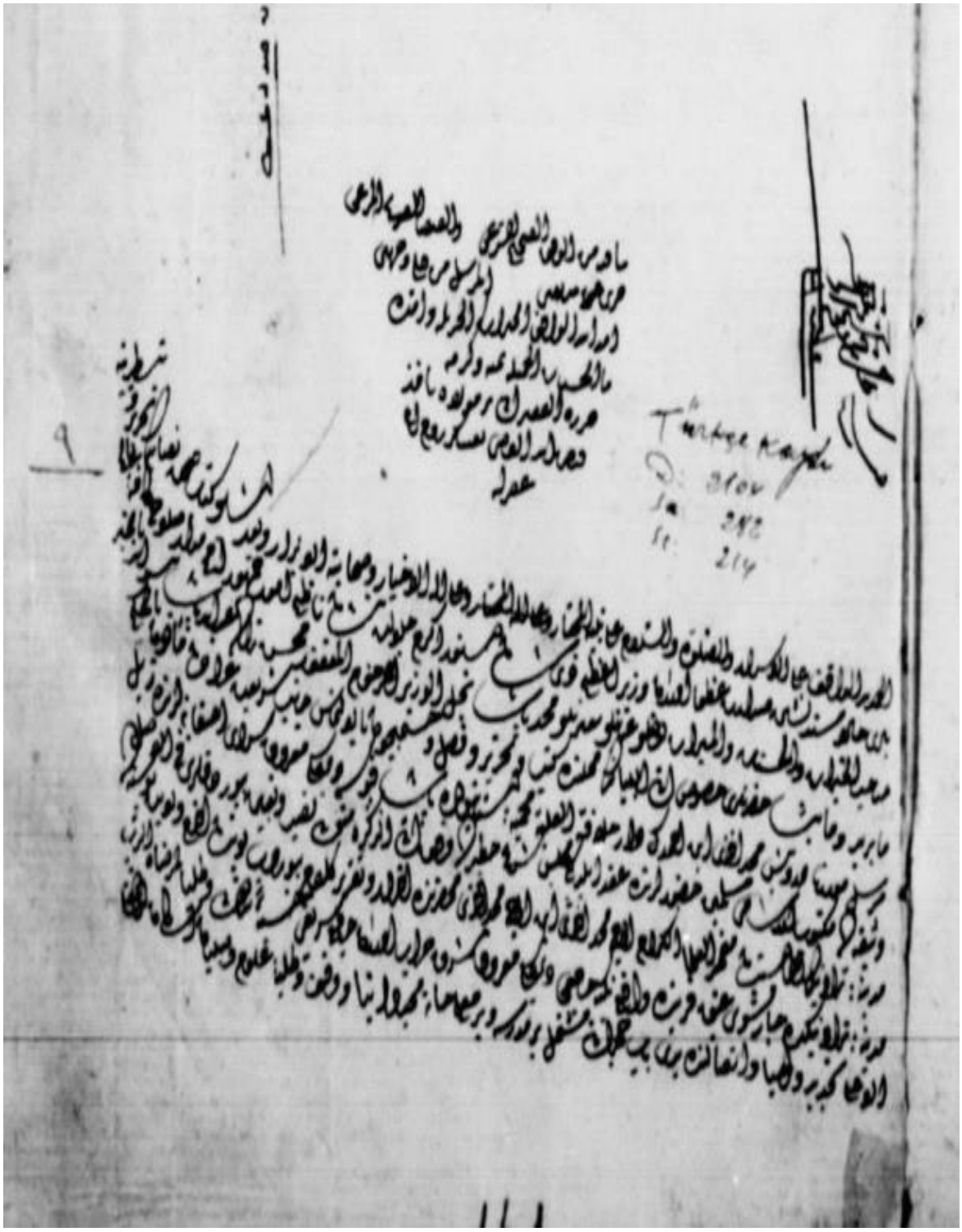

Mâ fihi mine'l-vakfi's-sahîhi'ş-şer'î ve'l-kazâi's-sarîhi'l-mer'î cerâ indî men sikat-i el-mürseli min alâ vecheyni emedda'llâhü'l-vâkıfü'l-hayrâti'l-cezîle ve ebbedehu bi'l-hasenâti'l-cemîle bî-mennihi ve keremihi harrerehu el-fakîr ilâ birri mevlâhu Nafiz Feyzullah el-Kâdî bi-Asker-i Rumeli gufire lehu.

El-hamdü li'llâhi'l-vâkıfu ale'l-esrâr ve's-salâtu ve's-selâmu alâ nebiyyihi'l-muhtâr ve alâ âlihi'l-ahyâr ve sahâbeti'l-ebrâr.

Ve ba'de iş bu kitâb-ı sıhhat-nisâbın tahrîr ve tastîrine bâdî halâ mesned-nişîn-i sadâret-i uzmâ olan Vezîr-i A'zam-ı zişân düstûr-ı ekrem-i celâlet nişân nâzım-ı umûr-ı cumhur-ı ümem medâr-ı salâh-ı kâffe-i âlem sâhibu'l-hayrât ve'l-hasenât ve'l-meberrât devletlü inâyetlü sa'âdetlü Mehmed Paşa necli'l-vezîri'l-merhûmi'l-mağfûr Muhsinzâde Abdullah Paşa yessera'llâhu bi'l-hayr mâ-yürîdu ve mâ yeşâ' hazretleri husus-ı âtî'l-beyânın mahallinde ketb ve tahrîr ve fasl u hasmiyçün bi'l-iltimâs cânib-i şerî'at-ı garrâdan me'zûnen bi'l-hükm mürsel Mevlânâ Derviş Mehmed Efendi ibn Ahmed'in dâru'l-hilâfeti'l-aliyye mahmiyye-i İstanbul'da Paşakapusu demekle ma'rûf saray-ı âsefânelerinde zeyl-i vesîkada mektûbu'l-esâmî müslimîn huzûrlarında akd eylediği meclis-i şer'-i hatîrde vakf-ı âtîü'z-zikre mütevelli nasb ve ta'yîn buyurdukları fi'l-asl medîne-i Travnik ahâlisinden mefharu'l-ulemâi'l-kirâm el-Hâc Mehmet Efendi ibn el-Hâc Mehmed Efendi mahzarında ikrâr ve takrîr-i kelâm buyurub bundan akdem vilâyet-i Bosna'da Medîne-i Travnik'te çarşı-yı atîk kurbunda vâki' Tekke Câmi'i demekle ma'rûf müşrif-i harâb olan câmi'-i şerîfi hasbeten li'llâhi te'âlâ ve taleben li-merzâti'r-rabbi'l-a'lâ tecdîd ve ihyâ' ve ittisâlinde yedi bâb hucurâtı müştemil bir medrese ve bir mu'allimhâne müceddeden binâ' ve vakf ve talebe-i ulûm ve sıbyân iskân olunmakla mârru'z-zikr câmi'-i şerîf ve medrese ve mu'allimhânenin mürtezikaları vezâyifi vesâir levâzımı için atyeb malımdan üç bin guruş ifrâz ve vakf-ı sahîh-i müebbed ve habs-i sarih-i muhalled ile vakf ve habs idüb şöyle ta'yîn-i kuyûd ve tebyîn-i şurût iderim ki meblâğ-ı mezbûr yed-i mütevelli ile ya rehn-i kavî ve yâhut bâ-kefîl-i melî onu on bir buçuk hesâbı üzere bâ-devr-i şer'î istirbâh ve istiğlâl olunub hâsıl olan nemâsından yevmî otuz sağ akçe vazife-i müderris olmak üzere mûmâ-ileyh el-Hâc Mehmed Efendi ahz idüb medrese-i mezbûrede talebe-i ulûma ulûm-i nâfi'a ta'lîm eyleye ve medrese-i mezbûrede hucurâtında sâkin olan talebe-i ulûma her hücreye yevmî altışar akçeden müctemi' olan yevmî kırk iki sağ akçe ta'âm bahâ verilüb talebe-i mezbûre beynlerinde ale's-seviyye taksîm oluna ve yevmî iki sağ akçe vazîfe Molla Hüseyin'e verilüb ol dahi medrese-i mezbûrede bevvâb ola ve yevmî dört sağ akçe vazife mezbûr Molla Hüseyin'e

verilüb ol dahi câmi‘-i mezbûr ve medrese-i merkûmede kayyım ve ferrâş olub kanâdilini îkâd ve hizmet-i lâzımesini edâ eyleye ve yevmî on sağ akçe ile revgan-ı zeyt ve hasır iştira olunub medrese-i mezbûre ve câmi‘-i merkûmede îkad ve ferş oluna ve yevmî altı sağ akçe Şeyh Mehmet Efendiye verilüb ol dahi mu‘allimhâne-i mezbûrede sıbyân-ı müslimîne Kur'ân-ı azîmü’ş-şân ta‘lîm eyleye ve yevmî on sağ akçe vazîfe Ebubekir Efendiye verilüb ol dahi her hafta yevmî selâsede ba‘de salâti’z-zuhur câmi‘-i mezbûrda cemâ‘at-i müslimîne va‘z u nasîhat eyleye ve yevmî altı sağ akçe vazîfe Nuh Efendiye verilüb ol dahi câmi‘-i mezbûrede evkât-ı hamsede cemâ‘at-i müslimîne imâmet eyleye ve yevmî dört sağ akçe vazîfe Molla Hasan’a verilüb ol dahi câmi‘-i mezbûrede müezzin ola ve yevmî altı sağ akçe vazife-i tevliyet olub mütevellî-i mezbûr el-Hâc Mehmet Efendi ahz eyleye ve yevmî altı sağ akçe vazîfe el-Hâc Salih Efendiye verilüb ol dahi vakf-ı mezbûra nâzır ola ve yevmî dokuz sağ akçe İshak Efendiye verilüb ol dahi vakf-ı mezbûra kâtib ola ve yevmî altı sağ akçe vazîfe mezbûr İshak Efendi’nin oğlu Molla İlyas’a verilüb ol dahi vakf-ı mezbûre câbî ola ve nemâ-i mezbûrdan her ne fazla kalur ise yed-i mütevellide hıfz olunub iktizâ eyledikte câmi‘-i mezbûrun ve medrese-i merkûmenin ve mu‘allimhâne-i mezbûrenin ta‘mîrâtına sarf oluna ve vakf-ı mezbûra mârru’z-zikr Travnik’de hâkimü’ş-şer‘ olan efendiler hasbî nâzır olalar ve mârru’z-zikr ashâb-ı vezâyiften fevt olanların vazîfeleri hizmetlerini edâya kâdir evlâd-ı zükûrları olur ise vezâyif-i mezbûre rey’-i hâkimü’ş-şer‘le evlatlarına verile ve edâ-i hizmete kâdir evlâtları olmadıkta ke-zâlik rey’-i hâkimü’ş-şer‘le müstehakkına verile ve mürûr-ı eyyâm ile galle-i mezbûreyi masârif-i mezbûreye sarf müte‘azzir olursa mutlaka fukarâ-yı müslimîne sarf oluna ve şürût-ı mezbûrenin tebdîl ve tağyîri ve taklîl ve teksîri merreten ba‘de uhrâ yedimde ola ve vakf-ı mezbûre mezbûr el-Hâc Mehmed Efendi vazîfe-i mersûmesiyle hayatta oldukça mütevelli olub vefât itdikde tevliyet-i mezbûreyi rü’yete kâdir evlâd-ı zükûru olursa tevliyet-i mezbûre rey’-i hâkimü’ş-şer‘le evlâd-ı zükûrunun ekber ve erşedine verile ve ber-minvâl-i muharrer evlâd-ı zükûru olmadıkta ke-zâlik rey’-i hâkimü’ş-şer‘ ile medîne-i mezbûre ahâlisinden bir müstakîm ve mütedeyyin kimesne vakf-ı mezbûra mütevelli nasb ve ta‘yîn oluna deyü ta‘yîn-i kuyûd ve tebyîn-i şurût birle meblâğ-ı mevkuf-ı mezbûr üç bin guruş vakfiyyet üzere mütevelli-i mezbûr el-Hâc Mehmed Efendiye teslîm ol dahi bi’t-tevliye ahz ve kabz ve tesellüm eyledi buyurduklarında gıbbe’t-tasdîku’ş-şer‘î vâkıf-ı müşârun-ileyh hazretleri yine meclis-i ma‘kûd-ı mezbûrda mütevelli-i mezbûr el-Hâc Mehmet Efendi mahzarında iâde-i kelâm buyurub vakf-ı nukud ve zımnında olan şurût ve kuyûd eimme-i selâse-i nehârîr aleyhim rahmetü’l-Melikü’l-Kadîr katlarında sahîh olmadığı ecîlden vakf-ı mezbûrdan rücu‘ birle meblağ-ı mezbûru mütevellî-i mezbûrdan istirdâd

buyurduklarında mütevelli-i mezbûr cevâba mütesaddî olub fi'l-vâki‘ hâl bast buyurulan minvâl üzeredir lâkin hazret-i İmâm Züfer aleyhi rahmeti'l-Melikü'l-ekberden vakf-ı nukudun ve zımnında olan şurût ve kuyûdun sıhhatini rivâyet iden İmâm Ensârî aleyhi rahmetü'l-Bârî kavl-i şerîfi üzere sahîh olduğuna binâen redden imtinâ‘ ve mevlânâ-yı mezbûr huzûrunda müterâfi‘ân ve fasl u hasme mültemisân olduklarından mevlâna-yı mezbûr dahi cânib-i vakfa nazar ve mubtil-i hayr olmaktan hazer idüb İmâm Ensârî müşârun ileyh hazretlerinin kavl-i şerîfi üzere vakf-ı mezbûrun sıhhatine ba‘de'l-hükm vâkıf-ı müşârun-ileyh hazretleri yine iâde-i kelâm buyurub gerçi hükm-i mezbûr ile vakf-ı mezbûr sahîh oldu lâkin imâm-ı evvel Ebu Hanife Numan bin Sabit hazretleri katında sıhhat lüzûmu müstelzim olmamağla binâen aleyh vakf-ı mezbûrdan rücu‘ ile meblağ-ı mezbûru mütevelli-i merkûmdan istirdâd buyurduklarında mütevellî-i mezbûr yine cevâba mütesaddî olub fi'l-vâki‘ hâl bast buyrulan minvâl üzeredir lâkin kavl-i mezbûr ile vakf-ı mezbûrun sıhhatine hükm olunmamağla imâmeyn-i hümâmeyn re'y-i şerîflerinde sıhhat lüzûmu müstelzim olduğuna binâen vakf-ı mezbûrun lüzûmuna dahi hükm taleb iderim deyü mevlâna-yı mezbûr huzûrunda müterâfi‘ân ve fasl u hasme kezalik mültemisân olduklarında mevlâna-yı mezbûr dahi âlimen bi'l-hilâfi'l-vâki‘ beyne'l-eimmeti'l-eslâf vakf-ı mezbûrun lüzûmuna dahi hükm-i sahîh-i şer‘î ve kazâ-i sarîh-i mer‘î idüb min ba‘d vakf-ı mezbûr sahîh ve lâzım olduğunu mevlâna-yı mezbûr ma‘an meb‘ûs ümenâ-i şer‘le meclis-i şer‘a gelüb alâ vuku‘ihi inhâ ve takrîr itmeğin mâ vaka‘ bi'l-iltimâs ketb olundu fe men beddelehu ba‘de mâ semi‘ahu fe-innemâ ismihu ale'llezîne yübeddilûnehu inna'llâhe semî‘un alîm ve ecre'l-vakıfu ale'l-Hayyi'l-Kayyûm cerâ zâlike ve hurrire fi'1-yevmi's-sâbi‘ ve'l-ışrîn min şehr-i Rebî‘ulâhir li-sene ihdâ ve semânîn ve mie ve elf min hicreti men lehü'l-izzü ve'ş-şeref.

Şuhûdü'l-hâl

Umdetü erbâbü't-tahrîr ve'l-kalem zübdetü ashâbü't-tastîr ve'r-rakam sâbıkan Ruznamçe-i evvel izzetlü sa‘âdetlü Ahmed Bey Efendi hazretleri, Umdetü'l-emâcid ve'l-ekârim zü'l-hâl müstecmi‘u'l-mecâlis ve'l-mekârim halâ Serçavuşân izzetlü es-Seyyid Osman Ağa, Mefharu'l-emâsil ve'l-akrân Mehmed Ağa ibn Abdullah Hazinedâr-ı hazret-i Sadrazam-ı müşârun-ileyh, Mefharu'l-akrân MehmedAğa ibn İbrahim Ağa-yı Selâm Hazret-i Sadrazam-ı müşârun ileyh, Mefharü'l-akrân Mühürdar Mehmed Ağa, Fahrü'l-akrân Kâtib-i Hazîne Hasan Efendi, Fahrü'l-akrân Süleyman Ağa Kethüdâ-yı Bevvâbân ve gayrühüm mine'l-hâzırîn.

EK-5. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın gurre-i Muharrem 1182/18 Mayıs 1768 tarihli vakfiye ve çeviri yazısı

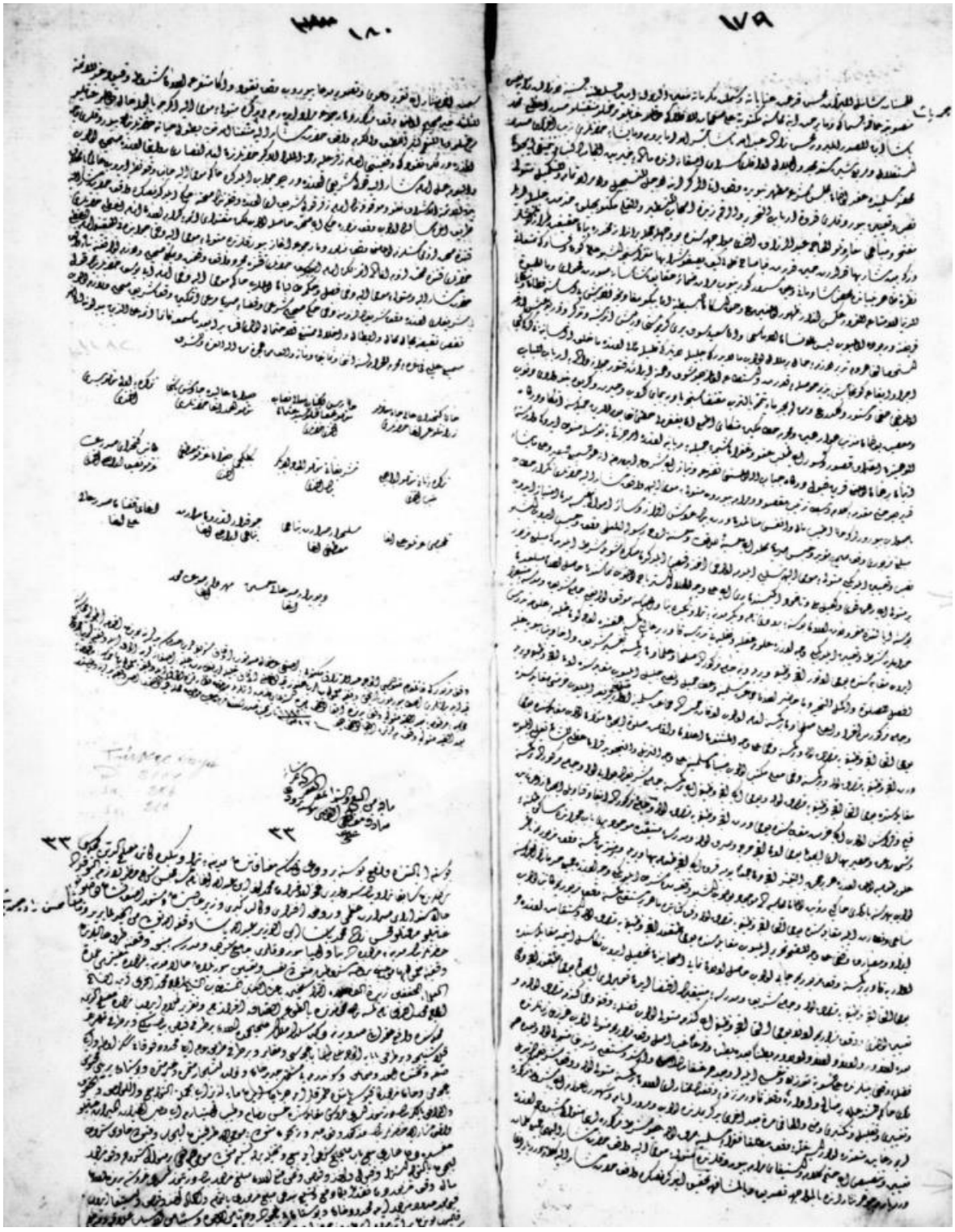

Hasbiya’llâhu vahdehu ve kefâ

Kad şâhe hazreti’s-sadru’l-vâkıf yenbû‘ zülâli’l-ma‘ârifi medda’llâhu zıllehu’l-vârisi ve haffehu bi-sunûfi’l-avâtıfi bi-cemî‘-i mâ nuzzime fi-sımti’t-tahrîri ve sata‘a min üfkı hüsnü’t-ta‘bîr min ferâidi asli’l vakfı ve’t-tesbîl ve levâmi‘i’ş-şurûti ale’t-tafsîl ve kad halethu evşâhu’t-tescîli ba‘de’l-vukûfi alâ mâ aleyhi’t-ta‘dîl fe’l-yedûru sâhibu’l-hayri’l-celîl ve alâihi’l- cemîl haysü basata mevâidü’n-ni‘ami ve ervâ itâşe’l-melcûm tasfü’l-keremi hâyizi’s-sadâreti’l-uzmâ bi’l-istihkâk ve tevkîli fî-müfîdi’l-umur ale’l-ıtlâk ve’l-muhsinü’llezî lem yurâ misluhu fi’l-âfâki ce‘ala’llâhu sa‘ye vâkıfuhu meşkûren mâ-dâmeti’l-âvân bi-hürmeti resûlinâ Muhammed nebiyyi âhiri’z-zamân salla’llâhu aleyhi ve alâ âlihi ve’l-lezine’t-tebe‘ûhum bi-ihsânihi li şerefe bi-imzâihi’l-abdü’l-fakîr ila’llâhi’l-aliyyi’l-alâ Ali bin Mustafa el-Memuru bi-rü’yeti umûri’l-evkâf gufire lehüma.

El-Hamdüli’llâhi’l-muvaffak-ı bi’l-hayrât ve’l-mülhim-i bi’z-zamâiri fi‘lü’l-hasenâti’l-vâkıfu ale’n-niyâti’s-sâdıkât el-mürşidü ibâdihi ile’r-reşâd bi’l-âyâti’l-beyyinât sübhânehu mâ a‘zame şânuhu ve ebhere burhânehu haysü hedâ bi’r-rusuli ilâ akvami’s-sübûli husûsen bi-ecmelihim ve nusûsen bi-ekmelihim Muhammedin el-meb‘ûsu bi’l-beşeri ve ilâhunâ el-men‘ûtu bi-teşrîfi kâbe kavseyni ev ednâ fe-ragibe’l-ümmetü ilâ temessüki habli’l-ümmeti ve keşfü’l-lesemeti an vücûhi harâidü’l-himme aleyhi mine’s-salavâti ebhâhâ ve mine’t-tahiyyâti enmâhâ ve alâ âlîhi ve ashâbihi ve ezvâcihi ve etbâ’ihi ve alâ sâirü’l-enbiyâi ve’l-mürselîn ve âlihim ve sahbihim ecma‘în fe ba‘de bâdi‘-i nazm-ı vesîkati garrâ ve bâisu resm-i nemîka-i zehrâ fermân-ı fermâ-yı kişver-i sadâret-i uzmâ ve zîb-efzâ-yı hıtta-i vekâlet-i kübrâ vezir-i aristo tedbîr ve müşîr-i felâtuni nazîr câmi‘ü’l-kemâlâti’s-seyfiyyeti ve’l-kalemiyye mâni‘u’l-hîyâlati’l-hademiyyeti ve’l-haşemiyyeti mâilü’l-hasenâti’ş şâmilü’l-meberrât Muhsin kad ammet inâyatuhu ve şemilet mekramâtihi mu‘înü’d-devleti emînü’s-saltanati’s-seniyye lâ-zâlet râyetü nasrihi mansûbeten alâ gummeti’s-simâk ve mâ berihat âyetuhu mehâsinihi mektûbeten alâ safahâti’l-eflâk devletlü inâyetlü merhametlü menkîbetlü Sadrâzam Mehmed Paşa ibnü’s-sadru’l-mebrûr Muhsinzâde Abdullah Paşa yessera’llâhu mâ yerûmu ve mâ yeşâ’ hazretleri zîb-efzâ-yı sadr-ı istiklâl ve murabbâ‘-nüşîn-i mesned-i mecd-ı iclâl oldukları saray-ı âsefânelerinde mâdde-i hayriyet encâmın ketb ve tenmîki için mahzar-ı müslimînde akd olunan meclis-i şer‘-i mutahhar-i nebevîde vakf-ı âtîü’z-zikrlerine li-ecli’t-tescîl ve li-emri’l-itmâma ve’t-tekmîl mütevelli nasb ve ta‘yîn buyurdukları kıdvetü erbâbü’t-tahrîr ve’r-rakam zübdetü ashâbü’t-tastîr ve’l-kalem mektubçuluk hizmet-i celîleleriyle müftehir ve mübâhî sa‘âdetlü

el-Hâc Abdürrezak Efendi muvâcehesinde bu vechile hacle berandâz-mahdere beyân-ı hakîkat tırâz olmuşlardır ki beyt:

Şâribühâ kad kederet hîn-i kudret

Fe-yasâha külli li-keyfin yesufû şerâbuhâ

muktezâsınca işbu âlem-i kevn u fesâdın temettü‘ât nazre-i zâhir bünyânda mahz-ı şâdumânî ve ayn-i sürûr görünüb mir’at-ı zamâiri hakâyık şinâsane suret-i fehvâ-yı ve me’l-hayatü’d-dünyâ illâ metâ‘u’l-gurûr aks-i endâz-ı zuhûr olmağın ve hakk-ı iskâni’l-basîtati en yebkû mefâdınca alâyiş-i bî-esâsına kuttân ve sükkânı farizaten ve rubûde olmayub leyse li’l-insânu illâ mâ sa‘â ve enne sa‘yehu sevfe yürâ kerîmesini derpiş-i endişe ve tezekkür ve zerî‘a-i ayş-i ergâ istihsâlini her dem tedebbür-i lâzime-i hâl-i pür-melâl olub malâ yüdriku celîlehu lâ yütrekü kalîlehu me‘âli üzere mâ hulika lehu insaniyetini gereği gibi icrâ ve ibkâ güncâ-beş pezîr havsala-i kudret ve istitâ‘ olmaz deyü şevk u himmete îrâs-fütûr cevâz-dâde-i erbâb-ı elbâb olmadığı hafî ve mestûr değildir ve men lem yecid mâen teteyemmemü bi’t-türâb muktezâsınca bâdiye-peymâ-yı kürûb ve hayret ve giride-i bend-i vâdi-i zünûb ve ma‘siyet bulunan müznib-i havârhîn ve mücrim-i hatâ-mekkîn müttekâ-yı etma‘-ı en yağfire li-hatîetin yevmü’d-dîn cemîlesine ittikâ ve dergâh-ı ulûhiyyetten i‘tirâf-ı kusûr ve kûsur ile taleb-i afv u Gufrân şîme-i cemîle-i rabbâniyye üzere emr-i cüz’îye tevessüle menût idüği vâreste-i etyân-ı burhân olmağla karîn-i kabul-i dergâh-ı cenâb-ı ilâh olmasını tadarru‘ ve niyâz ile şuru‘ iderim innehu hüve’s-semî‘u’l-Basîr ve alâ mâ yeşâ’u kadîr deyü hatm-i mukaddime-i kelâm ve bast-ı tertîb-i maksûd ve merâm buyurub mütevelli-i mûmâ-ileyh vâkıf-ı müşârun-ileyh hazretleri tekrâr hitâb-ı bâ-sevâb buyururlar ki halâ atyeb-i mâl ve enfes-i menâlimden dört bin kuruş ifrâz ve sâir emvâl-i nefîsemden imtiyâz idüb meblâğ-ı mezbûru vakf-ı sahih-i müebbed ve habs-i sarîh-i muhalled ile hasbeten li’llâhi te‘âlâ ve haseneten li-rûh-i resûlihi’l-mu‘allâ vakf ve habs idüb iş bu nasb ve ta‘yîn eylediğim mütevelli-i mûmâ-ileyhe teslîm eyledim ol dahi ahz ve kabz eyledikten sonra şöyle şart eyledim ki meblâğ-ı mezbûr yed-i mütevelli ile rehn-i kavî ve kefil-i melî veyâhud ikisinden biri ile alâ vechi’l-helâl istirbâh olunub nemâsından hâsıl olan meblâğdan Bosna Eyâletinde makarr-ı vilayet olan Bosna Brodi nâm-ı diğer medîne-i Travnik’de binâ‘ ve ihyâsına muvaffak olduğum câmi‘-i şerîf ve medrese-i münîfin hüddâmlarına şart ve ta‘yîn eylediğim vech üzere ulûm-ı akliyye ve nakliyyeyi tedrîse kâdir bir âlim kimesne haftada üç gün talebe-i ulûma tedrîs idüb

mukâbelesinde yevmî otuz akçe vazîfe verile ve yine câmi‘-i mezkûrda sulehâ ve ulemâdan bir kimesne tefsir-i şerîf ve ehâdis-i nebeviyye aleyhi afdalü’s-salât ve ekmelü’t-tahiyyeden hâzır olan cemâ‘at-ı müslimîne va‘z-ı cemîl ve nush-ı celîl eyleyüb mukâbelesinde on akçe vazîfe verile ve câmi‘-i mezkûrumda akre’ ve a‘lem-i sulehâdan bir kimesne imâm olub evkât-ı hamsede cemâ‘at-i müslimîne edâ-i salât-ı farîza eyleyüb hizmeti mukâbelesinde yevmî altı akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve bir kimesne dahi alâ vechi’l-mesnûn i‘lân ve ikâmet-i salât için müezzin olub mukâbelesinde yevmî dört akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve bir kimesne dahi mu‘allim-i mekteb olub sıbyân-ı müs1imîne alâ vechi’t-tertîl ve’t-tecvîd Kur’ân-ı azîmü’ş-şân ta‘lîm eyleyüb mukâbelesinde yevmî altı akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve yevmî iki akçe vazîfe ile bir kimesne câmi‘-i şerîfin bevvâbı ola ve câmi‘-i mezkûrda bir kimesne kayyım ve ferrâş olub iki hizmet mukâbelesinde yevmî dört akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve câmi‘-i mezkûrda îkâd-ı kanâdil için revgan-ı zeyt ve şem‘-i revgan ve hasır bahâları için yevmî on akçe harc ve sarf oluna ve medrese-i münîfde mevcûd yedi bâb hücerâtta sâkin talebe-i ulûma ta‘âmiye olmak üzere her bir hücreye altışar akçeden cem‘an yevmîye kırk iki akçe ta‘âm bahâ verile ve bir mütedeyyin kimesne vakf-ı mezbûruma nâzır olub beher sene bâ-re’y-i hâkim rü’yet olunan muhâsebede mevcûd bulunub iş bu vakfiyemde şart eylediğim vech üzere cemî‘-i hidemâtın icrâsına sâ‘y ve nezâret eyleye mukâbelesinde yevmî altı akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve fenn-i kitâbetde mâhir bir müstakîm kimesne vakf-ı mezbûruma kâtib olub îrâd ve mesârif-i vakfı alâ vechi’s-sıhha tahrîr eyleyüb mukâbelesinde yevmî dokuz akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve istikâmet üzere idâreye kâdir bir kimesne vakf-ı mezbûruma câbî olub hâsıl olan nemâyı ashâbından tahsîl idüb tekâsül itmeye mukâbelesinde yevmî altı akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve câmi‘-i şerîf ve medrese-i münîfin iktizâ iden ta‘mîrleri için yevmî dokuz akçe dahi ta‘yîn olundu ve vakf-ı mezbûruma evvelâ yevmî altı akçe vazîfe ile kendim mütevelli olub fazla-i vakfa dahi kendim mutasarrıf olam ve ba‘dehu evlâdım ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdım batnen ba‘de batnin ve fer‘an gıbbe aslin vakf-ı mezbûruma mütevelli olub her biri zamanlarında fazla-i vakfı beynlerinde ale’s-seviyye tevzi‘ ve taksîm eyleyeler ve ba‘dehum utekâmın aslah ve erşed ve müstakîm ve mütedeyyini mütevelli ola ve ba‘dehum re’y-i hâkimü’ş-şer‘le bir sâlih ve idâre-i vakfa kâdir mürtezika-i vakfın muhtârları olan bir kimesne mütevelli ola ve vakf-ı şerîfimin tebdîl ve tağyîri ve taklîl ve teksîri ve zam ve ilhâkı merreten ba‘de uhrâ yed-i kerîmlerinde olub ve mürur-ı eyyâm ve şuhûr-ı a‘vâm ile şurût-ı mezkûrelerime ri‘âyet müte‘azzire olur ise galle-i vakf mutlaka fukarâ-i müslimîne sarf oluna deyü şart-ı

mezkûrelerini minvâl-i meşrûh üzere ta‘yîn ve tansîs ile hatm-i kelâm ve istîfâ-yı merâm buyurduklarında mütevelli-i mûmâ-ileyh vâkıf-ı hazret-i müşârun-ileyhi cemî‘-i kelimât-ı dürer-bâr ve cevher nisârlarında bi’l-muvâcehe tasdîk ve bi’l-müşâfaha tahkîk itdikden sonra vâkıf-ı hazret-i müşârun-ileyh kelâmı dürer-bârlarını semt-i âhere nîsâr ile takrîr-i da‘vâ ve tasvîr-i müdde‘a buyurub vakf-ı nukud ve ana müteferri‘ olan şurût ve kuyûd inde’l-eimmeti’s-selâse gayrı sahîh olmağın vakf-ı mezkûrdan rücu‘ murâd iderim dedikde mütevelli-i mûmâ-ileyh eğerçi bi’l-cümle hâl devletlü inâyetlü merhametlü veliyyü’n-ni‘am kesîru’l-lütuf ve’l-kerem vâkıf-ı hazret-i müşârun-ileyh mettağna’lâahu te‘âlâ bi-tûli hayâtehu hazretlerinin buyurdukları vech üzeredir lâkin nukudun vakfiyyetini İmâm Züfer aleyhi rahmetü’l-melikü’l-ekber hazretlerinden İmâm Ensârî rivâyeti üzere sahîh olub ve el-yevm amel imâm-ı müşârun-ileyh kavl-i şerîfi üzeredir deyü cevâb eyledikte hâkim-i mûmâ-ileyh cânib-i vakfa nazar idüb âlimen bi’l-hilâfi beyne’l-eimmeti’l-eşrâf nukud-ı mevkûfenin İmâm Züfer kavl-i şerîfleri üzere vakfiyetinin sıhhatine hükm eyledikten sonra vâkıf-ı hazret-i müşârun-ileyh tarik-i âhere sâlik olub vakf-ı mezbûre hükm ile sıhhat hâsıl olub lâkin muktezâ-yı eimme-i kirâm olan İmâm-ı Azam hazretleri katında sıhhat lüzûmu müstelzim olmamağla vakf-ı mezbûrdan rücu‘a âğâz buyurduklarında mütevelli-i mûmâ-ileyh dahi cevâbında fi’l-hakîka İmâm-ı Azam hazretleri katında sıhhate lüzûm ifâde etmez lâkin İmâm-ı Ebu Yusuf hazretleri katında mücerred vâkıf vakf et demekle sahîh ve lâzım olduğuna binâen vâkıf hazret-i müşârun-ileyh ve mütevelli-i mûmâ-ileyh dahi fasl u hükme tâlibân olmaları hâkim-i mûmâ-ileyh dahi İmâm Ebu Yusuf hazretlerinin kavl-i şerîfleri üzere vakf-ı şerîfin lüzûmuna dahi hükm-i sahih-i şer‘î ve kazâ-i sarîh-i mer‘î itmegin vakf-ı şerîf sahîh ve lâzım olub nakz u nakıza mecâl-ı muhâl ve ibtâl ve ihlâli mümteni‘ü’l-ihtimâl oldu Fe men beddelehu ba‘de mâ semi‘ahu fe innemâ ismihu ale’llezîne yübeddilûnehu inna’llâhe semî‘un alîm fi-Gurre-i Muharremu’l-harâm li-sene isnâ ve semânîn ve mie ve elf min hicreti men lehü’l-izzü ve’ş-şeref.

Şuhûdü’l-hâl

Hâlâ Kethüdâyı Âlicâh Sa‘âdetlü Zerâfetlü Ömer Ağa Hazretleri, Hâlâ Reîsü’l-Küttâb Me‘âlî Nisâb Sa‘âdetlü Mehâfetlü Seyyid Osman Efendi Hazretleri, Divânı Âlîde Çavuşbaşı Sa‘âdetlü Ahmet Ağa Hazretleri, Tezkire-i ulâ Sa‘âdetlü Seydî Efendi, Tezkire-i Sânî Semâhatlü İbrahim Münib Efendi, Teşrifâtî Semâhatlü el-Hâc Ebubekir Beyefendi, Beylikci Divan İzzetlü Mustafa Efendi, Kâtib Kethüdâ-yı Sadr-ı Âli İzzetlü Nasif İbrahim Efendi, Telhîsi İzzetlü Ali Ağa, Silâhdâr-ı Sadâret-Penâhi Mustafa Ağa, Çukadâr-ı

Enderûn-ı Sadâret-Penâhî İbrahim Ağa, Ağa-yı Kuzât-ı Sadr-ı Âli Ali Ağa, Dividdâr-ı Sadr-ı Âli Hüseyin Ağa, Mühürdâr-ı Sadr-ı Âli Mehmet Ağa

Vakf-ı mezbûrun kaymakâm-ı mütevellisi el-Hâc Abdürrezzak Mektûbi-i Asâfî arzuhâl sunub evkâf-ı şerîfeleri hademesi yedlerine bundan akdem Anadolu Muhâsebesine kayd ile berâtları i‘tâ buyrulub ancak vakfiyye-i ma‘mûlün bihâları henüz kayd olunmamağla evkâf-ı celîleleri Nezâret-i aliyye-i âsefânelerine ilhâk ile vakfiyyeleri müceddeden muhâsebe-i merkûmeye ba‘de’l-kayd mütevelli-i vakf yedinde ibkâ olunmak bâbında istid‘â-yı inâyet ctmeleriyle mûcebince nezâretimize ilhâk ile vakfiyye-i ma‘mûlün bihâ muhâsebe-i merkûmeye ba‘de’l-kayd mütevelli-i vakf yedlerinde ibkâ olunmak deyü Fi 27 Safer sene 1182 târihinde sâdır olan fermân-ı âlî mûcebince mahalline kayd olunub asıl vakfiyye yedlerine verilmiştir.

EK-6. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın 15 Muharrem 1182/1 Haziran 1768 Tarihli Mübayaa Hücceti ve Çeviri Yazısı

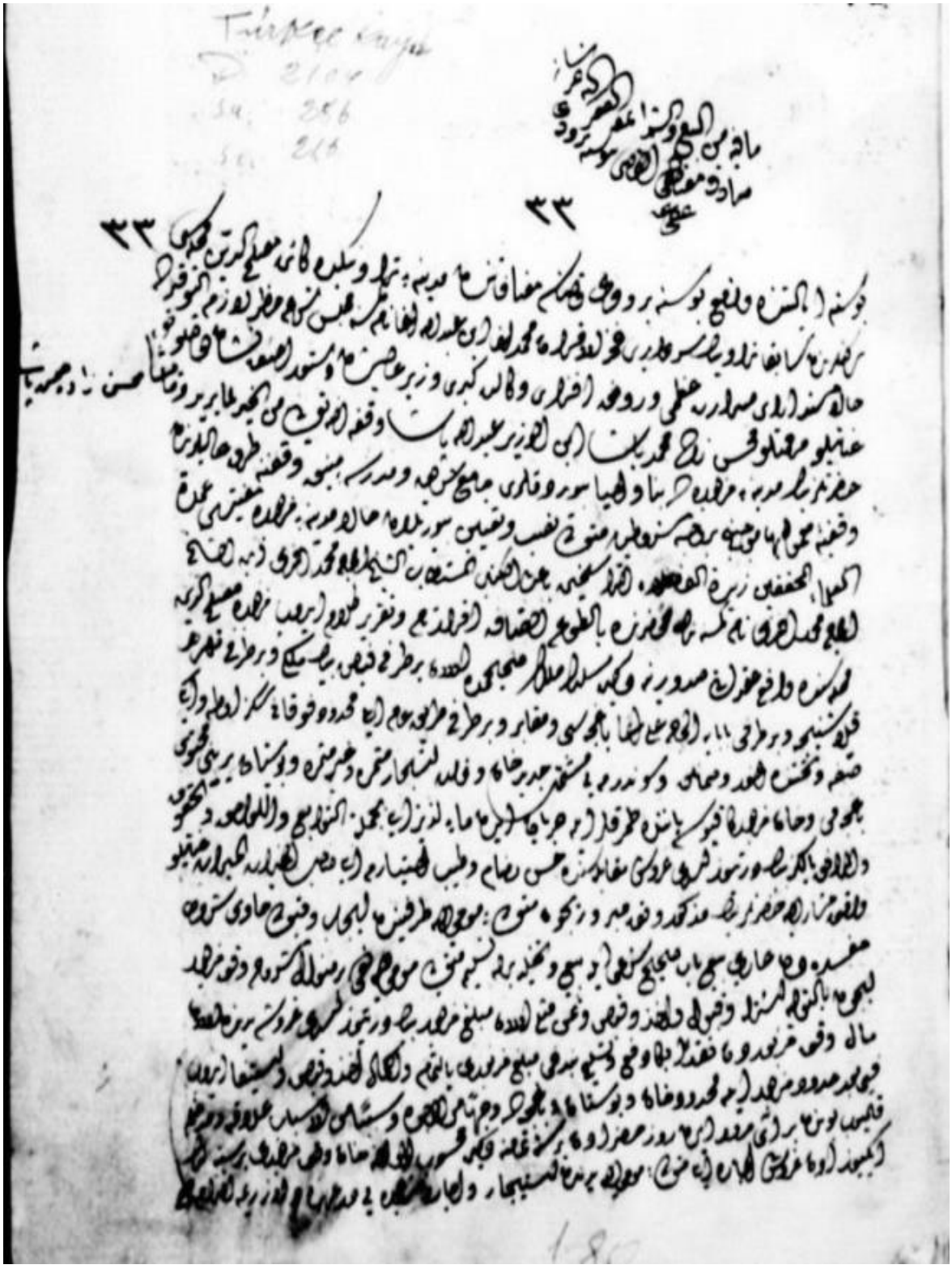

Mafihi minel bey‘i ve’ş-şirâ‘ nemekatü’l-fakir ileyhi azze şanühü Sadık Mustafa el-kadı bi-Bosna Brodi ufiye anhü.

Bosna eyaletinde vâki‘ Bosna Brodi kazası muzâfâtından medine-i Travnik’te kâin Müslihüddin mahallesi sakinlerinden sâbıkan Travnik serdarı fahrü’l-akran Mehmet Ağa ibn Abdullah nâm kimesne meclisi şer‘i hatir lâzimü’t-tevkirde halâ mesned-ârâ-yı sadâret-i uzmâ ve revnak-efzâ-yı vekâlet-i kübra vezir-i âlîşan düstûr-ı âsaf-nişan devletlü inayetlü merhametlü Muhsinzâde Mehmed Paşa ibni’l vezir Abdullah Paşa vakafekahullahi tealâ mine’l-hayr lima yüridü vema yeşa‘ hazretlerinin medine-i mezbûrede bina‘ ve ihyâ‘ buyurdukları câmi‘-i şerîf ve medrese-i münîf vakfına tarafı âlîlerinden vakfiyye-i mamulün biha mucebince ber-vech-i meşrutiyet mütevelli nasb ve ta‘yîn buyrulan halâ medine-i mezbûre müftüsü umdetü’l ulemai’l muhaffifin zübdetü’l fuzelâi’r-rasîhin bâisü’l kitabü’l müstetâb eş-şeyh el-Hac Mehmed Efendi ibn eş-şeyh el-Hac Mehmet Efendi nâm kimesnenin mahzarında bi’t-tavissaf ikrâr-ı tam ve takrîr-i kelâm idüb mezbûre Müslihüddin mahallesinde vâki‘ akd-i âti sudûruna değin silk-i mülk-i sahîhimde olan bir tarafı Feyyaz Bey mülkü ve bir tarafı nehr-i Kılaşnice ve bir tarafı Babaye el-Hac Ali Ağa bahçesi ve mekâbir ve bir tarafı tarik-i âmm ile mahdûd fevkanî sekiz oda ve iki sofa ve tahtında ahur ve samanlık ve sundurma-yı müştemil cedîd han ve zâtî eşcar-ı müsmire ve gayr-i müsmire ve bostan yerini muhtevî bahçemi ve han-ı mezbûrun kapusu yanında tomrıklar ile cereyan iden maî lezizlerini bi-cümleti’t-tevâbi‘ ve’l-levâhik ve’l-hukuk ve’l-merâfık yalnız bin dört yüz esedî guruş mukabelesinde hüsn-i rızam ve tayyib ihtiyârım ile sahibü’l hayrati’l müberrat inayetlü vâkıf-ı müşârün-ileyh hazretlerinin mezkûr vakf-ı mebruriyçün mütevelli-i mûmâ-ileyh tarafından îcâb ve kabûlü hâvî şürûtu müfsideden âri bey‘-i bat-ı sahihi şer‘î ile bey‘ ve tahliye birle teslîm-i mütevelli-i mûmâ-ileyh dahi ber-minvâl-i meşrûh vakf-ı mezbûr için bi’t-tevliye iştirâ‘ ve kabûl ve ahz ve kabz ve semeni misli olan meblağ-ı mezbûr bin dört yüz esedî guruşa yedinde olan mal-ı vakf-ı mezbûrdan nakden bana def‘ ve teslîm ben dahi meblâğ-ı mezbûru bi’t-temam ve’l-kemâl ahz u kabz ve istifa idüb fî mâ ba‘d hudud-ı mezbûr ile mahdûd han ve bostan ve bahçede vechen mine’l-vücûh ve sebeben mine’l-esbâb alâka ve medhalim kalmayub bundan bir ay mürûr iden rûz-ı hazerlerden bir sene tamamına değin mahsûb olmak üzere han-ı vakf-ı mezbûru bir senelik iki yüz on guruş îcâre ile mütevelli-i mûmâ-ileyh yedinden istîcâr ve îcâre-i mezbûre-i deruhde ve üzerime iltizam eyledim dedikde gıbbe’t-tasdik ve’t-tahkik mâ hüvel

vak‘a bi’t-taleb ketb ve imlâ ve yedd-i talibe vaz‘ ve itâ olundu. Fi’l-yevmi’l hamis aşer min Muharremi’l-haram lisene isna ve semanin ve mie ve elf.

Şuhudü’l-hâl

Berber Ali Beşe an mahalle-i Semke. Molla Hasan vekil-i imam-ı mahalle-i Semke. İlyas Efendi Câbî Nuh halife el-imam. Ebubekir Efendi el-vaiz. İshak Efendi el-kâtib. Fahrü’l-kuzât Ebubekir Efendi münfasıl-ı bakıyye-i Kostaniçe. Fahrü’l-müderrisin el-Hac Salih Efendi. Muhzır Ali Beşe. Muhzır İbrahim Beşe. Hüseyin Beşe el-hâdim. Garib Mustafa el-hâdim. Ömer Beşe bin Ali Beşe an mahalle-i el-Hac Hasan. Molla Osman el-hâdim. Berber Hamza Beşe an mahalle-i el-Hac Hasan. Ahmet Efendi ibn İshak Efendi. Ve gayrühüm.

EK-7. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın 11 Zilkade1183/8 Mart 1770 Tarihli Mübayaa Hücceti ve Çeviri Yazısı

Mafihi minel bey‘i ve’ş-şira‘ harrerehu’l-fakir ileyhi azze şanühu Kışlakizade Rüştü Süleyman el-kadı bi-Bosna Brodi ufiye anhü.

Fi’l-asl Derbent Kalesi sakinlerinden olub medine-i Travnik’te misâfireten mevcûd olan fahrü’l-eşbâh Hüseyin kethüda ibn Hüseyin kethüda nâm kimesne meclis-i şer‘-i hatîr,

lâzimü’t-tevkirde medine-i mezbûrede hayratı vâki‘ sadr-ı a‘zam esbak düstûru mükerrem müşîr-i müfehhim nazım-ı nizâmü’l-alem müdebbir-i umûr-ı cumhurü’l ümem râfi‘ ilâmü’l adl ve’l-insaf dâfi‘ zulem izzulûm ve’l-i‘tak asef-i deveran-ı zaman basıtü’l emn ve’l-eman namüsü’s-saltanati’l fahire naturü’l hilâfeti’l bahire müdebbir-i memalikü’d-dünya mazhar-ı kelimetu’l-lâhi’l ulyâ elmahfufu bisunufil melikil mennan devletlü inayetlü kerametlü Muhsinzâde Hazreti Mehmed Paşa eazzallahü ensarehu lâzâlet eyalet-i izz u celâlûhu fi sahafatil eyyam ve’ş-şuhur mesturetü dirayet-i baht ve ikbalehu fi tabakatil avam vedduhuri menşurehu hazretlerinin taraf-ı bahirü’ş-şereflerinden evkafına nasb ve ta‘yîn buyurdukları mütevellisi medine-i mezbûrede mezûn-ı bi’l-iftâ umdetü’l ulemail muhakkıkîn eş-şeyh el-Hac Mehmed Efendi bin el-Hac Mehmet Efendi zîde fazlühûnun mahzarında bi’t-tav‘ ikrâr-ı tam ve takrir-i kelâm idüb medine-i mezbûrede Müslihüddin mahallesinde vâki‘ bir tarafı hazreti müşârün-ileyhin vakıf hanı ve bir tarafı Halil Beşe menzili ve bahçesi ve bir tarafı muallim el-Hac Ali Efendi’nin arsası ve bazen müteveffa tezkereci Ali Efendi’nin oğulları bahçesi malumü’l-hudûd ve’l-müştemilat silk-i mülkimde münselik olan harabe müşrif menzil ve ittisâlinde bir mikdar çayırımı canibi vakf-ı mezbûr için yalnız yüz otuz guruş mukabelesinde tarafeynden icâb ve kabûlü hâvî şürutu müfsideden âri bey‘i bat-ı sahîhi şer‘î ile bey‘ ve teslîm ve semen-i mezbûrunu mütevelli-i mûmâ-ileyhimin yedinden bi’t-temam ve’l-kemâl ahz u kabz eyledim ol dahi vakf-ı mezbûr için iştirâ‘ ve kabûl ve kabz etmekle fî mâ ba‘d mülk-i menzil-i mahdûd-ı mezbûrede ve çayırda benim alâkam ve medhalim kalmayub vakf-ı mezbûrun mülk-i müşterasıdır. Mütevelli-i mûmâ-ileyh vakfiyyet üzere mutasarrıf olsun dedikte gıbbe’t-tasdiku’ş-şer‘î mâ hüve’l-vak‘a bi’t-taleb yedine ketb ve imlâ olundu. Hurrire zâlik ve cera inde zâlik fi’l-yevmi’l-hadi aşere min şehri Zi’l-ka‘deti’ş-şerife lisene selâs ve semanin ve mie ve elf bilizzi veşşeref.

Şuhudü’l-hâl

Gazzaz Mehmet Beşe an Müslihüddin. Dellalbaşı Abdullah Beşe. Mefharü’l kuzati’l kiram Salih Efendi iziçeden muvakkaten bi-kaza-i Taşlıca. Ebubekir Efendi el-imam bi-mahalle-i Osuna. Hüseyin bin Hasan sipahi an Mansur. Muhzır Ali Beşe. Mefharü’l kuzat Ebubekir Efendi el-münfasıl-ı bakıyye-i Kostaniçe.

EK-8. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın 1 Ramazan 1184/19 Aralık 1770 Tarihli Vakfiye ve Çeviri Yazısı

El-muharrer fihi min asli vâkıf ve’ş-şeraiti hakeme bi’s-sıhhati ve’l-lüzumi alâ kavlihima el-imameyn nemekahül fakir ileyhi azze şânühu ve tealâ Arif Mehmed Emin el-kadı bî-medine-i Anabolu bî-mahrûre-i ufiye anhü.

Elhamdülillâhil el-melikü’l gaffar el-kerimü’r-rahimi’s-settâr ellezi ceale’s-sadakati’l-cariye sebeben lilhalasi minennar ve vesîleten ilâ duhûlil cennetilleti tecrî min tahtihel enhâr sümme’s-selâtü’t-tâmmât ve’t-teslimatü’z-zâkiyât alâ seyyidina ve mevlâna ve mürşidüna ve şefî‘ina Muhammed ahmedi’l-muhtâr ve alâ âlîhi ahyâr ve eshâbihi’l-ebrâr mâ teakabel leyl ü ve’n-nehâr.

Emmâ ba‘dü sebeb-i tahrir-i hazel kitabü sıhhat nisâb budurki halâ Mora valisi ve seraskeri ve mahrûse-i Anabolu’ya bi’l-izzî vel-ikbâl sâye endaz iclâl-i zıllullâhi müeyyed

min indillâhi sahibü'l-hayrât tâlibü'l-mebrûrat râgıbü'l-hasenât ve mebdeil imârât devletlü inâyetlü atûfetlü ref'etlü sadr-ı a'zam sâbık Muhsinzâde Mehmed Paşa ibn sadr-ı a'zam-ı esbak cennet makam firdevsi âşiyân aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufran Abdullah Paşa edamellahü tealâ bi'ş-şerefil evka ilâ yevmil beka hazretlerinin taraf-ı münîfi vacibi't-teşriflerinden vekili müseccelleri selâm ağaları izzetlü saadetlü Ali Ağa ibn Himmet nâm kimesne meclis-i şer'î şerif-i enver ve mahfeli dini azizi ezherde vakf-ı âti'l-beyânı lî ecli't-tescîl ve'l-itmâm ba'de'l vakf ve't-tekmîli't-tamam yevmî on akçe ile mütevelli nasb ve ta'yîn ve ihtimâm olunan iş bu baisü'l vesika-i enika el-hâletü hâzihi mahrûse-i mezbûre voyvodası Süleyman Ağa ibn İbrahim Efendi nâm kimesne mahzarında cem'î-i tasarrufatı sahîh ve câiz ve müeddâ ve nâfiz olduğu halde ikrâr-ı sahîh-i şer'î ve i'tirâf-ı sarîh-i mer'î birle bi'l-vekâle üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm ve bast-ı ani'l-merâm idüb müvekkilim vezir-i âsaf-ı nazîr müşârun-ileyh hazretlerinin vakf-ı âtîü'z-zikrin sudûruna değin silk-i mülk-i sahîhinde münselik atyeb enfes emlâk-ı müşterâsında olub mahrûse-i mezbûre kurbünde Kuruna taşı yakınında orman-ı kebîr nâm mevki'de etraf-ı erbaası bir taraftan Said Bey ve bir taraftan Helvazade Hasan Ağa ve bir taraftan Arnavud Molla Mehmed ve bir taraftan İbrahim kethüda vakfı eşcar zeytinlerile mahdûd ve mümtâz yüz on beş sak eşcar zeytinlerini hasbeten lillâhi'l-ahad ve taleben limerzâti rabbi's-samed vakf-ı sahîh-i şer'i müebbed ve habs-i sarîh-i muhalled ile vakf idüb ve hasılat-ı eşcar-ı mezkûreden derûn-ı mahrûse-i mezbûrede Sahrınç mahallesinde toplar ve haric-i sahn-ı mezbûrda Delikli Baba nâm mahallerde müceddeden binâ' ve ihyâ buyurdukları Ucu kara kurbünde hazerât-ı hasaneyn-i zülcenaheyn olan iki çeşme sâr-ı kevser asarlarının hîn-i iktizada ta'mîr ve termîmine sarf ve harc ve vakf-ı mezkûra mütevelli olanlara yevmî onar akçe ve su yolcu olanlara yevmî üçer akçe verilmek üzere şart ve vakf ve cezire-i mezbûreye vali ve Anabolu'ya kadı ve müftü olanlar hasbeten lillahi'z-zâhir nâzır olub ve beher sene marifet-i şer' ile muhasebesi rü'yet ve tescîl oluna deyü ta'yîn-i şürût ve tebyîn-i kuyûd idüb eşcarı muharrere-i mezkûreyi fârigân ani'ş-şevâgil iş bu mütevelli-i merkuma teslim ol dahi tesellüm idüb sair mütevelliyan-ı evkaf misillü tasarruf eyledi dedikde gıbbe't-tasdiku'ş-şer'î emr-i vakf ve şürût teslim-i encâm bulmamışken vekil mümaileyh inân-ı kelâmını semt-i nükûle atf ve zimâm-ı makâlini savb-ı istirdada sarf idüb vakf-ı akar rükn-i eimme-i kibar olan imam-i a'zam ve hümam-ı akdem siracü'l millet-i ve'd-din üstadü'l eimmeti'l-müctehidin ebu Hanife Numan bin sabit el-küfi rahmetullahi tealâ hazretlerinin mezheb-i âlîlerinde sahîh lakin gayr-ı lâzım olmağın sıhhat ve lüzumu müstelzem olmağın eşcar-ı mezkûreyi kelevvel müvekkilim vezir müşârün-ileyh

hazretlerinin mülküne istirdâd murad iderüm deyü bi'l-vekâle taleb ve da'vâ ettikde mütevelli merkum suhan saz-ı cevab-ı bâ-sevaba âgaz idüb eğerçi hakikat-i hâl ber-bast-ı makâl-i minvâldir amma alim-i rabbani hazret-i imam Muhammed bin Hasan e'ş-Şeybani re'y-i münirlerinde teslim-i ile'l-mütevelli ve zikri te'bîd ile vakfa lüzumu arîz olub ve fadıl-ı samedani hazret-i imam ebu Yusuf imamü's-sani rey'-i zerrin ve mezheb-i isabet karinleri vâkıf mücerred vakfet demekle sahîh ve sıhhat-i lüzumu müstelzem olmağın binâen alâ re'y-i hima e's-sedid red ve teslimden imtina' idüb vakf-ı mezkûrun sıhhat ve lüzumuna hüküm taleb ederim deyü mütearifan her biri iddiasınca fasl u hasma taliban olduklarında hakim-i mevki' sadr-ı küttab tubaleh ve hüsn-i meab efendi tarafeynin kelâmlarına nazar ve mennâ'-i li'l-hayr olmaktan hazer idüb canib-i vakf-ı evlâ' ve uhra görüb âlimen bi'l-hilâfi'l-cari beynel eimmetil eşraf imameyn-i müşârün-ileyhimâ hazerât-ı re'y-i münifleri üzere vakf-ı mezkûrun evvelâ sıhhatine ve saniyen lüzumuna hükm-i sahîh-i şer'î ve kaza-ı sarîh-i mer'î idüb vakf-ı mezkûr bi'l-icmâ' evkaf-ı sahîha ve lazımeden olub min ba'd nakz ve tenfizine mecal-i mahâl oldu. Femen beddellehu ba'demâ-semi'ahu fe-innemâ ismihu alle'llezîne yübeddilûnehu inna'llâhe semî'un alîm ve ale'l-hayyi'l-kerîm cerâ zâlik ve hurrire fil yevmi'l-hadi min Ramazâni'l-mübarek lisene erbaa ve semânin ve mie ve gufire min hicret menlehül izz ü ve'ş-şeref.

Şuhûdü'l-hâl: Haseki Hafız İsmail Efendi bin el-Hac AhmedEfendi, Reis-i liman Mustafa kaptan bin Yusuf kaptan, Bina emini Hafız Mustafa Efendi, Ser cebe İbrahim Ağa Dergâh-ı âlî,Ser topi Ömer Ağa Dergâh-ı âlî,

Şerafetlü es-Seyyid Mehmed Bey bin İmam-i Mustafa Efendi, Es-Seyyid Mustafa.

EK-9. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Gurre-i Ramazan 1184/19 Aralık 1770 Tarihli Mübayaa Hücceti ve Çeviri Yazısı

Mefahi minel bey‘i veşşira‘ Arif Mehmet Emin el-kadı bî medine-i Anabolu mahrûse nemekahü’l-fakir azze şânühu ve tealâ ufiye anhü.

İşbu tahrîr-i kitab-ı müstetâb oldur ki

Mahrûse-i Anabolu'da vezir câmi'-i şerifi mahallesi sakinlerinden binbaşı İsmail Ağa bin el-Hac Hüseyin Ağa nâm kimesne meclis-i şer'i hatîr lâzimü't-tevkirde iş bu bâisü'l-kitab halâ Mora valisi ve seraskeri olub mahrûse-i mezbûreye bi'l-izz ve'l-ikbâl saye endaz iclâl olan vezir eflâtun tedbir sadr-ı a'zam sâbık Muhzinzâde Mehmed Paşa bin sadr-ı a'zam esbak cennetmekân rahmet âşiyân aleyhi'r-rahmetü velgufran Abdullah Paşa edamallahü tealâ iclâlehu hazretlerinin taraf-ı bahirü's-sadetlerinden kabul ve tasdike vekil-i müseccelleri mahrûse-i mezbûre hısnı dahilinde Toplar nam mahalde ve hısn-ı haricinde Delikli Baba nâm mahâlde müceddeden ihyâ' buyurdukları çeşme sar-ı zülâl asarlarının mütevellisi olan Süleyman Ağa ibn İbrahim Efendi nâm kimesne mahzarında ikrâr-ı tam ve takrîr-i kelâm idüb akd-i âtîyü'z-zikrin sudûruna değin silk-i mülkümde münselik olub mahrûse-i merkume kurbünde orman-ı kebîrde vaki' Kuruna taşı karibinde bir taraftan Said Bey ve bir tarafran İbrahim kethüda vakfı ve bir taraftan Helvazade Hasan Ağa ve bir taraftan Arnavud Molla Mehmed zeytinlerile mahdûd ve mümtâz yüz on beş sak mülk zeytin eşcarımı tarafeynden icâb ve kabulü hâvî ve şürûtu müfsidden âri bey'i bat-ı sahîh-i şer'î ile beş yüz kuruşa bey' ve temlîk ve teslîm eylediğimde iş bu vekil mütevelli-i merkum dahi bi'l-vekâle iştirâ' ve temellük ve tesellüm ve ahz ve kabul idüb semeni olan meblağ-ı mezkûr beş yüz kuruşa vezir müşârün-ileyh hazretleri bana tamamen edâ ve teslîm idüb ben dahi bi't-temam ve'l-kemâl ahz ve kabz eyledim fî mâ ba'd eşcar-ı mahdûde-i mezkûrlarda asla ve kat'â benim alâka ve medhalim kalmayub vezir müşârün-ileyh hazretlerinin mülk-i müşterâ'sı ve hakk-ı sarfı olmuştur keyfemâyeşau ve yahtar malik ve mutasarrıf olsunlar dedikde vekil-i merkum gıbbe't-tasdiku'ş-şer'î mâ vaka' bi't-taleb ketb olundu. Tahriren fi gurre-i Ramazanü'l-mübarek lisene erbaa ve semanin ve mieteyn ve elf. Min hicreti menlehül izz ü veşşeref.

Şuhûdü'l-hâl

Faziletlü el-Hac Ahmet Efendi el-müftü-i bî-cezire-i Mora.

İzzetlü Yusuf Bey sakin-i Gördüs.

Arnavutzâde Ahmed Ağa sakin-i Trapoliçe.

Faziletlü İsmail Efendi bin el-Hac Ahmed Efendi.

Mehmed Ziya Efendi.

Kastel imamı Mustafa Efendi.

Hafız Hüseyin Efendi.

Dizdar Ali Bey.

Sercebe İbrahim Ağa Dergâh-ı âlî.

Ser topî Ömer Ağa Dergâh-ı âlî.

Hafız İbrahim Efendi.

Defterdar cami‘-i hatibi Hüseyin Efendi. Ve gayrühüm.

Cenabı veliyyü’n-niaminin mahrûse-i Anabolu’da kâin Sahrınç mahallesinde toplar ve hısın haricinde Delikli Baba nâm mahâllerde müceddeden binâ‘ ve ihyâ ve icrasına muvaffak oldukları çeşme sar-ı kevser asarlarının vakfiyesinin bir mahâlde kaydı olmayub hîn-i hacette mukayyed ve telef-i izaatta ictinaben kayıt olunmak lâzım ve labüd olmağla çeşme sar-ı merkumlara vakf içün iştirâ‘ olunan bir kıta zeytinlik hücceti ile vakfiyye-i merkumenin suretleri nezaret-i aliyye-i asafaneleri de olmak üzere Anadolu muhasebesinde mukayyed evkaf-ı saireleri zîrine kayıt ve hıfz ve vakfiyye ve hüccet redd olunmak deyü Fi/11/Za/sene/1186 tarihinde sadır olan ferman-ı âli mucebince kayıt olunub vakfiyye ve hüccet vâkıf-ı müşârün-ileyh hazretlerinin yedlerine ibka’ olunmuştur.

EK-10. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın 25 Rebiülevvel 1186 Tarihli Vakfiye ve Çeviri Yazısı

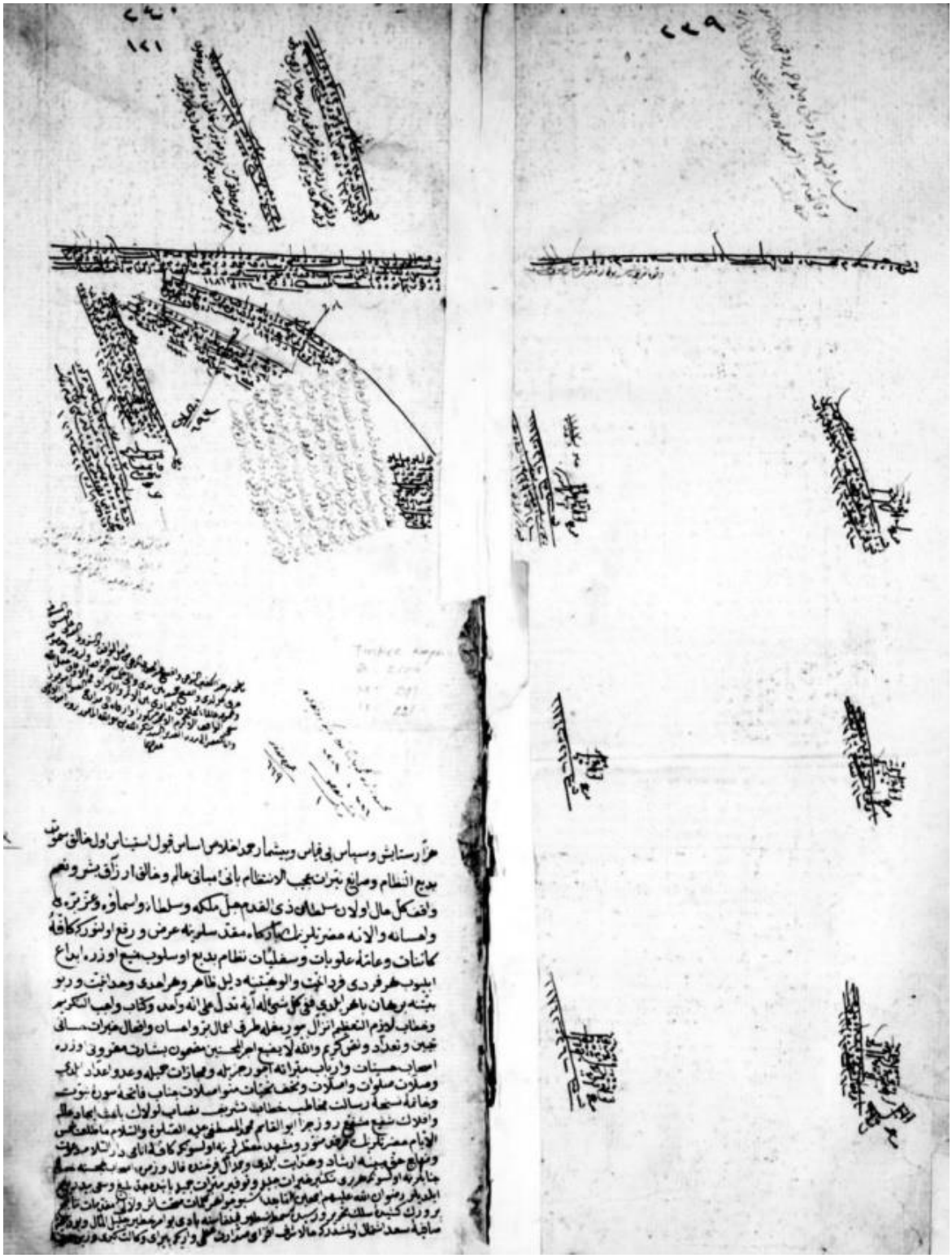

Mazükire fihi hazihi's-sıfri'ş-şer'iyy ve'd-defteril muteberül mer'î min aslil vakf ve'ş şeraiti ve'l-habsi ve'z-zevabiti vakaa küllühü ledeyye ve zahara cem'î-i beyne yedeyy vehakemtü li sıhhatihi ve lüzumihi fi'l-asl-i velferi' hükmen cariyen alâ kavanini'ş-şer' alimen bilhilafi beynel eimmeti veleşraf ve enelfakır ileyhi azze şanühu İsmail Remzi el-müvellâ bi-hilâfe bimedine-i Şumnu ufiye anhu.

Hazerân-ı cevahir rahşan-ı hamd ü senaki pertev lem'a-i safâ makrûnuna hazarân hazânin-i cemşid ve feridûn-ı feda ol padişah-ı serir-i kibriya afitâb-ı genkere-i burc-ı baka zü'l-mülk-i ve'l-meleküt rabbü'l-izzeti ve'l-ceberrut âlim ve habir-i bi-zevâl semî've basir vakıfül ahvâl hazretlerinin cenâb-ı büzrükvarına nisâr ve i'sâr olunmak revadırki cûşed hamd-ı hüda tac-ı kelameş sertac-ı suhansaz-ı ram ameş hilkat-i benî Âdem-i ahsen-i vechte takvim ve esma-i seniyyesini mekteb-i îcâd ve tekvînde ta'lîm ve medrese-i feyz-i in'âmda envâ'-i ulûmu anlara tefhîm ve hitabet-i tayyib inna cealnake halifeten fi'l-ard ile ta'zîm ve kelâm-ı müstevcibü'l-meram ve alleme ademe'l-esmae küllehâ ile mezâhir-i tekrîm eyledi zalike fazlullahi yü'tihi menyeşa' vallahü zü'l-fazli'l-azim ve sadhezar salâvât-ı zekiyât-ı nâmiyad ki asâr-ı nefehatından müşâm-ı can muattar ve lemeat-ı envarından zemin u zaman münevver ve fatiha-ı nüsha-ı pürnur-ı din-i hatime-i silsile-i mürselin hazreti Muhammed Mustafa'nın ravza-i pakına olsunki mâî-hayat-ı şer'-i mutahhari ile kevn ü mekân zinde ve afitâb-ı âlem tâb-ı din-i münevverile zemin ü zaman tabende olub ümmetini sebil-i savaba delâlet ve turuki sevâba hidâyet eyledi seyyid-i mefhari mevcûdât sened-i mertebe-i alemyan ve zevâhir-i dürer-i saadet zümre âl ve evlâd ve ashâb ve emcâdları ervâh-ı şerifeleri üzerine olsunki her biri şâhân-ı harim ile mahrem-i sultan-ı risalet penâh olub zâviye-i din sultan-ı enbiyâ' ve sadr-ı nişindirler sallallahü aleyhi ve aleyhim ecmaîn ve ale't-tâbiîn lehüm bi-ihsanı ilâ yevmiddin.

Emma bâ' erbâb-ı elbâb-ı rûşen ve zâhir ve ashâbı iz'âna âyan ve bâhirdirki bu cihan-ı gaddarın mâl u câhı bi-karar ve bu dünyayı na payidarın taht u tacı müstear ve bi-istikrardır ve bu hayme-i zindegâni içre karara mecâl-i muhâl ve bu eyvanı bi emân-ı hunhar içre bakaye-i karar mümteniül ihtimâldir ve lev kâneti'd-dünya tedumü li vahidin ve kâne resûlullahi fiyha muhâlleden lacerem her akıl ve kâmil gafil olmayub zaman-ı afiyette âkıbetini mulâhaza kılmağa müdavemet ve her kâmil kâhil olmayub evân-ı tâkatte taaddî ve zamanı isti'dâdında hayrât ve hasenât ile ahireti mütâlaa etmeye müvazabet edeki ekmel-i hayrâtı sadakat-ı cariye ve ecmel-i esnâfı meberrât-ı hasenâtı bakıyyedirki ba'de fenail cisim sebeb-i bâka-ı isim ve ba'de helâki'l-beden mucib-i sebât-ı zikr-i hasendir

gerçi dünya maksad-ı aslı ve matlûb-ı hakikî değildir lâkin ber muceb-i ed-dünya mezreatü'l-ahire bir mezrea-i fahiredirki ilka' ve nisâr olunan büzri hasenâttır ki seyahsudu indallahi men kâne harisen fetubi liabdin kâne fihi yahresu meselüllezine yünfikune emvalehüm fisebililillâhi kemeseli habbetin enbetetseb'a senabile fi külli sünbületin mietü habbetin vallahü yudaifü limen yeşa' ü vallahü vasiün âlim beşaretini hemdem ve mencae bi'l-haseneti felehu aşrü emsaliha nassı şerifi işaretini cürûhu a'mâline merhem idüb meta-ı dünyadan murad kendüyi hayır dua ile yaddır binâen alâ zâlik bu mesleki pür savaba şâri' ve sâlik ve menheci müstetaba müteşâri' ve mütehâlik zübdetü vüzera-yı hadimül haremeyn-i'ş şerifeyn umdetü vükelâ-yı malikü'l-beledeynil münifeyn kıdvetü kübera-i zaman basıt-ı besatil emnü'l eman kehfülfukara melâzü'l-gurebâ mürebbil fudalâ mühibbil etkıyâ' sahibü'd-devleti'r-rasiha sahibi ezyalil izzetü'ş şamiha vazi-i esasil hayrâtil mebrûre bânîyül mebâniyül hasenâtil mevfûre nasıru'ş-şeriatü'ş-şerife el-kavime saliki't-tarikatil müstakîme el-müstazhir-i bi-rezanetil ârâihi sanâdidi'l-arab ve'l-acem elmütevessilü bi-serâdik-ı tetmîmihi'l âliye eshabil âmâl min benî Âdeme katili'l-fırkati'ddalliyni'l seyfullahi'l meslûl ale'l-bağıni vettağın râfi' ilâmi'l adlî ve'l-insaf vafi-i esasil cevri ve'l-i'tisâf câmi'ül mekârim ve'l-measir havil mehamidi ve'l-mefahir el-mahfufü bi-sunûfi letaifi'l-meliki'l a'lâ Mehmed Paşa ibn vezirü'l-merhum el-mebrûr Abdullah Paşa veffekahullahü limazihi ve ceale halin müstakbelihi hayren min mazıyye cenâb-ı âlileridir ki inne asarena tedüllü aleynâ fenzuru badena ilel asar-ı hayr ve inşâ' ve vücûhi müberrat ve hasenât-ı ebed idüb devam ve bakâsı ve tahlîd ve ibka'sıyçün mahfeli şer'î cemil-i şamihül imadı Ahmedi ve eyvan-ı dini refiü'l-bünyad-ı Muhammedide li-ecli't-tescil mütevelli nasb ve ta'yîn buyurdukları hazîni mehazîni devle kâtibi mekâtibi bi'l-havbe umdetü hacegân-ı divan zübdetü erbabil maarif ve'l-irfan Hasan Efendi ibn Ali mahzarında ikrâr-ı sahîh-i şer'î ve i'tirâf-ı sarih-i mer'î idüb Rumeli'nde Hirsova kazası muzafatından Derzi karye nâm mahalde bundan akdem bi-emr-i padişahi ve izni şehinşahi ile binâ' ve ihyâ' buyurdukları câmi'-i şerif ve mabed-i lâtif-i vakf idüb ba'dehû kaffe-i mü'minine edâ-yı sâlâvat-ı mefrûze için izn-i âmm virüb müslimin ve muvahhidin cemaatle sâlâvat-ı hamsi edâ eylediler ve câmi'-i mezbûrun hüddamı ve erbab-ı cihadı vezaifiyçün ta'yîn-i evkafa muhtaç olmağın silki mülk-i sahîhlerinde muntazım ve rişte-i tasarruflarında münsecim olan kasaba-i merkume muzafatından Abdürrahim karyesinde bir göz değirmen ve etrafında vâkî' arsa-i bostan ve mahall-i merkumda diğer mülk değirmen-i cemi-i tevabi ve levahikıyla hasbeten lillahi tealâ ve taleben limerzati rabbihil alâ vakf-ı şer'î ve habs-i merî idüb şöyle şart eylediler ki evkaf-ı mezbûre her sene kaymakam-ı

mütevelli marifetile alâ hasbe'l-ade icâre-i şeriyye ile îcâr olunub bi-fadlillahil meliki'l-alâ icâresinden hasıl olan nemâdan câmi'-i mezbûra bir müteşerri' ve dindar ve sahib-i vakar ve muvahhid ve ehl-i Kur'an ve hoşelhan kimesne hatib olub cuma günlerinde câmi'-i şerife cem' olan ubbada alâ vechi'l-mesnûn ikâmet-ı cuma için hitabet idüb hizmet-i lâzımesin eda ettikten sonra yevmî on akçeye mutasarrıf ola ve feraiz vacibat ve sünen ve müstehibbat ve mendubat ve müfsidat ve salât-ı âlim ve salih ve mütedeyyin ve mücevvid bir kimesne imam olub evkat-ı hamsede câmi'-i mezkûrda cemaat-ı müslimine imamet idüb yevmî on akçe vazifeye mutasarrıf ola ve bir salik-i rah-ı şeriat ve rehber-ı rah-ı selâmet ilmi tefsiri aşina ve fenn-i hadise intisabı celiy rûşena müzeccirü'lkulûb semti sevaba müraggıb ve muharremat ve mekruhattan mürehhib mübeyyinü'l-helâl-i ve'l-haram kimesne ba'de edâ-yı salâti'l-cuma mu'tâd üzere hazır olan müslimine ed-dini'n-nasihat unvanile va'z ve nasihat idüb hizmetin edadan sonra on akçe vazifeye mutasarrıf ola ve duhûl-i evkat-ı salâta âlim ve hizmet-i lâzımesinde kâim hasenü's-savt-ı ve's-sada iki nefer kimesne müezzin olub her biri vaktinde câmi'-i mezbûrun minaresinde sünnet-i seniyye-i Muhammediyye üzere ezan okuyub duhûl-i evkatı ibada i'zân ve eyyâm-ı cuma îdeynde alâ vechi'l-me'lûf beynel fukara ve'l-âyan sallu nida ve kemâ yenbagî hizmetinde edadan sonra efdal-i müezzin-i ulâ olub yevmî sekiz akçe ve aher-i müezzin-i sani olub yevmî yine sekiz akçeye mutasarrıf ola hamele-i Kur'an-ı azim ve hafaza-i furkan-ı kerimden iki nefer kimesne devirhan olub aslah ve erşed-i ser mahfil olub kable selatil cuma câmi'-i mezbûre mahfelinde cem' olub her biri ale't-tertib birer aşrı Kur'an-ı Kerim tilavet ve sevabını hazret-i risaletpenah-ı nübüvvet destigâh ser halife-i enbiya-i ve'l-mürselin mukteda-yı evvelin ü ahirin habib-i ekrem resûl-i mükerrem sallallahü aleyhi vesellem hazretlerinin ruhu mutahhar ve münevverlerine ihda edeler ve her birleri dörder akçe vazifeye mutasarrıf olalar ve kıraet devrinden sonra resmi kadim üzere evvelâ haliku'l-inai ve'l-cinne hamd ve dua saniyen resûli rabbilalemin hazretlerine salât ve senâ' salisen sebeb-i bakâ-yı din-i İslâm olan halife-i İslâm hazretlerinin devamı ömür ve devletlerine ve vâkıf-ı zevi'l-avarif hazretlerinin izdiyad-ı ömür ve irtifa-ı kadir haşmetlerine ve sair amme-i müslimine dua ideler ve bir nefer tâhiri'z-zeyl ve masunü'l-meyl hizmetinde kâim ve maslahatta müdavim kimesne ferraş ve kayyım olub câmi'-i şerif-i evkat-ı hamsede feth ve iğlak ve harim ve haricin ve cevanib-i etrafın pak ve hüsn-i haşâkten tanzif idüb mukabelesinde beş akçe vazifeye mutasarrıf ola ve câmi'-i şerifin şem'i ve kandili ve iykad-ı sirâcı ve indel ihtiyac tecdid-i hasırı ve sair levazımatiyçün yevmî on beş akçe tayin olunub mühimmatına sarf oluna ve kayyım-ı ba'de edai'l-hizmet el-memura ol dahi altı akçe vazifeye mutasarrıf ola

ve leyle-i beratta beşer vukiyye iki şem'-i asel iştira' ve her biri mihrabın bir tarafına vaz' olunub ol gece îkad oluna ve câmi'-i şerif kurbunde binâ' ve ihyâ' buyurdukları mekteb-i sıbyanda bir mukaddimat-ı aşina ve pak dameni müteverri' ve perhizkâr semti ifadede mahir bir muallim-i sıbyan adet üzere ta'lîm-i Kur'an ve ilmihâli beyân ve eyyâm-ı tahsîlinde ta'lîme sai ve tatilinde salâh-ı hâvî olub hizmet-i lâzımesini edadan sonra altı akçe vazifeye mutasarrıf ola ve Şumnu'da binâ' ve ihyâ' buyurdukları tekke-i münifelerinde gavta hârı bahri hakikat ve hadi-i sebili tarikat-ı yek-tâ neşimanbudu nebudu şille keşan-ı kaffe-i alem-i vücûd olub dua-yı bakâ-yı ömrü devleti cihandarile iştigal iden tekkenişin fukaraya otuz akçe taamiye virülüb ve evkaf-ı mezbûreye bir salih ve emanet ve kiyaset ve feraşet ile maruf müdebbir ve akıl ve hiredmend-i kâmil tahsil-i gallatta müciddü hizmeti tevliyeti kemayenbağı edaya kâdir müstakim kimesne kaymakam-ı mütevelli olub umûr-ı tevliyet-i hak üzere rü'yet eyledikten sonra yevmî sekiz akçeye vazifeye mutasarrıf ola ve salifü'z-zikr iki kıta değirmenlere fen ve sanatında mahir harcı dolab ve sair edevat-ı aşiyanı tamir ve tanzime kâdir iki nefer zikrolunan değirmenlerin şiddet-i deveran hareketinde vahin ve zaaf arız olan mahallerini termim etmeleriyçün on ikişer akçe vazifeye mutasarrıf olalar ve asiyab tamir ve termimleriyçün beş akçe sarf oluna ve imam-ı merkum câmi'-i mezkûrda bade salâti'l-fecir yasin-i şerif tilavet idüb sevabını valideyn-i emcedeyn-i vâkıfa ihda ide ve kezalik imam-ı mezkûr minval-i muharrer üzere câmi'-i münifte ba'de selâti'l-işa' bir sûre-i mülk tilavet idüb sevabını akraba ve taallûkat-ı vâkıfa ihda eyleye ve bu vezayif ve cihatta bakî ve fâzıl olan olan mütevelli-i emanet şiar yedinde hıfz ve iddihar olunub zaman-ı hayatlarında vâkıf-ı müşârun-ileyh kendi kabz ve tasarruf eyleyüb zevaid-i evkafı istedikleri hayrâta bezl ve sarf eyleye ve kendilerinden sonra zevaid-i mahsûl rakabe-i vakf içün iddihar olunub cemi-i zamanda rakabe-i vakf masârif üzerine takdim olunub usûl-i vakfa halel tatarrukundan ihtirâz ve ictinâb oluna vâkıf-ı azizi'n-neval dame fi himayetil melikil müteal kemâl-i teyakkuz ve basiret ve uluvvü himmet ve simüvvü nühmetlerinden naşi intihazı fırsat ettikçe teksir-i hayrâta azimet üzere olmağın vakf-ı merkûmun usûl ve fürû'nda teksîr ve tebdîl ve tağyîr ve azl ve nasb-ı erbab-ı cihat ve idhal ve ihrac ve sair cemii tasarrufat-ı şeriyyesi merreten ba'de uhra ve kerreten ısre ulâ yed-i mâ yedlerinde olub her emrinde münferid ve her muradında müstebid olalar bi-iradeti'l meliki'r-rab kaza-i nahib ve likai'r-rab ettiklerinden sonra evkaf-ı sabıkatü'l evsafa hakimü'ş-şer'iş-şerif hasbi nazır ola deyü takrir-i usûl ve şerait ve bast-ı bisat-ı kuyûd ve zevabit idüb evkaf-ı merkume şevağilden haliye olduğu halde tescîl içün mütevelli-i salifü'l-beyân Hasan Efendi ibn Ali'ye teslim ol

dahi kabz ve tesellüm idüb sair mütevelliler tasarruf ettikleri üzere tasarruf etti dedikte mütevelli-i mezbûr dahi vâkıf-ı müşârun-ileyh ikrarında vicahen tasdik ve şifahen tahkik idüb canibeynden ikrar ve tasdiki sabit ve muhakkak olduktan sonra vâkıf-ı zülavarif inanı vifakı semti hilafa sarif olub mürur-ı eyyam kürur-ı ezman ve duhurile ebniyye-i vakfa vehin gelmek ihtimal-i daire-i akıldan dûr olmadığı ecilden vakıftan rücu ve mukaddematı hüsumatile nizâ‘ şüru idüb vakf-ı akar eimme-i eşraf-ı kibar hazret-i imam-ı hümam-ı efham ebi hanifeti’l-kûfi cüziye bi’l-hayr ve fi kavli şerifi üzere lâzım olmamağın zikrolunan akarın vakfiyyetinden rücu’ eyledim mütevelli-i merkumun yedinde ref olunub mülküm red ve teslim olunmasın taleb iderim deyü balâ-yı sahifede imza nüvisi tasdik-i meal olan hakimü’ş-şer’î huzurunda mürafaa oldukta mütevelli-i mezbûr dahi kendüye lâzım ve mahalle mülâyim cevabı bâ sevaba müteveccih ve azim olub cevab ider ki vakfiyyet-i akar imameyni hümameyn bedreyni tamameyn katlarında husûsen bade’t-teslim ilelmütevelli vakf lâzım kabilinden olmağla anların mezheb-i şerifleri üzere vakfiyyetin sıhhat ve lüzumuna hüküm taleb iderim diyecek hakim-i mûmâ-ileyh dahi mukabele-i makal-i canibeyn ve kelâm-ı ferikaynda teemmülü enik ve tefekkürü dakık idüb canib-i hayr-ı itibare hakık görüb vakfiyyet-i akarın sıhhat ve lüzumuna hükm-i muhkem-i şer‘î ve kaza-i mübrem-i mer‘î idüb câmi‘-i evkaf-ı mezbûre resm-i malûm ve tarz-ı merkum üzere vakf sahîh ve lâzım oldu

Femen beddellehu ba‘demâ-semi‘ahu fe-innemâ ismihu alle’llezîne yübeddilûnehu inna’llâhe semî‘un alîm ve ecrü’l-vâkıfü’l-kerim ale’l-Hayyü’l- meliki’r-Rahim cera zalike ve hurrire fil yevmi’l-hamis ve’l-ışrin min rebiyyülevvel li-sene sitte ve semanin ve mie ve elf. Min hicreti menlehül izzi ve’ş-şeref.

Bi-avnihi subhanehu ve tealâ binasına muvaffak olduğum câmi‘-i şerif evkaf-ı ve mekteb-i münif ve hademesinin henüz bir mahalde kaydı olmamağla tertib olunan vakfiyye-i mamûlünbiha nezaret-i hazret-i sadaret-penahiye ilhak birle küçük evkaf muhasebesine bade’l-kayıt ve vakfiyye-i mezkûre mütevelli-i vakıf yedinde ibka‘ olunmak babında fi/19/Ra sene 1186 tarihinde sadır olan ferman-ı ali mucebince kayıt ve sureti hıfz olunduktan sonra vâkıf-ı müşârun-ileyh hazretlerinin ihya ve imarına muvaffak oldukları Travnik ve sair mahallerde vaki hayrat-ı celilelerinin cümlesi Anadolu muhasebesinde mukayyed olub ancak vakf-ı mezbûrun vakfiyyesi ber takrib küçük evkaf muhasebesine kayıt olunmağla kuyudat-ı vakf-ı şerif müteferrik olduğuna binâen bir maddeden suâl buyurulduktа iktizasına göre cevabı verilmekte usret aşikâr ve belki sehv ve hata vuku‘

zâhir ve bedidâr olmağla evkaf-ı şerife-i mezkûre mahall-i vahitte mecmu‘ olub kuyudatında sehv ve hatadan tahaffuz içün küçük evkaf muhasebesinde olan vakfın kaydı terkin ve sureti vakfiyye ve senedatı Anadolu muhasebesine teslim ve kayıt olunmak lâzımeden olduğu takrir olunmağla evkaf-ı şerife-i mezkûre mahall-i vahitte mecmu’ olub şürutu kuyudatında sehv ve hatadan tahaffuz içün küçük evkaf muhasebesinde olan vakf-ı mezbûrun kayd-ı terkin ve suret-i vakfiyye ve senedat-ı Anadolu muhasebesine teslim ve müceddeden kayıt olunmak deyü fi/19/L sene 1186 tarihinde sadır olan ferman-ı âli mucebince ba‘de’l-kayıt küçük evkafta olan senedatı ahz ve hıfz olunub terkiniyçün muhasebe-i merkumeye ilmühaberi ve asıl vakfiyye vâkıf-ı müşârun-ileyh hazretlerine reddolunmuştur.

EK-11. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın 15 Şaban 1186/11 Kasım 1772 Tarihli Vakfiye ve Çeviri Yazısı

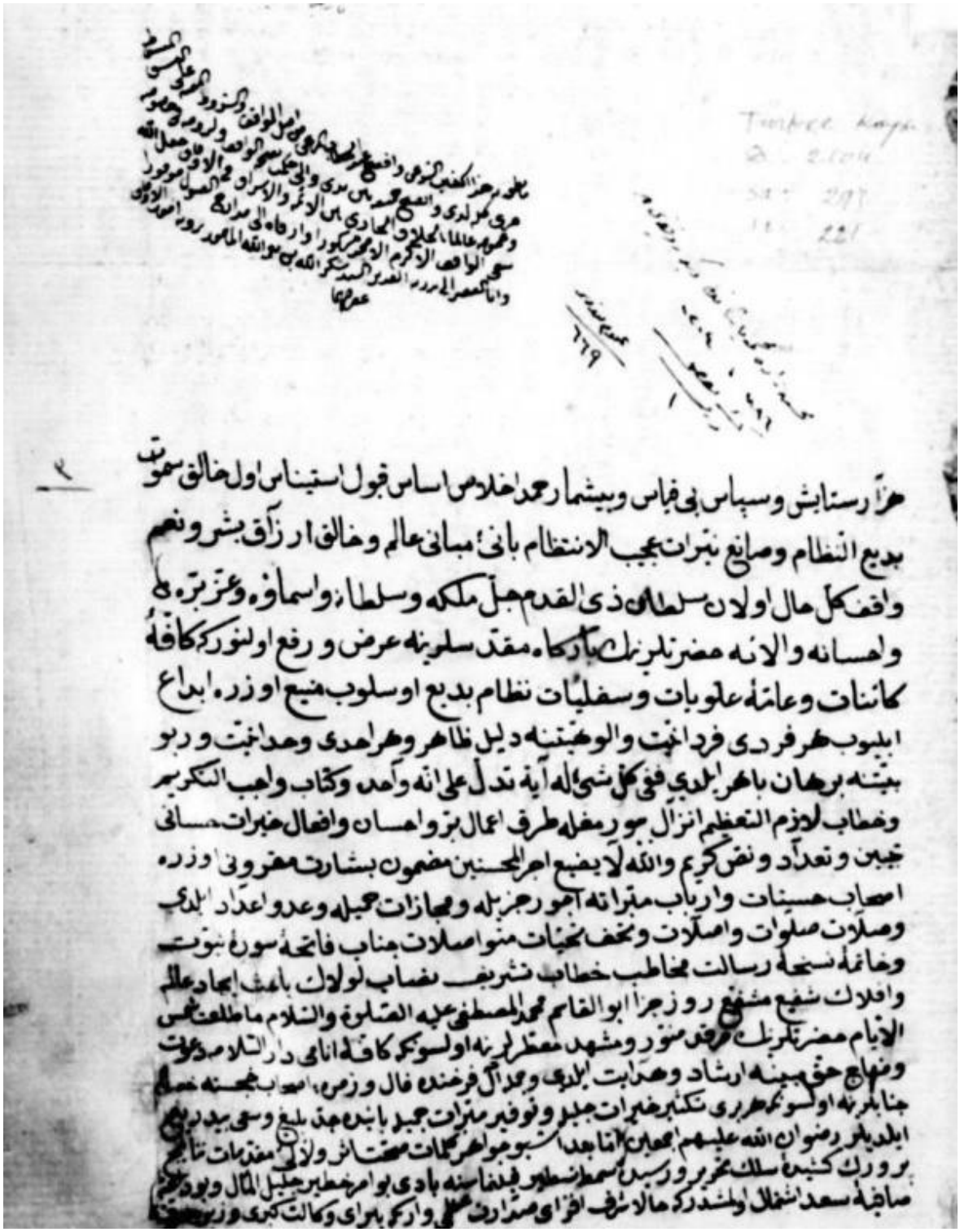

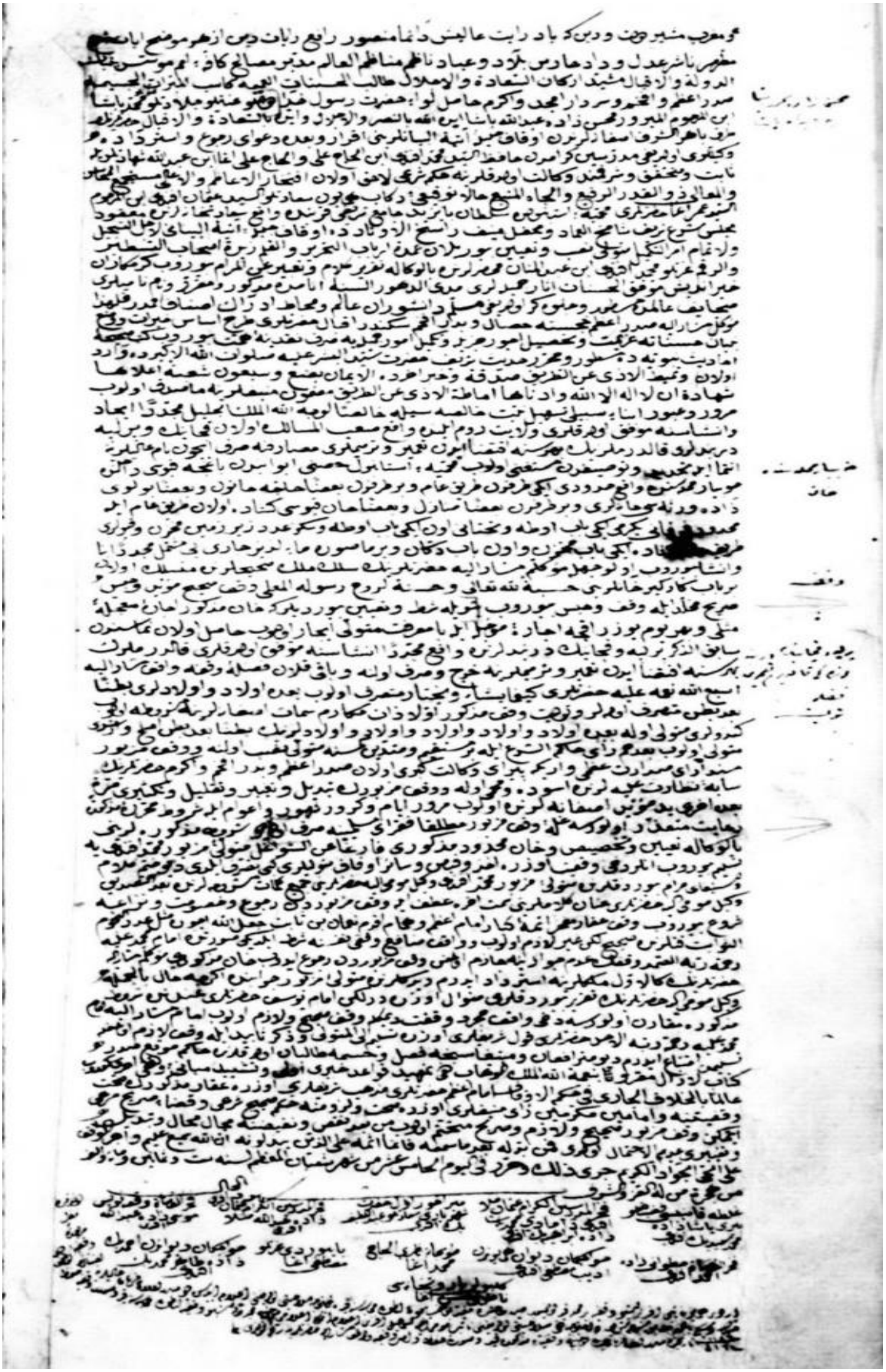

Mâ-nataka bihî hâze'l-kitâbü'ş-şer'iyyü ve efsaha inde'l-hitâbü'l-mer'iyyü min asli'l-vâkıfi ve'ş-şurûti-muayyeneti'l-ale'n-nesâki'l-mebsût cerâ küllühu ledeyye ve't-tezahâ cemî'ihû beyne yedeyye ve ileyye hakemtü bi-sıhhatihi'l-vâkıfi ve luzûmihi fî-husûsihi ve umûmihi âlimen bi'l-hilâfi'l-cârî beyne'l-eimmeti ve'l-eşrâf fi'l-evkâf ce'ala'llâhu sa'ye'l-vâkıfi'l- ekremi'l-emced meşkûren ve erkâhu ilâ medârici'l-kabûli mevfûrâ ve ene'l-fakîru ilâ birri rabbihi'l-Kadîr es-Seyyid Şükrullah bin Ni'metullah el-me'mûr bi-rü'yeti umûri'l-evkâf gufire lehuma.

Hezâr-ı sitâyiş ve sipâs-ı bî-kıyâs ve bî-şumâr-ı hamd-i ihlâs esâs-ı kabûl-i istinâs ol hâlik-ı semâvâti bedî'ü'n-nizâm ve sânî'-i neyyirât-ı acîbü'l-intizâm bânî-i-mebânî-i âlem ve hâlik-ı erzâk-ı beşer ve ni'am vâkıf-ı küll-i hâl olan sultân-ı zi'l-kâdem celle mülkühu ve sultânühu ve esmâühu ve azze birrühu ve ihsânühu ve alânühu hazretlerinin bârgâh-ı mukaddeslerine arz ve ref' olunur ki kaffe-i kâinât ve âmme-i ulviyyât ve süfliyyât nizâm-ı bedî'-i uslûb-ı menî' üzere ibdâ' eyleyüb her ferdi ferdâniyyet ve ulûhiyyetine delîl-i zâhir ve her ahadi vahdâniyyet ve rubûbiyyetine burhân-ı bâhir eyledi "Fe fî külli şey'in lehu âyetün tedüllü alâ ennehü vâhidün" ve kitâb-ı vâcibü't-tekrîm ve hitâb-ı lâzimü't-ta'zîm inzâl buyurmağla turuk-ı a'mâl-i birr-ü ihsân ve ef'âl-i hayrât-ı hisânı tebyîn ve ta'dâd-ı nass-ı Kerîm va'llahu lâ-yudi'u ecre'l-muhsinîn mazmûn-ı beşâret makrûnı üzere ashâb-ı hasenât ve erbâb-ı meberrâta ücûr-ı cezîle ve mücâzât-ı cemîle va'd ve i'dâd eyledi ve salât-ı salavât-ı vâsılat ve tuhaf-ı tahiyyât-ı mütevâsılât cenâb-ı fatihâ-i sûre-i nübüvvet ve hâtime-i nüshâ-i risâlet muhâtab-ı hitâb-ı teşrîf-i nisâb-ı levlâk bâ'is-i îcâd-ı âlem ve eflâk şefî'-i müşeffâ'-ı rûz-ı cezâ Ebu'l-Kâsım Muhammedini'l-Mustafa aleyhi's-salâtü ve's-selâm mâ-tala'at-ı şemsi'l-eyyâm hazretlerinin merkad-i münevver ve meşhed-i muattarlarına olsun ki kâffe-i enâm-ı dârü's-selâma da'vet ve minhâc-ı hakk-ı mübîne irşâd ve hidâyet eyledi ve cümle âl-i ferhunde fâl ve zümre-i eshâb-ı hüceste hisâl cenâblarına olsun ki her biri teksîr-i hayrât-ı celîle ve tevfîr-i meberât-ı cemile bâbında cidd-i beliğ ve sa'y-i bî-dirîğ eylediler Rıdvânu'llahi aleyhim ecma'în.

Emmâ ba'd işbu cevâhir-i kelimât-ı sıhhât-eser velâlî-i mukaddimât-ı netâyic-perverin keşîde-i silk-i tahrîr ve resîde-i sımt-ı tastîr kılınmasına bâdî bu emr-i hatîr-ı celîlü'l-meâl ve bu dâiyye-i sâfiyye-i sa'd iştimâl olmuşdur ki hâlâ şeref efzâ-i sadâret-i uzmâ ve erîke pîrâ-i vekâlet-i kübrâ vezîr-i maşrık-ı mağrib müşîr-i devlet ü dîn ki bâd râyet-i âliş dâimâ mansûr-ı râfi'-i râyât-ı dîn-i ezher muvazzah-ı âyât-ı şer'-i mutahhar nâşir-i adl-ü dâd hâris-i bilâd u ibâd nâzım-u menâzimü'l-âlem müdebbir-i mesâlih-i kâffe-

i ümem müesses-i bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl müşeyyid-i erkâni's-sa'âdeti ve'l-iclâl tâlibi'l-hasenâti'l-amîme kâsibi'l-meberrâti'l-cesîme Sadr-ı a'zâm ve efhâm ve serdâr-ı emced ve ekrem hâmil-i livâ-i hazret-i rasûl-i hüdâ devletlü inâyetlü celâdetlu fütüvvetlü Mehmed Paşa ibnü'l-merhûmi'l-mebrûr Muhsinzâde Abdullah Paşa eyyedehu'llahu bi'n-nasri ve'l-iclâl ve eyyedehu bi's-sa'âdeti ve'l-ikbâl hazretlerinin tarâf-ı bâhiri'ş-şeref-i âsafânelerinden evkâf-ı celîle-i âtiyetü'l-beyânlarını ikrâr ve bâ'dehu da'vâ-yı rücû' ve istirdâda vekilleri olduğu müderrisîn-i kirâmdan Hâfız es-Seyyid Mehmed Efendi ibn el-Hâc Ali ve el-Hâc Ali Ağa ibn Abdullah şehâdetleriyle sâbit ve mütehakkık ve şeref-mendi vekâlet olduklarına hükm-i şer'î lâhik olan iftiharü'l-e'âzım ve'l-e'âlî müstecmi'ü'l-mehâsini ve'l-me'âlî zü'l-kadrü'r-refî'u ve'l-câhi'l- menî' hâlâ tevkî'-i rikâb-ı hümâyûn sa'âdetlü es-Seyyid Osman Efendi ibn merhûm es-Seyyid Ömer Ağa hazretleri mahmiye-i İstanbul'da Sultan Bâyezid Câmi'-i şerîfi kurbunda vâki' sa'âdethânelerinde ma'kûd meclis-i şer'-i şerîf-i şâmihü'l-imâd ve mahfel-i münîf-i râsihü'l-evtâdda evkâf-ı celîle-i âtiyetü'l-beyânı li-ecli't-tescîl ve'l-itmâm emri't-tekmîl mütevellî nasb ve ta'yîn buyrulan umdet-ü erbâbü't-tahrir ve'l-kalem zübdet-ü eshâbi't-tastir ve'r-rakam izzetlu Mehmed Efendi ibn Abdülmennân mahzarlarında bi'l-vekâle takrîr-i kelâm ve tâ'bir-i ani'l-merâm buyurub keremkârân-ı hayrendiş muvaffakı'l-hasenât âsâr-ı cemîleleri mede'd-duhûri's-sene-i enâmda mezkûr ve mukarrer ve nâm-ı nâmîleri sahâyif-i âlemde mastûr ve cilveger olduğu müsellem-i dânişverân-ı âlem ve muhât-ı idrâk-ı asnâf-ı ümemdir fe-li-hâzâ müvekkil-i müşârun-ileyh sadr-ı a'zam-ı hüceste-hisâl ve bedr-i efham-ı sikender ikbâl hazretleri tarh-ı esâs-ı hayrât ve vaz'-ı bünyân-ı hasenâta azîmet ve tahsîl-i ücûr-u cezîle ve tekmîl-i umûr-ı cemîleye sarf-ı nakdîne himmet buyurub kütüb-i sahîhâ-i ehâdis-i nebeviyyede mastûr ve muharrer hadîs-i şerîf-i hazret-i seyyidi'l-beşer aleyhi salavatu'l-lâhi'l-ekberden vârid olan ve nümîtü'l-edî ani't-tarîk-i sadaka ve haber-i âherde el-îmânü bidu'i ve seb'ûne şu'beten a'lâhâ şehâdetü en-lâilâhe ill'alâhu ve ednâhâ imâtatü'l-ezâ ani't-tarîk mazmûn-ı münîflerine mâsadak olub mürûr ve ubûr ebnâ-i sebîli teshîl niyyet-i hâlisasıyle hâlisan li-vechi'l-lâhi'l-meliki'l-celîl müceddeden îcâd ve inşâsına muvaffak oldukları Vilâyet-i Rumili'nde vâki' sa'bü'l-mesâlik olan Kaçanik ve Pirlepe derbendleri kaldırımlarının beher sene iktiza eden ta'mîr ve termîmleri masârifine sarf için nâm-ı âlîlerine intimâ ile tahdîd ve tavsifden müstağnî olub Mahmiye-i İstanbul Hısn-ı Ebvâbı'ndan Bahçekapusu dâhilinde Hobyar Mahallesi'nde vâki' *hudûdı iki tarafdan tarîk-ı âmm ve bir tarafdan ba'zen Hâcce Hâtun ve ba'zen Bolovîzâde veresesi hâneleri ve bir tarafdan ba'zen menzil ve ba'zen hân kapusu küşâde olan tarîk-ı âmm ile*

mahdûd fevkânî yirmi iki bâb oda ve tahtânî on iki bâb oda ve sekiz aded zîr-i zemîn mahzen ve kapuları tarîk-i âmme küşâde iki bâb mahzen ve on bâb dükkân ve bir ma‘sura ma’-i lezîz-i câriyi müştemil müceddeden binâ ve inşâ buyurub olvechile müvekkilim müşârun ileyh hazretlerinin silk-i milk-i sahîhlerinde münselîk olan bir bâb kârgir hânlarını hasbeten lillâhi te‘âlâ ve haseneten li-rûhi resûlihi’l-mu‘allâ vakf-ı sahîh-i müebbed ve habs-i sarîh-i muhalled ile vakf ve habs buyurub şöyle şart ve ta‘yîn buyurdular ki hân-ı mezkûr icâre-i mu‘accele-i misli ve beher yevm yüzer akçe icâre-i müeccele ile ba-ma‘rifet-i mütevellî icâr olunub hâsıl olan nemâsından sâbıku’z-zikr Pirlepe ve Kaçanik derbendlerinde vâki‘ müceddeden inşâsına muvaffak oldukları kaldırımların beher sene iktizâ eden ta‘mîr ve termîmlerine harc ve sarf oluna ve bâkî kalan fazla-i vakfa vâkıf-ı müşârun ileyh esba‘allahu ni‘amehu aleyh hazretleri keyfemâyeşa ve yahtâr mutasarrıf olub ba‘dehu evlâd ve evlâdları batnen ba‘de batnin mutasarrıf olalar ve tevliyet-i vakf-ı mezkûr evvelâ zât-ı mekârim simât-ı âsafanelerine meşruta olub kendileri mütevellî ola ba‘dehu evlâdı evlâd-ı evlâd-ı evlâd-ı evlâdlarının batnen ba‘de batnin aslah ve erşedi mütevellî olub ba‘dehum re’y-i hâkimü’ş-şer‘ ile bir müstakîm ve mütedeyyîn kimesne mütevellî oluna ve vakf-ı mezbûr mesned-ârây-ı sadâret-i uzmâ ve erîke pirây-ı vekâlet-i kübrâ olan sadr-ı a‘zam ve bedr-i efham ve ekrem hazretlerinin sâye-i nezâret-i aliyyelerinde âsûde ve mahmî ola ve vakf-ı mezbûrun tebdîl ve tağyîr ve taklîl ve teksîr-i merreten ba‘de uhrâ yed-i müeyyed-i âsafânelerinde olub mürûr u eyyâm ve kürûr u şuhur ve a‘vâm ile şurût-ı muharrere-i mezkûra ri‘âyât müteazzir olursa galle-i vakf-ı mezbûr mutlakâ fukarâ-i müslimîne sarf oluna deyu şurût-ı mezkûrelerini bi’l-vekâle ta‘yîn ve tahsîs ve hân-ı mahdûd-ı mezkûrı fârigân ani‘ş-şevâğil mütevellî-i mezbûr Mehmed Efendi’ye teslîm buyurub anlar dahi vakfiyyet üzere ahz ve kabz ve sâir evkâf mütevellîleri gibi tasarruf eyledi deyu hatm-i kelâm ve istifâ-i merâm buyurduklarında mütevellî-i mezbûr Mehmed Efendi vekîl-i mûmâ ileyh hazetlerini cemî‘-i kelimât-ı meşrûhalarında bâ‘de’t-tasdîk vekil-i mûmâ ileyh hazretleri inân-ı kelâmlarını semt-i ahere atf ile vakf-ı mezbûrdan rücû‘ ve husûmet ve nizâ‘a şurû‘ buyurub vakf-ı akâr mefhar-i eimme-i kibâr imâm-ı a‘zâm ve hümâm-ı akdem Numan ibn Sâbit ce‘alallahu ücûre-i misl-i adedi’n-nücûmi’s-sevâbit katlarında sahîh lakin gayr-ı lâzım olub ve vâkıf-ı menâfi‘-i vakfı nefsine şart eylediği sûretde İmâm Muhammed aleyhi rahmeti rabbihi’s-samed vakfın adem-i cevâzına câzim olmağın vakf-ı mezbûrdan rücû‘ edüb hân-ı mezkûrı müvekkilim müşârün ileyh hazretlerinin ke’l-evvel mülklerine istirdâd ederim dediklerinde mütevellî-i mezbûr cevâbında eğerçi hâl bi’l-cümle vekîl-i mûmâ ileyh hazretlerinin takrîr buyurdukları

minvâl üzeredir lâkin İmâm Yusuf Hazretleri indinde şurût-ı mezkûre mukârin olursa dahi vâkıf mücerred ve kaftü demekle vakfı sahîh ve lâzım olub İmâm-ı müşârün ileyh İmâm Muhammed aleyhi rahmeti rabbihi‘l-Ecel hazretlerinin kavli şerîfleri üzere teslîm ile mütevellî ve zikr-i te’bid ile vakf lazım olmağla teslîmden imtinâ‘ ederim deyû müterâfi‘ân ve mübtegâsınca fasl u hasme tâliban olduklarında hâkim-i muvakki‘-i sadr-ı kitâb lâ-zâle makrûneten bi-ni‘meti’l-lâhi’l-meliki’l-Vehhâb dahi temhîd-i kavâ‘id-i hayrı evlâ ve teşyîd-i mebâni‘-i vakfı ahra görüb âlimen bi’l-hilâfi’l-cârî fî hükmi’l-evkâf İmâm-ı A‘zam hazretleri mezheb-i şerifleri üzere akar-ı mezbûrun sıhhat-i vakfiyyetine ve imameyn-i mükeremeyn re’y-i münîfleri üzere sıhhat ve lüzûmuna hükm-i sahîh-i şer‘î ve kazâ-i sarîhi mer‘î itmeğin vakf-ı mezbûr ve sahîh ve lâzım ve sarîh-i mütehattim olub min ba‘d naks u nakızına mecâl muhal ve tebdîl ve tağyîri adîmü’l-ihtimal oldu. “Femen beddellehu ba‘demâ-semi‘ahu fe-innemâ ismihu alle’llezîne yübeddilûnehu inna’llâhe semî‘un alîm” ve ecrü’l-vâkıfi ale’l-Hayyi’l-cevvâdi’l-Kerîm. Cerâ zâlike ve hurrire fi’l-yevmi’l-hâmisi aşer min-şehr-i Şa‘bâni’l-Mu‘azzam li-seneti sitte ve semânine ve mietin ve elf. Min-hicreti menlehü’l-‘izzi ve’ş-şeref.

Şuhûdü’l-hâl:

Galata Kadısı faziletlü Pirî Paşazâde Mehmed Said Beyefendi,

Fahrü’l-müderrisîni’l-kirâm Osman Molla Efendi dâmad-ı Mehmed Paşazâde İbrahim Beyefendi,

Mirâhur-ı evvel hazret-i şehriyârî sa‘âdetlü Abdüllatif Beyefendi,

Fahrü’l-müderrisîni’l-kirâm Osman Efendizâde Abdullah Molla Efendi,

Fahru’l-kuzat vak‘a Yunus Musazâde Abdullah Efendi, Fahru’l-kuzât Hatvanîzâde Ahmed Efendi,

Hâcegân-ı Divân-ı Hümâyun’dan Edib Mustafa Efendi,

Tophâne Nâzırı el-Hac Mehmed Ağa, Bayburdî izzetlü Mustafa Ağa,

Hâcegân-ı Divândan Ahmed Beyzâde Tahir Mehmed Beyefendi,

Gelibolu Baruthanesi Nazırı Hasan Ağa.

Ordu-yı Hümâyûn nâibi efendi işbu vakfiyye bir mahalle kayıd olmayub hîn-i hâcetde mukayyed bulunmasıçün Anadolu muhasebesine kayda ihticaca salâhiyeti

olduğunu i‘lâm eyliyesun deyu sâdır olan fermân-ı âlîlerine imtisâlen vakfiye-i mezbûreye nazar olundukda fekk ü sebki bi’l-cümle mutâbık-ı şer‘-i şerîf ve ihticaca dahi salâhiyeti olduğunu nâib-i mûmâ ileyh İsmail Efendi i‘lâm etmekle i‘lâmı mûcebince müceddeden işbu vakfiyye Anadolu muhasebesine kayıd ve sûret-i vakfiyye hıfz olunmak deyu fi 16 li-sene 1186 târihinde sâdır olan fermân-ı âlî mûcebince vakfiye-i mezkûre kayıd ve sûreti hıfz ve asıl vakfiye vâkıf-ı müşârün ileyh hazretlerine red olundu.

EK-12. Muhsinzâde Mehmed Paşa Vakfına Ait 13 Cemaziye'l-ulâ 1188/22 Temmuz 1774 Tarihli İlamı ve Çeviri Yazısı

Bâ imza-i Mehmed Samih Efendi kadî-i haslar

Sadr-ı sudur-ı vüzerâ‘ bedr-i büdûr-ı ashâb-ı cihâd ve gazâ‘ mesned-ârâ-yı erike-i devlet ü ikbâl revnak efza-yı örnek câh ü celâl düstûr-ı mükerrem hüceste hisâl-ı âsaf-ı muhterem sahib-i kemâl menât-ı makalîd-i umûr-i müdebbir-i mühimmat-ı cumhur devletlü saadetlü atufetlü vezir-i muazzam zî-şân ve serdar-ı mükerrem-i âlî-şân Muhsinzâde Mehmed Paşa yesserallahü fi’d-darîn mâ-yüridu ve mayeşâ‘ hazretlerinin taraf-ı bâhiri’ş-şereflerinden husûs-ı âtîl-beyânı tasdika halâ evkaf-ı şerifleri müfettişi fahrül-müderrisîni’l-kiram Hamdullah Beyefendi ibni’l-merhum el-mebrûr Ebubekir Paşa hazretleri müsecceli vekil-i şer‘ileri olmalarıyla zikr-i cai ma’i lezizin bi’l-îrsi’ş-şer‘i mâlikleri olub mahmiye-i İstanbul’da Karabaş Mahallesinde sakin iken bundan akdem vefat eden Derviş el-Hac Mehmed ağa ibn el-Hac Ahmed’in inhisarı mütehakkık veresesinden sulbî kebîr oğlu Ahmed Ağa asaleten ve sulbîye-i kebîre kızı Rukiye hatun ile zevce-i menkûha’i metrûkesi Ayşe hatun ibnete Mustafa taraflarından zikr-i âtî hususta vekilleri olduğu zat-ı mezburetanı marifet-i şer’i ile arifan olan el-Hac Hasan ağa ibn Abdullah ve Ahmet ağa ibn İsmail şehadetleriyle sâbit ve sübut-ı vekâletine hükm-i şer‘î lâhik olan el-Hac Ahmed Efendi ibn Mehmed meclis-i şer‘i hatîr-i lâzimü’t-tevkirde vekil müşarünileyh Hamdullah Bey Efendi mahzarlarında her biri bi’l-asale ve bi’l-vekâle ikrar-ı tam ve takrir-i kelâm idüb havâss-ı aliyye kazasına tabi‘ Küçük köy nâm karye kurbünde menba‘ı olub merhûme Valide Sultan suyuna andan merhûm ve mağfurun-leh Sultan Bayezid Han Suyuna mülhak kanavât-ı memlûkesine tab’iyyet ile bi’l-îrsi’ş-şer‘i mâlik olduğumuz iki buçuk masura suyun bir masurasını ifrâz ve lağam ve kanavâtından mikdar-ı muayyen hissesiyle tarafeynden icâb ve kabûlü hâvî şürûtu müfsideden ârî bey‘-i bât-ı sahîh-i şer‘i ile zeyl-i kitapta muharrerü’l-esâmî erbâb-ı miyâh ma‘rifetleriyle bin iki yüz elli kuruşa müvekkil müşârün-ileyh Mehmedd Paşa hazretlerine bey’ ve temlîk ettiğimizde vekil mumaileyh Hamdullah Beyefendi dahi bi’l-vekâle iştirâ‘ ve temellük ve kabul ettiklerinden sonra semeni olan meblağ-ı mezbûr bin iki yüz elli kuruşu vekil merkum Hamdullah Beyefendi bize def‘ ve teslim ve bizler dahi yedlerinden bi-kadri’l-husus bi’t-tamâm ve’l-kemâl ahz ü kabz eyledik ba‘de’l-yevm mârru’z-zikr bir masura ma’i leziz-i caride bizim alâka ve medhallerimiz kalmayub lağam ve kanavâttan mikdar-ı muayyen hissesiyle müvekkil müşârun-ileyh hazretlerinin mülk-i müşterâları olmuşdur dediklerinde gıbbe’t-tasdiki’ş-şer‘i vekil merkum Hamdullah Bey Efendi bi’l-vekâle takrîr-i kelâm idüb ma’i mezbûru mahmiye-i İstanbul’da Karagümrük nâm mahalde vaki‘ çeşme kurbünde

merhum müşârun-ileyh Sultan Bayezid han veliyy mukassamından ifrâz ve sâlifü'z-zikr Karabaş mahallesinde vaki' Uşşakî şeyh Mahmud Efendi tekkesinde icra olunmak için ta'yin ve tahsîs buyurmalarıyla mâ-vaka' bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmis-salis aşer min Cemaziyel-ulâ li-sene seman ve semanin ve mietin ve elf.

EK-13. Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın 11 Cemâziyelâhir 1188/19 Ağustos 1774 Tarihli Muhallefât Defterinde Kayıtlı Eşyası

KİTAPLAR	Adet/ cilt	ÇEŞİTLİ EV EŞYALARI	Adet	GİYİM-KUŞAM MALZEMELERİ ve KİŞİSEL EŞYALARI	Adet	KUMAŞ EŞYALARI	Adet
Hâfız hattıyla Kelâm-ı Kadîm	1 cilt	Sîsane kilim	3	Destar[256]	38	Köhne yedek örtüsü	6
Enâm-ı Şerîf	2 cilt	Seyyane kilim	19	Gömlek	4	Kağıthâne çamuru sim kıbralı	1 kesme
Naimâ Tarihi	2 cilt	Sim Çapkun Raht ve Başlık[257]	2	Penbe Çorap	5 çift	Yatak Şilte ma'a Hurç	1
Başka bir Târih kitabı	2 cilt	Sim Kemer Raht ve Başlık Becesiz Balar bilâ Reşme	1	Oya Yemeni	6	Penbe renk atlas sim kıbralı	1 kesme
Târih-i Taberî	1 cilt	Def'a Yaldızlı Kemer Raht ve Başlık	1	Beyaz Fes	2	Çarşâl?	2
İskendernâme	1 cilt	Sim Üzengi	1 kıta	Müsta'mel uçkur	1	Sade donluk şal	2
Kâdîhân	1 cilt	Şem'a[258]	2	Tüyü Münakkaş Yelpaze	2	Çiçekli donluk şal	2
Şerh-i Meşarik-i İbn-i Mülk (melik?)	1 cilt	Gülab ve Kumkuma	1	Köhneyaz şiş tahta divât	1	Hint çiçeklisi	8 top
Gâyetü'l-Beyân Mine't-Tıb	1 cilt	Sağir sim şamdan	1	Dürbün	11	Telli Çitâri[259]	2 top
Resâîl	117 (toplam)	Boş sandık	4	Altun Yaldızlı Tîrkeş[260]	1	Kenri? Düz	2 top
Târih-i Gülşen-i Hulefâ	1 cilt	Tabgûr?	1	Rûgan Divat	1	Telsiz Çitâri	2
Ref'u'l-Hıcab	1 cilt	Sim zarf	16	berber takımı	1	Çiçekli Boğça	1
Lügât-ı Ahterî	1 cilt	Bir kesede bir miktar miftâh[261] altun		Sakal Tarağı	2	Müsta'mel Münakkaş Havlu	3
Tasavvufdan	1 cilt	Zarf	2	Köhne Bargir Azuhan? Çubuğu ve galaf	1	Nişlek? Engörü Şalı	1
Gülistan Tercümesi	1 cilt	Gılmık? ve Nakiye?		Köhne Şemsiye Parçaları		… şalı	1
İbn-i Hallikan	1 cilt	Sim Mâcun Hokkası	1	Uçkur	2	Telli çiçekli Haleb 1 ve Telsiz	3
Tefsir-i Fâtiha	1 cilt	Arka Kaşağısı	2	Cizme	6çift	Parça Çuka Bohça	1
Memhur defter	2 kise	Sepenklik?	1	Mest	2 çift	Beyaz Buruç	8 top
…. Kitab	1 cilt	Tel Kakma	2	Pabuç	13 çift	Çitârî	4 top
Defâtir	1 torba	Ağaç ve Bağa? bir mikdar hilal ve miyak zarf	10	Simli Piştov	1 çift	Haleb çiçeklisi	9 top
Bir kise içinde evâmir		Simke	1	Girit sabunu ve Misk sabunu	1'er torba	Kemerbend şal	2
Bir kesede muhtevi Duhan Defterleri		Şamdan (mikraslı)	1	Köhne Kavuk	1	Bohça	5
		Sim Mikras	1	Kebir Dürbün	1	Kemerbend Şal	2

[256] Sarık, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat,* s. 379.

[257] Seri ve yorulmaz nevîden iyi bir at cinsi olan çapkuna ait sim eyer ve başlık; *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*, Hazırlayan Heyet: Abdullah Yeğin, Abdulkadir Badıllı, Hekimoğlu İsmail, İlham Çalım, Türdav Ofset, İstanbul 1981, s. 328,1773.

[258] Muma batmış fitil, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat,* s.1997.

[259] İpek ve pamukla dokunan bir tür çizgili kumaş: TDK, http://www.tdk.gov.tr, (Erişim Tarihi: 02.05. 2019).

[260] Okluk, ok kabı, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat, s.* 2442.

[261] Anahtar, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat,* s. 1374.

	Adet/ cilt	ÇEŞİTLİ EV EŞYALARI	Adet	GİYİM-KUŞAM MALZEMELERİ ve KİŞİSEL EŞYALARI	Adet	KUMAŞ EŞYALARI	Adet
SECCADELER	**aded**	Beksemâ?	1 torba	Sim Köstek	1	Çiçekli Şal	5
		Lüle	1 Kutu	Köhne Sandal Kürk…	2	Çiçekli Beyaz Şal	2
Köhne Banyaluka Seccade	1	Terbak?	1 kutu	Tüyü Yelpaze	1	Kırmızı Şal	2
Banyaluka Seccade	4	Sim Duhan tablası	3	Simli Pişto	3 çift	Defrik Keçe	1
Banyakula saf Seccade	1	Güğüm	4	Cüz içinde Destar	1	Köhne Çarşab	1
Banyaluka sof seccade	4	Pirinç Leğen İbrikle birlikte	2	Kuşak Kolanı	1	Münakkaş Havlu	3
Suzini Seccade	4	Yemeni yorgan	2	Riğ? Kese	1	Münakkaş Şal	1
Banyaluka Zaro? Seccade	2	Sim Raht ve Başlık Peçeli	1	Semame Amber	1	Beçkari Bohça	1
Kaliçe Seccade	3	Sâye Başlık	1	Çukadar Çizmesi	14 çift	Müsta‘mel Hintkari Çiçekli Kaftan	4
Beçkari beyaz seccade	1	Kerata	1	Sim Gülebdan	1	Münakkaş Şal Kahve Peşkiri	2
Cedid Peşkari Seccade	1	Şatrah Tası	1 takım	Buhurdan	1	Duhan Kesesi	1
Cedid sakızkârî Telli Seccade	1	Sırma şemse	1 çift	Münakkaş uçkur	5	Sırma Münakkaş Duhan Kesesi	1
		Dizgin	1	Don	2	Boyama	5
MUTFAK EŞYALARI	**Aded**	Şeme	1	Sarık örtüsü	1	Parça Kumaş	
		Deyrizor?	1	Gaba Köprî Destar	2	Köhne Alaca Zeytûn	2
Eski mâden kase	1	Simli Gadaje?	1	Köhne Don	1	Bir mikdar Leh Şeridi	
Tabak	7	Sim Kemerraht ve Başlık	1	Köhne Saye Çuka Yelek	1	Telli Kise	1
Zemzemiyye	2	Sim Haydari Raht ve Başlık	1	Çuka Terlik	1 çift	Duhan Kesesi	1
Bir kutu derûnunda bir miktar şişe ile yağ		Müsta‘mel Bursa Yastık	14	Münakkaş Hamam Gömleği	1	Beyaz Boğasi Zeytûni	2
Sim sağir Tas (kapaklı)	8	Müsta‘mel Ocak Perdesi	1	Peştamal	3	Müsta‘mel Şal Kralçe	1
Kaşık	2	Müsta‘mel Kapu Perdesi	3	Köprî Destar	1	Beyaz Bez	1 parça
Eski Mâden kebir Tabak	3	Müsta‘mel Çuka Makat	4	Büründük Don	2	Köhne Peşgir	1
Nuhâs[262] Tepsi	2	Aba Kapu Perdesi	2	Uçkur Bağı	3	Şâli kürk kaplı müsta‘mel	1
Sim Tepsi ve Pirinç Tepsi	1	Yüz yastığı	6	Sade Hamam Takımı	1	Sof	3 parça
Bakır kahve tepsisi	3	Bosnakari Kebir Fener	1	Telatin Piştov Kaporisade?	2 çift	Beçkârî bez Peşkir	1
Fincan	1	Yayakari Sim Zarf	10	Sandal Astarlı Cizme	9 çift	Memhur defter kisesi	1
Saksoniyye Kâse	2	Bakır abdest leğeni ve tepsi ve tencere	2	Terlik	2	Alaca	11 parça
Fağfûr[263] Kâse	2	Boş Sandık	36	Burun Tası	1	Hintkârî telli çiçekli	5 top
Medine Hurması	1 kutu	Kavuk Kutusu	3	Saksonya Gülebdan	1	Halebsavayi	7 top
Bakır Tepsi	2	Senger	1	Sim Buhurdan	1	Çiçekli	4 top
Kayseriye Bastırması	2	Abdest İbriği	1	Çakşırlık şalı	1	Meydan Keçesi	1

[262] Bakır, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat,* s. 1718.

[263] Yarı şeffaf Çin porseleni, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat, s. 516.*

MUTFAK EŞYALARI	Adet/ cilt	ÇEŞİTLİ EV EŞYALARI	Adet	GİYİM-KUŞAM MALZEMELERİ ve KİŞİSEL EŞYALARI	Adet	KUMAŞ EŞYALARI	Adet
Bir kessede bir mikdar sakız		Sim Kebir Şamdan	2	Münakkaş Yemeni	1	Bez Bohça içinde parça	
Şeker	3 kutu	Mikras	2	Havlu	5	Mor Çuka Sim Kıbralı	1 kesme
Hindkari Kebir Kase	2	Yeşil Sandal Bayrak	1	Cibinlik	2	Kuzçuka Sim Kıbralı Kebir	1 kesme
Kebir Eski Maden Tabak	1	Astar Yastık Kılıfı	5	Köhne Beyaz Cibinlik	1	Müsta‘mel sim Kıbralı	1 kesme
Sim Kahve İbriği	1	Basma Makat	3			Çarşab	4
Münakkaş Yemek Makrama	3	Köhne Çuka Makat	1			Cedid sâye çuka sim Kıbralı	1 kesme
Sim Kahve Tepsisi	1	Cedid Kaba Çuka Leğen Çukası	1			Beçkari Çuka	1 kesme
Hurma…	3 kıyye	Köhne Şatir Dolaması	1			Sim Kıbralı Dibâ	1 kesme
Abdest Leğeni	2	Köhne Kesme Saçağı				Müsta‘mel sim kıbralı	1 kesme
Sağir Kütahiyye Tabağı	1 kıta	Sim Kıbralı Mum Sofrası	1			Müsta’mel Beçkari	1 kesme
Tencere	2	Makvî? İbrik Kutusu	2			peşkîr	4
Evânınuhasiye …	3	Şamdan Kutusu	1			Canfes	4 parça
Saksoniye Sağir Kase	1	Köhne Çuka Kapu Perdesi	2			Köhne Boğça	1
Sahan Meşini	1	Yedekdeş	2			Sofra Bezi	1
Bakır Kahve Tepsi	1	Sağir Sim Şamdan	1			Duhan Boğça	32
Yağlık	1	Sırma Münakkaş Telâtin?				Siyah Sof Kerâke?	1
Saksoniye Tabak	1	Köhne Kumaş Yorgan	2			Sade Havlu	4
Tarçın	100 dirhem	Çuka Şilte	1			Bez perde	1
Yaldızlı Su Tası	2	Kağıt Torba	34			Bükreş Çukası	2 parça
Sırmalı Kase Kapağı	7					Yük örtüsü	3
Kapaklı Sim Hoşab Tası	1					Boyalı Boğasi	16 top
Makva? Kase	2					Mağrib Şalı	1
Sağir Maşraba	1					Kutnu	1 parça
Kebir Fağfur Tas	1					Müsta‘mel su Peşkiri	1
Sağir Fağfur Kase	3					Ketan Bezi	1 top
Sağir Saksoniyye Kasesi	2					Münakkaş Atlas Bohça	1
Billur Bardak	5 ve 1 kutu					Cedid Banyaluka Seccade	1
Sağir Fağfur Kavanos	1					Münakkaş Dülbend Örtüsü	2
Kütahiyye Kavanos	1					Fitüllü Beyaz Bez	1 top
						Müsta‘mel Dülbend Örtüsü	2
						Kebir Havlu	2
						Bez Çarşab	1
						Kumaş Boğça	1
						Mısır Çarşabı	1
						Köhne zeytûn	3
						Kutnı Boğça	3
						Parça Bez	

ÖZGEÇMİŞ

Beyhan Uyar, 25.08.1980 tarihinde Ankara'nın Çubuk ilçesinde doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Ankara'da tamamladı. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümünden 2017 yılında bölüm ikincisi olarak mezun oldu. Evli ve iki çocuk annesidir.